

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič

Monika Krolej Telban

Čudežne
pravljičice

I

Monika Kropelj Telban

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic

**Čudežne
pravljice**

I

Založba
ZRC

Monika Kropej Telban

**TIPNI INDEKS SLOVENSКИH LJUDSKИH PRAVLJIC
ČUDEŽNE PRAVLJICE 1**

Uredila / Edited by: **Saša Babič**
Recenzentki / Reviewers: **Mirjam Mencej, Marija Klobčar**
Jezikovni pregled / Proofreading: **Jožica Narat**
Oblikovanje in prelom / Design: **Jernej J. Kropej**
Prevod / Translated by: **Marko Petrovič**

Izdal / Published by: **Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje / Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Institute of Slovenian Ethnology**
Zanj / Represented by: **Saša Babič**
Založnik / Publisher: **Založba ZRC**
Zanj / Represented by: **Oto Luthar**
Glavni urednik / Editor-in-Chief: **Aleš Pogačnik**
Tisk: **Cicero, Begunje, d. o. o.**
Naklada: **400**
Prva izdaja, prvi natis / Prva e-izdaja
Ljubljana 2025

Na naslovnici / Cover illustration: **Gvido Birolla, Prijazna in prepirljiva deklica.**

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

ISBN 978-961-05-0965-3
COBISS.SI-ID 228403971
ISBN 978-961-05-0966-0 (PDF)
COBISS.SI-ID 228306179

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije za leto 2024 in Inštituta za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti / Published with the support of the Slovenian Research and Innovation Agency and the Institute of Slovenian Ethnology, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts.

Besedilo tega dela je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0. To pomeni, da je ob priznanju (navedbi) avtorstva dovoljeno reproduciranje in distribuiranje besedila, ne pa tudi predelava, dajanje v najem in priobčevanje besedila javnosti za komercialni namen. Licenca Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND ne velja za (slikovno) gradivo, ki je vključeno v besedilo in je posebej označeno z znakom ©. Za kakršnokoli nadaljnjo rabo tako označenega slikovnega gradiva je treba pridobiti dovoljenje od imetnika avtorskih pravic, navedenega ob znaku ©. <https://doi.org/10.3986/9789610509660>

Monika Kropej Telban

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič

Čudežne pravljice

I

Ljubljana 2025

VSEBINSKO KAZALO / CONTENTS

Spremna beseda	7
Nadnaravni nasprotniki / Supernatural Adversaries	19
Nadnaravna ali začarana žena, mož ali drug sorodnik / Supernatural Or Enchanted Wife, Husband Or Other Relative	213
Nadnaravne naloge / Supernatural Tasks	311
Literatura	363
Kratice	383
Kazalo tipov pravljič / Index of Folktale Types	384
Summary	387

SPREMNA BESEDA

Prvi knjigi *Tipnega indeksa slovenskih ljudskih pravljic*, v kateri so bile živalske pravljice in basni¹ razvrščene po mednarodnem klasifikacijskem sistemu,² sledi zdaj druga knjiga, kjer so zbrane slovenske ljudske čudežne pravljice, ki so prav tako urejene po mednarodni klasifikaciji pravljic ATU (Aarne-Thompson-Uther). Ker je čudežnih pravljic v slovenskem pripovednem izročilu mnogo več kot živalskih, je knjiga razdeljena v dva dela: v prvem delu so predstavljene čudežne pravljice razvrščene v tipe od ATU 300 do ATU 499, drugi del pa predstavlja čudežne pravljice, razvrščene od ATU 500 do ATU 745.

Čudežne ali čarobne pravljice, kot so jih tudi poimenovali, so pravljice v ožjem pomenu besede in bi jih lahko opredelili kot eno najbolj poetičnih zvrsti slovstvene folklore. Kot je zapisal že Max Lüthi, je v pravljici nenavadna moč in njene pravljíčnosti ne čutijo le otroci, tudi odrasli znova in znova izkušajo njen čar.³ Čudežna pravljica predstavlja eno najbolj popolnih in čistih oblik slovstvene folklore med različnimi zvrstmi oziroma žanri pripovednega izročila⁴. Vendar čudežna pravljica ne vsebuje le čudežnih dogajanj, predmetov in likov, pogosto ohranja tudi simboliko in metaforiko davne preteklosti in seveda tudi sestavine iz življenja in okolja ljudi, ki so jih pripovedovali. Ruski folklorist Vladimir Jakovljevič Propp, ki je s knjigo *Morfologija pravljice*⁵ (*Morfologija skazki*, 1928) postavil temelje za strukturalno formalno analizo pravljic, je utemeljeval, da so vse čudežne pravljice po svoji zgradbi enega tipa in da so funkcije likov stalne, da je število funkcij omejeno in da je zaporedje funkcij vedno enako. V knjigi *Zgodovinske korenine čarobne pravljice*⁶ (*Istoričeskie korni volšebnoj skazki*, 1946) pa je izvor ljudskih pravljic in zgodovinsko realnost v njih razlagal na osnovi starodavnih mitov in ritualov, ki jih lahko še danes prepoznavamo v čarobnih pravljicah.

¹ Monika Kropelj Telban, *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic. Živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

² Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*. (FF Communications I-III: 284, 285, 286). Helsinki: The Kalevala Society Foundation, 2024 (druga izpopolnjena redakcija prve izdaje iz leta 2004).

³ Povzeto po: Max Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava*. Prevedla Alenka Veler. Ljubljana: Sofija, 2011. [*Das europäische Volksmärchen: Form und Wesen*, 1947].

⁴ Ljudske pravljice in nekatere povedke, ki so vključene v mednarodno klasifikacijo ATU, se delijo na živalske, čudežne, legendne in realistične pravljice ter na pripovedi o neumnem velikanu, šaljive pripovedi in pravljíčne formule.

⁵ Vladimir J. Propp, *Morfologija pravljice*. Prevedla Lijana Dejak. Ljubljana: Studia humanitatis, 2005.

⁶ Vladimir Jakovljevič Propp, *Zgodovinske korenine čarobne pravljice*. Prevedla Lijana Dejak. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013.

Čudežne pravljice so v svoji zasnovi preproste, vendar so hkrati tudi zapletene, v sebi nosijo neizpodbitno vero v dobro in v pravično ureditev sveta. V njih lahko odkrivamo metaforične, sanjske in simbolne ravni pripovedovanja. Pravljlični junaki potujejo skozi čas med zemeljskim, podzemnim in nebesnim svetom, med naravnim in nadnaravnim okoljem ter ob tem doživljajo najrazličnejše fantazijske in fantastične preizkušnje ter srečujejo raznolika bajeslovna bitja. Vendar se pravljice vselej prilagajajo novemu okolju, novi resničnosti in novim obdobjem in prav to jim daje moč, da najdejo pot med občinstvo v različnih razvojnih fazah naše zgodovine tudi v sodobnem svetu. Prav zaradi tega tudi drži spoznanje Marine Warner, da ima le malo literarnih žanrov večjo moč, da nas začarajo in zopet vnamejo našo domišljijo, kot ravno čudežne pravljice.⁷

Lahko bi rekli, da skorajda nobena druga slovstvena zvrst ni ohranila toliko prvinskih elementov kot čudežne pravljice, ki so skozi stoletja prenašale motiviko različnih literarnih in pripovednih del iz skorajda vseh koncev sveta. V njih lahko zaznamo bogato tradicijo pripovedne kulture, ustnega izročila, pisnih virov in literarnih del preteklih obdobj in civilizacij. Pripovedi, ki so predstavljale zametke oziroma osnovo čudežnim pravljicam, so se širile tudi preko celin in tako so postale čudežne pravljice ena mednarodno najbolj razširjenih dobrin človeštva.

V njih najdemo celo motive najstarejše ohranjene staroegipčanske pravljice o bratih Anubisu in Bati, ki je bila že v 13. stoletju pr. n. št. zapisana na papirus. Pripoveduje o sporu bratov zaradi žene in njuni poznejši spravi ter vsebuje številne pravljlične vsebine, ki jih lahko najdemo v različnih pravljličnih tipih in motivih še danes.⁸ Na pravljicah so pustili neizbrisen pečat tudi antični miti in literarna dela mnogih drugih starih civilizacij ter ustne stvaritve številnih ljudstev sveta.

Prve knjige, ki so vplivale na evropsko pripovedno kulturo, so nastajale v Indiji, na Bližnjem vzhodu in v antični Grčiji. Že sanskrska rigvedska himnika – najstarejši dokument indoevropskih jezikov (1700–1100 pr. n. št.) – je zaznamovala tako vzhodno kot zahodno ustno in pisno ustvarjalnost ter neposredno močno vplivala tudi na indijsko zbirko *Pančatantra*, ki je med drugim navdihnila tudi najbolj vplivno zbirko *Orienta Tisoč in ena noč*. Prenašanje pravljličnih vsebin širom po svetu bi lahko metaforično primerjali s tokovi zgodb, ki so se skozi stoletja stekali v skupno pripovedno zakladnico številnih narodov. To je spoznal že indijski pesnik Somadeva v 11. stoletju, ki je svoje obsežno delo, v katerem je zbral številne pripovedi in izročila iz starih indijskih virov in folklornega pripovedništva Kašmirja, poimenoval *Kathāsaritsāgara* (Ocean potokov zgodb).

⁷ Marina Warner, *Fairy Tale. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

⁸ Med drugim tudi v pravljličnem tipu ATU 318, katerega variante najdemo tudi v slovenskem pripovednem izročilu.

V srednjem veku je na pripovedništvo in folklorne pripovedi med drugim močno vplivala znamenita knjiga o sedmih modrecih, ki izvira iz Perzije in se je v pozni antiki izgubila, le prevodi iz 9. stoletja so se ohranili v sirske in arabskem svetu. V 11. stoletju jo je Michael Andreopoulos prevedel v grščino in tako se je razširila v bizantinski svet kot knjiga o filozofu Sintipasu, med 13. in 15. stoletjem pa se je širila po Evropi in bila med drugim prevedena kot *Historia septem sapientium* (Zbirka o sedmih modrecih), Hans von Büchel pa jo je prevedel v verze pod naslovom *Diokletians Leben* (Dioklecijanovo življenje, 1412).

Tudi dela Petrusa Alfonsija, španskega zdravnika, ki je bil poučen v hebrejskih in arabskih tradicijah in je v začetku 12. stoletja napisal delo *Disciplina Clericalis* (Veda duhovnosti), v katero je vključil številne novele, legende, basni in druge vzgojne pripovedi, so med drugim navdihnile srednjeveške zbirke eksemplov ali pridig in zgodb, med njimi *Sermones Vulgares* (Poljudne pridige) Jacquesa de Vitryja iz 13. stoletja. Zbirka apokrifnih legend *Legenda Aurea* (ok. 1260) Jakoba de Voragine (Jacobus de Voragine) in latinska zbirka zgledov, prilik in anekdot *Gesta Romanorum* (Dejanja Rimljanov), ki je nastala predvidoma konec 13. oz. v začetku 14. stoletja, sta spadali med najpopularnejše knjige tistega časa in sta navdihnili številne srednjeveške in renesančne pisce. Tako najdemo njihov vpliv v delih, kot so *Il Decameron* (Dekameron, 1348–1354) Giovannija Boccaccia in *Canterbury Tales* (Canterburyjske povesti, ok. 1387) Geoffreya Chaucerja ter *Liber Facietiarum* oz. *Facetiae* (Knjiga šal, 1438–1452) Poggia Bracciolinija.

Knjige pravljic renesančnih mojstrov so bile sprva namenjene odraslim, npr. zbirka novel, basni in pravljic italijanskega pisatelja in pesnika Giovannija Francesca Straparole v knjigi *Le piacevoli notti* (Prijetne noči, 1550), zbirka novel italijanskega pisatelja Antona Francesca Donija *I Marmi* (Frnikole, 1552). Pozneje je Giambattista Basile napisal zbirko pravljic *Lo cunto de li cunti* (Pravljica vseh pravljic), objavljeno posthumno v več knjigah (1634–1636), ki je bila v 4. izdaji preimenovana v *Il pentamerone*, 1674.

V zahodnem svetu je bila najbolj znana med vzhodnimi pripovednimi izročili arabska zbirka *Tisoč in ena noč*, ki je močno vplivala na nastajanje pravljčnih vsebin tako v Evropi kot tudi v Ameriki. S to izjemno odmevno zbirko pripovedi so se zahodni bralci prvič seznanili v začetku 18. stoletja s pomočjo prevoda nadarjenega francoskega orientalista Antoina Gallanda (*Les mille et une Nuit* 1–12, 1704–1717). Sledili so številni drugi prevodi različnih rokopisnih zbirk, v katerih je bilo zbrano pripovedno izročilo, ki dokumentira zgodbe iz te arabske zbirke pripovedi. Njen vpliv na evropske in ameriške pravljice tistega časa je bil izjemen in kmalu so se razširile širom po svetu.

V 16. in 17. stoletju je naraščalo število zbirk pravljic, ki so bile namenjene otrokom. Prvo zbirko pravljic, pretežno namenjeno otrokom, z naslovom *Les Contes de ma mère l'oie* (Pravljice mame gosi, 1697) je izdal Francoz Charles Perrault.

Konec 17. stoletja je tudi Jean de Mailly izdal zbirko *Les illustres Fées* (Slavne vile / Slavne pravljice, 1698).⁹

V Franciji so v tem času ustvarjale pravljice tudi številne pisateljice, t. i. salonske avtorice ali precioze.¹⁰ Med njimi je bila najbolj poznana in plodovita Marie-Catherine d'Aulnoy, imenovana tudi Madame d'Aulnoy, ki je objavila zbirki *Contes des Fées* (Pripovedi o vilah, 1697) in *Contes Nouveaux ou Les Fées à la Mode* (Nove pripovedi ali pravljice po modi, 1698). Poleg nje sta bili med najvidnejšimi pisateljici Henriette Julie de Murat, imenovana tudi Madame Murat (1670–1716), in Marie Jeanne de Villandor (1664–1734), ki je napisala zbirko zgodb *Les Caprices du destin, ou Recueil d'histoires singuliere et amusantes* (Kaprice usode ali zbirka nenavadnih in zabavnih zgodb, 1718). Pomembni sta bili tudi Gabrielle Suzanne de Villeneuve ali Madame de Villeneuve (1695–1755), ki je napisala *La jeune Americaine et les contes marins* (Mlada Američanka in morske pravljice, 1740), in Jeanne-Marie Leprince de Beaumont (1711–1780) z delom *Magasin des jeunes dames* (Prodajalna mladih dam, 1757). Značilno za francoske literarne pravljične zbirke je bilo okvirjanje pravljičnih pripovedi. Okvirna besedila so pravljico uvedla in jo največkrat tudi sklenila, kar je značilno predvsem za mnoge orientalske zbirke pripovedi, tudi za – že omenjeno – zbirko *Tisoč in ena noč*.

V zadnji četrtini 18. stoletja se je zelo povečalo zanimanje za ljudsko poetiko, za katero so menili, da predstavlja avtentični izraz posameznih narodov, saj je poziv Johanna Gottfrieda Herderja v zbirki *Alte Volkslieder* (Stare ljudske pesmi, 1775) k zbiranju ljudskih pripovedi, mitov in poezije močno vzpodbudil zbiranje in izdajanje folklornega izročila. Nastajalo je vedno več zbirk, ki so prinašale folklorno pripovedno izročilo. Tako npr. je že pred bratoma Grimm zbirko nemških pravljič izdal pisatelj Johann Carl August Musäus v knjigi *Volksmärchen der Deutschen* (Ljudske pravljice Nemcev, 1782–1787).¹¹ Proti koncu 18. stoletja pa je pesnik Clemens Brentano, ki je z Achimom von Arnimom izdal nemške ljudske pesmi (1806–1808), spodbudil k zbiranju pravljič brata Jacoba in Wilhelma Grimma, ki sta izdala zbirko *Kinder- und Hausmärchen* (Otroške in hišne pravljice, 1812–1814) in pri tem razvila nov koncept zbirk pravljič, ki je navdihnil številne zbiratelje po Evropi.

⁹ Ker v prvih francoskih literarnih pravljičah pogosto nastopajo vile, so jih poimenovali *contes de fées*, kar pomeni pripovedi vil, mestoma tudi *contes des fées* v pomenu pripovedi, zgodbe o vilah. To ime so obdržale do današnjih dni celo v angleškem jeziku – *fairy tales*.

¹⁰ Poleg ljudskega pripovedništva, antičnih del (npr. Ovidove *Metamorfoze*) in novelističnega pisanja renesančnih mojstrov so vplivali nanje tudi pastoralni ali bukolični romani in srednjeveški viteški romani, npr. *Roman o Tristanu in Izoldi*, Ariostov viteški ep *Orlando furioso* (Besneči Roland, 1503–1521), viteški romani z arturjansko tematiko francoskega pesnika trubadurja Chrétiena de Troyes iz poznega 12. stoletja (Parzifal ali zgodba o gralu, 1181–1190; Yvain ali vitez z levom, ok. 1180) ter pripovedne pesmi francoske pesnice iz 13. stoletja Marie de France. Prav tako tudi izročila o Merlinu in Meluzini.

¹¹ Pravljice iz pravljičnih zbirk zgodnjih obdobj sta predstavila med drugimi Uther (1990) in Zipes (2001).

V času romantike se je torej močno povečalo zanimanje za ljudsko izročilo. Tako je k zbiranju slovenskih pesmi, pravljic in povedk rojake spodbujal tudi Jernej Kopitar, ki si je dopisoval z Jacobom Grimmom, pomagal Vuku Stefanoviću Karađiću pri njegovem delu ter ju tudi seznanil. Na Koroškem je Urban Jarnik navdušil za zbiranje ljudskega izročila številne publiciste tistega časa; še posebej vpliven je bil njegov dostavek k Herderjevemu poglavju o Slovanih v časniku *Carinthia* 1812. V tem času so se razmahnile objave pravljic ne le v knjigah, pač pa tudi v časopisih. Od takrat naprej se je po vsej Evropi pa tudi v širšem svetu začelo pospešeno zbiranje folklornega pripovednega izročila, vzporedno s tem pa tudi raziskovanje slovstvene folklore.¹²

Nastajale so nove zbirke literarnih pravljic, med katerimi so najbolj znane pravljice danskega pisatelja Hansa Christiana Andersena, t. i. Andersenove pravljice.¹³ Tako kot mnoge druge literarne stvaritve so tudi nekatere Andersenove pravljice postale zelo popularne in so močno vplivale na mednarodno pripovedno izročilo, zato so nekatere med njimi uvrščene v mednarodni klasifikacijski sistem ljudskih pravljic.

KLASIFIKACIJSKI SISTEM PRIPOVEDNEGA IZROČILA

Že v 19. stoletju, ki je bilo izjemno naklonjeno raziskovanju ljudskega pesništva in pripovedništva, se je začelo pospešeno zbiranje in raziskovanje ljudskega slovstva. Konec 19. in v začetku 20. stoletja je na raziskovanje slovstvene folklore pomembno vplivala t. i. finska šola oziroma geografsko-historična šola, ki jo je utemeljil profesor z univerze v Helsinkih – Kaarle Krohn, ki je začel odkrivati podobnosti v pripovednem izročilu številnih narodov. Njegovo delo je nadaljeval Antti Aarne, ki je izdelal prvi mednarodni klasifikacijski sistem ljudskih pravljic *Verzeichnis der Märchentypen* (Kazalo pravljичnih tipov, 1910). Sistem evropskih pripovednih tipov je nato dvakrat revidiral ameriški folklorist Stith Thompson (1928, 1961), ki je v petdesetih letih minulega stoletja obiskal številne evropske raziskovalne ustanove, med njimi tudi Inštitut za slovensko narodopisje Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, kjer so se zavzeli za to delo Ivan Grafenauer, Milko Matičetov in Niko Kuret.

¹² Več o tem gl. Krolej Telban 2021.

¹³ Prva knjiga *Eventyr, fortalte for børn* (Pripovedke za otroke) je izšla že leta 1835, druga in tretja knjiga z enakim naslovom pa leta 1842. Druge zbirke so nastale v letih 1840, 1843, 1847 in 1852.

Stith Thompson je s pripravo novega, dopolnjenega tipnega indeksa pravljič folkloristične raziskave tistega časa pospešeno usmeril v klasificiranje ljudskih pripovedi in raziskovanje mednarodnih variant določenih pravljičnih tipov ter v določanje njihove mednarodne razširjenosti. Ker predstavlja klasifikacija ljudskih pravljič eno od osnovnih orodij za njihovo raziskovanje, je leta 2004 Hans-Jörg Uther pripravil nov, dopolnjen tipni indeks pravljič, pri tem seveda upošteval pripombe raziskovalcev¹⁴ ter večino od pomanjkljivosti presegel (Uther 2004). Pozneje je izdal še revidirani izdaji (Uther 2011; Uther 2024), v katerih je upošteval nove pripombe in dopolnitve.

Kljub številnim kritikam in dejstvu, da so variante pravljič pogosto zelo različne in se močno odmikajo od osnovnega tipa,¹⁵ pa mednarodna klasifikacija pravljič vendarle omogoča hiter pregled nad razširjenostjo in s tem tudi lažjo primerjavo gradiva.

Zaradi tega priznavajo raziskovalci klasifikaciji pravljič in nekaterih povedk še danes velik pomen. Doslej so izšli indeksi pravljič številnih narodov, mnogi med njimi tudi v novejšem času, npr. portugalski, ki ga je pripravila Isabel Cardigos s sodelavci,¹⁶ katalonske pravljič sta pripravila Carme Oriol in Josep M. Pujol;¹⁷

¹⁴ Kritike so se nanašale na sledeče večje nedoslednosti:

1. Tipologija pripovedi vsebuje eksaktno znanstveno shemo, kar pa ne obstaja v pripovednem izročilu v realnem svetu.
2. Definicija žanrov in klasifikacija, kot je predstavljena v tem sistemu, pogosto ni niti tematsko niti strukturno konsistentna.
3. Klasifikacija »finske šole« se je koncentrirala na ustno izročilo 19. stoletja in je odrinila literarne vire na obrobje, kar je pogosto zasenčilo pomembne starejše pojave in oblike pravljičnih tipov.
4. Sistem vsebuje le evropsko pripovedno tradicijo z nekaj primeri ustreznega gradiva iz zahodne Azije in nekaterih drugih celin. Pa tudi evropsko gradivo je dokumentirano neenotno. Za nekatere države, npr. Dansko in Rusijo, ni nobenih informacij, prav tako je pripovedna tradicija majhnih etničnih skupin skromno dokumentirana.
5. Prezentacija posameznih lokalnih tipov z majhnim številom variant je le dokumentirala njihovo mesto v lokalnem okolju in pogosto zasenčila klasifikacijski sistem kataloga kot celote.
6. Reference relevantne literature pogosto niso navedene.
7. Reference variant so bile večinoma vzete iz starih zbirk, nove pa niso bile navedene.
8. Opisi pravljičnih tipov so bili prekratki, pogosto neprecizni in so se večkrat neupravičeno osredinjali na moške like.
9. Vključitev tako imenovanih neregularnih tipov je bila dvomljiva.
10. Mnogo dokumentacije je temeljilo na arhivskih tekstih, ki so bili težko dosegljivi. (Po: Uther 2004, 7–8). Večino teh pripomb je Hans-Jörg Uther v svojih izdajah mednarodnega tipnega indeksa presegel (Uther 2004, dopolnjeni izdaji: Uther 2011, Uther 2024).

¹⁵ Nekaterim pravljičam je težko določiti pravljični tip, ker močno odstopajo od osnovnega pravljičnega vzorca. V nekaterih primerih pa se je med dvema različnima tipoma pravljič težko odločiti za njihovo uvrstitev, saj vsebujejo motive tako enega kot drugega.

¹⁶ Isabel Cardigos with collaboration of Paulo Correia and J. J. Dias Marques, *Catalogue of Portuguese Folktales* (FF Communications 291). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2006.

¹⁷ Carme Oriol and Josep M. Pujol, *Index of Catalan Folktales* (FF Communications 294). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2008.

galicijski indeks je objavila María Camiño Noia Campos.¹⁸ Izdajanje francoskega indeksa pravljic je po prvih knjigah, ki sta jih pripravila Paul Delarue in Marie-Louise Tenèze,¹⁹ nadaljevala Josiane Bru, tako da je bila izdaja tipnega indeksa francoskih ljudskih pravljic zaključena leta 2017.²⁰

Slovenski tipni indeks ljudskih pravljic torej postavlja naše pravljice na svetovni zemljevid pripovednega izročila. Z umestitvijo med vsebinsko povezano in sorodno gradivo ljudskega slovstva drugod po svetu nam tudi omogoča boljše razumevanje izročila in ustreznejše prepoznavanje razvojne poti slovenskih folklornih pripovedi v mednarodnem kontekstu.

Ivan Grafenauer, Milko Matičetov, Niko Kuret in Stith Thompson z ženo v Ljubljani (Bellevue, julij 1959).

¹⁸ Noia Campos, María Camiño, *Catalogue of Galician Folktales* (FF Communications 322). Helsinki: The Kalevala Society, 2021.

¹⁹ Delarue 1957; Delarue & Tenèze 1964, 1976, 1985, 2000.

²⁰ Josiane Bru, *Le conte populaire français. Contes merveilleux*. Supplement au Catalogue de Paul Delarue et Marie-Louise Tenèze. Toulouse: Presses universitaires du Midi, 2017.

STRUKTURA SLOVENSKEGA TIPNEGA INDEKSA ČUDEŽNIH PRAVLJIC

Slovenske čudežne pravljice so pogosto izjemno arhaične in raznolike in so bile zlasti v starejših obdobjih v nekaterih regijah slovenskega etničnega prostora zelo priljubljene. Pozneje so začeli prevladovati krajši pripovedni žanri in čudežne pravljice so – razen v odmaknjenih regijah, kot je npr. Rezija, kjer živi slovenska manjšina v Italiji – le redko še spontano pripovedovali v širši družbi odraslih in otrok. Nekateri folkloristi druge polovice 20. stoletja – pri nas še posebej Milko Matičetov – so bili zelo kritični do objavljenega pripovednega gradiva, ki so ga zbiralci popravljali in gladili po svoje, kajti za stroko naj bi bilo – po njihovem mnenju – primerno le avtentično slovstveno gradivo, zapisano ali objavljeno tako, kot je bilo pripovedovano, ne glede na pomanjkljivosti, napake, ponovitve in sintaktične nedoslednosti, ki jih v ustno pripovedovanih zgodbah lahko zasledimo. Tovrstnih kriterijev, ki so sicer korektni, a so zelo omejili gradivo, primerno za študijske raziskave, se pozneje raziskovalci niso povsem držali, saj bi bilo po teh strogih pravilih pripovedi, ustreznih za raziskave, zelo malo.

Slovensko kazalo ljudskih pravljic temelji tako na arhivskem kakor tudi na objavljenem gradivu v periodiki in knjižnih zbirkah. Obravnavane niso le stilno in jezikovno dovršene pravljice ali pravljice, dokumentirane po strogih folklorističnih pravilih, pač pa tudi tiste, kjer je opazna predelava zapisovalca ali uredništva in kjer transkripcija z magnetofonskih trakov oziroma zvočnih posnetkov ni bila dosledna.

Tipni indeks slovenskih čudežnih pravljic zaobjema večino doslej objavljenih in v arhivih shranjenih slovenskih folklornih pripovedi, ki jih lahko uvrstimo v mednarodne tipe čudežnih pravljic. Rokopisno gradivo in zvočni posnetki ustnega pripovednega izročila temeljijo na gradivu, ki so ga v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU zbrali sodelavci od ustanovitve Inštituta leta 1951 dalje. Nekaj gradiva so zbrali tudi drugi zbiralci in ga prepustili arhivu Inštituta za slovensko narodopisje.

Prepisane iz rokopisnih zvezkov ali transkribirane z magnetofonskih posnetkov so bile tudi nekatere pripovedi, ki jih je Milko Matičetov zbral v Sloveniji in zamejstvu.²¹ Vendar tega gradiva ni bilo mogoče v celoti pritegniti; zajete so le pripovedi, ki jih je objavil Matičetov sam ali so jih pozneje prepisali iz terenskih zvezkov in transkribirali z magnetofonskih trakov sodelavci Inštituta za slovensko narodopisje

²¹ Milko Matičetov je sam prepisal ali transkribiral le zelo malo zbranega gradiva iz terenskih zvezkov in z magnetofonskih trakov. To smo pozneje naredili sodelavci v Inštitutu, kar pa je izredno zamudno delo. Poleg tega so nekateri rokopisni zvezki nečitljivi, nekateri tonski posnetki pa sploh niso ohranjeni.

ZRC SAZU ter zunanji sodelavci Inštituta. Prepise pravljic nekaterih pripovedovalcev ali iz določenih regij smo tudi že objavili v knjižni zbirki *Slovenski pravljicarji*.²²

Med rokopisnim gradivom je najobsežnejša zbirka pripovedi iz zapuščine Karla Štreklja, ki so jih v drugi polovici 19. stoletja pošiljali zbiralci iz različnih koncev slovenskega etničnega ozemlja Slovenski matici in pozneje Karlu Štreklju, ko je leta 1886 prevzel uredništvo *Slovenskih narodnih pesmi*. Nekaj zbirk pripovedi posameznih zapisovalcev iz Štreklove zapuščine smo uspeli izdati tudi v knjižni obliki.²³

Večina pravljic pa je v tipni indeks čudežnih pravljic pritegnjenih iz objavljenih virov, tako knjižnih kot iz časopisov, revij in druge periodike. Tovrstnih objav pravljic je v Sloveniji zelo veliko, vendar je v novejših izdajah, ki prinašajo sodobno pripovedno gradivo, čudežnih pravljic razmeroma malo, kar je opazno tudi v zbirki *Glasovi*, ki jo že od leta 1988 ureja Marija Stanonik in je doslej v njej izšlo že 58 knjig. Vsaka knjiga je posvečena eni od slovenskih pokrajin in prinaša sodobno pripovedno izročilo oziroma folklorne pripovedi iz določene regije. Vendar v nekaterih knjigah čudežnih pravljic sploh ni ali pa so povzete iz otroških zbirk pravljic. Zaradi tega so v tipni indeks, ki je pred nami, pritegnjene le nekatere od teh knjig.

V katalog so vključeni tudi določeni zapisi in objave ljudskih pravljic, ki so jih zbrali slovenski zbiralci na Hrvaškem, med njimi Jakob Volčič v Istri, Matija Valjavec v okolici Varaždina in Ferdinand Plohl v Vrbovcu. Pritegnjene so bile predvsem pripovedi, kjer je šlo za variante pravljic, ki so bile poznane tudi na sosednjem slovenskem ozemlju. Pravljice, ki so jih zapisali tuji zbiralci v nemškem jeziku na avstrijskem Koroškem in avstrijskem Štajerskem, npr. Georg Graber in Franz Franzisci ter Johann Krainz, so v slovenski tipni indeks pravljic vključene le izjemoma, predvsem v primeru, ko je bilo mogoče sklepati, da so bile zbrane med slovensko govorečim prebivalstvom na tem območju.

²² Doslej so izšle sledeče zbirke:

Milko Matičetov, Anja Štefan, Anton Dremelj - Resnik. (Slovenski pravljicarji 1). Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2010.

Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju. Pravljice in povedke z zvočnih posnetkov Milka Matičetovega. Uredili: Marija Kozar Mukič, Dušan Mukič, Monika Kropelj Telban. (Slovenski pravljicarji 2). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.

Milko Matičetov, *Folklorno gradivo iz Tera – 1940: Terenski zapisi Milka Matičetovega*. Uredili: Barbara Ivančič Kutin, Rok Mrvič, Monika Kropelj Telban. (Slovenski pravljicarji 3). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2022.

²³ Anton Pegan, *Indija Komandija. Prozna ljudska besedila z Vipavskega, Goriškega, s Krasa in Tolminskega iz 19. stoletja*. Uredil Franc Černigoj. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.

Gašper Križnik, *Sveti Coprijan. Pravljice, povedke in drugo pripovedno izročilo iz Motnika in okolice*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.

Poleg ljudskih pravljic so v tipni indeks čudežnih pravljic vključene tudi nekatere literarne pravljice slovenskih pisateljic in pisateljev iz 19. ali 20. stoletja, za katere vemo, da so nastale po ljudskih pripovedih in da so ohranile njihovo zgradbo in stil. Med njimi je nekaj pravljic Janeza Trdine, Josipa Jurčiča, Frana Levstika, Frana Milčinskega in pisateljic Lee Fatur, Ilke Vašte in Manice Komanove.

POJASNILA BRALCU

Posamezni mednarodni pravljичni tipi so opredeljeni s kratko predstavitvijo vsebine in tudi z morebitnimi odstopanji v slovenskem gradivu. Dodani so najstarejši pisni viri pravljичnega tipa ter najpomembnejša literatura, ki obravnava določen pravljичni tip.

Pri posameznih pravljicah oziroma variantah pravljичnih tipov so navedeni osnovni podatki o vsaki pravljici, ki je uvrščena v tipni indeks: poleg naslova in ustrezne ATU številke tudi kraj zapisa, ime pripovedovalca in zapisovalca ter datum zapisa, če so seveda ti podatki znani. Vselej pa je naveden izvor pravljice, namreč objava (npr. Gabršček 1910, str. 290–294) ali – kadar pravljica ni bila objavljena – arhivski vir, kjer jo je mogoče najti. Nekatere pravljice so predstavljene s krajšim povzetkom. Pri pravljicah, ki so bile večkrat ponatisnjene, so navedeni tudi nekateri poznejši ponatisi. Niso pa navedeni vsi ponatisi, saj je bilo nemogoče evidentirati vse, nekateri pa bodo nastajali še v prihodnosti. V redkih primerih ni bilo mogoče izslediti prvotne objave določene pravljice, pač pa le njihove ponatise ali priredbe, kot npr. pri nekaterih pravljicah, ki jih je objavil Vladimir Kavčič, in pri nekaterih, ki jih je zapisal Franc Senekovič²⁴ v rokopisni zbirki, ki je bila mnogo pozneje tudi natisnjena.²⁵

Tako kot prva knjiga *Tipnega indeksa slovenskih ljudskih pravljic* z živalskimi pravljicami (Kropej 2015) tudi ta vključuje nekatere pravljичne tipe, ki jih je Hans-Jörg Uther izločil in so označeni s klasifikacijsko številko AaTh – določeno v predhodnem »Aarne-Thompson indeksu« leta 1961. Med slovenskimi čudežnimi pravljicami so

²⁴ Pri klasificiranju pravljичnega gradiva sem odkrila nekatere vire, iz katerih je Franc Senekovič prepisoval pripovedi v svojo zbirko. Tako najdemo identične objave v časopisu *Vrtec* in v *Slovenskem glasniku* ter v zbirkah Frana Nedeljka, Janka Pukmajstra ter Julija Kontlerja in Antona Hrena. Nekatere med njimi so sicer izšle pozneje, kot je bila napisana Senekovičeva rokopisna zbirka, kar predvidoma pomeni, da so bile te pravljice prvotno objavljene že v katerem od lokalnih koledarjev ali časopisov.

²⁵ V objavi Senekovič / Stanonik (2011).

tovrstni primeri med drugim: AaTh 551** Trije bratje iščejo bogastvo (Three Brothers Seek Riches), AaTh 552 Sestre, poročene z živalmi (The Girls Married Animals), AaTh 553 Krokav pomočnik (The Raven Helper), AaTh 671F* Govorica rož (Language of Flowers) in AaTh 671G* Pogovor volov (Language of Oxen).

Pri vsakem pravljичnem tipu je – tako kot v prvi knjigi *Tipnega indeksa slovenskih ljudskih pravljič* z živalskimi pravljičami (Kropej 2015) – tudi v tej knjigi objavljen po en primer oz. ena pravljič (varianta) vsakega pravljičnega tipa. Slovenske ljudske pravljič namreč doslej niso bile predstavljene sistemsko in v strokovno urejeni izdaji, zato se je zdelo primerno, da ob pripravi *Tipnega indeksa slovenskih ljudskih pravljič*, ki postavlja naše pravljič ob bok mednarodnim, s primeri k vsakemu pravljičnemu tipu v celoti objavimo prepis ene od slovenskih variant tega tipa kot prezentacijo slovenskega pripovednega izročila. Prepisi iz publikacij ali arhivskih virov se držijo originalnega zapisa, kljub starinskemu jeziku in preživelemu pravopisu. Zaradi tega so nekatere pravljič objavljene v narečju ali v zastarelem jeziku, tako kot so bile objavljene oziroma bile zapisane v rokopisu, četudi z napakami, nedoslednostmi in vsemi drugimi pomanjkljivostmi. Pravljič, ki so bile posnete na magnetofonski trak in pripovedovane v težko razumljivem narečju, so bile prevedene v knjižno slovenščino, da so razumljive širšemu krogu bralcev. Le v določenih primerih, npr. *Rdeča kapica* (ATU 333), je pravljič v tej knjigi objavljena tako v narečju kot v knjižni slovenščini. Pravljič *Die zwei buckligen Musikanten / Dva grbasta godca* (ATU 503) pa je objavljena tako v nemščini kot v slovenskem prevodu.

ZAHVALE

Za vso strokovno pomoč in podporo pri nastajanju te knjige se iskreno zahvaljujem prof. dr. Hansu-Jörgu Utherju iz Akademije znanosti v Göttingenu,²⁶ ki je pripravil dopolnjeno in posodobljeno izdajo mednarodnega tipnega indeksa pravljič in je s svojim delom ter nasveti največ pripomogel k nastajanju tega dela. Moja iskrena zahvala je namenjena tudi prof. dr. Robertu Dapitu iz Univerze v Vidmu²⁷ in izr. prof. dr. Barbari Ivančič Kutin iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU za njuno strokovno pomoč in za gradivo, ki sta ga zbrala na terenu. Prav tako se za posredovano gradivo zahvaljujem mag. Martini Piko-Rustia iz Slovenskega

²⁶ Akademie der Wissenschaften, Enzyklopädie des Märchens.

²⁷ Università degli Studi di Udine.

narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu. Še posebej sem hvaležna predsednici Muzeja rezijanskih ljudi na Solbici²⁸ v Reziji Luigi Negro za potrpežljivo transkribiranje z magnetofonskih trakov in prevajanje nekaterih rezijanskih pravljič v knjižno slovenščino ter za strokovno pomoč pri razumevanju posebnih rezijanskih izrazov in fraz. Za strokovne nasvete, pomoč in vzpodbudo pri pisanju tega dela se zahvaljujem prof. dr. Ljiljani Marks iz Univerze v Zagrebu,²⁹ prof. dr. Jaroslavu Otčenašku iz Etnološkega inštituta pri Akademiji znanosti³⁰ v Pragi, izr. prof. dr. Saši Babič in dr. Ingrid Slavec Gradišnik iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, prof. dr. Mirjam Mencej iz Univerze v Ljubljani in dr. Mariji Klobčar iz Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU. Moja iskrena zahvala je namenjena tudi študentki Ani Farič za marljivo in skrbno prepisovanje številnih pravljič iz knjižnih zbirk in arhivskih virov, da so lahko v polnem številu objavljene v tem delu. Zahvaljujem se tudi vsem, ki so mi pomagali pri iskanju virov in literature, predvsem kolegicama dr. Vanji Huzjan in Stanki Drnovšek iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Za skrben jezikovni pregled, številne popravke in stilno izboljšavo pa je moja zahvala namenjena dr. Jožici Narat, ki je pomembno prispevala k jezikovni podobi tega dela.

²⁸ Muzeo od tih rozajanskih ljudi / Museo della gente della Val Resia.

²⁹ Sveučilište u Zagrebu.

³⁰ Etnologický ústav Akademie věd ČR.

I

Nadnaravni nasprotniki

Supernatural Adversaries

300–399

ATU 300 Junak premaga zmaja / The Dragon-Slayer

Mladenič, ki se mu je na poti po svetu pridružil pes (lev, lisica), pride do mesta (kraljestva), v katerem so bili vsi prebivalci nesrečni. Na vprašanje, zakaj žalujejo, mu odgovorijo, da morajo vsak dan večglavemu zmaju darovati dekle. Ker so že vse žrtvovali, je zdaj na vrsti princesa. Mladenič se ponudi, da bo zmaja ubil. Kočijaž (služabnik), ki je princeso pripeljal na obrežje, skrivaj opazuje boj, ki se odvija med junakom in zmajem. Ko mladenič s pomočjo psa ubije zmaja, se z zmajevimi jeziki (polovico prstana) odpravi po svetu in princesi obljubi, da se bo vrnil čez leto dni. Kočijaž se izdaja za rešitelja in princeso prisili, da ne sme povedati resnice. Ko čez eno leto priredijo poroko, se vrne junak z jeziki (polovico prstana) in dokaže, da je on pravi rešitelj.

Literatura: Grimm 60; Hartland 1894–1896; BP I, 528–556, II, 22; Ranke 1934, 113–130; Kropf 1995, 147–151; EM 3 (1981), 787–820; Drachentöter.

Kralj v hlevu / Kraj tuw live, ATU 300

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 23. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 C.

Nekoč sta bila mož in žena, imela sta tri sinove, a zadnjega so imeli za neumnega. Tedaj rečejo bratje:

»Torej, veste kaj? Mi tukaj umiramo za lakoto, gremo po svetu!«

Tedaj ta dva inteligentna sta šla po cesti in tega, ki so ga imeli za neumnega, da je duševno zaostal, sta ga nagnala skozi gozd, po neki stezici. In gre in gre in gre v gozd in ko je prišel na sredo gozda, je bila tam stezica, mala pot, kot *mula-tjerica*. In šel je naprej, kot nekoč, ko so delali rdeča znamenja, da se ne bi zgubili.

Ugledal je neko hišo, bajto, staro, narejeno s hlodi, in vidi, da je notri velik velik ogenj in velik kotel. Se kuha meso notri. In pri ognju je bil *štalitačič* (žepni nožič) – veste, kaj je *štalitačič*? Kot neka britev, kot nek nožič. In na njem je bilo napisano, da s tem nožičkom dovolj je samo dotakniti se s tem človeka ali zver, pa pade in umre.

»Torej,« pravi, »tu je treba vzeti to s sabo.« In šel je tja, skril se je za duri in čuje, da nekaj gre. Prišel je velik, velik velikan, in ko je vstopil noter, je fant šel tja, pravi: »Ali *vivere*, živeti ali umreti. Poskusil ga bom zabosti.«

Ga je zabodel v nogo, velikan je padel, ker ta nožič je bil strupen. In potem, ko je videl, da je padal ded, je začel spet hoditi po poti in prišel je v vas in videl je, da so povsod črne zastave.

»Orpo,« je rekel, »so vse črne zastave! Kaj pa je tukaj!?!«

Morda ni imel kakšen *frankič* pri sebi, a vstopil je vsekakor v neko oštarijico.

»Čujte, čujte,« pravi, »zastave so vse črne, nisem nikoli videl tega. Kaj pa to pomeni?«

»Jojme,« je rekel gostilničar, pravi, »pridejo reči,« je rekel, »imamo neko *grdino* tam doli v morju, ki prihaja in vsak dan potrebuje enega človeka. In je šlo že po vseh hišah in jutri je na vrsti kraljeva hči.«

»Torej,« pravi fant, »ko bo jutri na vrsti kraljeva hči, ali gre peš ali gre s kakim konjem?«

Da gre s *kareto* do doli h kapelici, jo spremljajo, dokler ne pridejo iz vasi, in potem mora sama iti dol in tam doli je ena kapelica, si mora dušo Bogu priporočati in potem pride grdina in jo sne.

»Torej,« pravi, »kdo ve, če bi lahko tudi jaz šel z njo?«

»Pooo,« je rekel, pravi, »več jih gre dol, več jih sne.«

Tedaj, ko je bil drugi dan, je ugledal, da gre princesa s *kareto* in vsi ljudje za njo, je lepo prišel tja in je prosil, da če sme iti za njo in jo spremiti.

Oh, da če želi iti, toliko kot hoče!

Imela je psička in bil je on in ona in bil je konj. Tedaj je šel, so šli.

Ko so dol prišli – veste, da hčerka je bila žalostna, ne, da bo grdina prišla in da jo bo pojedla –so se odpočili, si priporočali dušo pred kapelico, bila je notri Marija. In potem vidijo, se odpira morje in da gre grdina. In bolj sem, ko je šla, bolj je frkalo morje v kraj. Sedem glav je imela!

Torej je lepo prišla tja grdina. In prvo je popadla konja in on, ko je popadla konja, on jo je zabodel v glavo, glava je padla. Ji je *štoknil* drugo, *štoknil* v sedem glav. Ubil jo je. Evo.

Tedaj je princesa segla v žep, imela je takole šatuljco in šla je tja k njemu in mu je naredila s prstom znamenje na vrat in pravi:

»Če nikoli to znamenje ne pride na dan, nikoli se ne poročim.«

A bila je neumna tudi ona, morala bi reči: »Pojdi z mano, ti si me rešil in ti boš moj mož.«

Nič.

On je dol prišel in imel je britev pri sebi in odrezal je vse jezike tej grdini in dal jih je v papir in jih je spravil.

Drugi, ki je gledal, ki je šel, da bi videl, če bo grdina vse snedla, je šel doli in je odrezal grdini vse glave in jih je dal v vreče in prišel je gor h kralju in je rekel, pravi:

»Rešil sem vašo hči in,« pravi, »zdaj me mora vaša hči vzeti, ker mi je obljubila tam doli, da bo mene vzela.«

Tedaj, se ve, kralj je zahteval, da ga mora vzeti.

Rekla je: »Ne tega,« pravi, »tisti, ki je mene rešil, ima znamenje in jaz pred enim letom se ne poročim, ker,« pravi, »jaz sem vsa prestrašena zaradi grdine in šele, ko pride leto naokoli, se bom poročila!«

Fant, ki je princeso rešil, pa je hodil po mestu iskati službo hlapca.

Tedaj je zašel v kraljevi grad, naj ga vzamejo za hlapca, ker da so ubogi ljudje.

Tedaj so ga dali v hlev, da bo čistil konje, ki so jih imeli v hlevu, in za take reči. Ostal je eno leto tam notri.

In ko je bilo leto mimo, dali so ven papirje, da se ona poroči.

A on je jezike shranil v hlevu, kjer je mogel, ne, jih je skril, dal jih je h kraju, da se bodo tudi posušili jeziki.

In drugi je imel glave, pokazal jih je kralju v dokaz, da je on ubil grdino.

Princesa pa je rekla, pravi:

»Oče, preden se jaz poročim, moram pregledat vse, ki pridejo. Vi morate vse poklicati tiste po mestu in jaz jih moram pregledati.«

Tedaj so vsi prišli, nihče pa ni imel znamenja.

Tedaj je postala žalostna.

»Čujte, oče,« pravi, »pregledala sva vse in nobeden ni pravi. Veste, kaj bomo naredili? Hlapce v hlevu bomo poklicali, teh nismo pregledali,« pravi, »lahko je tudi kak hlapec, ki ga imamo morda tukaj v gradu!«

Prvi, ki je prišel ven, je bil ta fant in princesa je šla, mu pogledala vrat in videla je znamenje.

»Ta je, oče! Tisti, ki me je rešil.«

Zdaj je prišel lažni ženin nasproti, da ni oni, da on je ubil grdino.

»Ja,« je rekel, »sem jo ubil grdino, balzamirali so glave,« je rekel, »videli bomo, če imajo notri jezike!«

Šel je po glave, a ni bilo jezikov, zato ker jih je fant odrezal.

»Kje pa ima jezike, grdina? A, jaz sem jih odrezal, jezike.«

Da kje pa jih ima?

»Jaz,« pravi, »jih imam!«

Prinesel je jezike.

»Torej jaz,« pravi princesa, »nočem nobenega, samo tistega, tisti me je rešil in tisti me mora vzeti.«

Tedaj sta se poročila.

Minilo je eno leto, a fant ni nikoli omenil svojo družino, zato ker so ga imeli za norca. Nikoli ni rekel, da: jojme, kako so moja mati, kako so moji brati, nikoli nič.

»Čuj, čuj,« je rekla princesa, pravi, »ti si že dve leti tukaj in se nisi nikoli spomnil na tvojo družino. Imaš koga ali nimaš nobenega?«

»Be,« je rekel, »imam mater, imam očeta in imam dva brata.«

»Be,« pravi, »pripravi se, ker gremo jih obiskat.«

»Aaa,« je rekel, pravi, »meni je lepše tukaj,« pravi, »jaz ne grem nikamor!«

»Ne,« je rekla, »pripravi se,« pravi, »šel bo moj oče, šla bo moja mati, in jaz,« pravi, »princ ti in princesa jaz.«

A imel je že krono, oče mu je dal krono takoj. Čeprav morda ni bil inteligenčen, morda je znal samo nekaj pisati.

Tedaj se napravijo in so šli. Prišli so noter v gozd, tam je bila cesta in srečali so nekega berača. Izstopil je dol z voza in je rekel beraču, pravi:

»Ti,« pravi, »moraš se sleči in mi moraš dati tvoj gvant.«

»Pa to ne more biti, kralj, veličanstvo,« pravi, »da vam moram dati moj gvant! Ker sem umazan,« je rekel, »sem raztrgan, sem ubogi, hodim beračit.«

Je rekel kralj, pravi:

»Dal vam bom denar, ko pridete dol v mesto, kupite si gvant!«

Torej, dal mu je denar in berač je šel v mesto in oni so šli proti domu.

Ko so prišli doli za vas, je rekel:

»Zdaj lahko greste vi naprej,« je rekel, »in jaz lahko pridem za vami. In tam in tam,« pravi, »je naša hišica, mala, mala hišica. Je na trgu. In čakajte me, tam okoli mora bit kakšna gostilnica, kamor pridem tudi jaz.«

Dobro, da ja. Oni so šli s kareto in on se je oblekel v gvant berača in je prišel doli.

In ko so princesa, kralj in kraljica prišli tja, kjer je on povedal, da je njegova hišica, je bil tam hotel, ena lepa gostilna, hotel.

Tedaj so vstopili notri, saj veste, oba brata sta bila že poročena, saj sta si lahko zaslužila, da sta se poročila. In njune žene so začele ubijati kokoši in jih pripravljati, in da morajo narediti lepo kosilo, da danes bodo imeli lep dan, da bodo lepo zaslužili. Celo muziko so imeli tam notri v hotelu.

Kar naenkrat vidijo, nekaj uleti sem in prišlo je k durim, potrkalo je, da *avanti*, naprej! Ko je vstopil, so videli, da je on, raztrgan, razcapan, slabe čevlje na nogah, slabo kapico na glavi.

»Jojme nas!«

»Kaj pa je?!«

»Jojme,« je rekel, »oče, bi morali videti, da kdo gre! Bil je vedno neumen in bil je vedno retardiran in prišel je, pogledajte, kako je prišel v našo gostilno, danes. Danes, ko bi mi lahko zaslužili lep denar!«

»Kaj lahko naredimo z njim?« je rekel brat, »drugega nič, popadiva ga, ga bova nesla v hlev in mu prineseva veliko steklenico žganja, naj pije tam in naj stoji tam. Nesli mu bomo tudi za jesti, ko skuhamo. Vedeli smo mi, da bo prišel cel raztrgan in ves uničen, in midva sva naredila tako gostilno! Mora v hlev!«

Kaj pa! Da on mora iti v hlev! Naj mu dajo žganje njemu, kozarec, ker on mora piti. Da ga ima dovolj, da glej ga:

»Žganje, ti nesemo celo veliko steklenico v hlev, moraš iti tja danes, ker imamo te gospode, da je kraljica in kralj in je princesa. In da bi še ti blodil tukaj po naši gostilni, to jim ne bo pasalo, da bi jedli!«

Popadla sta brata, eden za noge, eden za rame, in ga nesla kot prasca tja v hlev in ga zaprla, mu dala žganje. Ta pa se je napil tam, začel je trkati, delati kraval, ko je vedel, da bo skuhamo in da bodo začeli nositi na krožnikih. Tedaj je vdrl duri.

Da jojmene! In vstopil je notri, tja, kjer so bili oni, tja, kjer so imeli obed in vse na mizi.

»Joymene!« so rekli, »oprostite!« Prišel je oče in brata: »Je bil vedno nor in bo tudi vedno nor. Poglejte, v kakšnih razmerah je prišel, ves raztrgan, prav danes ga je prineslo, da ni bilo drugega dneva! Danes, ko imamo vas, tako gospostvo tukaj, pride nam naredit tako sramoto. Mu letijo cunje sem in tja!«

V redu, kaj lahko naredijo, morajo biti tudi ubogi in naj molčijo.

In kaj? Tedaj kraljica je imela meso, imeli so vsi. Kaj je storil? Šel je sedet k njej, se ve, ona je vedela, da kdo je, da je njen mož.

Da jojmene, kakšna sramota! Bi se stopili od sramote.

On pa je lepo šel k njej in popadel kos mesa, ki ga je imela, dal ga je v usta, je ugriznila, vzela je on in ji spet dal njej v usta in ona je spet vzela, zato ker je vedela, da je njen mož.

Imeli so tako sramoto, in da oprostite in da prav danes ga je prineslo in noben drugi dan. Naj bi prišel včeraj ali predvčerajšnjim ali jutri ali pojutrišnjem, in ne danes, da jim naredi tako sramoto.

Da to ni nobena sramota, jedel je pri princesi, sta skupaj jedla.

Potem da muziko, da on in princesa morata plesati. On s cunjami je letel sem in tja in ona princesa za njim.

Taka sramota!

Ko je videl, kako delajo z njim in da mu rečejo, da je bil nor prej in da zdaj je še bolj neumen in da ga je prineslo ravno danes, ko bi si lahko pomagali. Torej to je bilo dovolj, ga je razvnelo, ga je razkurilo.

»Ja,« je rekel, pravi, »prišel sem,« je rekel, »vam naredit sramoto in vam naredit žal,« je rekel, »a prišel sem, me ni bilo dve leti.«

Da ja, kaj pa je prinesel, ko je prišel, sta dve leti proč! Naj pogleda, kakšno gostilno so oni naredili! Da, oni!

»Vi,« pravi, »ste naredili to gostilno s krajo,« je rekel, »ker v dveh letih vi niste mogli narediti takega hotela. A jaz vam bom pokazal to, kar imam spodaj, ker imam križ. Videli bomo, če velja več vaš hotel ali če velja več moj križ, tisti, ki sem si ga zaslužil!«

In raztrgal je gvant.

Ko so videli, da je kralj, so vsi vstali! Prišla sta brata in prišla sta tudi oče in tudi mati, so se opravičili, da so oni mislili, da je berač.

Pravi: »Zdaj ste me videli, prišel sem zaradi moje žene,« je rekel, »jaz sem si to zaslužil s krvavim potom,« je rekel, »zato, ker vidva sta šla po cesti, mene pa sta gnala v gozd, kjer bi me lahko pojedle zveri. Zdaj ste me videli, prvič to ni, a zadnjič bo. Jaz tu v vašo gostilno ne pridem več. Čeprav imam mater in očeta, imam dva brata, a vi ste naredili hotel s krajo, ker v dveh letih ga ne bi mogli narediti. A jaz sem si zaslužil s krvavim potom. In proč, plačajte jim našim požrešnim tukaj, in pojdemo, in nikoli več ne bomo sem prišli!«

Dobro, potem so šli domov. Tedaj on si je zaslužil.

Tedaj je pravljica končana.

Strelc z levam, ATU 156 + 300

Kraj: Primorska.

Zps.: Šemerl.

Objava: Slovenija 2/25 (27. 3. 1849), str. 100; 2/26 (30. 3. 1849), str. 104.

Trije bratje na lovu zagledajo ogenj, starejša se priključita veseli družbi pri ognju, mlajši pa gre svojo pot, izdere levu trn iz šape in iz hvaležnosti se mu lev pridruži in skupaj potujeta po svetu. Prideta do žalujočega mesta, kjer ubijeta sedemglavega zmaja in rešita grofično. Fant obljubi grofični, da se bo vrnil čez sedem let, sedem mesecev in sedem dni. Za toliko časa grofična odloži poroko s služabnikom, ki se razglaša za zmagovalca. Junak se vrne na dan poroke in pošlje h kraljični leva s sporočilom, da se je vrnil. Z zmajevimi jeziki dokaže zmago in se poroči z grofično.

Neman in Belana, ATU 315 + 300

Kraj: okolica Ormoža.

Zps.: Božidar Raič.

Objava: Novice 17/3 (19. 1. 1859), str. 21.

Ponatisi: Vakaj 1885, str. 687; Vrtec 16/8 (1886), str. 122–126; Hubad 1888, str. 29–39;

Prepis: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898, objavljeno v: Senekovič / Stanonik 2011, str. 143–147, št. 51.

Čuden strah, ATU 300 + 326, pesem

Spesnil: Anton Kos.

Objava: Slovenski glasnik 5/6 (1. 6. 1860), str. 166–172.

Sv. Marjeta, ATU 300

Zps.: J. P.

Objava: Slovenski glasnik 1864, str. 256.

Ponatisi: Nedeljko 1904, str. 33–34; Krek 1885, str. 31, št. 11.

Sveti Jurij, zmaj in Marjetica, ATU 300

Kraj: Zamladinec pri Varaždinu.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski glasnik 12/6 (1. 6. 1866), str. 222–224: Narodne stvari: priče, navade, stare vere.

Brat in sestra, ATU 315 + 300

Kraj: Vipavsko.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠŽ 8/45.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 81–87, št. 14.

Kako je metavec strahu iskal, ATU 326+300

Kraj: Pohorje.

Zps.: Ivan Macun.

Objava: Letopis Matice slovenske 1869, str. 88: Pogled v Pohorje. Potopisna črtica, napisana po Ivanu Macunu.

Hlapec, ATU 314 + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠŽ 3/107.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 393–396, št. 123.

Od treh bratov, ATU 314A + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠŽ 3/88.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 31–35, št. 2: Oče in trije sinovi.

Lintvern (Zmaj ali pozoj), ATU 300

Kraj: Lašče in Ribnica, Dolenjska.

Zps.: Fran Peterlin - Sreboški, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/219,1.

Ot angha vandrouca, kaku je rejšu ano hčer ot angha ghrofa jen se je oženô ž njuo, ATU 300

Kraj: Ponikve, na Krasu.

Zps.: Lovro Žvab, 1874.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/214,2.

Objava: Kropelj 1995, str. 182–183.

Popotnik ubije sedemglavo kačo ter s tem dejanjem reši mesto in grofično. Grofični da polovico prstana in nadaljuje svojo pot. V razbojniški graščini pobije razbojnika in reši ujeta dekle. Nato se vrne h grofični, postavi na laž lažnega ženina in se sam poroči z grofično.

Od kuzle rojen sin, ATU 300A + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/76.

Objava: Kropelj 1995, str. 201–204; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 356–361, št. 112.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 300A.

Od mesarja, ATU 956 + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Karol Sajovic, vojak.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/95.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 47–55, št. 7: Mesar.

Francelj in Karolina, ATU 315 + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: 20 let star usnjarski pomagač.

Zps.: Gašper Križnik, 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/57.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 260–266, št. 93.

Od močniga človeka, ATU 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/8.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 200, št. 55: Močan človek, ki je premagal vsako zver.

Od ribča, ATU 303 + 300

Kraj: Motnik in okolica.

Povedal: Tomaž Kočar.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/60.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 276–283, št. 96: Zlata riba.

Zmaj, ATU 300

Kraj: Lembaška okolica.

Zps.: Zlogonski (Ivan Žmavc).

Objava: Popotnik 5/8 (25. 4. 1884), str. 121–123.

Mlad mesar žene svoja volička skozi gozd. Na poti sreča častitljivega moža (Boga) in mu da volička, v zameno pa dobi tri bele pse. S pomočjo psov premaga zmaja in reši princeso. Zmaju odreže jezike in z njimi ob vrnitvi čez leto dni dokaže, da je on pravi junak. Nato se poroči s kraljično.

Trije bratje so se šli namški vüčit, ATU 1697 + 300 + 570

Kraj: Stara Cesta, pri Ljutomeru.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1884, str. 611–613: Narodne pripovedke.

Zlata gora, ATU 400 + 300 + 302

Objave: Nedeljko 1884, str. 1–14.

Ponatis: Nedeljko 1894, str. 1–16.

Kuzljin sin, ATU 300A + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 7. 8. 1885.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/11.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 126–129, št. 27: Kuzlin sin.

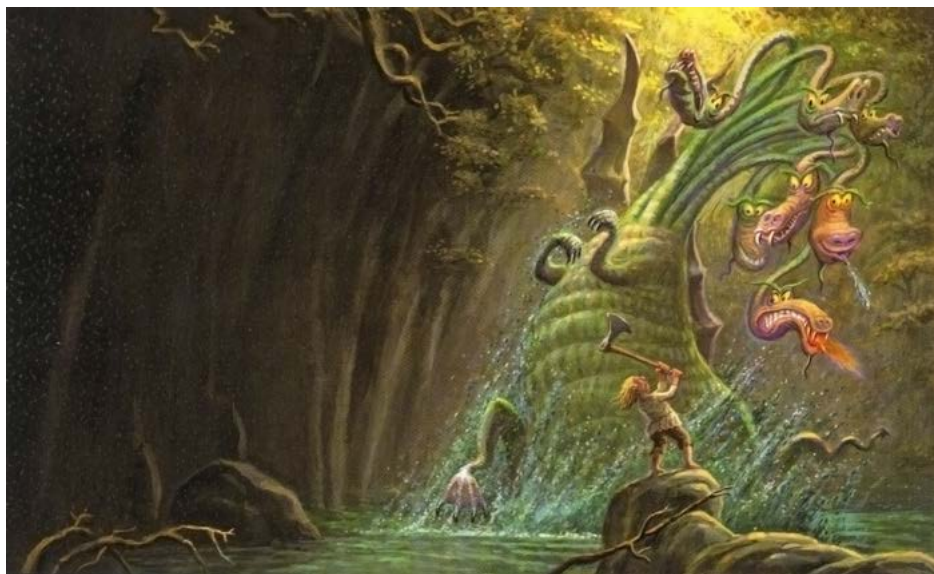
Od kuzle rojen sin, ATU 300A + 300*Kraj: Motnik, pri Kamniku.**Zps.: Gašper Križnik, ok. 1890.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/76.**Objavi: Kropej 1995, str. 201–204; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 356–361, št. 112.*

Trije zlatolasi junaki so bili čudežno spočeti, ker so njihove matere: ribičeva žena, dekla in psica zaužile kos zlate ribe. Ko odrastejo, se odpravijo skupaj na pot. Tisti, ki ga je rodila psica, osvobodi zakleto graščino, s tem da pobije tri-, šest- in devet-glave pošasti na mostu, nato pa še kačo, ki bruha ogenj. Tu pusti prvega brata, da kraljuje v rešenem kraljestvu. Nato gresta z drugim bratom v zakleto mesto, kjer ubije še 24-glavega zmaja, reši princeso in poroči z njo svojega drugega brata.

Trije lovci, ATU 303 + 300*Kraj: Sv. Ana v Slovenskih goricah, Štajerska.**Zps.: A. V.-j. (Alozij Vakaj).**Objava: Mir 5/4, 5, 6 (25. 2.; 10. 3.; 25. 3. 1886), str. 31, 38, 46: Za poduk in kratek čas.***Lovec in zmaj, ATU 300***Kraj: Slovenske gorice, Štajerska.**Zps.: Alojzij Vakaj.**Objava: Slovenski gospodar 25/13 (26. 3. 1891), str. 105–106.*

Lovec se usmili volka, medveda in leva, zato mu živali sledijo. Z njihovo pomočjo ubije zmaja s sedmimi glavami in tako reši kraljično. Preden se vrne, se oglasi na dvoru drug ženin, zelo podoben pravemu rešitelju. Na poročni dan lovec s prstanom dokaže, da je on ubil zmaja, in se poroči s kraljično.

O izgubljeni kraljičini in čarodejnem zlatem peresci, ATU 301 + 300*Zps.: Janko Pukmajster (J. P. Planinski).**Objava: Pukmajster 1891, str. 52–66, št. 11.***Zlata gora, ATU 400 + 300 + 302***Objava: Nedeljko 1894, str. 1–16.***Sv. Jurij in sv. Marko, ATU 300 + ad 303***Kraj: Bloke, pri Cerknici, Notranjska.**Povedal: Zadnik K. od Lužarjev.**Zps.: Izidor Modic, 1904.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/230.*

Junak premaga zmaja / *Ad lintverna*, © Zvonko Čoh (Ciciban 8 / 2007).

Oče in mati sta imela tri sinove, ATU ad 590 + 300

Kraj: Bloke, pri Cerknici, Notranjska.

Povedal: France Baraga iz Ravnika.

Zps.: Izidor Modic, 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/237.

Ko oče umre, mati pošlje svoje tri sinove Karolčka, Janeza in Toneta v svet. Na razpotju se odpravijo vsak v svojo smer. Karolček si pridobi pomoč lisice in ciganke, ki ga napoti k razvalinam, kjer najde meč, na katerem piše: »Kdor ima mene, štirideset jih zmore.« Po raznih zapletih pride do roparskega gradu, v katerem je živelo 40 roparjev. Ženica, sedeča na mlinskem kamnu, ga opozori, da roparji vsakogar, ki pride v grad, pobijejo. Karolček z mečem vse poseka, nato jih z ženico pokopljeta v jami. Ženici da zlata in jo odslovi. Ko hodi po gradu, najde v sobi svojo mater in njenega novega moža Štefana, poglavarja roparjev, ki je ostal živ in mu je mati ozdravila rane. Na lovu sta mati in Štefan streljala na Karolčka, a ta se vrne na grad. Mati mu pripravi ledeno kopel in mu vzame meč. Štefan Karolčka ne ubije, pač pa ga spodi v svet. Karolček se preoblečen v služkinjo vrne na grad, vzame svojo sabljo, preseka Štefana in mater ter odide. Kupi tri pse in pride do drugega gradu, kjer so živeli razbojniki. Ko Karolček zapiska na piščal, pritečejo psi in jih raztrgajo. Nato pride do mesta, kjer so vsi žalovali, cesar mora dati zmaju svojo hčer. Karolček zmaju s pomočjo svojih psov odtrga vse glave, jim poreže jezike in jih spravi v torbo, carični pa obljubi, da se bo čez eno leto vrnil.

Ko pride nazaj, slavijo na gradu poroko z voznikom, ki se je razglasil za rešitelja. Karolčku s pomočjo psov uspe priti na poroko in dokazati, da je on ubil zmaja. Voznik je kaznovan, Karolček pa se poroči s cesarično.

Eni starši so imeli tri sine, ATU 300 + 400 + 303

Kraj: Sv. Vid, nad Cerknico, Notranjska.

Povedal: France Rot od Lešnjakov.

Zps.: Izidor Modic, 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/238.

Še ena o lintvrnu, ATU 300

Kraj: Brnca, pri Celovcu.

Povedala: stara Pavkarjeva babica pri Mlinariču na Brnci.

Zps.: Lojz de Reggi (Lojz Reggi), železniški uradnik.

Objava: Mir 51 (21. 12. 1905), str. 305–306. Objavil Janez Arnejc.

Sveti Jurij ubije zmaja in reši kraljevo hčer, ATU 300, ljudska pesem

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: Šašelj 1906, str. 72–74, št. 24.

Sojenice in cigan, ATU 315 + 300

Objava: Milčinski 1917, str. 22–33.

Nad zmaja! ATU 300

Zps.: Jernej Popotnik.

Objava: Vrtec 53/5-6 (maj-junij 1923), str. 57–61.

Žarko jezdi tri dni in tri noči, da bi prišel do zmaja in ga ubil, ker mu je ugrabil sestro Danico. Pot ga pelje mimo razbojnikov, povedo mu, kako naj odgovori trem črnim gospodom (pošastim), ki jih bo srečal, da bo lahko prišel do zmajevega gradu. Žarko se ravna po njihovih nasvetih in pride do gradu, ubije z mečem zmaja in reši sestro Danico. Z zmajevo glavo na meču, cekini in vrečo zlata se vrneta Žarko in Danica domov. Spotoma podarita razbojnikom zmajevo glavo in del cekinov.

Kdo je ubil zmaja? ATU 300

Kraj: Tolminsko.

Objava: Drekonja 1932, str. 44–45.

Nehvaležna sestra, zmaj in rešena kraljična, ATU 315 + 300

Kraj: Podbárdo / Cesariis, Terska dolina v Italiji.

Povedala: Regina Kramaro - Količesa.

Zps.: Milko Matičetov, 31. 12. 1940.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Slovensko folklorno gradivo iz Tera 1940.

Objavi: Matičetov 1948, 450–453 (objavljen prvi del pravljice); Matičetov / Ivančič Kutin, Mrvič, Kropej Telban 2022, št. 1.

Prepis pravljice je pod pravljичnim tipom ATU 315.

Ad lintverna, ATU 300

Kraj: Petrušnja vas, pri Šentvidu pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 9. 12. 1951; posnel 30. 4. 1959 v Ljubljani.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Teren 5: Št. Vid pri Stični 11, št. 46, str. 82–94; T 8, št. 1.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 149–157, št. 10.

Ponatisa: Štefan 2011, str. 178–183; Štefan 2019, str. 174–195.

Mladenici s pomočjo puščavnika premaga zmaja, ki ogroža kraljestvo, razkrije goljufa, ki se je hotel okoristiti z njegovim junaštvom, in se poroči s kraljično.

Prevod v nemščino: Vom Lindwurm, ATU 300

Kraj: Petrušnja vas, pri Šentvidu pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Objava: Von Prinzen 1961, str. 241–247.

Povest od zmaja, ad ATU 300

Kraj: Podgorje, pri Kamniku, Gorenjska.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 412.

Brat in ljubi / Die verräterische Schwester, ATU 315 + 300

Kraj: Pod skalo, Vrsnik, pri Soči.

Povedal: Joza Kravanja - Marinčič.

Zps.: Milko Matičetov, 19. 7. 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 8/14, 93–114; nemški prevod: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov, Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Objava: Matičetov 1956a, str. 35–49.

Kako se je rešil iz brezna ta tretji sin, ad ATU 300

Kraj: Bela, pod Nanosom, Trnovska planota.

Povedal: Tone Kobal.

Zps.: motiv zapisala Andrejka Petrovčič; zapisal: Franc Černigoj.

Objava: Černigoj / Stanonik 1988, str. 224–227.

ATU 300A Boj na mostu / The Fight on the Bridge

Ribič ujame čudežno ribo, ki jo pojedo njegova žena (princesa), njena dekla in psica. Vse tri rodijo sinove – tri brate. Ko odrastejo, se odpravijo po svetu. Sin psice premaga večglave zmaje na mostu, nato pa reši svoja brata, ki ju je požrla zmajeva mati (odčara svoja okamenela brata). S tem dejanjem reši dve kraljestvi in princesi poroči s svojim bratom, sam pa gre po svetu.

Literatura: Ranke 1934, 113–130; EM 3 (1981), 825–834: Drachenkampf auf der Brücke.

Kuzljin sin, ATU 300A + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 7. 8. 1885.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/11.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 126–129, št. 27: Kuzljin sin.

Živel je enkrat jako bogat ribič. Imel je šest hlapcev in štiri deklet. Ribe je seveda tudi sam lovil ter jih nosil nekemu baronu v bližnjo graščino. Pripetilo se je nekoč, da ni mogel ves dan ničesar ujeti. Mislil se je že domov podati, kar privleče v mreži iz vode ribo. Bila je zlata. Zdaj gre vesel domov ter reče veselo svoji ženi: »Danes sem pa ujel tako ribo, da še nikoli take. Sveti se kakor čisto zlato. Te pa ne dava gospodu baronu.«

Žena se sicer malo obotavlja ter opominja moža, naj bo pošten. Pravzaprav – bila je tudi ona moževih misli.

»Veš kaj,« nadaljuje mož, »napravila jo boš in kar midva jo snedeva, ta bo gotovo dobra.«

Žena ga uboga in stori po moževem ukazu. Razreže ribo. Drob vrže na gnoj, meso pa napravi zase in za moža. Nekaj od mesa sta dala tudi eni dekli, katero sta posebno ljubila. Čreva na gnoju izvoha kuzla ter jih sne.

Minilo je nekaj časa. Pri ribičevih je bilo še vse po starem. Kar pride nekega jutra eden od hlapcev iz hleva. Poleg hlevskih vrat je bil pasji hlevček in pred hlevčkom zapazi hlapec majhno dete, ki ga je kuzla lizala. Kmalu so bili vsi hlapci pred hlevom zbrani. Čudeč se zaženo nekateri velik smeh, nekateri pa jih pregovarjajo, naj bodo tihi, da se gospodar ne zbudi. Toda vse opominjanje nič

ne zaleže, vedno večji hrup nastaja. Gospodar se zbudi ter pogleda skozi okno, kaj je na dvorišču. Ko vidi hlapce, vpraša jih, kaj imajo. Hlapci mu povedo, kaj so našli. Gospodar pa gre ven ter vzame dete in ga nese v hišo. Dobi mu tudi amo, da ga je vzgajala. Fantič je imel zlate lase. Kmalu po tem sta rodili tudi tista dekla, ki je ribo jedla, in gospodinja - vsaka enega fantiča. Tudi ta dva sta imela zlate lase. Vsi trije so bili eden drugemu podobni kakor krajcar krajcarju. Ko so malo odrasli, hotel je oča vse tri v šolo dati, toda kuzlin sin (bodi mu od zdaj Mirko ime) ni hotel v šolo hoditi; dejal je, da ve več nego gospod učitelj; brata njegova pa sta hodila v šolo do šestnajstega leta. Nekega dne jima reče Mirko: »Imel sem čudne sanje. Sanjalo se mi je, da moram iz tega kraja, da bom enkrat še kraljično dobil za ženo. Prej pa bodem moral mnogo mnogo pretrpeti.«

Nato mu brata odgovorita: »Če greš ti, greva midva s teboj. Sama ne ostaneva tu.«

Priskrbel je torej Mirko vsem trem konje z zlatimi grivami in vsakemu po enega psa. Poslove se od ribičevih ter se podajo po svetu. Po dolgem potovanju so prišli do neke graščine, ki je bila ukleta. Tu se ustavijo. Razjahajo konje ter jih peljejo v hlev. Sami gredo v graščino; človeka ni bilo nikjer nobenega. Posedejo torej okrog mize in pojedjo. Kmalu se stori noč. Mirko opomni svoja brata, da mora ponoči eden na stražo, da jih kdo nepričakovano ne zasači. Obadva ga prosita, da naj on sam straži, in ga opominjata na njegovo moč in učenost. Mirko uboga svoja brata ter gre na stražo pred velik most, po katerem je bil vhod v graščino. Do enajste ure je bilo vse mirno in tiho. Ko pa ura enajst odbije, prijezdi nekdo na lepem vrancu. Imel je tri glave, ravno toliko tudi konj njegov. Pred mostom se konj ustavi ter noče čez njega v graščino. Jezdec ga vpraša, zakaj ne gre čez most, ter ga osrčuje, da se mu ni treba drugega bati kakor nekega Mirka, ki ga pa zdaj ni tu. Konj uboga ter gre čez most. Mirko pa, ki je na drugem koncu mosta stal za nekim drevesom, mahne po jezdecu ter mu odbije dve glavi. Jezdec spozna, da je Mirko tukaj, začne ga lepo prositi, naj mu prizanese. Mirko pa vpraša jezdec: »Je li še kateri na svetu hujši od tebe?«

»Moj brat je še hujši, ker ima šest glav,« odgovori mu jezdec.

Zdaj mu Mirko odbije še tretjo glavo. Jezdec pade s konja mrtev na tla. Mirko pa pobere njegovo truplo, naveže ga na konja, dene še njegovo glavo k njemu, prime še konja ter vse skupaj vrže v vodo ter gre v graščino, kjer sta brata spala; uleže se k njima ter zaspi. Zjutraj vprašata brata, ko se zbudita, je li kaj videl ali slišal. Odgovori jima, da nič. Ostali so še ves dan v tej graščini ter jo ogledovali. Zvečer silita zopet brata, da mora eden na stražo. Tudi sedaj ni hotel nobeden od njiju iti in je šel zopet Mirko. Godilo se je ravno tako kakor prejšnji večer, samo da je ta jezdec imel šest glav in konj njegov ravno toliko. Storil je tudi s tem enako kakor s prejšnjim. Tretji večer pride jezdec z devetimi glavami. Mirku so se kar hlače tresle. Vprašal ga je: »Je li še kdo hujši od tebe?«

Jezdec je imenoval svojo mater. Dejal je: »Moja mati je še hujša kakor jaz; kajti tri ure hoda naokoli puhti tolikšno vročino iz sebe, da se ji ni mogoče bližati, in na dve uri daleč te že lahko požre.«

Zdaj je Mirko tudi temu odsekal deveto glavo ter ga z vsemi glavami ter s konjem vred zamašil v vodo pod most. Drugi dan pa reče svojima bratoma, da jo morajo naprej odriniti. Osedlajo torej svoje konje ter potujejo naprej. Kam, ni nihče vedel. Po poti grede vpraša Mirko, ki je jezdil naprej, svoja brata, kako se kaj počutita.

»O, dragi brate, prav slabo! Tako naju nekaj peče, da že komaj sopeva.«

Mirko ju tolaži, da bo že bolje, toda vse zastonj – bratca milo vzdihujeta od zadaj. Kar naenkrat utihneta. Mirko se ozre ter vidi bratova konja brez jezdecev. Zelo je postal žalosten; sam ni vedel, kaj bi pričel. Počasi je jezdil naprej, bratova konja pa sta vedno za njim šla. Naenkrat jame tudi nanj pritiskati huda vročina. Mislil je, da bo zdaj zdaj po njem. V tej svoji stiski obrne svoj obraz k nebesom; poprosi milega Boga, da bi mu poslal pomoč. Svoj meč stisne z vso močjo ter ga zažene v zrak, da bi zadel tisto žival, ki tolikšno vročino spušča. In glej, meč se zasadi neki kači, ki je ob poti zvita ležala, v butico in v tem hipu pojenja vročina. Zdaj stopi Mirko h kači ter jo vpraša, če je še kdo močnejši in silovitejši kakor ona. Ona odgovori, da nihče. Mirko vzame meč ter jo jame pri repu kratko sekati. Kača ga prosi, da naj jo pusti. On pa pravi, če mu brata nazaj da, potem naj se plazi v miru.

»Kako ti ju bom dala, če pa sta oba sežgana.«

Mirko pa jo je kar naprej sekal. Naenkrat pa vrže kača njegova brata iz sebe; bila sta sežgana, kakor oglje. Zdaj kača veli Mirku, naj gre v ukleto graščino, ki je blizu tamkaj bila. Pravi mu, da je v tej in tej sobi velika polica, na njej pa polno steklenic z zdravili vsake vrste, da naj vzame skrajno steklenico na desni strani, ko notri stopi. Mirko stori vse, kakor mu kača veli, ter gre v graščino. Kmalu se vrne. Svoja brata namaže s onim mazilom, ki ga je dobil na polici. Brata takoj oživita. Bila sta zdrava in vesela kakor riba v vodi. Lepo se zahvalita bratu, da ju je rešil. Mirko pa jima veli, naj kačo sama razsekata na drobne kosce. Oba jo torej začneta drobiti. Kača ju lepo prosi, da bi jo pustila.

»Da, pustiva te, če nama poveš, je li še kdo tako močan in neusmiljen, kakor si ti?«

To pa sta nalašč vprašala, kakor prej Mirko one, ki so bili na konjih; kajti razsekala sta jo, dasi je povedala, da je ona najhujša na svetu. Zdaj se vrnejo ter pridejo nazaj v tisto graščino, kjer so bili že prejšnje tri večere. Mirko pravi svojima bratoma: »Zdaj naj eden od vaju tukaj ostane ter naj kraljuje v tem kraljestvu, pod katerega spada ta graščina; eden pa naj gre z menoj, greva, da jaz rešim še eno ukleto mesto.«

Pogovore se in eden od bratov ostane, Mirko pa gre z drugim naravnost proti ukletemu mestu. Na koncu tega mesta je bilo veliko jezero in v njem je bil grozovit zmaj (lintver), kateremu so morali vsak dan iz mesta eno devico dati. Naša znanca gresta naravnost v mesto. Ker sta bila že lačna, kreneta v gostilno. Tu vpraša Mirko gostilničarja, kaj je novega v mestu. Gostilničar mu odgovori: »I, prav žalostne novice vam vem povedati. Glejte, danes bo moral naš kralj svojo edino hčer dati velikemu zmaju gori v jezeru. Pelje jo ta kočijaž, ki ravno zdaj gre mimo hiše. Pelje jo namreč v kapelico, ki stoji tu gori na onem hribcu, da se spravi z Bogom. Kralj in kraljica pa žalujeta doma, da ju nihče ne more utolažiti.«

Mirku se v srce zasmilita kralj in kraljica, še bolj pa kraljična. Plača ter gresta obadva k jezeru. Mirko skoči noter ter zažvižga v prste, da je skozi ušesa zazvenelo. V tem hipu prikobaca zmaj po jezeru proti Mirku. Imel je štiriindvajset glav. Mirko mahne s svojim mečem ter mu odbije vseh štiriindvajset. Odreže vsem jezike, pomigne bratu in oba gresta nazaj v mesto. Vtem pride kočijaž s kraljično pred jezero. Ko zapazi glave in usmrčenega zmaja, bil je neizrečeno vesel. Šine mu v glavo misel, da zdaj on lahko kraljično dobi za svojo ženo. Zapreti ji torej, da ako ga ne bo vzela za moža, da jo kar v jezero vrže in pove doma, da jo je zmaj pohrustal. Kraljična ga prosi ter mu obljubi, da ga vzame, samo za eno leto odloga prosi. Kočijaž ji to dovoli. Zdaj pobere glave ter jih spravi v kočijo, zapodi konje in v brzem teku skozi mesto pridirjata pred kraljevo palačo. Kralj stopi ves objokan na prag, da bi vprašal kočijaža, kako je bilo s kraljično. V tistem hipu mu pade kraljična sama v naročje. Od veselja se obadva jokata ter poljubljata. Zdaj pride še kraljica na prag. Ko svojo hčer zapazi, oklene se je ter jo pritiska na svoje lice. Od radosti ni mogel nobeden govoriti. Kočijaž stopi zdaj k njim ter jima začne lagati, kako sta se z zmajem lasala, kako mu je glave rezal, v kakšni nevarnosti je bil, samo da bi kraljično rešil. »... kajti obljubila mi je, da postanem jaz mož njen,« je dejal slednjič.

Kralj je bil takoj zadovoljen. Hči pak je rekla, da eno leto mora čakati, da ona prej ne more, rekoč, da mora Boga hvaliti, da jo je otel grozne smrti; kajti ona je vedela, kako je kočijaž debelo lagal pred kraljem, da ni on pokončal zmaja, nego nekdo drug. Zato je prosila odloga, ker je mislila, da se bo v enem letu gotovo tisti našel, ki je zmaju konec storil.

Mirko in njegov brat pa sta zapustila mesto takoj tisti dan, ko je zmaj poginil, ter vzela vseh štiriindvajset jezikov s seboj. Hodila sta po svetu že leto in dan, kar prideta nazaj v tisto mesto. Bilo je sedaj vse drugačno kakor pred enim letom. Zdaj ni bilo žalosti tu nikjer videti, temveč neizmerno radovanje. Možila se je namreč ravno kraljična. Mirko gre zopet s svojim bratom k onemu gostilničarju. Tu napiše pismo ter ga pošlje kralju. Pisal mu je, kako se je kočijaž lagal, ko je dejal, da je on zmaja ugonobil: *To je vse laž, kar je on govoril; kajti zmaja sem umoril jaz, ki sem danes zopet v tem mestu. Jaz sem ga umoril in nihče drug.*

Kralj se začudi, ko prebere pismo. Ne ve, komu bi verjel. Sede torej ter napiše tudi on nekaj in odda onemu, ki mu je prinesel pismo, ter mu reče, da naj urno hodi. Mirko je bil vesel, ko vidi, da mu je dovoljeno iti v grad; kajti kralj mu je pisal, da naj takoj k njemu pride. Zdaj pride tudi oni brat, ki je bil prej ostal na prvi graščini. Vsi zajašejo svoje konje z zlatimi grivami ter gredo h kralju. Kralj jih častno sprejme. Kmalu so bili vsi skupaj: kraljična, kralj, kraljica in kočijaž. Kraljični je srce od radosti poskakovalo, ko vidi, kako zal fant je Mirko.

Kralj začne: »Kako je zdaj z vajino rečjo, kateri je zmaja glave odsekal?«

»I, kateri,« reče kočijaž, »menda vendar vidite, da sem jih jaz, ker jih imam tu.«

»Ni res, kaj lažeš,« ga zavrne Mirko; »kje imajo pa tvoje glave jezike? Vidiš, tukaj jih imam jaz, jaz sem zmaja poslal v krtovo deželo, ne ti.«

Kralj pogleda glave in res vidi, da so bile brez jezikov. Pripoznali so torej vsi, da je Mirko zmaja umoril. Srdito pogleda zdaj kralj kočijaža ter ga vpraša, kako se predrzne tako nesramno lagati. Kočijaž se izgovarja in izgovarja, da bi rad kraljično in tako dalje. Toda vse to ni nič pomagalo. Kralj ga obsodi, da mora umreti. Raztrgali so ga štirje konji na štiri kose. Mirko pa dobi kraljično za ženo. Dolgo so obhajali ženitovanje. Prav srečno sta živela Mirko in njegova kraljična. Brata sta se povrnila vsak na svoj dom. Tako mi je pravil nekoč moj stari ded na zapečku sedé ter trdil, da je bilo to vse res.

Predelal: dijak A. Mejač

kuzla: psica; ama: varuška, dojlja; oča: oče; ukleta: zakleta; osrčevati: opogumljati, hrabriti; je li: ali je; jame: začne; butica: glava; pak: pa

Od kuzle rojen sin, ATU 300A + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/76.

Objavi: Kropelj 1995, str. 201–204; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 356–361, št. 112.

Trije zlatolasi junaki so bili čudežno spočeti, ker so njihove matere: ribičeva žena, dekla in psica zaužile kos zlate ribe. Ko odrastejo, se odpravijo skupaj na pot. Tisti, ki ga je rodila psica, osvobodi zakleto graščino s tem, da pobije tri-, šest- in devet-glave pošasti na mostu, nato pa še kačo, ki bruha ogenj. Tu pusti prvega brata, da kraljuje v rešenem kraljestvu. Nato gresta z drugim bratom v zakleto mesto, kjer ubije še 24-glavega zmaja, reši princeso in poroči z njo svojega drugega brata.

Ad zlate ribce, ad ATU 300A

Kraj: Petrušnja vas, pri Šentvidu pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 30. 12. 1956; posnel 29. 4. 1959 v Ljubljani.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Zvezek: Resnik 12, št. 55; magnetofonski posnetek: T 8.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 173–175, št. 14.

Potem ko žena, kobilica in psica zaužijejo meso zlate ribice, se rodijo sin, žrebe in pes z zvezdo na čelu. Skupaj potujejo, v gozdu fant ubije zmaja, nato pa v zakletem gradu reši v kačo zakleto princeso.

ATU 301 Tri ukradene princese / The Three Stolen Princesses

Kralj izžene svoje tri hčere v podzemni svet (jih ugrabi pošast). Trije bratje (junak in njegovi pomočniki) jih gredo iskat. Ustavijo se v gozdu v neki koči in dva se odpravita na lov, tretji ostane v koči, da bo pripravil hrano. Med pripravo se prikaže stari možic (stara žena), ki prosi za kosček hrane. Pade mu na tla in ko ga fant hoče pobrati, ga možic premikasti, da komaj živ obleži na tleh. Šele tretji brat uspe premagati možica, ki jim potem pokaže pot v podzemni svet, kjer živijo ugrabljene kraljične.

Ko prispejo do odprtine, spustijo najmlajšega brata v podzemni svet. Tu junak premaga pošasti (zmaje, vrage) in reši tri sestre. Princese mu dajo v zahvalo darilo. Brata potegneta ven le princese, najmlajšega brata pa pustita v podzemlju. Junak se vrne na zemljo s pomočjo ptice, ki ga na krilih odnese ven iz jame. Ptiča mora hraniti, nazadnje še s kosom svojega mesa, da ptiču ne zmanjka moči in ga srečno prinese ven iz jame.

Medtem princese zavlčujejo s poroko in prav na dan poroke se junak vrne, pokaže darila princes in resnica pride na dan. Prepoznajo ga kot pravega rešitelja. Brata kaznujejo, junak pa se poroči z najmlajšo princeso in postane kralj.

Literatura: Grimm 91, 166; BP II, 297–318, III, 274; Calvetti 1992; EM 10 (2002), 1363–1369; Prinzessinnen: Die drei Geraubten P.

Junak, ATU 301

Kraj: Kras.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/65.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 50–54, št. 8: Junak kovač.

En oče je imel sina, ki je bil tako močen ko svet. Dal ga je v meštir, najprvo za čevljarja. Ali vsakikrat, ko je potegnil, potrgal je dreto, tako da ga je mojster od hiše zapodil.

Rekel mu je: »Veš kaj, jaz te ne morem več držati, zberi si najlepši črevlje pa pojdi.«

Ta vzame črevlje in gre. Šel je za kovača. Ali tudi tu ga ni sreča iskala. Lo-mastil je tako neusmiljeno s kladvom po naklu, da ga je daleč v zemljo zaril. Zato ga tudi kovač iz hiše spodi. Rekel mu je: »Ja, veš kaj, izberi si najlepši kolo, pa pojdi.«

On vrže veliko železno kolo čez pleča, štiri cente je bilo težko, in gre.

Tako je hodil dolgo po svetu okoli.

Kar pride do malna, kjer se je mlinar z mlinskimi kamni igral. Metal jih je zlehkoma kakor otroci v zrak in zopet z rokami lovil.

»O, ti boš pa že zame, pojdi za mano,« mu pravi kovač. Oni je s tem zadovoljen, pobere mlinske kamne in gre.

Šla sta skozi en gozd. Tam vidista človeka, ki je smreke ril. Vprašata ga, če gre z njima. Tudi ta je rad privolil in šli so vsi trije skupaj. Zdaj pridejo iz gozda na neko rovan.

Kovač pravi: »Skušati se moramo, kdo je močnejši. Tisti bo med nami gospodar.«

In res so se skušali. Najprvo zažene mlinar mlinski kamen v zrak in ni ga bilo celo uro nazaj. Za njim zažene tisti, ki je smreke ril. Njegovega ni bilo celo dve uri nazaj.

Nato pravi kovač: »Boste videli pa mene, jaz bom pa še drugače naredil.«

In res! Ga zakadi tako silno v zrak, da so cel dan čakali, preden so ga nazaj vdobili.

Tako je bil kovač gospodar, šli so naprej. Zdaj pridejo do ene vasi. Ker je bila še noč, vprašajo, kje da bi jih ohranili. Rečejo jim, da dveh bi že ohranili, ali treh ne morejo. Na gori je sicer en grad, ali tamkaj straši, zato naj ne hodijo gori.

»O, to nič ne de,« pravi kovač, »da je le prostora dovolj. Korenjaki smo, da je kaj, nikogar se ne bojimo.«

In šli so res, dasiravno so jim vsi odsvetvali.

Drugi dan gresta kovač in mlinar na lov in pustita tistega, ki je smreke ril, samega doma, da bi jim kosilo skuhal. Rečesta mu: »Opoldan den bandero na grad, da bomo vedli, kdaj bo kosilo gotovo.«

Nato gresta onadva v gozd, on pa ostane doma. Že je bil kosilo skuhal in poldan je bil blizu, kar pride k njemu star berač in ga za en dar božji poprosi. Razcapan je bil tako, kakor da bi ga bile miši objele, in tresel se je kakor najhujši starec. Smrekar je bil vsmiljenega srca, ni si nič hudega mislil, zato segne v lonec in mu da en košček mesa. Dedec pa spusti nalašč kos na tla, ali tako, da je oni mislil, da mu je palo. In dela se, kakor da bi ga ne mogel pobrati, ker je prestar. Zaproši ga torej, naj bo še tako dober, da mu meso pobere. Smrekar, ki si ni nič hudega mislil, se pripogne in seže ponj. Ali zdaj skoči starec pokoncu, zgrabi v kotu kolo in tako neusmiljeno kuharja namlati, da se kar v medlevico zvrne. Potem je pa zbežal in šel.

Kovač in mlinar sta čakala in čakala, kdaj bo bandera na gradu, kedar sta pa vidla, da ni nič, se vjezista in se odpravista domu. Doma sta najdla smrekarja vsega pobitega in napol mrtvega. Smejala sta se mu in ga vprašala, kje je ta zajutrak vdobil. »Bosta vže vidila, kje, le ostanita jutri doma. Saj se vam menda ne bo nič kaj boljši godilo ko meni, bosta vže vedila povedati.«

»Naj bo,« pravi na to mlinar, »jutri ostanem jaz doma. Upam, da takih frušek vsaj ne bom vdobil kakor ti. Bomo vidili.«

In res je ostal.

Medtem ko sta onadva po gozdu lovila, je on doma kuhal. Kedar pa poldne zazvoni, pride k njemu tisti starec in ga za en dar božji poprosi. Ta, se ve, da si ni nič hudega mislil, ségnil je v lonec in storil je kakor smrekar. Ali starec je vrgel kos na tla in prosil je spet tega, naj mu ga pobere. Ker ni mlinar vedil, kaj ga čaka, se stegne po meso. Ali komaj to stori, že zgrabi starec kolo in ga tako neusmiljeno našeška, da se ni kar nič zavedel.

Spet je kovač čakal kosila in gledal je, kdaj bo bandera na gradu, ali vse zastonj. Danes mu je bilo pa kmalu zadosti; kakor hitro je videl, da ni nič, jo je mahnil domu. Na domu je najdel onega vsega pobitega in napol mrtvega. »A tako? Tudi ti si jo naletel,« je pravil kovač, »bom videl, če jo bom pa jaz. Že vidim, da sta oba vkup eno figo vredna.«

Tako je rekel in ostal je treči dan sam doma, onadva sta pa šla in po gozdu lovila.

Ko je kovač tako doma kuhal, pride opoldne k njemu tisti berač in prosi en kosček mesa. Kovač mu ga da. Zdaj ga starec poprosi, naj mu meso pobere. »Koga?« začne kovač. »Jaz bom tebi meso pobiral! Čaki me, starec, čaki, kmalu ti jih bom pobral en par po hrbtu!« In začel ga je romplati in pokati s kolesom po glavi, da je oni vse zvezde videl. Starec je bežal, kar je mogel, kovač pa za njim. Letela sta toliko časa, da sta prišla do necega brezna. Dedec se pogrezne zdaj notri, kovač pa ostane gor in si kraj dobro zapomni.

Drugi dan pripelje še onadva in šli so bili k luknji pogledat. Sklenili so, da gredo notri, ali vendar nobeden ni hotel iti prvi, ker vsak se je luknje bal. Pričkati so se začeli in kregati, nazadnje so vendar smrekarja notri pognali. Da bi se mu pa kaka nesreča ne prigodila, privezali so mu zvonec na vrhu in rekli so mu, da kader bo kaka sila, naj le pozvoni, in precej ga bodo nazaj potegnili.

»Že prav,« je rekel smrekar in spustili so ga dol. Ali tega je bilo v luknji strah, požvenketal je in potegnili so ga nazaj.

Nato gre mlinar notri; tudi ta ni nič opravil.

Nazadnje gre pa kovač. Tega pa ni bilo strah. Zmiraj bolj globoko in globoko so ga kalali, toliko časa, da je tla vgledal. Prišel je do velicega kolodvora in do železnih vrat. Kovač se ni dolgo premišljeval, kaj bi storil, udaril je parkrat s kolesom po njih in vrata so se razletela. Stal je zdaj v železnem gradu, kjer je

grozno velika kača na sredi ležala. Upočil jo je kar dvakrat s kolesom po glavi in kača se je mrtva na tla zvalila. Iz nje pa je skočila grozno lepa deklica in ga je nagovorila: »Oh, ti moj prijatelj, ti si mene rešil! Kaj ti čem dati za to veliko dobroto, ki si jo ti meni storil? Zakaj vedi, da jaz sem zakleta duša, ki že leta in leta tukaj odrešenja čakam. Do zdaj še ni nobenega bilo, da bi mi pomagal, ti si vendar enkrat prišel in si me odrešil.«

In dala mu je prstan zlat, on jo je pa za roko prijel in peljal jo je do luknje. Tukaj je pozvonil, da sta onadva potegnili in jo na dan spravila. Ta dva pa, ko sta tako lepo punco v gledala, bi se bila kmalu zanjo stepla, ker vsak je hotel, da bi bila njegova žena.

Medtem ko sta se onadva gor pričkala, je vzel kovač spet svoje kolo. Udaril je na druga vrata in prišel je v srebrni grad. Tukaj mu pride kača z dvema glavama naproti. Brez da bi kaj mislil, jo vpoči po glavi in kača se je mrtva na tla zvrnila. Iž nje je pa še lepši deklica skočila kakor poprej. Vprašala ga je in nagovorila, kaj če za to imeti, ker jo je rešil. Dala mu je velik meč in rekla mu je, da v tretjem gradu najde še hujšo kačo. Ta kača bode imela sedem glav in pokončala ga bo, če je ne zmaga. Zato naj s tim mečem glave seče, ali gleda naj, da srednjo zadene, ker če bo stranske klestil, bodo te sproti rasle, in čim bolj jih bo sekal, tem več jih bo.

Zdaj pelje kovač tudi to k luknji, požvenklja in oni so jo gor potegnili. Ker je bila dosti lepši kot prejšnja, sta se ta dva spet za njo stepla in vsak je hotel zdaj to za svojo ženo imeti. Vendar sta se nazadnje tako pogodila, da je imel smrekar prvo in mlinar drugo. Da bi jim pa kovač punc ne pobral, sta vrv hitro gor potegnili in kovača notri pustila.

Kovač ni od vsega tega nič vedel. Vzel je lepo svoje kolo in vpočil je na tretja vrata. In kar naenkrat odprl se je zlati grad, notri je ležala kača s sedmimi glavami. Kovač začne pocati po glavah, da je strah, ali čim bolj jih seče, tem več jih je. Že je kača zmagovala, kar se mu vsreči, da srednjo glavo zadene. Kača se zvrne zdaj mrtva na tla, iz nje pa skoči grozno lepa deklica. Vprašala ga je in nagovorila, kaj če za to imeti, ker jo je rešil. In rekla je, da bo njegova žena. Kovač je bil tega vesel, peljal jo je k luknji, da bi jo gor potegnili. Zdaj šele je vidil, da ni več vrvi. Razjezil se je in skrbeti je začel, kaj bo zdaj storil. 'Ta bo šele lepa,' je mislil sam pri sebi, 'zdaj bom pa še v luknji ostal. Kam se čem pa zdaj obrniti?'

Tako je mislil, kar zagleda v kotu na kolodvoru tistega starca, ki ga je bil onikrat namahal. »Bravo, bravo, k sreči si ti tukaj! Mi boš pa na svet pomagal,« začel je kovač, »če ne – saj veš, saj me poznaš – se bova pa drugači gledala.«

Starec se je zgovarjal, da ne more, ali kovač je zavzdignil kolo – in ni ga bilo treba več dolgo prositi. Šel je in pokazal mu je luknjo, skozi katero sta zlezla na svet, on in njegova lepa nevesta.

Smrekar in mlinar sta obledela, kedar sta vidla kovača spet na svetu. »Ojej, kaj bo zdaj,« sta zdihavala, »zdaj bova šele piskala, zdaj.«

In pokleknila sta pred njega in ga grozno lepo odpuščanja prosila. Kovač ni bil tako trdega srca, odpustil jim je vse in nič jim ni storil.

Obdržali so bili vsak svojo deklico, najlepši je bila kovačeva, ta druga je bila mlinarjeva in treća je bila smrekarjeva.

Nato so napravili veliko gostijo, vrnili so se v grad nazaj in oženili so se vsi trije. Tam so potlej jedli in pili, dobro so se imeli in živeli so, dokler niso ... vmrli.

O treh bratih in o treh hčerah, ATU 301

Kraj: Martinj Vrh, nad Selško dolino.

Zps.: Ivan Tušek, ok. 1858.

Objava: Slovenski glasnik 1/6 (1. 6. 1858), str. 165–167.

Ponatisi: Krek 1885, str. 24–28, št. 8; Nedeljko 1904, str. 10–16; Bolhar 1952, str. 57–62;

Bolhar 1964, str. 56–61; Tušek / Dolenc 1986, str. 4–11: O treh bratih in treh sestrah.

Bil je oče, ki je imel tri sinove. Kot vsakomur je prišla zadnja ura tudi njemu. Poklical je svoje tri sinove k postelji in jim rekel:

»Premoženja vam ne morem zapustiti, ker ga nimam. Pojdite po svetu službe iskat, boste že kaj našli! Zdi se mi, da boste srečni.«

Oče je umrl in sinovi so šli po svetu službe iskat. Pridejo do belega gradu in tu so hoteli povprašati, ali bi ne bilo zanje kaj dela. Ko stopijo v hišo, vidijo grofa, ki je sedel za mizo zelo zelo žalosten. Vprašajo ga, kaj mu teži srce. Zasmilil se jim je in radi bi mu pomagali. Pa grof pravi:

»Kaj bi vam pravil o svoji veliki nesreči, saj mi ne morete pomagati!«

Dolgo so ga nagovarjali, naj se jim razodene, in dolgo se ni dal sprostiti. Končno vendar pravi:

»Naj pa bo! Pomagati mi sicer ne boste mogli, a človeku je lažje, če more komu potožiti. Poslušajte torej:

Imel sem tri hčere, pa mi je vse tri pobrala divja žena. Na vrtu imam tudi jablano, ki vsak dan rodi zlato jabolko, pa nobenega še nisem utrgal! Vselej, kadar ga hočem utrgati, pride iz tal neka žena, ki me prehiti in odnese jabolko v podzemlje. Kako bi ne bil tedaj žalosten!«

Bratje pravijo:

»Hčera ti res ne vemo, kako rešiti, poskusiti pa hočemo svojo srečo zoper ženo; in ni vrag, da je ne bi prehiteli!«

Takoj drugi dan je poskusil najstarejši brat. Pa komaj je bilo jabolko zrelo, že ga je imela žena v roki. Ko se je spet danilo, je že stal srednji brat na vrtu. Ko je bilo zlato jabolko zrelo, skoči in ga hoče odtrgati, pa kakor bi trenil, se zemlja odpre, iz nje pa skoči žena in ga prehiti, sam ni vedel kako.

Naslednjega dne spet čaka najmlajši brat na vrtu. Jabolko je zrelo – on in žena, ki se je pri tej priči prikazala iz tal, skočita in se oba isti hip stegneta po njem. A žena je bila malo prekratka in jo je prehitel.

Žena se spusti spet v tla, toda zemlja se zdaj ni več zaprla za njo, ampak je v njej ostala globoka jama. Zato so bratje sklenili, da bodo enega izmed njih spustili po vrvi v jamo, da bo vsaj videl, kaj je tam doli.

Najstarejši brat je bil koj pri volji. Prinesli so vrv, nanjo privezali kamen in nanj se je usedel brat, ki so mu dali vrvico v roko. To vrvico so privezali na zvonček, ki so ga obesili vrh jame. Če bi se mu morda hudo godilo ali če bi rad spet prišel na zemljo, tedaj bo lahko pozvonil.

Spustili so ga v jamo in prišel je na drugi svet. Skoči s kamna in hodi okrog. Kar zagleda žensko, ki jo po krotki govorici spozna, da je najstarejša grofova hči. Pelje jo k vrvi, posadi na kamen, potegne za vrvico – in potegnili so jo na beli dan. Ko so vrv spet spustili v jamo, so še njega spravili nazaj gor.

Zdaj se usede srednji brat na kamen in spustili so še njega v jamo. Ko stopi na trda tla, gre tudi on malo naokrog in zagleda srednjo grofovo hčer, ki jo tudi spravi na zemljo, tako kot njegov brat njeno sestro. Njega tudi niso pustili v jami, to se ve!

Nazadnje gre še najmlajši brat v jamo. Ko pride na spodnji svet, se čudi, da je tu doli vse drugače kakor zgoraj. Gre tedaj malo okrog ogledovat. Nazadnje naleti na deklico in se začne z njo pogovarjati. Ona mu med drugim pove, da je njen oče na lepšem svetu mogočen gospod in da jo je ugrabila neka grda ženska, ki je že prej pripravila očeta ob dve njeni starejši sestri. Mladenič ji pove, da sta njeni sestre že rešeni, in jo pelje k vrvi. Tudi njo so potegnili na beli dan, še prej pa mu je dala v spomin bel robček, na katerem je bilo z rdečimi nitmi izvezeno njeno ime.

Ko so vrv spet spustili v jamo, da bi spravili še njega ven, in ko se je hotel ravno usesti na privezani kamen, se je kamen odvezal in padel na tla tako trdo, da je zemljo podrl. Spet se je naredila globoka jama. Mladenič je potegnil za vrv, da so jo spustili še nižje. Poprijel se je in se spustil v novo jamo.

Čez dolgo časa spet doseže tla in pride na drugi svet. V svoje začudenje najde tam tisto ženo, ki ji je bil vzel zlato jabolko na grofovem vrtu. Povedala mu je, da je začarana in da mora ljudem kolikor mogoče škodovati. Pove mu pa tudi, da jo lahko reši, če le hoče.

Mladenič jo povpraša, kaj naj bi storil.

Žena mu pripoveduje:

»Tukaj vidiš jezero, ki je tako široko, da ne moreš videti čezenj, če bi še tako napenjal oči. Tu ti dam golobčka in tri grahova zrna. Golobček te ponese čez jezero. Sedi nanj in v žep daj tri zrna. Kadar te bo že težko nosil, vrzi eno zrno v vodo in zrasel bo koj hribček, na katerem se bosta lahko odpočila.

Ko te bo prinesel na drugi breg, boš tam zagledal cerkvico. Pojdi vanjo in plačaj mašo zame. Ko bo maša končana, bom že stala pred cerkvijo in blagor tebi in meni – rešena bom.«

Mladenič je sedel na golobčka, dal tri grahova zrna v žep in golobček je letel z njim čez jezero. Daleč ga je prenesel in se zelo upehal. Mladenič je vrgel v vodo prvo zrno, zrasel je hribček in odpočila sta se. Spet sta letela dalje in golobček se je spet utrudil pod težo, ki jo je nosil. Drugo zrno je padlo v vodo in spet je zrasel hribček in golobček si je oddahnil. Zletel je v tretje in ga nesel dalje. Nesel ga je daleč daleč in se utrudil. Mladeniča je začelo skrbeti. Eno samo zrno je še imel, pa kraja ni bilo videti nikjer. Kaj bo!

Golobček je pešal in moral je vreči tretje zrno v vodo. Spet je pomagal zelen hribček. Ko sta se odpočila, ga je spet zadel golobček nase in letel z njim naprej, le vedno naprej. Golobček je že tako težko nosil, da se je s perutnicami že zadeval ob vodo in je bil mladenič ves moker. Kaj bo, kraja pa še ni videti!

Ravno ko je golobček spet onemogel in padel v vodo, začuti, oj sreča, trdno zemljo pod nogami. Zlezla sta na suho, čeravno z veliko težavo. Zdaj zagleda mladenič tudi cerkvico pred seboj, ki mu jo je do zdaj zakrivala gosta megla.

Mladenič gre vesel in plača za mašo. Ko pride po končani maši iz cerkve, ga je žena že čakala in mu iz hvaležnosti podarila tri zlate krone.

Potem je žena izginila, mladenič pa je šel naprej. Ko tako hodi in hodi, se mu dozdeva svet vedno lepši in lepši. Nekega večera pride do velikega gradu. Stopi vanj in prosi, da bi ga prenočili.

Odgovorili so mu, da nimajo prostora, ker bodo jutri obhajali ženitovanje starejših dveh grofovih hčera. Zato se je zbralo že toliko gostov, da ne vedo, kje in kako jih bodo potaknili čez noč. Rekli so mu tudi:

»Ne vemo pa tudi ne, od kod ste in kaj ste? Kaj je vaše opravilo in kaj vas je pripeljalo v ta kraj?«

Mladenič ni vedel, kaj bi odgovoril. Pride mu na misel in pravi:

»Zlatar sem, stare krone popravljam, pa tudi nove naredim, če mi kdo ukaže.«

»Če je pa tako, bi nam bil lahko za pomoč. Zlatar še ni prinesel kron nevestama. Če obljubite, da naredite dve kroni do jutri, ko bo čas poroke, lahko ostanete.«

»Kaj bi jih ne in kako bi jih ne! Pa še druge priprave ne bom potreboval kakor kladivo in dva bokala lešnikov. Samo to vam povem, da morate iti vsi spat, ker svoje umetnije nočem izdati.«

Prav vsi so šli spat in on je tolkel lešnike vso noč. Ko so zjutraj vstali, jim je pokazal dve kroni od tistih treh, ki mu jih je bila dala tista žena pred cerkvijo. Vse ga je občudovalo in povabili so ga celo, naj se po poroki usede k njim za mizo.

Rajali so, da je bilo kaj! Z najmlajšo hčerko je tudi plesal – in veliko plesal. Vroče mu je bilo in si je obrisal pot s čela. Hči vidi na robčku svoje ime in spozna svojega rešitelja. Tudi on je šele zdaj spoznal svoja brata, njih neveste in beli grad in – kaj bom odlašal povedati! – kmalu je spoznal tudi najmlajšo hčer za svojo nevesto. Bilo bi še tisti dan tudi njuno ženitovanje, če bi ne bilo že prepozno. No, pa so šli k poroki drugi dan in svatje so bili vsaj en dan več skupaj. Tretjo krono je dal najmlajši sestri in vsem je priznal, kako jih je dobil.

Dolgo, dolgo je živelo vseh šest srečno skupaj na belem gradu – in še zdaj žive, če niso že pomrli.

O treh bratih in treh hčerah, © Maksim Gaspari (Bolhar 1952).

Prevod v nemščino: Von den drei Brüdern und den drei Töchtern, ATU 301

Kraj: Martinj Vrh, na Gorenjskem.

Zps.: Ivan Tušek, ok. 1858.

Objava: Byhan 1958, str. 13–19.

Močen kovač, ATU 301

Zps.: Štefan Goličnik.

Objava: Slovenska bčela 9 (28. 2. 1850), str. 68–71.

(Narodna pripoved od kovača), ATU 301

Zps.: V-iški.

Objava: Novice 14/57 (16. 7. 1856), str. 229 in 233.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 110–116; Bolhar 1959, str. 112–117; Bolhar 1964, str. 134–139: O junaškem kovaču.

An voče je jemu tri sine ..., ATU 301

Kraj: Ajdovščina.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/109.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 44–48, št. 6.

Vod treh kraljic, k so imejle zvezde v čeli, ATU 301

Kraj: Vipavsko.

Zps.: Anton Pegan, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/97.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 48–50, št. 7: O treh kraljicah, ki so imele zvezde v čelu.

Zacoprane kraljične, ad ATU 301

Kraj: Lašče, pri Ribnici.

Zps.: Fran Peterlin - Sreboški, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/217, 34.

Objava: Krolej 1995, str. 220–221.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 47–48.

Prevod v angleščino: Bewitched princesses, ad ATU 301

Kraj: Lašče, pri Ribnici.

Zps.: Fran Peterlin - Sreboški, 1870.

Objava: Stanonik 1999, str. 156–166.

Trije junaki, začetek: ad ATU 301

Zps.: Anton Zobec.

Vzeto iz dijaškega glasila Domače vaje, zbral Davorin (Martin) Petelin.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/47.

Od zlate hruške, ATU 301

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: berač iz Blagovice.

Zps.: Gašper Križnik.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/101.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 85–91, št. 13: Zlata hruška.

Od treh rokodelcov, ATU 301

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/53.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir 2020, str. 246–248, št. 90: Trije rokodelci.

Od kovača, mlinarja in hrastarja, ATU 301

Objava: Nedeljko 1884, str. 43–48.

Ponatis: Nedeljko 1894, str. 51–57.

Biberko, ATU 301

Kraj: Vrbovec, Hrvaška.

Zps.: Ferdinand Plohl.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/99.

Biberko in njegovi bratje gredo v podzemlje reševat tri hčere, ki jih je vrag odnesel v pekel. Biberko premaga tri-, šest- in devetglave zmaje, ki so jih čuvali. Brata, ki sta ostala zgoraj, potegneta dekleta z vrvjo ven, njega pa pustita samega v podzemlju. Biberko reši mlade ptičke in mati ptica ga odnese ven, on pa ji medtem daje meso za moč. Ko se vrne domov, se Biberko poroči z najlepšo sestro. Brata ga iz zavisti hočeta ubiti, toda on ju premaga, nato ga napadeta še njuni ženi, ki ju pošlje nazaj v pekel. Biberko s svojo ženo srečno zaživi in ima veliko otrok.

Biberica, ATU 312 + 301

Kraj: Voča, na Štajerskem.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1885, str. 610–613, št. 69.

Kovač, ATU 301

Kraj: Dobrava pri Škocjanu, na Dolenjskem.

Zps.: Leopold Gorenjec - Podgoričan.

Objava: Kres 1886, str. 179–182.

Ponatis: Nedeljko 1904, str. 3–9.

O močnem kovaču, ATU 301

Zps.: Fran Nedeljko (psevdonim: Prostoslav S. Sekolov).

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 69–72, št. 26.

Prevod v nemščino: Vom heldenhaften Schmied, ATU 301

Zps.: Fran Nedeljko (Sekolov) 1889.

Objava: Byhan 1958, str. 19–26.

O izgubljeni kraljici in čarodejnem zlatem peresci, ATU 301 + 300

Zps.: Janko Pukmajster (Planinski).

Objava: Pukmajster 1891, str. 52–66, št. 11.

Zaklete deklice, ATU 301

Kraj: Kobarid.

Objava: Kenda 1896, str. 67–74, št. 10.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 374–382, št. 50.

Medved, ATU 301

Kraj: Beneška Slovenija.

Objava: Gabršček 1910, str. 290–294, št. 39.

Pedenjčlovek - Laketbrada, ATU 301

Objava: Flere 1931, str. 26–32.

Medvedov Janez, ATU 301

Kraj: Tolminsko.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 38–44.

Iz vitanjskega kotla, ATU 301

Kraj: Vitanje.

Objava: Brinar 1933, str. 65–76.

Oglarjev sin, ATU 301

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 180.

Kovač Peter, ATU 301

Kraj: Dobrepolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 70–74. Ponatis: Ljubič 2017, str. 70–74.

Rešena grofova hči / Die gerettete Grafentochter, ad ATU 301

Kraj: Gorenja vas pri Mokronogu, Dolenjska.

Povedal: Lojze Tratar.

Zps.: Milko Matičetov, 22. 10. 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov, Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

O kovaču / Vom Schmiede, ad ATU 301

Kraj: Soča, Bovško.

Zps.: Milko Matičetov, 19. 7. 1952.

Povedal: Štefan Kavš.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov, Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Jakob prežene Turke s Koroške, mot. ATU 301 + ad 1640 (drugače)

Kraj: Podjuna, avstrijska Koroška.

Povedal: Vincenc Pečnik - Bicelj.

Posnel: Milko Matičetov, 1958.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 6/I, 64–113.

Od kovača, ATU 301

Kraj: Soča, pri Bovcu.

Povedal: Štefan Kavš.

Posnel: Milko Matičetov, oktober 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 102/I, II, 25–390.

Korle reši tri hčere, ATU 301

Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.

Povedal: Lojze Pirovec - Adamle.

Posnel: Milko Matičetov, 4. 10. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 16 A (2), 558–633.

Objava: v knjižni slovenščini: Kropelj Telban, Dapit 2018, str. 52–57: Karel reši tri hčere.

O šuštarju, hudiču in grofovih hčerah, ATU 301

Kraj: Gozd, Trnovska planota.

Povedal: Alojz Božič.

Zps.: Franc Černigoj.

Objava: Černigoj / Stanonik 1988, str. 214–223.

Krepak Janči / Krepki Janči, ATU 301

Kraj: Ritkarovci, Porabje, Madžarska.

Povedal: Ištvan Tek, 1972.

Zps.: Karel Krajczar.

Objava: Krajcar 1990, str. 88–92; Krajczar / Stanonik 1996, str. 119–128, št. 14.

Kovač Miha, ad ATU 301

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 145–148, št. 17.

ATU 302 Velikanovo srce v jajcu / The Ogre's Heart in the Egg

Na poti v svet pomaga mladenič živalim, da si pravično razdelijo plen, in v zahvalo mu podarijo sposobnost, da se lahko spremeni v njihovo podobo (mu obljubijo svojo pomoč). V podobi orla prileti do velikanovega prebivališča, da bi rešil princeso, ki jo je velikan ugrabil. Kot mravlja se priplazi v princesine sobane. Princesa mu razkrije, da velikana ne more premagati drugače, kot da razbije jajce, v katerem je skrito velikanovo srce. Junak sledi princesinim navodilom in najde jajce ter ga razbije. Velikan umre, junak odpelje princeso in se poroči z njo.

Opomba: Slovenske variante tega pravljичnega tipa so pogosto prepletene s pravljicnim tipom ATU 303A in odstopajo od osnovnega okvira.

Literatura: Grimm 197; Chauvin 1892; BP II, 190–199; EM 6 (1990), 929–933; Herz des Unholds im Ei.

Od zakletih deklet, ATU 303A + 302

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Lovre Sajovic.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/50.

*Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Krolej Telban 2020,
str. 238–241, št. 88: Zakleta dekleta.*

Neki oče je imel dvanajst sinov in so bili, vseh dvanajst, soldati. Ko so šli v soldate, so se zmenili, da ne sme nobeden več biti kot drugi, če ne ga bodo kar umorili. Najmlajši je bil bolj šikan kot drugi, je kmalu naprej prišel, da je bil kaprol. Njegovi bratje so bili zato jezni, ker je bil več kakor drugi. Mislili so se nad njim znesti, da bi ga bili umorili. Jim je rekel, bratom, en večer vkup priti. Vzamejo s seboj orožje in vsak svojega konja: »... pa rezentirajmo, potlej pa bomo vsi glih, ne bom jaz več kaprol, bomo vsi rezenterji.«

In so šli daleč naprej po eni gmajni in so prišli v eno dolino; tu so se morali spočiti in konje nafutrati. Najmlajši je bil bolj šikan kot drugi; začel se je okoli

sebe ozirati in je noter v hribu zagledal ena vrata; rekel jim je: »Pojdimo ogledat, kaj je noter.«

In so šli noter, so našli eno mizo, na mizi kufreni denar. In je rekel: »Naberimo si denarjev polne varžete.«

Spet se je začel najmlajši okoli sebe ozirati in je zagledal druga vrata naprej in so spet odprli in so šli noter; tu so spet našli polno mizo srebrnih denarjev; rekel jim je: »Dajmo kufreni denar proč pa si tega naložimo.«

Spet se je začel okoli sebe ozirati; zagledal je naprej druga vrata in jih je odprl, pa so šli noter, so našli polno mizo zlata. Najmlajši brat jim je rekel: »Vsi oni denar odložimo pa si zlatega naložimo.«

Spet se je začel okoli sebe ozirati, je zagledal naprej četrta vrata, so jih odprli, so šli noter, so našli eno pogrnjeno mizo in jim je rekel najmlajši: »Tukaj se usedimo, tukaj je gvišno za ljudi pripravljeno, morebiti se nam kaj prinese jesti, ker smo že lačni.«

Naenkrat jim je ena črna ženska prinesla župo pa mesa pa kruha pa vina pa je hitro spet šla. Ko so snedli, je prišla nazaj, je pa rekla: »Zdaj pa hitro pojdite s poti, zakaj moj oče je strašno hud, če ne pojdete ven, vas bo vse ferderbal.«

Potlej je vprašal najmlajši: »Kako da ste tukaj noter?«

Ona mu je odgovorila: »Smo ukleti.«

Ta mlajši ji je rekel: »Ali se vas še da rešiti?«

Odgovorila mu je: »Lahko se še rešimo. Oče so pripovedovali, da mora en oče imeti dvanajst

sinov, pa morajo biti vsi sinovi soldati, pa morajo vsi rezertirati; ker nas je dvanajst sester, bi moral vsak pri eni ležati in to tako: najstarejši pri najstarejši, najmlajši pri najmlajši in tako vsi po vrsti in tako bi morali eno leto ležati, potlej bi pa bili rešeni, oče in sestre.«

In ta mlajši je odgovoril: »Mi smo ravno tako: dvanajst bratov in soldati in pa vsi rezenterji.«

Potlej je pa rekel: »Če ste za rešiti, mi vas pa rešimo.«

Pa so ostali noter. Najmlajša je pa rekla: »Nobeden ne sme nič grešiti, z nobeno, eno leto, potlej, ko bo leto dni minilo, bomo rešene, bo vzel vsak svojo pa zraven graščino; moj oče ima dvanajst graščin, bo dal vsakemu eno graščino, ker nas je dvanajst sester.«

Potlej so pa ležali vsak pri svoji, podnevi pa ni nobeden nobene od teh sester videl, ker ponoči so pri njih ležale, podnevi so pa konje futrale. Ko je pretekel en mesec, so začele na nogah bele postajati, čez pol leta so bile že napol bele. Srednji brat je bil bolj k hudemu nagnjen kot drugi; rekel je proti drugim bratom: »Jaz ne morem več zdržati, da ne bi grešil z njo.«

Ta mlajši je rekel: »Zadrži se vendar za ta čas, da jih rešimo, potlej nam bo dobro.«

Pa svarjenje nič ne pomaga pri njem, je grešil z njo. Potlej so pripeljale vsakemu svojega konja in so umorile vsakemu njegovega konja in brata. Najmlajša je pa rekla: »Jaz pa svojega ne bom, ker se je že toliko mujal, da bi nas rešil.«

Pustila mu je konja in mu dala dosti zlata. Fant jo je še vprašal: »Vas je še mogoče rešiti? Če ste za, jaz vas rešim.«

Rekla je: »Zdaj pojdemo v glaževnato goro, zdaj ne moremo več tu biti, ker ste nas tako zapeljali!«

Potem je fant šel ven, je zasedel svojega konja, je šel naprej po zavodih; pride do enega konja, ki je na tleh ležal crknjen; za njega so se pulili en lev pa en orel in pa ena miš. Rekel jim je: »Uboge sirote, koliko trpite.« Skočil je s konja in je konju odsekal glavo preč, jo dal miši, je rekel: »Ti jo imaš lahko za jesti, ker so luknje noter.«

»Ljubi prijatelj! Drugega ti nimam dati za lon, kakor malo dlake na vrhu glave mi spuli; kadar ti bo hudo hodilo, se spomni name.«

Potlej je še konja preparam, je dal čreva in pa drobovje orlu in je rekel: »Tukaj imaš pa ti čreva pa

drobovje, ker rad drek bredeš.«

Orel mu je rekel: »Drugega ti nimam dati za lon, na vrhu glave mi odtrgaj eno pero, kadar ti bo hudo hodilo, se spomni name.«

Levu je pa dal ta drugega konja; lev mu je rekel: »Drugega ti nimam dati za lon kot na vrh

glave eno dlako; kadar ti bo hudo hodilo, se spomni name.«

Potlej jim je pa še svojega konja razrezal pa je šel naprej; je hodil dolgo časa naprej in je prišel do glaževnate gore; skušal je gor iti, pa ni mogel iti. Spomnil se je na orla pa je gratal orel, je zletel v luft; ker pa ni mogel do vrha doleteti, ker je bila zelo visoka gora, se je spomnil na miš, ko je zamerkal eno luknjo; in je tja zletel, da se je spočil; se je spomnil na orla pa je letel do vrha. Na vrhu je iskal luknjo, kje bi noter prišel. Našel je eno majhno luknjo, se je ven kadilo. Rekel je: »Gotovo so tu noter.«

Spomnil se je na miš in gratal miš, potlej je pa zlezal po tisti luknji tja dol. Prišel je glih noter v kuhinjo, zato ker ta luknja je bila rajfenk. Je pa glih ta mlajše dekle kosilo kuhalo; jo je hitro vprašal: »Če se vas še da rešiti, jaz vas rešim.«

Mu je rekla: »Pripovedovali so oče, da se nas še da rešiti, pa nočejo povedati, kako bi se rešili, ker so sila jezni, ker smo jih tam dol zapeljale; ker nam je tam dol bolje bilo, kakor nam je pa tu.«

Potlej je pa šla prosit svojega očeta, da naj bi ji povedal, kako se jih da še rešiti. Oče je bil zelo hud, ji dolgo ni hotel povedati, potlej pa, ko ga je sila zelo prosila, je rekel: »Še bi nas bilo mogoče rešiti, pa ni človeka na svetu, da bi nas rešil. Tam doli v deveti graščini je en lintver, pa ima tri glave; v ta tretji glavi je

pa en golob, tisti golob ima pa eno jajce, tisto jajce se mora na mojem čelu ubiti, potlej bomo pa rešeni.«

Potlej je pa hitro šla fantu povedat; mu je povedala, kako ji je oče rekel, in je rekla: »Saj ti ne moreš tega storiti.«

Hitro se je na miš spomnil in je zlezel skozi rajfenk ven; se spomnil na orla in je gratal orel in potlej je hitro letel proti tisti graščini. Je šel naravnost noter v graščino h gospodu, je rekel: »Ali imajo kakšnega takega hlapca, da bi se mene ne bal, ko bom jaz tega lintverja ferderbal? Bi nugal enega hlapca, da bi meni stregel.«

Gospod je pa rekel: »Jaz imam tri take hlapce, da se še hudiča ne bojijo.«

Je rekel: »Pripeljite mi enega hlapca, jaz se pa tukaj spremenim v leva; če se me tukaj ne bo bal, potlej se me tudi tam ne bo.«

Rekel je najhujšemu hlapcu priti. Je prišel, sta šla iz cimra v vežo, ker se je bal, da bi se gospod v hiši preveč ne ustrašil. Spomnil se je na leva in je gratal lev; hlapec se je pa tako ustrašil, da je kar padel. Je rekel: »Ti si za en drek, pripeljite mi drugega hlapca.«

Ko je prišel drugi hlapec, se je spomnil na leva in je gratal lev, hlapec se je pa spet tako prestrašil, da je kar zbežal, pri vratih se je pa malo nazaj ozrl. Je rekel: »Si že za en drek.«

Potem je prišel ta tretji hlapec, mu je rekel: »Ali se ti mene ne boš bal, ko bom gratal lev?«

Hlapec mu je rekel: »Jaz se ne bojim ne hudiča in ne lintverja.«

On se je spomnil na leva, je gratal lev. Hlapec je skočil k njemu, ga je začel objemati, je rekel: »Kako luštna žival je to!«

Je rekel: »No, ti boš pa že dober, ti pa pojdeš z menoj.«

Je rekel gospodu, da bi dal tri hlebce kruha pa sedem firkelcev vina. Potlej mu je pa gospod dal tri hlebce kruha in pa sedem firkelcev vina. Potlej je pa rekel hlapcu: »Kadar bom jaz rekel: ‚Ko bi jaz imel sedem firkelcev vina pa tri hlebce kruha, bi jaz tebe na drobne kosce raztrgal.‘«

Gospoda je pa firbec imel, kakšen da je, ker sta se ga oba hlapca bala. Je rekel: »Jaz bi rad videl tisto čudno zver.«

Je rekel: »Tukaj se ne upam storiti, ker bi se hudo prestrašili, bi lahko umrli.«

Šel je ven na dvorišče, je rekel dvema hlapcema prijeti gospoda, ko bi se ustrašil, da bi ne padel. Ko se je spremenil v leva, je gospod kar okoli padel. S hlapcem sta pa šla nad lintverja. Ko sta prišla tja, je lintverja ven poklical. Je prišel ven, sta se zgrabila, sta se hudo metala, je rekel lintver: »Ko bi jaz imel sedem prašičev in pet hlebcev kruha!«

Lev je pa rekel: »Ko bi imel sedem firkelcev vina pa tri hlebce kruha, jaz bi tebe vsega zdrobil.«

Hlapec se je pa tedaj silno zamislil, da se ni zbríhtal, kaj ima za storiti; sta se metala, da je bil lintver skoraj hujši kot lev. Je rekel drugič lintver: »Ko bi jaz imel le pet prašičev in tri hlebce kruha, jaz bi tebe zdrobil, da bi te nič ne bilo!«

Lev pa je rekel: »Ko bi jaz imel pet firkelcev vina in dva hlebca kruha, bi jaz tebe zdrobil, da bi te nič ne bilo.«

Hlapec je pa še kar naprej debelo gledal, ker se je sila prestrašil. Je spet rekel lintver: »Ko bi imel le tri debele prašiče pa dva hlebca kruha, jaz bi te zdrobil, da bi te nič ne bilo!«

Lev je pa rekel: »Ko bi jaz imel le tri firkelce vina pa en hlebec kruha!«

Tedaj se je šele hlapec spomnil, kaj da ima za storiti, mu je hitro zmetal ves tisti kruh in vino noter v gobec. Potlej je lev hitro lintverju začel glave preč metati in trgati, ta tretjo je pa odtrgal in jo je razsekal in raztrgal, golob je pa ven zletel pa šel v luft. Ta se je pa hitro spomnil na orla, je letel za golobom, ga je ujel, raztrgal ... mu je vzel jajce. Gospod je pa mislil, da bo šel nazaj, ko je lintverja umoril, pa je letel kar naravnost proti glaževnati gori, je prišel gor do tiste luknje, se je spomnil na miš, je gratal miš, je lezel naprej, za seboj pa je jajce teklat. Spodaj je pa že čakala tista ta mlajša princezinja, mu je firtah nastavila, da je jajce noter padlo, da se ni ubilo. Rekla mu je: »Hitro se skrij tukaj noter med drva, da te kdo ne bo videl,« potlej mu je pa rekla, »skrij se k meni noter v kikline havde, da te oče ne bodo videli.«

Ko je prišla k očetu, se mu je zelo smehljala; in on se je spremenil v človeka, je hitro tisto jajce očetu na čelu ubil. Tedaj se je gora razgrnila pa so gratali, kakor prej, lepi ljudje.

*Pripovedoval: Lovrenc Sojovic, Motničan in v Braslovčah
izučen usnjarski pomagač, star 20 let.*

soldat: vojak; šikan: čeden, lep; naprej priti: napredovati; kaprol: korporal, desetik; vkup: skupaj; rezentirati, rezenterti: dezertirati, dezerterti; glih tako: enako, prav tako; gmajna: gozd; futrati, nafutrati: krmiti, nakrmiti; kufren: bakren; varžet: žep; gvišno: zagotovo; župa: juha; ferderbati: uničiti; uklet: zaklet; mujati se: truditi se; glaževnata: steklena; crknjen: poginul; zavod: gozdni revir; preč: proč, stran; lon: plačilo; drugega: preostalega; gratati: postati; merkati, zamerkati: opaziti, zapaziti; rajfenk: dimnik; lintver: zmaj; nucati: potrebovati; cimer: soba; hiša: glavni stanovanjski prostor v kmečki hiši; firkelc: stara merska enota za pijačo (1/4 litra); firbec imeti: biti radoveden; zbríhtati se: spraviti se k zavesti, zbuditi se; luft: zrak; teklati: kotaliti; firtah: predpasnik; kikla: krilo; havd: guba

Zlata gora, ATU 400 + 300 + 302

Objava: Nedeljko 1884, str. 1–14.

Ponatis: Nedeljko 1894, str. 1–16.

Čevljarjev sin, ATU 400 + 302

Objava: Nedeljko 1884, str. 57–64. Ponatis: Nedeljko 1894, str. 69–77.

Biberica, ATU 312D + 302

Kraj: Voća, okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1885, str. 610–613, št. 69.

Dvanajst bratov in kraljičin, ATU 303A + 302

Kraj: Sveta Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: Alojzij Vakaj.

Objava: Slovenski gospodar 21/37–41 (12. 9., 22. 9., 29. 9., 6. 10., 13. 10. 1887), str. 294, 302, 310, 318, 325: Za poduk in kratek čas.

Uskok, ATU 302

Kraj: Temljine, na Primorskem.

Objava: Kenda 1896, str. 41–45, št. 4.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 339–345, št. 44.

Dvanajst črnih devic, ATU 303A + 302

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 85–88. Ponatis: Ljubič 2017, 86–89.

Prepis pravljice je pod pravljичnim tipom ATU 303A.

ATU 302C* Čarobni konj / The Magic Horse

A: Na željo svojega očeta izroči brat svoje tri sestre v zakon prvim trem snubcem, ki zaprosijo za njihove roke. Ko jih obišče, izve, da so njegovi svaki gospodarji treh živalskih kraljestev. Princ se nato poroči z ženo, ki mu prepove vstopiti v določeno sobo v svojem gradu. Ne uboga prepovedi, odklene sobo in notri zagleda priklenjenega zmaja (demon). Ko mu prinese hrane in pijače, se zmaj osvobodi okovja, nato pa mu ugrabi ženo. Princ išče ženo in jo skuša rešiti s pomočjo konja, toda zmaj ga ujame, a ga ne ubije, ker mu je to obljubil, ko je bil še priklenjen na zid, le razkosa ga. Njegovi trije svaki izvejo, kaj se mu je zgodilo, in ga rešijo. Princ se odpravi osvoboditi svojo ženo, ki jo reši s pomočjo čudežnega konja, ki zmaja ubije.

B: Pastir spleza po drevesu do neba, kjer zagleda graščino in v njej gospo, s katero se poroči. Žena mu prepove vstopiti v določeno sobo, toda mož prekrši prepoved in reši priklenjenega vraga (zmaja). Vrag mu odpelje ženo, češ da je njegova. Ko jo skuša mož rešiti s pomočjo bronastega in srebrnega konja, mu to ne uspe, ker ima vrag šestnoge kobile. Šele po nasvetu zlatega konja se odpravi po čarovničino štirinajstnogo kobilu, ki jo dobi za plačilo, ker je uspešno pasel in prignal nazaj njene tri štirinajstnoge kobile. Pri tem so mu pomagale hvaležne živali: zajec, volk in lisica, ki jih je pustil živeti. Na begu pred vragom brcne kobilu vraga tako močno, da ga ubije. Srečno se vrnejo na grad in ponovno slavijo poroko.

Prim.: ATU 317.

Literatura: Vuk Karadžić, št. 51: Baš Čelik; EM 1 (1977), 1381–1383; Baum: Der himmelhohe B.

Lepi Nikolaj in vila Ilonka / Szép Miklós pa Tündér Ilonka, ATU 302C*

Kraj: Sakalovci, Porabje.

Povedal: Rudolf Vajda.

Posnel: Milko Matičetov, 15. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Porabje, T III.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Krojež Telban 2017, št. 16.

Nekoč sta živela lepi Nikolaj in vila Ilonka. Vila Ilonka je stanovala v Vilinski deželi. Vila Ilonka je izvedela, da je na svetu lepi Nikolaj. Lepi Nikolaj je kosil na veliki senožeti, vila Ilonka pa je poslala orla in mu dala pismo, naj ga odnese lepemu Nikolaju. Tisti orel je priletel na tisto senožet, kjer je kosil lepi Nikolaj, in mu dal pismo, nato pa ga vzel s seboj.

Onadva sta dolgo hodila, po grmovju, preko vodá. Potem je orel pripeljal lepega Nikolaja v Vilinsko deželo, kjer je živela vila Ilonka, ga je pripeljal. Ja, vila Ilonka je prišla dol k lepemu Nikolaju, ki pa je bil razcapan in raztrgan.

»Kaj je to, saj ta ni ta!«

Poslala je služabnico in rekla:

»Odpelji ga dol v hlev, kjer so trije konji. Njegovo delo bo, da bo čistil tiste konje in počistil tisti hlev.«

Tisto pa so bili trije zmajski konji. Trije zmajevi konji so bili. Lepi Nikolaj je začel čistiti, je vozil in vozil, čim bolj je vozil, več gnoja je bilo. Hleva ni mogel popolnoma počistiti. Takrat se je lepi Nikolaj usedel na stol in se razžalostil, ker ne more opraviti naloge. Zaspal je. Najstarejši konj pa je bil čarobni konj, zapovedal je drugima dvema, in ko se je lepi Nikolaj zbudil, se je celi hlev svetil in vse je bilo čisto. Vila Ilonka je poslala dol svojo služabnico, naj pogleda, kaj počne lepi Nikolaj. Prišla je nazaj in Ilonka je rekla:

»Kaj počne?«

»Razcapan,« pravi, »sedi na stolčku.«

Ja, zdaj je prišla nedelja. Najstarejši čarobni konj je rekel lepemu Nikolaju:

»Nikolaj, jutri, v nedeljo, se bo vila Ilonka s šestimi gosmi peljala k maši. Tudi midva bova šla. Sezi mi v levi uhelj, tam boš našel oreh, v tistem je bakrena obleka. Tisto si obleci in bova tudi midva šla k maši. Ona si te bo ogledovala, se nasmihala, toda ti je ne smeš pogledati. In preden duhovnik izreče amen, še prej pridi ven, ker bo ona letela za nami.«

Ja, tako sta storila. Domov, ona prileti domov, služabnico hitro pošlje dol, naj pogleda, kaj počne lepi Nikolaj. Ja, lepi Nikolaj je že spet razcapan na stolčku sedel, raztrgan in umazan.

Ja, prišla je naslednja nedelja. Takrat pa spet, nadel si je srebrno obleko. Saj mu je stari čarobni konj dal že srebrno obleko. Takrat je šel že drugič, z drugim konjem.

Tisti mu je spet tako rekel kakor prvi. Preden duhovnik izreče amen, mora oditi ven. Konj ga je odnesel domov. Je, spet je služabnica pritekla. »Na,« pravi, »kaj počne?« »Je, kaj počne. Razcapan in umazan tam v hlevu sedi.«

No, tretjič je šel z žrebetom. Takrat si je nadel zlato obleko. Takrat jo je v cerkvi tresel mráz in vse. Vsakič se mu je nasmehnila, on pa je ni pogledal. Preden je bilo konec maše in je duhovnik rekel amen, se je spet hitro pobral domov. Spet nazaj v hlev. Na, takrat je zopet prišla dol služabnica.

Pravi: »Kaj je?«

Pravi: »Tako razcapan in umazan sedi v hlevu.«

V redu. Takrat mu reče čarobni konj:

»No, Nikolaj, zdaj boš šel tja naprej v njen grad, v tisti vrt, ki je tam na krožniku. Z najmlajšim žrebetom boš šel gor na tisti krožnik plesat. Na tisti vrt.«

On je zares šel, ona pa ga je iz nadstropja klicala. On pa je samo plesal gor na tistem krožniku s tistim konjem. Odšel je z njim nazaj v hlev, služabnica je zopet pritekla dol. Ja, lepi Nikolaj spet razcapan in umazan sedi tam. Ko je drugič odšel plesat, spet z žrebetom, mu je stari čarobni konj rekel:

»Zdaj boš padel z žrebeta, ona ti vrže robček, da bi si zavezal glavo, potem pa takoj prileti nazaj v hlev.«

Spet nazaj, ona spet služabnico dol pošlje. Takrat pa mu je tisti stari čarobni konj pihnil tja, kjer se je udaril, pa se tisto ni več poznalo. V redu.

Ko je že tretjič plesal na tistem krožniku, mu je stari čarobni konj rekel:

»Nikolaj, zdaj te bo klicala in ti bo vse govorila. Ti kar naenkrat reci 'hip-hop' in žrebe bo s teboj skočilo tja gor. Takrat ji boš dal poljub in boš vstopil v grad.

No, tako se je zgodilo. On je plesal, skočil gor, ji dal poljub in noter. No, ona je bila zdaj vesela, da ima lepega Nikolaja.

In onadva sta se peljala v drugo vilinsko deželo. Ona pa je rekla lepemu Nikolaju:

»Nikolaj, štirinajst sob imam. V vsako lahko vstopiš, le v štirinajsto ne smeš.«

Ja, seveda, lepi Nikolaj se odpelje tja, v štirinajsto pač ne bo šel. Vstopil je v prvo, drugo, tretjo, deseto, enajsto, no, vstopil je tudi v štirinajsto. Kaj pa je našel v štirinajsti sobi? Zmaja z dvema glavama, pribitega na steno. Pribit je bil gor. Takrat mu pravi zmaj:

»Nikolaj,« pravi, »daj mi kozarec vode, jaz pa ti bom podaril eno deželo.«

Ja, Nikolaj je šel in mu prinesel kozarec vode. Ko je zmaj spil kozarec vode, se mu je ena od rok rešila dol s stene.

»Nikolaj, še en kozarec mi daj, boš dobil še drugo deželo.«

Ja, Nikolaj je spet šel in mu spet prinesel kozarec vode. Takrat se je s stene rešila še druga roka.

»Nikolaj, še enega prinesi, dal ti bom tri dežele.«

Ja, Nikolaj je spet ubogal, spet je šel. Prinesel je vodo, takrat pa je zmaj skočil s stene in odletel.

Ja, vile Ilonke ni. Gre dol v hlev, stari čarobni konj pa mu pravi:

»Nikolaj, sedaj imaš vse, ampak vile Ilonke več nimaš, ker jo je odnesel zmaj. Tja in tja.«

Ja, ta siromak je bil žalosten. Kaj pa bo zdaj? Vprašal je čarobnega konja, ali lahko on tja pride.

»Ja, kaj bi ne, mi lahko pridemo tja, ampak tisti ima vranca, na treh nogah železnega, tisti teče trikrat hitreje kakor mi.«

Ja, on ni verjel. Zato se je usedel na konja, z najstarejšim čarobnim konjem sta poletela. Prišla sta tja, kjer je imel zmaj vilo Ilonko notri v gradu. Ukradla sta Ilonko nazaj. Ja, tisti železni vranec na treh nogah je v hlevu brcal kakor grom. Zmaj je priletel dol:

»Kaj hočeš, svinja, nimaš obroka?«

»Kaj da ne, jaz imam vse, obrok in vse. Ti pa nimaš vile Ilonke, ker jo pelje stran lepi Nikolaj. Saj imaš še čas, tisto krušno košaro lešnikov še lahko poješ, še ga lahko zgrabiva.«

No, v redu, tako je bilo, zmaj skoči gor na čarobnega konja in za njim. Zgrabil ga je. Vilo Ilonko mu je odvzel in mu rekel:

»Nikolaj, to je zdaj ena dežela. To je ena država, ki si jo dal.«

Ja, vrnil se je domov, spet žalosten. Zdaj je šel z mlajšim konjem, spet s čarobnim. Spet je prišel tja, spet jo je ukradel. Ja, tisti čarobni vranec, na treh nogah železen, spet močno udarja v hlevu. Zdaj pravi:

»Svinja, nimaš za jesti ali si brez obroka?«

»Kaj da ne. Jaz imam vse, samo lepi Nikolaj vilo Ilonko stran pelje. Pol košarice lešnikov še lahko poješ, saj ga še lahko zgrabiva.«

No, tako je bilo, za njim, spet ga je zgrabil. Odvzel mu jo je in mu rekel:

»Nikolaj, zdaj pa imaš drugo deželo.«

No, zdaj pa bo z žrebetom, je šel z žrebetom. Tedaj je čarobni konj žrebetu zapovedal, naj vzame s seboj vrečo, ker bo sedaj zmaj lepega Nikolaja vrgel na zemljo, kjer se bo Nikolaj potolkel. Takrat bo moral tisti mladi čarobni konj vse majhne kosti pobrati skupaj v vrečo in jih prinesiti domov. Tako je bilo. Spet je šel in jo ukradel. No, za njim. Spet je zgrabil. Takrat je trinogi železni vranec, na katerem je sedel zmaj, zgrabil lepega Nikolaja in ga treščil na zemljo. Nikolaj je razpadel na majhne koščke. Tisto mlado žrebe je priletelo dol in jih zbralo v vrečo. Vse kosti, vse, kar je bilo, noter. Prišel je domov v hlev, stari čarobni konj pa je trikrat pihnil v vrečo. Nikolaj je spet postal cel.

No, takrat je Nikolaj rekel: »Kaj naj storim?«

Tedaj mu je stari čarobni konj rekel:

»Veš kaj, Nikolaj, obstaja pomoč. Zdaj boš šel za tri leta služiti k čarovnici. Tista čarovnica ima konja, na štiri noge železnega. Ti boš moral konja pasti. Ampak tisti konj bo takšen: ko ga boš prignal na pašo, se bo razletel v vse smeri. Če pa ga ne priženeš domov, ti bo tista čarovnica glavo odrezala.«

Takrat mu je čarobni konj rekel:

»Zdaj pa dobro poslušaj. Ko boš prvič gnal, bojo nastali zajci. Takrat hitro pomisli na pse.«

Ja, Nikolaj res žene, čez nekaj časa se je konj spremenil v zajce, ki so se takoj raztekli. Ni bilo nič več. Pomislil je na pse, čez kratek čas so psi vse zajce prignali nazaj. Takrat so spet postali konji. Prižene domov, stara čarovnica je imela železni hlev in je pretepla konje, ker so se dali zgrabiti in prignati nazaj domov.

Ja, drugič je gnal. Takrat so nastali piščanci, ki so se mu vsi raztepli po grmovju. On, siromak, je takrat hitro pomislil na lisice. Prišle so lisice in so vsakega piščanca skupaj spravile nazaj. Spet je prignal domov. Baba je spet grobo premlatila konje, ker so se mu dali zgrabiti.

Ja, zdaj tretjič žene, vsakič je bil zunaj leto dni. Enkrat letno jih je prignal domov. Zdaj so postali vsi ovce. Ovce so se mu vse po gozdu raztekle. Ja, lepi Nikolaj je hitro pomislil na volkove. Volkovi so pritekli in spravili nazaj vse ovce. On je prignal domov. Doma baba spet tepe.

»No, zdaj si odslužil. Dobil boš konja.« Peljala ga je v hlev, tam so srebrne dlake, zlate dlake, tam so takšni stali, ki so vselej v zibelki. V kotu je stal grbasti, na štiri noge železen. Mu je stari čarobni konj rekel, da drugega ne sme vzeti, samo tistega. Drugega ni smel vzeti. Ja, on ni popustil, baba mu ga je morala dati. Usede se, neseta se. Nekaj časa gresta, takrat pa naenkrat pravi čarobni konj Nikolaju: »Nikolaj, poglej nazaj, kaj vidiš?«

»Ej, čarobni konj, ta baba tam gor na orehu sedi. In takšen velik oblak gre za nami.«

»Nikolaj, nič se ne boj.« Prišel je takšen vihar, takšen veter, da je vse raztrgalo, vse na koščke strgalo, njima pa vseeno ni bilo nič.

Ja, ko je bilo treba zdaj iti čez mejo, je bil tam most. Z ene strani je bila zmajška kača, na drugi pa druga zmajška kača. Čarobni konj je rekel Nikolaju:

»Nikolaj, tukaj bova zdaj šla dol, tam neki ovčar pase ovce, prinesi si dve ovci. Midva drugače ne moreva čez ta most, ker naju kača uniči.«

Takrat je rekel čarobni konj:

»Ko pridemo do te kače, vrzi ovco. Dokler se bo kača ukvarjala s to ovco, bova skočila čez most na drugo stran. To pa je ovca za drugo stran. Ko bo priletela druga, ji vrzi drugo ovco.« Prišla sta skozi.

Pa v grad, kjer je bila Ilonka. Ukradel jo je nazaj. Ja, tisti vranec, železen na tri noge, divja v hlevu, zmaj pa prileti:

»Kaj je, svinja grda, nimaš za jesti?«

»Kaj da ne, jaz imam vse. Lahko ješ, poješ, kolikor hočeš, midva ju več ne ujameva. Midva ju več ne ujameva.«

A tudi zmaj ni popustil, »bova šla«. Gresta. Tako se neseta, dvajset, trideset metrov blizu je priletel, dalje pa več ni mogel, ker je tisti še hitreje letel. Tisti štirinogi železni vranec in trinogi sta bila brata. Tisti, ki je nesel Ilonko, je zakričal nazaj:

»Brat, vrzi ga dol, naj se na veke ubije.«

In je tisti odvrget zmaya na zemljo in zmaj je ne vem kako globoko na zemljo padel. Ilonko pa je nazaj domov prinesel. In če niso umrli, morda še dandanes živijo.

Matičetov: Kje ste vi, stric, to slišali? Ste brali ali slišali?

Pripovedovalec: Ko sem bil majhen, so nam naš stari Laci, pokojni učitelj, pripovedovali to pravljico v šoli.

Matičetov: Madžarsko je povedal, ali?

Pripovedovalec: Madžarsko. To sem jaz prevedel.

Erbosajdan, ATU 400 + ad 302C*

Zps.: Božidar Raič.

Objava: Zora 1852, str. 44–57.

Povzetek je pod pravljичnim tipom ATU 400.

Pripovedka od tiča Vedomca, ad ATU 400 + 302C*

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenska bčela 1852, str. 283–285.

Ponatis: Popit 2002, str. 15–22.

Kraljič i vila, ATU 302C*

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 1–5.

Ponatis: Popit 2002, str. 73–77.

Vila Mandalena, ATU 302C*

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 21–29.

Ponatis: Popit 2002, str. 58–63.

Der goldene Apfelbaum und die neun Pfauenhennen, ad ATU 400 + 302C*

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Krauß 1883, str. 352–366, št. 81.

Opomba: Nemški prevod Valjavčeve pravljice, poslane Friedrichu Kraußu.

Zlata jablana in devet pavic, ad ATU 400 + 302C*

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec / Popit 2007, str. 19–26, objavljen je prevod Valjavčeve pravljice, poslane Friedrichu Kraußu.

Na drevesu brez imena, ATU 317 + 302C*

Kraj: Mežica, Koroška.

Povedal: Ivan Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 152–165.

Ponatisi: Möderndorfer, Šašel 1972, str. 64–72; Kavčič 1968, str. 8–13; Kropelj Telban, Dapit 2018, str. 33–42.

Prepis pravljice je pod pravljичnim tipom ATU 317.

Od Beilog Pantalona, ATU 302C*

Kraj: Bogojina, Prekmurje.

Povedal: Vincenc Nemec, p. d. Lopertov Vinci.

Zps.: Milko Matičetov, december 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU, delno objavljeno v: Matičetov 1966, str. 101–109.

Lepi Miklavž, ATU 302C*

Kraj: Števanovci, Porabje.

Povedal: Janoš Dončec - Brgauncin.

Zps.: Karel Krajcar, 1965.

Objava: Krajcar 1990, str. 36–44.

ATU 303 Dvojčka ali brata po krvi / The Twins Or Blood-Brothers

Brata, ki sta spočeta po zaužitju čudežne ribe (trije bratje, ki so si zelo podobni), se s hvaležnimi živalmi, katerim sta pomagala, odpravita po svetu, vsak v svojo smer, obljubita pa si, da si bosta prišla na pomoč, če se bo drugi znašel v nesreči. Najmlajši reši kraljično in se poroči z njo, toda ponoči zagleda luč in se kljub svarilu odpravi v tisto smer. Pade v roke čarovnici, ki okameni njega in njegove živali. Ko drugi brat opazi, da je ogledalo (ali nek drug predmet) počrnelo, gre iskat svojega brata. Prispe do kraljične, ki mu pove, kam je odšel njen mož.

Ko pride do čarovnice, jo ubije in reši svojega brata ter živali in skupaj se vrneta h kraljični.

V nekaterih variantah drugi brat spi pri kraljični, vendar položi mednju svoj meč. Ko prvi brat izve, da je spal z njegovo ženo, ga ubije, toda ko izve, da je bil med njima meč, ga čudežno oživi.

Literatura: Grimm 60, 85; BP I, 528–556, II, 204; Ranke 1934; Rubow 1984; EM 2 (1979), 912–919; Brüder: Die zwei B.

Trije bratje, ad ATU 303

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1942, str. 40–46.

Nekoč je imel oče tri silno močne in pogumne sinove. Nekega dne jim pravi:

»Zdravi ste in močni, jaz pa sem star in ubog, preubog za tri. Zato si pojdite po svetu kruha služiti, in ko si ga boste že kaj prislužili, se vrnite na svoj dom!«

In res, trije sinovi so ga ubogali in skupaj odšli v svet iskat službe in zaslužka.

Pa pridejo nekoč v veliko hrastovje. Na razkrižju je rasel debel hrast, za njim pa se je cepila vozna pot v tri steze. Tukaj obstanejo:

»Skupaj ne gremo! Vsak naj si izbere svojo pot!«

Po vejah splezajo v hrastov vrh. Tedaj se domenijo:

»Vsak naj zabije v deblo železen žebelj, podenj pa vreže svoje ime, da bomo vedeli, čigav je! Čez leto dni se spet tukaj snidimo! Če katerega ne bo, tedaj naj ostala dva vesta, da ni mogel priti, ker se mu je nekaj hudega zgodilo, in naj mu zato gresta takoj na pomoč!«

Zabijejo tri žeblje in vrežejo svoja imena, podajo si roke, splezajo po deblu in vejah navzdol in gredo vsaksebi: najstarejši po spodnji poti, srednji po srednji, najmlajši pa, namesto da bi šel po zgornji, odide proti domu, ker se mu je zdelo, da svojega starega očeta vendar ne morejo pustiti samega!

Najstarejši je prišel po spodnji poti v veliko mesto, ki je stalo na ravnini. Bilo je neki tako veliko, kakršnega jaz še nisem videl, niti ti; bilo je na moč veliko. To mesto pa je bilo v črni žalosti. Najstarejši brat vpraša ljudi:

»Zakaj ste pa tako žalostni?«

»Kako bi tudi ne bili? Za mestom je veliko jezero in v njem jezerski zmaj. Vsako leto požre eno mladenko. Če je pa ne bi dobil, bi udaril s svojim repom tako močno po jezeru, da bi valovi zalili vse mesto. No, in danes je na vrsti kraljeva edinka!«

Najstarejši brat si reče tiho: »Ubiti ga bom skušal!«

Črna procesija se vleče proti zajezerju za mestom: vse joče in stoče, najbolj pa stari kralj, njen oče. Za njim stopa prvi minister, ki se je mislil z njo poročiti.

Na jezeru se pokaže zmajeva glava, ki že vohta svojo žrtev; nastanejo veliki valovi, zakaj zmaj že udarja z repom na obe strani po jezerski gladini. Takrat se najstarejši brat postavi pred kralja in kraljično:

»Počakajte, jaz pojdem nad požrešnega zmaja in ga ubijem!«

Kralj pa žalostno odkima:

»Nisi prvi in ne edini! Že toliko jih je šlo nadenj, a je vsakega požrl, ker ima sedem glav!«

Najstarejši brat pa veli, naj mu dajo ostro brušen meč in šest črnih psov.

Brž so mu ustregli.

K obali je priplaval sedmeroglavi zmaj in iskal svojo žrtev. Tedaj najstarejši brat veli črnim psom:

»Vsak pograbi eno glavo in grizi, grizi!«

In res, šest črnih psov se požene nad šest zmajevih glav, nad sedmo pa je zamahnil z mečem in – odletela je! Tedaj je popustil eden izmed psov. Zopet je zamahnil in odletela je druga glava. Tako je delal in sekal, dokler ni posekal vseh. Zmajev rep pa je udaril po jezeru, da je pol vode odteklo.

Mesto in kraljična sta bila rešena! Kralj da rešitelju mnogo denarja in še kraljično mu obljubi za ženo. Rešitelj pa mu pravi:

»Veliko hvalo sem ti dolžan, o kralj, a oženil se še ne bom tako hitro! Ne pravim, da se ne bi hotel, le ne smem se, ker sem bratoma obljubil, da jima grem pomagat, če bosta v sili! Pa ne zamerite, brata sta mi več kot kralj in kraljična!«

Niti kralj niti kraljična niti meščani mu tega niso zamerili, še celo veseli so bili. Njemu na čast so priredili veliko gostijo in kralj ga je zopet bogato obdaril. Najstarejši brat se je zahvalil:

»S tem bomo lahko vsi štirje, oče in z menoj še oba brata, udobno živeli do smrti!«

Tedaj pa se je zgodilo nekaj nezaslišanega: od nekod je priropotal železni mož, pograbil najstarejšega brata ter ga s tako naglico odnesel, da so se ostali tega zavedeli šele, ko o njiju ni bilo več ne duha ne sluha. – Silno so žalovali za njim!

Drugi brat je šel po srednji poti skozi temno goščo, kjer ga je prehitela trda tema, da ni videl nikamor več stopiti. Le nad vejami in ostrimi vrhovi je migljalo na modrem nebu nekaj zvezd. Brž spleza na najvišjo smreko ter gleda in gleda na tri strani. Nič! Na četrti pa je videl sredi gozda lučko. Zapomni si stran in se spusti po skorjastem in smolnatem deblu na zemljo. Počasi stopa na ono stran proti lučki. Ko pride bliže, vidi, da ni lučka, temveč majhna kočica z okencem na zapah. Potrka in prosi prenočišča.

V koči pa je bivala stara ženska:

»Kdo si in kaj bi rad sedaj ponoči?«

»Pošten človek sem in iščem dela!«

»Če si pošten, pridi noter, če nisi, pa bodi zunaj!« Vrata so zaškripala in na prag je stopila stara ženska.

Srednji brat ji veli:

»Saj sem ti že rekel, da sem pošten! Noč bi rad tu prespal in lačen sem. Ali imaš kaj za jesti?«

»Spiš lahko kar na klopi pri peči, ker imam samo eno posteljo; v njej pa spim sama!«

Brat je bil z ležiščem zadovoljen, z večerjo pa tudi. Prinesla mu je namreč kruha, mesa in vina, rekoč: »Le najej se, da boš potem bolj korajžen, ker tu okoli rado straši!«

»Naj le straši, ne bojim se nikogar razen Boga!«

»Si kar pravi! Že vidim, da si korajžen in se ne bojiš niti hudiča niti čarovnice niti železnega moža!«

»Nobenega razen Boga, sem bil rekel!«

»Potem pojdi z menoj v klet k železnemu možu, ki igra z bogatimi na karte za denar! Ne morem trpeti, da mi v kleti preigrajo vse noči, zato jim boš upihnil in vzel svečo! Si razumel?«

Srednji brat je pokimal. Odpeljala ga je po kamnitih stopnicah v prvo klet, iz nje v drugo in potem v tretjo, kjer so za sodom sedeli železni mož in še trije drugi ter kartali. V igro so bili tako zaverovani, da ju nihče ni bil opazil. Tedaj je

stara ženska skočila k mizi in pograbila denar. Zlato je vrgla v en kot, srebro v drugega, srednjemu bratu pa je velela:

»Ugasni svečo!«

Nato je železni mož vstal, jo grozno pogledal in dvignil roko. Zdajci je ugasnila sveča in železni mož se je zrušil za mizo na tla in obležal. Ostale tri je starka odpeljala za roko skozi tri kleti po stopnicah v kočo in od tam v temno goščo ter jih s svojo palico spremenila v kamnite postave.

Drugi brat je ostal sam in ni vedel ne kod ne kam. Prižge si svečo, tedaj pa se železni mož pretegne, zaropota in že stoji pred njim:

»Kaj zaukažeš, moj gospodar?«

Srednji brat ni mogel razumeti:

»Kako? Kaj ukazujem? – Povej mi, kaj se tu godi?«

»Dobro poslušaj in si zapomni: trideset let sem bil vojak, odpustili so me iz službe, šel sem po tej velikanski gošči in se izgubil. Ta čarovnica pa me je začarala in od takrat ji moram služiti. Vsako noč moram ugrabiti nekaj bogatinov ter jih z denarjem vred pripeljati sem v to klet. Z njimi moram igrati za denar, ki ga ona potem pobere, ljudi pa odpelje za roko v temno goščo in jih tam s svojo palico okameni!«

»Zakaj ji pa ne nehaš služiti?«

»Ne morem, dokler ima to svečo, ki jo sedaj ti držiš v roki. Brž ko jo prižge, se zbudim in tedaj moram izvršiti vse, kar mi ukaže, kadar pa jo ugasne, zaspim in sem brez moči.« Železni mož je končal svojo zgodbo in uslužno čakal na povelje.

Srednji brat si tedaj naloži v vse žepe zlata in srebra, prereže svečo na dva neenaka dela, manjšega prižge, večjega pa vtakne v žep.

»Bo že še prav prišel ta konec sveče!« si reče in odide iz kleti.

Zunaj ga je že čakala čarovnica in ga vprašala:

»Kje imaš svečo?«

Srednji brat se naredi neumnega in ji da manjši kos: »Tu jo imaš! Skoraj vsa je pogorela, ker te tako dolgo ni bilo od nikoder! Sicer pa imaš dovolj denarja in si lahko kupiš drugo, saj sveča je sveča!«

»Že res, samo take ne moreš kupiti!«

Starka leže nato v posteljo, srednji brat pa na klop za peč in oba zaspita. Drugo jutro ji da zlatnik za večerjo in prenočišče ter odide skozi veliko goščo.

Pride v veliko mesto. Tam pa ni nič delal, saj mu tudi ni bilo treba, ko je imel toliko denarja. To je zvedel tudi minister, in ker mu ni mogel dokazati, od kod ima toliko denarja, ga je vrgel v globoko ječo. Povrh so ga še obtožili, da je s hudičem v zvezi, ter ga zato obsodili na smrt. Sredi velikega mesta so postavili visoka vešala, da ga bodo vsi meščani lahko dobro videli.

In res, nekega dne ga pripeljejo pred vislice in minister ga vpraša:

»Preden te obesimo, povej svojo zadnjo željo!«

Srednji brat se tedaj spomni sveče, ki jo je še vedno imel v žepu, in reče:

»Tule imam svečo, ki mi je gorela pri krstu, naj mi gori še ob moji zadnji uri!«

Minister to dovoli in nekdo mu jo prižge.

Tedaj pa je po ulicah zaropotalo železje, železni mož je podrl pred seboj vrste ljudi in že je stal pred njim:

»Kaj ukazuješ, moj gospodar?«

»Vrzi to vrv okoli ministrov, ki so me obsodili na smrt na vešalih, in potegni!«

Železni mož res vrže dolgo vrv okoli gruč. Vrv se je na hrbtu sama zavozlala, železni mož je potegnil in že so zabingljale noge po zraku. Ljudem so se ministri hudo smilili, začeli so brata lepo prositi, naj jih pusti še vsaj malo pri življenju. Brat je bil mehkega srca, zato je ugasnil svečo in železni mož je pri tej priči izginil. Ministri so pa popadali na tla in se mu vsi prestrašeni zahvaljevali.

Tako je bil rešen!

Tedaj se spomni, da bo kmalu minilo že leto dni, odkar se je razšel z bratoma. Zato odide brž proti domu. Na razkrižju ga je že čakal najmlajši brat, ki je ostal doma pri starem očetu. Čakata še malo, in ker tretjega ni bilo od nikoder, splezata po deblu v vrh, da vidita na žeblju, kako se godi bratu.

Z grozo opazita, da je žebelj ves rdeč.

»Bratu se godi zelo slabo in morava mu iti na pomoč!«

Brž ko to skleneta, se spustita po vejah na zemljo. Srednji brat izvleče svečo, jo prižge in že stoji železni mož pred njim:

»Kaj ukažeš, moj gospodar?«

»Pelji naju k najinemu bratu, kateremu se mora nekje zelo slabo goditi!«

Tedaj pograbi železni mož enega pod levo, drugega pa stisne pod desno pazduho kot dve bukovi poleni in odropotalo je skozi goščo mimo tiste gozdne kočice, kjer je srednji brat prespal prvo noč. Nato stopi še dalje proti velikemu kresu, okoli katerega je stalo vse črno ljudi, ki pa so bili mirni, kot bi ne bili živi.

Nasproti jim pride starka:

»Huš, huš, kako je mrzlo! Pridite bliže, da se pogrejete!«

Šli so k velikemu ognju in šele tedaj so opazili, da so ljudje okrog ognja vsi okameneli. Starka je v plamenu prižgala svojo palico in že se je hotela z njo dotakniti obeh bratov. Tedaj pa ji zbije železni mož čarovniško palico iz rok, pograbi žensko in jo vleče proti kresu.

»Pustite me živeti, vse vas rešim ognja!« je kričala in prosila, toda železni mož jo je vrgel s palico vred v ogenj.

V tistem hipu so vsi okameneli oživel! Med njimi je bil tudi najstarejši brat, ki ga je bil železni mož na čarovničino povelje ugrabil iz mesta sedmeroglavega zmaja.

Železni mož, ki je zopet postal vojak, je peljal vse v čarovnično kočo in v njene kleti ter med njih razdelil srebro in zlato.

Trije bratje pa so se skupno napotili proti domu. Ko so prišli na razkrižje, kjer je rasel hrast »pri treh žeblih«, so splezali nanj in izdrli vsak svoj žebelj, okrog svojih imen pa vrezali veliko srce. Po vejah so se nato spustili na pot, ki jih je pripeljala domov. Tam so potem skupaj z očetom srečni in zadovoljni živeli pod rodno streho.

Trije brati, ad ATU 303

Kraj: Motnik in okolica.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/104.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 387–388, št. 120:

Okamenela brata.

Od ribča, ATU 303 + 300

Kraj: Motnik in okolica.

Povedal: Tomaž Kočar.

Zps.: Gašper Križnik.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/60.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 276–283, št. 96: Zlata riba.

Trije lovci, ATU 303 + 300

Kraj: Sv. Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: A. V.-j. (Alozij Vakaj).

Objava: Mir 5/4, 5, 6 (25. 2.; 10. 3.; 25. 3. 1886), str. 31, 38, 46: Za poduk in kratek čas.

Eine Sage aus der steierisch-kärntischen Grenzmark, ATU 303

Objava: Laibacher Schulzeitung 17/4 (25. 2. 1889), str. 45–46.

Zlata gora, ATU 400 + 303 + 300

Zps.: Fran Nedeljko (Dominicus).

Objava: Nedeljko 1894, str. 1–16.

Sv. Jurij in sv. Marko, ATU 300 + ad 303

Kraj: Bloke, pri Cerknici, Notranjska.

Povedal: Zadnik K. od Lužarjev.

Zps.: Izidor Modic, 1904

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/230.

Eni starši so imeli tri sine, ATU 300 + 400 + 303

Kraj: Sv. Vid, nad Cerknico, Notranjska.

Povedal: France Rot od Lešnjakov.

Zps.: Izidor Modic, 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/238.

Ribič, ad ATU 303 + ATU 318

Kraj: Livek, Primorska.

Objava: Gabršček 1910, str. 199–215, št. 27.

Trije bratje (Trgje bratje), ATU 303

Kraj: Števanovci, Porabje.

Povedal: Janoš Dončec - Brgaucin.

Zps.: Karel Krajczar, 1965.

Objava: Krajcar 1990, str. 15–20; Krajczar / Stanonik 1996, str. 19–32, št. 2.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 43–47.

Prevod v angleščino: Three Brothers, ATU 303

Kraj: Števanovci, Porabje.

Povedal: Janoš Dončec - Brgaucin.

Zps.: Karel Krajczar, 1965.

Objava: Stanonik 1999, str. 151–155.

Zlato perje, ATU 303

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 27. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 B in 35 A.

Voda, ki je izvirala iz vodnjaka, ATU 303

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, november 1973.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 D in 32 C.

ATU 303A Bratje iščejo sestre za žene / Brothers Seek Sisters as Wives

Bratje (po navadi trije, šest ali dvanajst) se odpravijo v svet, da bi našli enako število sester, ki bi postale njihove žene. Ko jih najdejo, jih čarovnik (starec, velikan) začara in odpelje najmlajšo sestro, da jo bo imel za sebe. Najmlajši brat, ki je ostal doma (ali je upošteval navodila za rešitev sester), se odpravi v svet, da bi našel brate. Po nasvetu najmlajše sestre in s pomočjo hvaležnih živali premaga čarovnika, ustrelji ptiča, ki spusti jajce, v katerem je skrito čarovnikovo srce, ga razbije in s tem premaga čarovnika (prim. pravljичni tip ATU 302). Reši brate in sestre, ki se vrnejo v življenje.

V nekaterih variantah se bratje poročijo s čarovničnimi hčerkami. Ponoči zamenjajo mesta v postelji in čarovnica ubije svoje lastne hčere.

Prim.: ATU 327B.

Literatura: BP III, 431–443; EM 2 (1979), 887–902: Brüder Suchen Schwestern.

Dvanajst črnih devic, ATU 303A + 302

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 85–88. Ponatis: Ljubič 2017, str. 86–89.

Živel je oče, ki je imel dvanajst sinov. Bil je ubožen, da jih ni mogel preživljati, zato jih je odpravil v svet takoj, ko so malo odrasli.

Odšli so za srečo in prispeli na večer do Steklene gore, na kateri se je dvigal začarani grad. Bili so utrujeni in so se namenili tam prenočiti. Prišli so v grad, niso začutili nobene žive duše, v jedilni sobi pa so našli pogrnjeno mizo s pripravljenimi jedmi za dvanajst oseb. Hudo lačni nekaj časa ogledujejo polno mizo in slino cedijo, potem se pa kar pripravijo jesti. Ko odjedo, se znajde ob njih nenadoma dvanajst črnih devic. Bile so zaklete kraljične in so prosile fante, naj jih rešijo. Fantje so bili za to in najstarejši je v imenu vseh povedal: »Vse bomo storili, da vas rešimo!« Največja črna devica je vesela odvrnila: »Nič takega ne bo treba doprinesiti. Samo vsakdo izmed vas mora skozi vse leto ležati pri eni od nas.

Toda nihče se nas tačas ne sme dotakniti. Gorje, če tega ne bi držal le eden izmed vas! Pogubljeni bi bili vsi, me pa ne rešene.«

Mladeničem se to ni zdelo nič težavnega in so obljubili.

Držali so besedo skoraj do poteka enega leta, da so device bile že skoraj vse bele, samo noge so imele še črne. Tri noči pred letom pa se zgodi, da se najstarejši dotakne svoje device. V trenutku so postale zopet vse popolnoma črne. Tista dotaknjena zavpije: »Sestre, na noge!«

In vzame vsaka svoj meč ter odseka svojemu mladeniču glavo preč. Samo najmlajši se je njen zasmilil in mu je prizanesla ter ga prikrila. Dala mu je svoj meč, rekoč: »Ti nas moreš rešiti, če hočeš.«

On vpraša: »Kaj mi je storiti?«

Naroči mu, naj se poda v Deveto deželo ter ubije sedmeroglavega zmaja. V največji glavi bo našel jajce, katero bo zalučal v začarani grad, kar bo rešilo device pa tudi obglavljene brate. Seveda je v to privolil.

Takoj se odpravi fant na pot. V gradu sreča volka, ki ga vpraša: »Kam pa kam, mladenič?«

Razloži mu svojo pot in volk se mu pridruži, rekoč, da mu bo lahko v pomoč.

Na nadaljnji poti ju sreča medved kosmatinec in ju pobara: »Kam pa kam, vidva?«

Povesta mu in pridruži se jima še on, da jima bo v pomoč.

Kjer so trije, pride rad še četrti. Res se je nad njimi pojavil še kragulj in jih nagovoril: »Kam pa kam, vi trije?«

Oni mu prijazno povedo in se jim ponudi tudi on, da bi pomagal. Sprejeli so ga v svojo družčino.

Kmalu dospejo v kraljevo mesto. Mladenič je najprvo oskrbel živalim in sebi jesti. Potem pa so si šli ogledat mesto. Čudno se jim je zdelo, ko je povsod visela črnina. Vprašali so mimoidočega meščana, čemu takšno žalovanje. Odgovoril je: »V Črnem jezeru pred mestom je sedmeroglavi zmaj, ki terja vsako leto eno deklico iz našega mesta. Letos je prišla vrsta na kraljevo hči. Jutri bomo priče žalostnega dejanja.«

»Povejta kralju in vsem, naj ne žalujemo. Mi bomo rešili kraljično,« odvrne nato mladenič.

Strašansko veselje je zavladovalo v mestu, še večja radovednost, kako se bo to sešlo.

Drugi dan je bilo na Črnem jezeru vse mesto. Mladenič z živalmi se postavi prav na jezerski breg in čaka pošast. Kmalu vzalovi površina vode in prikaže se grozna sedmeroglava zverina, ki zasika na pogumno četverico na bregu. Toda še preden oplazi mladeniča, je že zasvištel meč in, sek, so odletele tri zmajeve glave. Zver se je močno raztogotila in se hotela vreči na junaka, a sta jo zadržala volk in medved, ki sta se zagrizla v njene zaripljene vratove. To je zmaja še

bolj razdražilo, pa je udaril z ogromnim repom po vodi, da je v hipu pljusknila čez bregove ter bi kmalu odplavila junaško četvorico in še marsikoga drugega. Toda sreča je bila na strani junakov, nič jim ni voda prizadejala. Ko se je zver ponovno približala, je meč zarezal in, sek, so bile še tri glavce proč. Ostala je še ena, srednja in najhujša. Te se mečeva ostrina ni niti prijela, zato je resnično trda predla mlademu junaku. Takrat je priskočil na pomoč kragulj, ki se je bliskovito spustil na preostalo zmajevo glavo in ji izkljuval oči. Od strani sta zagrabila volk in medved, da je fantič zlahka pogodil zadnjo glavo ravno čez teme. Počila je in iz nje je izskočilo zmajevo jajce. Pošast je bila premagana in kraljična rešena.

Nastalo je nič kakšno veselje in kralj je hotel fanta sebi za zeta. Tudi rešeni kraljični je bil junak vseh in je bila takoj pripravljena poročiti se z njim. Fant pa, čeprav ga je kraljična mikala, ji je zaenkrat samo obljubil, da za gotovo pride ponjo. Potem pa je imel skrb le za zmajevo jajce, katero je skrbno spravil. Dal se je z živalmi vred gostiti sedem dni, osmi dan v jutro pa je odšel nazaj proti gradu na Stekleni gori.

Zdelani in lačni so prispeli do tam. V jedilnici so, kakor prvič mladeniči, našli pogrnjeno mizo za vse. Hlastno so pojedli pripravljeno jed in spet so ob njih zrastle, kakor iz tal, tiste črne device. Najmlajša je skočila k mladeniču in zavrisnila: »Ah, si vendar prišel, naš rešitelj. Zaženi jajce trdo, da se bo razbilo in vsa Steklена gora se bo razletela, me bomo pa rešene.«

Mladenič res tako stori. Nastane silen blisk in grom. Steklена gora se je razpršila v sončni prah in v trenutku je bilo vse naravno: namesto Steklene gore zelen griček, namesto zakletega gradu – lep gradič in v njem dvanajst lepih dekličev s kožo, belo kot mleko, in z lici, rdečimi kot mak. Ni treba posebej omeniti, da je oživel tudi vseh enajst junakovih bratov, ki so jih bile umorile prej device. Radovanje je bilo nič kakšno.

Rešene device so mislile, da se bodo za gotovo poročile z dvanajstimi fantiči, toda zmotile so se. Fantje so menili: »Niste dosti prida, ker ste nas zaradi enega enajst umorile,« pa so se odpravili drugam in kdo ve kje so se poženili. Samo za najmlajšega je gotovo, da je našel ono rešeno kraljično iz kraljevega mesta in se z njo poročil.

Pravijo, da je takrat bila taka svatba, da je ni take bilo, še v Deveti deželi ne.

Dečak imel vilinskoga konja, ATU 303A + ad 531

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 21–29.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 77–82.

Od zakletih deklet, ATU 303A + 302

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Lovre Sajovic, usnjarski pomočnik, star 20 let.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1886.

Vir: ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/50.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 238–241, št. 88: Zakleta dekleta.

Prepis pravljice je pod pravljičnim tipom ATU 302.

Dvanajst bratov in kraljičin, ATU 303A + 302

Kraj: Sveta Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: Alojzij Vakaj.

Objava: Slovenski gospodar 21/37–41 (12. 9., 22. 9., 29. 9., 6. 10., 13. 10. 1887), str. 294, 302, 310, 318, 325: Za poduk in kratek čas.

O dvanajstih bratih in sestrah, ATU 303A + 554

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Ljubljanski zvon 11 (1891), str. 295–298.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 85–89; Bolhar 1959, str. 91–96; Bolhar 1964, str. 89–94;

Podbrežnik Vukmir, Šinkovec Rajh, Štorman 1999, str. 55–60.

Prevod v nemščino: Von zwölf Brüdern und zwölf Schwestern, ATU 303A + 554

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Byhan 1958, 87–94.

Dvanajst bratov in kraljičin, ATU 303A

Kraj: Sv. Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: Alojzij Vakaj.

Objava: Slovenski gospodar 21 (1887), str. 37–41.

Zakleto kraljestvo, ATU 303A

Kraj: Ljubljana.

Zps.: Jože Trampuž, ok. 1940.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Zapuščina Rajka Ložarja.

Okamnele kraljične, ATU 303A

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Palko Gal (Pavle Dolinac).

Objava: Gal 1956, str. 5–11; Gal 1975, str. 27–33.

Ponatis: Bolhar 1964, str. 83–89.

ATU 306 Vražje plesalke / The Danced-out Shoes

Oče opazi, da hčerka (hčerke) vsak dan uniči par čevljev, zato obljubi nagrado tistemu, ki bo odkril vzrok. Mladeniču s pomočjo čarobnega pokrivala (čevljev, plašča), ki ga naredi nevidnega, uspe odkriti, kam hodi hčerka vsako noč. Zasleduje jo v podzemni svet (peklo), kjer pleše z vragom (zmajem). Drugi dan pove kralju, kaj je videl, in to dokaže s predmeti iz pekla. Hčerka je zdaj rešena in mladenič se poroči z njo.

V nekaterih variantah so hčerke pogubljene, ker so kot čarovnice v peklu plesale z vrabi.

Literatura: Grimm 133; BP III, 78–84; EM 1 (2007), 221–227; Schulte: Die zertanzten S.

Dvanajst hčera, ATU 306

Zps.: Janinski.

Objava: Lipica 16 (1885–1886), str. 18–20.

Neki oče je imel dvanajst hčerá. Čudno se mu je zdelo, da vznemirjuje vsako noč proti dvanajsti uri in proti jutru velik hrup hišo; vender pa ni mogel ne on, ne njegova družina pravega uzroka povedati. Pride pa enkrat raztrgan berač ter prosi daru. Gospodar mu da brž dobrih jedi prinesiti in mu še povrh denarja obljubi, ako zmore eno noč prečuti in mu drugi den naznaniti, kdo ponoči hrup dela. Berač je pri volji.

Zvečer ga vede v ono sobano, kjer so hčere spale, ter ga lepo prosi, naj nikar očesa ne zatisne. Hčere so se obnašale, kakor bi njim bil gost ljub. K njegovi postelji porinejo mizo, postavijo na njo sladkega vina ter mu pogosto prigovarjajo, naj ga le srka, kolikor mu srce poželi. Navidezno njih uboga. Toda pod obleko si je bil usenjato vrečo prišil ter je v njo vsako kupico vina namesto v grlo vлил. Kratko na to pa, kot bi bil že pijan, prične trdo smrčati. Hčere so si svoje zmage sveste. Trdno so zaupale, da so ga z vinom upijanile kakor že več drugih, ktere je bil oče k njim poslal njih opazovat. Iz omare potegnejo krasno obleko za ples in kar je še drugega lišpa potrebnega za slavnostne večere. Kmalu potem vstopi dvanajst bogato v škrlat oblečenih mladenčev k njim, da vsaki svojo družico v kočijo popelje. Ko luči pogasijo in vrata za seboj zaprejo, vstane berač hitro in

leze pazno za njimi. Vsi posedejo v kočije, on se pa za zadnjo obesi. Konji so bliskovito hiteli. Vozili so se skoz tri gozdove, skoz bakrenega, skoz srebrnega in skoz zlatega. V vsakem si berač vejico utrگا ter jo varno v nedra skrije. Po kratki vožnji dospejo k peklenskim vratom. Prišleci poskačejo raz svojih sedežev in hitijo v razsvetljeno palačo, kjer je milijone lučic gorelo in zapeljiva godba igrala. Plesalcev se je vse trlo. Ko se zadnja kočija, na kateri je berač visel, obrne, zapusti tudi on svoj prostor in se za gospodoj vtihotapi ter se pod posteljo skrije. Od tam si plesalce ogleduje. Vrteli so se do ranega jutra. Vsaka od dvanajstih hčer je raztrgala dvanajst parov šolnov in luknjaste pod posteljo zmetala, kjer je berač ležal. Pri jutranjem svitu se odpravijo domu, berač pa za njimi. Veselega srca je ta, svest si obilnega daru, pripovedoval nato očetu, da se mu hčere z vragovi pajašijo, kar je z vejicami potrdil. Nesrečni oče je skor obupal. Kmalu pa stori trden sklep, vražje svoje otroke kaznovati, kakor si po velikosti svojih hudobij zasluži. Kmalu namreč vse porodijo same mlade hudičke. Skopati da globok vodnjak. Ko je bilo delo zgotovljeno, povabi hčere z otroki vred, naj se vstopijo okoli vodnjaka in občudujejo nenavadno globočino. Prišlo je še več drugih gledalcev. Za vsako hčerjo pa je stal po eden možak. Ko vseh dvanajst hčera v globočino pogleda, da oče dogovorjeno znamenje; možaki pograbijo hčere ter vržejo nje in njih otroke v vodnjak. Pokrov na vodnjaku pa oče zapečati in napiše na njega besede: »Kakoršno življenje, taka smrt.«

Grof prodal svoje tri čeri, ATU 552 + 306 + 307

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 143; Narodne pripovedke, št. 42.

Kraljeva hči, ATU 306 + 307

Kraj: Livek, pri Kobaridu.

Objava: Gabršček 1910, str. 226–233, št. 29.

Nek kralj je imel silno lepo hčer, ki pa je vsak dan raztrgala obleko do zadnje niti. Določil ji je vsak dan po enega spremljevalca, ona pa jim je dala omamno pijačo, tako da je niso mogli zasledovati in niso videli, kam gre. Nazadnje določijo prebrisanega vojaka, ki odlije omamno pijačo in se naredi, da je zaspal. Tedaj se kraljična pod nosom namaže z nekim mazilom in izgine kakor duh, isto stori vojak, nakar se znajde med hudiči sredi pekla. Pripleše princesa z Luciferjem, nato pleše z vsemi, tudi z vojakom. Naposled se namaže z mazilom in se vrne, prav tako tudi vojak. Drugo noč se vse to ponovi. Vojak poroča kralju, toda princesa pleše v peklu še naprej, začne hirati in nazadnje umre.

Ko so vitezi stražili njen grob v cerkvi, so vsako naslednje jutro našli stražarja raztrganega. Nihče ni hotel več stražiti, zato kralj pošlje prebrisanega vojaka in mu da še četo vojakov za spremstvo. Vojak se priporoči Bogu in Mariji, vojska se opije z žganjem. V cerkvi se mu prikaže Marija in mu da prt, kruh in nož – to naj položi na sredo cerkve, sam pa naj se skrije za orgle. Ko odbije ura polnoč, zasliši vojak hrup, nek duh divja po cerkvi, zadene se ob nastavljene stvari in jih mora pojesti, tik preden najde vojaka, zapoje petelin in duh mora nazaj v grob. Naslednjo noč mu da Marija tri leskove šibe in mu svetuje, da se skrije v spovednico, ko bo duh na koru, pa da naj skoči v grob, ko se duh povrne, naj ga z vsako šibo udari po enkrat. Ko zapoje petelin, se želi duh vrniti v grob, a vojak ga udari s šibami in duh se spremeni v prelepo kraljično, ki se mu zahvali, da jo je rešil hudobe. Nato odleti proti nebu. Drugi pa pripovedujejo, da je kraljična oživela, vojak pa je postal njen mož.

Vražje plesalke, ATU 306

Kraj: Vidonci, Prekmurje.

Povedala: Cilka Rapoša.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 44–50.

Dvanajst hčera, ki so plesale vsako noč, ATU 306

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 9. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 39 C, 412–654.

ATU 307 Princessa v krsti / The Princess in the Coffin

Zakleta mrtva ali črna princesa vsako noč vstane iz krste v cerkvi in ubije stražarja, ki jo čuva. Pogumen mladenič (pobožen vojak) jo reši tako, da se, navadno po navodilih angela varuha ali druge svete osebe, tri noči zapovrstjo skriva po različnih koncih cerkve. Nazadnje se rešitelj skriva v princesino krsto in ne pusti, da bi se – ko ura odbije polnoč – princesa tja spet vrnila. Zjutraj najdejo princeso odrešeno in poroči se z rešiteljem.

Literatura: BP III, 531–637; Tubach 1969, no. 3477b; EM 10 (2002), 1355–1363: Prinzessin im Sarg.

Zakleta ženska, ATU 307

Kraj: Ljutomer, okolica.

Zps.: Josef Kosi, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/38,3.

V enem mestu je bila zakleta ženska, vsa črna notri v trügi v enoj cirkvi. Pa je bilo rečeno, što bi jo reša, da bi veliko plačilo doba. Da keri bi tri noči cele tam notri v cirkvi na jo vahtal, tisti bi jo reša. Dosti ljudi je že hodilo, pa kadar je jena vüra prišla, to je bilo ob 12. üri, je ona iz trüge stanola pa je vsakega pojela, kosti pa na küp zdevala. Zdaj pa pride en stari soldak v mesto, pa ko je on to zveda, je on ša vahtat. Dere je na poti bija, je sreča enega starega človeka, tisti pa ga je pita, kam greš, on pa pove, da gre tiste ženske vahtat. Tisti stari pa je jegov angel varih bija pa mu je reka: Prvo noč, dere bode štela se tista vüra približati, se moreš za največšega svetnika skriti, drugo noč pa na predgajncu, tretjo noč pa v senco njene trüge na levi strani, ko pa bode ona na pravoj strani vün s trüge odišla, moreš ti notri v trügo iti! Ko soldak notri v cirkev pride, je že telko kosti bilo, da je komaj prek vida. On se postavi poleg trüge pa je vahta, dere pa je štela 12. üra biti, je se ša za tega največšega svetnika skriva. Ko je tista ženska štanola, je po vsoj cirkvi iskala, pa dere bi že mogla drgoč v trügo iti, te ga je zagledala, te pa je že prekesno bilo, ona pa je rekla: Ti nesrečni človek, da bi te jaz prle zagledala, bi te vsega razčesala. Drugo noč pride pa je že vida, da je tista ženska po nogah bela grotala. Zdah pa se je v predgajco skriva, pa ga je tüdi ne prle vidla, dere je že prekesno bilo. To tretjo noč pride pa je že samo po glabi črna bila. Ko se je

12. ūra bližala, se je v trüginu senco lega, ko pa je ona šla vün s trüge, je pa on notri ša. Ko bi ženska mogla v trügo iti, je prišla pa je ovega prosila, da bi vün ša, on pa je ne šteja iti, te pa si je na jega legla pa sta obadva mrtva gratala. Drugi dan pridejo mašnik mešivat pa je že ova ženska vsa bela bila pa sta obadva živa gratala.

Izdana kraljičina, ATU 307

Zps.: L. Podgoriški.

Objava: Slovenski glasnik 8/1 (3. 1. 1862), str. 31–32: Narodno blago.

Ponatis: Krek 1885, str. 57–60, št. 25.

Vdova je imela tri sinove, najmlajšega so imeli za norčka. Ko je dorasel, so ga vzeli med soldate, in ko je odslužil, se je vrnil domov. Na poti zagleda velik grad, prosi za prenočišče. Povedo mu, da žalujejo za zakleto kraljično, ki je ne more nihče rešiti. Rešil bi jo tisti, ki bi stražil v cerkvi, kamor hodi med 11. in 12. uro, in ji na vsa njena vprašanja nič ne odgovoril. Na poti v cerkev ugleda vojak pod zvonikom kup kosti tistih, ki so kraljično že poskušali rešiti. Gre v cerkev in se skrije med klopi; ko odbije ura 11, pride kraljična vsa črna in gre pod zvonik, in ker nikogar ne najde, začne vpiti po cerkvi, ob 12. uri pa izgine. Vojak zjutraj poroča kralju in naslednji večer se vrne v cerkev, tokrat se skrije za kip na velikem oltarju, tretjo noč pa na prižnico. Zdaj je kraljična bela že do nog, ko odbije ura polnoč, postane čisto bela, steče k rešitelju, ga objame in se mu zahvali. Kralj mu da kraljično za ženo in pol kraljestva povrhu.

Strah v cerkvi, ATU 307

Zps.: Prostoslav Merovčkov.

Objava: Besednik 5/15 (10. 10. 1873), str. 136–137. Ponatis: Vakaj 1885, str. 677;

Nedeljko 1904, str. 95–99.

V cerkvici na hribu je strašilo, fantje so sicer skušali prespati v njej, a so opolnoči vselej zbežali. Nekoč so se zbrali fantje, ki so vasovali na kvatarno soboto, Blaže se postavi pred njimi, da bo šel vahtat v cerkev. Ko ura udari dvanajsto, se sredi cerkve dvigne plošča iz tal, ven stopi kmečki fant, odloži klobuk, plašč in škornje in gre po kolenih okoli oltarja. Blaž mu skrije oblačila in odide na kor, pri tem pa spotoma prekriza vsako stopnico. Ko ura odbije eno, začne mrtvi iskati svoje stvari, a ker jih ne najde, divja po cerkvi, ko pride do stopnic, gre v luknjo in prinese ven trugo. Pred stopnicami jo raztrešči, nato nosi ven trugo za trugo. Blaže steče v zvonik in začne zvoniti. Mrtvec skoči nazaj v luknjo, Blaže pa ven iz cerkve, kjer ga čakajo tovariši, pokaže jim mrtvečeva oblačila. Vrnejo se v cerkev, v oltarnem prtu je bilo odtisnjeno krvavo obličje. Od takrat v cerkvi ni več strašilo.

Grofica in vojak, ad ATU 400 + 307*Objava: Nedeljko 1884, str. 72–74.**Povzetek je pod pravljčnim tipom ATU 400.***Zakleta princezinja**, ATU 307*Objava: Nedeljko 1884, str. 74–77.*

Star vojak pride na Poljsko, kjer prestolno mesto žaluje, ker zakleta princesa v trugi v cerkvi vsako noč požre stražarja. Za stražarja se ponudi vojak in kralj mu rad dovoli. Ko se zvečer vrata zapro, zagleda luč pred glavnim oltarjem, v stranski klopi pa belo oblečenega starca, ki mu svetuje, naj se pokoplje v kostenjak, kar vojak tudi stori. Pred polnočjo stopi iz truge srna, išče stražarja, pride do kostenjaka in meče kosti ven. Ko odbije polnoč, skoči nazaj v trugo. Naslednjo noč starec vojaku svetuje, naj gre na prižnico, srna ga opazi tik pred dvanajsto, ko mora že nazaj v trugo. Tretjo noč mu starec svetuje, naj se skrije za lesenega svetnika na oltarju, od tu pa v krsto. To vojak stori in se noče umakniti srni, ko se hoče vrniti v trugo. Ko udari ura polnoč, odpade srni koža in prikaže se rešena princesa. Vojak, ki so se mu lasje čez noč pobelili, se poroči s princeso.

Dva draga, ATU 307*Kraj: Petrijanec (Petrijanci) pri Varaždinu.**Zps.: Matija Valjavec.**Objava: Mat. Valjavec, Kres 4, 1884, str. 350–351, št. 19: Narodne pripovedke.**Ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 129–130: Zaljubljenca.*

Kralj je imel hčer, ki se je zagledala v navadnega vojaka; kralj ga pošlje v drugo kraljestvo, hči pa umre. Kralj jo pokoplje v cerkvi in vsako noč postavi drugega vojaka za stražarja, ona pa vsako noč vstane in ga požre. Zjutraj najdejo le še njegove kosti. Požrla je že cel regiment. Zdaj pošlje kralj po tistega vojaka, ki ga je ljubila. Vojak pride, mežnar mu odpre vrata, nato pa jih za njim zaklene. Bog naredi, da se mu vrata odpro, zunaj se sreča z Bogom in ta mu svetuje, naj se skrije za oltar. Ob 12. uri se krsta odpre, ven pride dekle in ga išče, ob enih pa se mora vrniti nazaj. Naslednji dan mu Bog svetuje, naj se skrije za orgle, tretjo noč pa v krsto. Ko se želi kraljična vrniti v rakev, je ne spusti notri. Ura odbije, pride Bog in razpolovi dekle, vzame ven hudobo in kraljična je takšna, kot je bila. Kralj pošlje ponju kočijo in se poroči.

Grof prodal svoje tri čeri, ATU 552 + 306 + 307*Kraj: Varaždin, Hrvaška.**Zps.: Matija Valjavec.**Objava: Kres 5, 1885, str. 143, št. 42.*

(Vojak reši zakleto žensko), ATU 307

Kraj: Pernožavci, Ljutomerski okraj.

Zps.: Jožef Kosi, ok. 1898.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/38,3.

Objava: Kropelj 1995, str. 237.

V nekem mestu je v cerkvi v trugi ležala zakleta črna ženska. Rešil bi jo tisti, ki bi jo tri noči vahtal. Veliko jih je poskušalo, toda ona je ob 12. uri vstala iz krste, požrla stražarja in kosti zložila na kup. Nekoč pride star vojak in na poti sreča starčka, ki je bil njegov angel varuh. Svetuje mu, naj se prvo noč skrije za največjega svetnika, drugo noč v prižnico, tretjo pa v senco truge na levi strani in nato v trugo. Ob 12. uri je prihajala ženska iz truge in je bila vsakič bolj bela. Tretjo noč je imela le glavo črno, ulegla se je poleg vojaka v trugo in sta oba umrla. Ko so zjutraj duhovniki prišli maševat, je bila že bela, oživila sta.

Od zaklete kraljičine, ATU 307 + 551

Objava: Nedeljko 1908, str. 76–81.

Povzetek pravljice je pod pravljичnim tipom ATU 551.

Kraljeva hči, ATU 306 + 307

Kraj: Livek pri Kobaridu.

Objava: Gabršček 1910, str. 226–233, št. 29.

Povzetek pravljice je pod pravljичnim tipom ATU 306.

Pravljica o čudni grofici, ATU 307

Kraj: Rož, avstrijska Koroška.

Objava: Albreht 1920, str. 56–64.

Na Koroškem je živela zelo bogata kneginja, čez dan je bila tako lepa, da ji ni bilo para, čez noč pa se je spremenila v razpokano telo. Bila je nesrečne matere zakleta hči in prerokovano je bilo, da jo bo rešil sedmi mož, ko jo bo ranil, da bo na srčni strani stekla njena kri. Vse noči je prejokala, sicer pa je bila zelo dobrosrčna. To je trajalo mnogo let, možje so že osiveli, ona pa je bila še vedno enako lepa čez dan. Nazadnje se je oglasil mladenič in se ponudil gospe v službo. Govorili so, da je kralj devete dežele. Ker je imela rada lipe, ji je zasadil lipov gaj. Prosil jo je za roko in opozorila ga je, da ga čaka noč groze, a je bil neustrašen. Toda na poročno noč ga je v objemu svojih razpokanih rok zadušila. Sedem dni je trajalo žalovanje in zadnje noči je gospa sama prečula pri njem, nato pa ga je pokopala v grob sredi lipovega gaja. Zdaj je stopila pred vojake in jih vprašala, kdo bi postal njen mož. – Šest jih je doletela ista usoda kot prvega moža. Ko je prišel sedmi mož na vrsto, mu je rekla, naj ne odpaše svojega meča in naj ga nastavi na njeno levo

stran, ranil jo je pod pazduho in pritekla je njena srčna kri. Zdaj je bila rešena, spremenila se je v mlado lepo dekle. Srečno sta živela in imela mnogo potomcev.

Strah v cerkvi, ATU 307

Kraj: Tolminsko.

Zps.: Jožef Kenda.

Objava: Drekonja 1932, str. 49–52.

Kralj je imel tri hčere, katere mu je odnesel hudobni duh pred krstom; hodile so strašit v cerkev. Vsakega vojaka, ki je prišel stražit, so raztrgale. Vrsta pride na po-božnega vojaka, ki gre otožen v cerkev, pred njega stopi zal mladenič, ki ga vpraša, zakaj je žalosten. Svetuje mu, naj gre ob deseti uri v spovednico. Med enajsto in tretjo uro so ga iskali strahovi, a zaman. Naslednji večer mu mladenič svetuje, naj se skrije na prižnico, strahovi razdrobijo spovednico, a njega ne najdejo. Tretji večer mu mladenič, ki je bil angel božji, svetuje, naj se ob deveti uri uleže pred oltar, ko pridejo strahovi, pa naj skoči v rakev in naj tišči pokrov. Trije strahovi ga iščejo, hočejo nazaj v rakev, a vojak tišči pokrov k sebi. Ko odzvoni jutranjico, se zasliši strašno pokanje, nato vse utihne. Zjutraj najde cerkovnik tri mlade deklice pri molitvi. Vojaka prikličejo iz rakve in kralj mu da najstarejšo hčerko za ženo.

Greh in kazen šoštanjskega graščaka, ad ATU 307

Kraj: Šoštanj, pri Velenju.

Orožen 1936, str. 112–113, št. 4.

Graščak si je na rano položil hostijo, da bi se zacelila, zato je bil kaznovan in je ponoči prihajal iz groba kopat okoli hiš. Trije študenti so šli na zvonik; ko je ob dvanajstih ponoči prišel iz groba, je eden zasadil nož na grob in mu ga s tem zaprl. Ker se graščak ni mogel vrniti v grob, je začel iskati človeka, ki mu je to napravil. Zagledal je študenta, toda tedaj je zadonel zvon, ura je odbila eno. K mrtvem graščaku prileti angel in vzame hostijo, nato pa še vrani, ki so raztrgali telo.

Kruti valdeški graščak, ad ATU 307

Kraj: Gornji Dolič (vzpetina Huda luknja), Koroška.

Objava: Orožen 1936, str. 135, št. 2.

Na Valdeku je živel krut graščak, ki je hudo zatiral podložnike. Ko je umrl, so ga po-kopali v grajski kapeli. Od takrat je cerkovnik vsako jutro našel krvave prte na oltarju. Fant, ki je šel nato ponoči opazovat, kaj se dogaja, je izginil. Nek mož se je ponudil, da bo odkril skrivnost. Skril se je na pevski kor. Ob enajsti uri je prišel iz grobnice graščak, po kolenih je drsal proti oltarju, krvaveča kolena si je obrisal v prte. Medtem fant potegne krsto iz grobnice. Ko se graščak vrne, je ne najde, ko odbije ura ena, se zvrne v grobnico, grad se potrese in nanjo sesuje, graščakova duša pa je bila rešena.

Vedma-kraljična, ATU 307, literarna pravljica

Zps.: Lea Fatur.

Objava: Fatur II, 1941, str. 31–41.

O vdovi in njenem sinu / Von einer Witwe und ihrem Sohne, ATU 505 + 307

Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.

Zps.: Milko Matičetov, 1. 12. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov, Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Ta s krstami, ATU 307

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 23. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 33 C.

Plemičev sin, ATU 307

Kraj: Števanovci, Porabje.

Povedal: Janoš Dončec - Brgauncin.

Zps.: Karel Krajczar, 1965.

Objava: Krajczar 1990, str. 21–28.

Nekoč je živel grof / Gnauk je biu eden grof, ATU 810 + 307

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedal: József Sulics.

Posnel: Milko Matičetov, 5. 3. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Porabje, T VI.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 20.

ATU 310 Dekle v stolpu (Peteršiljka) / The Maiden in the Tower (Petrosinella, Rapunzel)

Noseča žena izmakne peteršilj (zel, sadež) iz čarovničinega vrta, zato mora obljubiti, da ji bo dala otroka. Ko deklica odraste, pride čarovnica ponjo in jo zapre v stolp brez stopnic. Čarovnica pride do nje tako, da spleza po njenih dolgih zlatih kitah skozi lino v stolp. Princ opazi dekle v stolpu zaradi njenih las, ki se bleščijo v soncu. Ponoči spleza k deklici, ki da čarovnici opojno pijačo, da zaspi. S pomočjo čudežnih predmetov uspe mlademu paru pobegniti pred čarovnico, ki med zasledovanjem umre. Dekle in princ se poročita.

Opomba: V slovenskem izročilu so se ohranile predvsem pesmi o Trdoglavu in Marjetici, ki ohranja le motiv ugrabitve dekleta iz stolpa, kjer je zaprta. Vsebina pesmi je bila tudi literarizirana. Vsi slovenski primeri so le približek osnovnega pravljичnega tipa te pravljice.

Literatura: Basile: *Pentamerone* II, 1; Grimm 12, BP I, 97–99; Lüthi 1960; EM 7 (1993), 791–797: Jungfrau im Turm.

Mladi kralj, ad ATU 310, ljudska pesem

Kraj: Kobarid.

Zps.: Andrej Gabršček.

Objava: Kenda 1896, str. 84–86. V prozi povzel: Kelemina 1930, str. 51, št. 8/l: Deva.

Deva

V deveti deželi nekje stoji grad, last imenitnega gospoda. Ta je imel sina in hčer. Ko je šla deklica nekoč ob zori na vrt, da bi si natrgala cvetic, jo je ugrabil Trdoglav, pozojen mož, in odnesel v kreljutih v svoj veliki Pusti grad. Prigovarjal ji je na ženitev, a zastonj. Zato jo je začaral, tako da ni mogla uteči nikamor iz svoje sobe. Grad je bil pust in ves z mahom prerasel, živo bitje se ni zgubilo v bližino. Sedem let je tukaj samevala deklica, ki ji je bilo ime Marjetica. Dan na dan je slonela ob linah in si česala lase z zlato ščetko; v pripravljeno neško so padali sami draguljci iz teh prekrasnih kodrov. Ko je minilo sedem let, pride pod grad na lov njen brat. Opazi deklico in jo nagovori. Devica mu pove, kako je prišla

semkaj in kako bi jo mogel mladi kralj osvoboditi. Reče mu: »Ko mine teden, se poda Trdoglav na Ogrsko, kjer bo navzoč pri nekih prisegah: prežal bo namreč na duše tistih, ki bodo po krivem prisekali. Do takrat si preskrbi tri leskove letorasli in udari z vsako trikrat ob zid. Na ta način me boš razčaral.« Tako se je zgodilo. S šibami je po trikrat udaril ob zidove Pustega gradu, ki se je ves stresel in zamajal. Deva se spusti nato skozi lino na tla:

»Skoz okno poskočila je
in živa še ostala.
Ji hitro dene centov pas,
na prst natakne prstan zlat....«

In jo odvede domov na gostijo. V nekaj trenutkih nato je završalo v oblakih, kakor če prihaja nevihta. Trdoglav na daljnem Ogrskem je doznal, kaj se je zgodilo na njegovem gradu. Ni čakal prisegam konca, temveč je zletel domov. Pred njim vihar, za njim vihar. Kmalu stoji pred kraljičem in mu pravi: »Nič ti ne pomaga, da si mi vzel Marjetico, saj veš, da je tvoja prava sestra.« Ta mu pravi: »Če jo hočeš imeti, mi prinesi zlato drevo, ga vsadi tu na vrtu, da bo zmeraj zelenelo. Trdoglav prinese v nekaj trenutkih drevo, ki večno zeleni. A še ni bilo dobro, prinesiti je moral zaklade. Še ni bilo dobro, kraljič mu reče, da bo Marjetica njegova, ako prebrede križno vodo. Tega pa Trdoglav ni hotel storiti:

»hudoba se je zasuknila,
je z repom pol gradu pobila.«

Trdoglav in Marjetica, ad ATU 310, ljudske pesmi

Objava: SNP I (1895–1898), str. 142–143, št. 86, 87, 88; SLP I (1970), str. 126–130, št. 21.

Trdoglav in Marjetica, ad ATU 310 + 313, literarna priredba pravljice in ljudske pesmi

Napisal: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1911, str. 32–39.

ATU 311 Rešeni po sestri / Rescue by the Sister

Tri hčere, ki niso našle ženina, izroči oče – eno za drugo – v zakon demoničnemu ženinu. Ženin odpelje žene v svoj podzemni grad in jim dovoli vstopiti v vse sobe, le ene ne smejo odkleniti. Starejši sestri odpreta prepovedano sobo, ki je polna trupel, in od strahu jima pade ključ (roža uvene) v sobo. Demon spozna, da sta prekršili prepoved, in ju ubije. Tudi tretja sestra je pogledala v prepovedano sobo, a je ušla podobni usodi, ker je imela ključ privezan za pas (s pomočjo zvijače). Sestavila je skupaj kosti svojih sester in ju oživila. Pomagala jima je v košaro, čez pa je naložila pecivo, ki ga je napekla, (zlato) in koš oprtala demonu, da ga je odnesel domov k staršem. Tudi sama je nato zlezla v košaro in naložila čez dobrot, pred tem pa je v posteljo položila slamnato lutko, da je mož mislil, da je ona doma v postelji. Demonski mož je odnesel tudi njo domov staršem.

Opomba: Ta pravljica je sorodna pravljicnima tipoma ATU 312 in 956B.

Literatura: Grimm 46, 66, 73 (1812); BP I, str. 370–375, 398–412, II, str. 56; Uther 1988; EM 8 (1996), 1407–1413; Mädchenmörderer.

Fudić ano karatel / Hudič in sod, ATU 311

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 22. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 A, 742–938.

Nekoč je bila žena in mela je tri hčerke. Tedaj nobeden sin ni hotel priti v vas h njim.

Rekla je: »Če noben sin ne želi priti, naj pride hudič!« Ker ona jih lahko dà tudi hudiču.

Tedaj neko noč prišel je lep, lep gospod. Rekel je, če ima eno hčer za mu dati.

Da ja, da ona ima tri, če želi, lahko nese tudi vse tri, da ona je vesela, da oženi tudi vse tri, samo da pride nekdo, ki se želi oženiti.

Tedaj je rekel, naj mu da eno.

Dobro, mu jo je dala.

Tedaj kaj je hudič naredil? Nesel jo je v pekel!

In ko jo je noter prinesel, on ji je dal lepo belo rožo za ušesa. Rekel je, da lahko gre povsod v vse sobe, ampak on ji ni želel povedati, da je to pekel. Le da v to sobo ne sme iti.

Tedaj je hodila povsod, bilo je vse ravno, vse prav.

»Preklete,« mislila je nekega dne, »ej, jaz moram pogledati, kaj je v tej sobi!«

Šla je noter.

Bila je njena teta tam notri, ker je bila pogubljena, bila je tam notri.

A roža se je sparila.

»Jojme,« je rekla, »kaj si ti storila, da si prišla sem? Bo spoznal, da si bila tu notri. Kaj lahko naredim zdaj jaz?«

Tedaj je prišla nazaj in čez par dni je prišel hudič.

»Oh,« je rekel, »tja, kamor sem ti rekel, da ne smeš iti, ti si šla!«

Da ona ni šla!

Rekel je: »Ti vidim rožo! Imaš sparjeno!«

Tako! In dal je tudi njo noter! Tam, kjer je bila teta, dal je tudi njo.

Odpravil se je spet k tisti babi. Napravil se je kot gospod, lepo, ne. In ko je tja prišel, je rekel:

»Prišel sem, ali mi želite dati eno hčer?«

Oh, da ima še dve. Lahko mu da tudi obedve!

Be, je rekel: »Eno potrebujem!«

Be, vzel je tisto.

Spet jo je nesel v pekel. Tudi tej je dal lepo belo rožo.

Rekel je: »Pojdi povsod, v vse sobe, vse cimerje, zgoraj in spodaj, v to sobo pa ne smeš iti!« Dal ji je lepo belo rožo za ušesa.

Tedaj je šla povsod, radovednost, je šla tudi tam notri pogledati. Tedaj je odprla in ugledala je sestro tam notri in ugledala je tudi teto.

»Jojme, kaj si storila! Prišla si sem noter, imela boš zveneto rožo, tudi ti prideš noter!«

No, ko je hudič prišel, je rekel: »Si šla tudi tja pogledati! Imela si nos tudi tam!«

»Ma,« pravi, »jaz nisem bila notri!«

Pravi: »Vidim rožo, ti si bila tam notri!«

Dal je tudi njo noter. Bile so tri.

Malo kasneje je šel spet k babi. Če bi mu lahko dala tudi tretjo hčerko.

»Oh,« je rekla, pravi, »veseli me poročiti vse moje hčerke, vendar bi se morale prav poročiti, in ne da jih odnesete kar tako!«

Tedaj jo je vzel in nesel tudi to. Tudi njej je dal rožo, ampak ta je bila bolj inteligentna kot ostale dve.

Rekel je: »Povsod lahko greš: zgoraj, spodaj, čez vse sobe, ampak tam notri ne smeš iti!«

Da ne.

»Preklete,« pravi, »zakaj pa mi je dal rožo tu! Ej,« pravi, »jaz grem tudi sem noter. Ampak rožo moram dat proč.«

Dala je proč rožo in prišla je noter in ugleda obedve sestri in tudi teto. Rekle so:

»Jojme, kaj si storila! Tudi ti si prišla sem!?!«

»Tudi jaz,« pravi, »sem prišla. Kako je?«

»Eh,« pravi, »v peklu smo, v ognju smo!«

Rekla je teta, pravi: »Veš kaj, zdaj, ko prideš ven,« pravi, »ko si bila tako inteligentna in dala proč rožo, daj si rožo za uho in vzami sod, napolni ga napol z denarjem in tudi ti pojdi v sod, ampak,« pravi, »moraš prej obvestiti hudiča, da ko pride, da če te eventuelno ne bo, naj vzame sod in naj ga nese materi, zato ker je obljubil, da ji mora prinesiti denar, naj ji nese sod denarja, in ti pojdi noter. In ko prideš vrh neke gore, kjer se bo odpočil, reči: 'Jaz te viiiidim!' Tedaj,« pravi, »hudič bo šel kot zrak hitro in nesel bo denar materi in nesel bo tudi tebe, če ti bo uspelo rešiti tudi ostali dve sestri.«

»Be,« pravi, »poskusila bom!«

Tedaj je prišla ven, dala si je spet lepo rožo za uho, imela je lepo, ker je ni nesla noter.

Tedaj je rekel: »Kako je?«

Da lepo.

»Živiš lepo tukaj?«

Da lepo, lepo ona živi.

A ona je dala sestro noter, ne sebe, dala je sestro v sod, pol soda denarjev in sestro noter. A ji je povedala: »Ko ti vidiš, da počije, ti moraš reči: 'Jaz te vidim'. Tedaj bo on popadel sod in ga nesel k materi. In potem bo spet vzel sod in pri-nesel nazaj tisti sod prazen.«

Da ja.

Tedaj je rekla: »Čuj, obljubil si moji materi denar, ampak ji nisi nikoli nesel vsega. Smo tri sestre sem, ti nisi nesel moji materi vsega denarja. Vzami malo denarja in nesi ji tja!«

A je bila sestra v sodu.

»Ja,« je rekel, »imaš prav. Pripravi mi, ker jutri nesem,« pravi, »mora bit hitro tam pri materi!«

Tedaj je vzel sod na ramo, hudič, v hipu je prišel na klanec pa pravi: »Preklete, tu moram počivati, ker sem utrujen.« Počival je.

Je reklo v sodu: »Jaz te viiiidim!«

Pravi: »Lepa moja žena me vidi toliko kilometrov daleč! Res potrebuje mati denar.«

Prišel je, in ko je prišel tja, je rekel: »Potrebujete denar?«

»Jojme,« je rekla, pravi: »Kako ga ne bi potrebovala? Imela bi ga še!«

»Be,« pravi, »vam puščam sod, vam prinesem drugič še drugi sod. Nate, imate denar tukaj!«

Tedaj po enem mesecu je rekla vragova žena: »Prav bi bilo, da neseš spet moji materi malo denarja!«

Vzela je ven drugo sestro in dala jo je v sod in dala ji je za jesti, pravi: »Imaš notri za jesti.«

In dala je noter denar in jo je posadila noter.

Tedaj je rekla hudiču, pravi: »Nesi spet moji materi malo denarja, ker moja mati to potrebuje.« Pravi: »Odneseš si ji vse tri sestre in jih nisi vse plačal!«

»Be,« pravi, »saj sem ji nesel en sod!«

»Be,« pravi, »nesi ji še enega, ker to potrebuje moja mati, mora plačati dolgove, eno reč in drugo in,« pravi, »nesi ji spet sod denarja!«

»Be,« je rekel, »ja, nesel ji bom! Pripravi mi!«

Tedaj je spet pripravila sestro, in ko je prišel, pravi:

»Za božjo voljo, te prosim, nesi moji materi!«

Be, popadel je sod in šel. Prišel je na nek klanec. »Ah,« pravi, »tukaj moram počiti!«

Spet je reklo v sodu: »Jaz te viiidim!«

»Lepa moja žena,« pravi, »kakšna potreba! Saj sem ji nesel pred časom sod denarja, ali je že porabila!? Eh, morda je morala plačati dolgove. Be,« je rekel, »bom popadel.« In je šel kot hudič po zraku.

Prinesel ji je. »Nate,« pravi, »sod! in jemljem praznega, ga nesem nazaj!«

Odneseš spet ta prazni sod.

Dobro, nesel je dve sestri, bila je še tretja.

Rekla je: »Čuj, če slučajno prideš in me ne bo, nesi spet moji materi malo denarja.« Pravi: »Če mene tu ne bo, ti veš, da jaz delam hišno delo po hiši ali v sobi ali na eni poti ali na drugi,« je rekla, pravi, »popadi sod in nesi ga nazaj k moji materi!«

Da ja, ja, naj pripravi ona, da ko pride on, ne gre je iskat, da on bo popadel sod in ga nesel takoj k njeni materi.

Tedaj je lepo šla ona v sod.

Rožo je imela vedno v redu, mislil je, da ni bila nikoli tam notri, a je bila rešila že dve sestri, morala je rešiti tudi sebe.

Tedaj je prišel, iskal je, kje pa je. Je ni bilo nikjer. Pravi: »Ni pomembno, saj bo prišla!«

Popadel je sod, prišel je spet na klanec in pravi: »Moram spet malo počiti!«

Pravi: »Jaz te viiiidim!«

Pravi: »Lepa moja žena, si porabila že dva soda denarjev! Be, ti nesem tretjega.«

Prišel je tja, oprtal spet prazen sod in one so bile zdaj vse tri doma.

»Zdaj,« je rekla tretja sestra, »drugega ni, takoj pojdite po duhovnika in naj naredi krog okoli hiše. Če ne,« pravi, »bo prišel hudič in nas vse odnesel spet nazaj!«

Tedaj so morali iti po duhovnika. In moral je narediti krog okoli in okoli, da hudič ne bi mogel spet vstopiti noter in jih odpeljati nazaj.

In ko je prišel hudič nazaj, je iskal svojo ženo, a je ni bilo nikjer. Šel je noter, kjer je bila teta, tam ni bilo nobene sestre, tretja je spravila vse domov.

In tedaj pravljica je končana. Hčerke so bile spet doma in duhovnik je moral narediti krog, da hudič ne bi spet prišel. Nesel je samo prazen sod nazaj.

Povodni mož, ATU 3II

Kraj: Kamna Gorica.

Zps.: Lovro Toman.

Objava: Novice 16/1 (6. 1. 1858), str. 4.

Ponatisi: Janez Majciger: Povodni mož in tri sestre, Kres 1883, str. 558–559, št. 17;

Nedeljko 1904, str. 71; Kelemina 1930, str. 229, št. 159.

Tolvaj vzea tri čeri za žene, ATU 3II

Kraj: Libanja, pri Ormožu.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1875, str. 36–40.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 373–375.

Ženitev, ATU 3II + ad 854

Kraj: Šentjošt nad Horjulom.

Zps.: Josip Samotorčan, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠŽ 6/201.

Povodni mož nevede sam odnese svojo ženo na dom njenih staršev, ATU 3II

Kraj: Štajerska.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 1883, str. 456–457: Voda in njene moči v domišljiji štajerskih Slovencev.

Pravljica o treh hčerah, ATU 3II

Kraj: Gorjansko, Kras.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/59.

Zps.: Tonca Zlozna, 3. 10. 1884.

Objava: Kroepej 1995, str. 185.

Dekliški ropar, ATU 3II+ 956B

Objava: Vakaj 1885, str. 278–293.

O povodnem in divjem možu, ATU 3II

Objava: Vakaj 1885, str. 651–652.

Od povodniga moža, ATU 3II

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/59.

Objave: Dapit in Kroepej 1999, str. 34–39, št. 24; Križnik / Vukmir Podbrežnik in Kroepej

Telban 2020, str. 271–274, št. 95: Povodni mož.

Junaška deklica, ATU 3II+ 955

Kraj: Sv. Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: Matilda Kurnikova.

Objava: Slovenski gospodar 25/1, 2, 3 (1. 1., 8. 1., 15. 1. 1891), str. 6, 14, 21: Za poduk in kratek čas.

»Te že vidim«, ATU 3II

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1891, str. 37–40.

Vrag se ženi, ATU 3II

Kraj: Soške planine.

Objava: Gabršček 1894b, str. 10–14, št. 2.

Ponatisa: Bolhar 1959, str. 41–44; Bolhar 1964, str. 52–55: Vrag se ženi.

Prevod v nemščino: Der Teufel heiratet, ATU 3II

Objava: Byhan 1958, str. 138–142.

Lucifer se ženi, ATU 3II

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1910, str. 94–98, št. 12.

Prevod v angleščino: Lucifer's Wedding, ATU 3II

Objava: Kavčič 1969, str. 127–133.

O vragu in treh ubogih sestrah, ATU 3II

Objava: Nedeljko 1908, str. 8–10.

Roparski glavar in prepovedana soba, ATU 3II

Kraj: Hrastnik, Štajerska.

Zps.: Tona Tomažič, 1911.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/129.

Te vidim, ATU 3II

Kraj: Banjška planota.

Zps.: France Bevk.

Objava: Koledar Goriške Matice za leto 1926, str. 24–25.

Zlodjeve neveste, ATU 3II

Kraj: Primorska.

Zps.: Jožef (Josip) Kenda.

Objava: Koledar Goriške Matice za leto 1932, str. 89–91.

Tri sestre, ATU 3II

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1942, str. 51–55.

Tri vragove neveste, ATU 3II

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 39–41. Ponatis: Ljubič 2017, str. 38–40.

Od zlatega jabolčka, ATU 311

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 410–411.

Oče je imel tri hčere. Jezilo ga je, ker ni bilo od nikoder nobenega snubca. V jezi je rekel, da bo katero koli poročil, pa čeprav pride hudič ponjo. Naenkrat je prišel v hišo lep gospod in vprašal najstarejšo hčerko, če bi ga vzela za moža. Ko je privolila, sta se poslovila in šla na njegovo graščino. Tam ji je razkazal dvanajst sob. Na njeno vprašanje, zakaj ji ne pokaže še trinajste, je odgovoril, da ji v to sobo ne dovoli pogledati. Nato ji je izročil zlato jabolko, češ da naj pazi, da ga ne bo izgubila. Ko je odšel, je dekle premagala radovednost in je odprla trinajsto sobo. Od strahu, ker je zagledala pekel, ji je padlo jabolko vanj. Mož je prišel domov in jo vprašal, kaj je delala in kje ima zlato jabolko. Povedala mu je, da ji je jabolko padlo v pekel, in nato je vrgel še njo v pekel. Potem je šel hudič po drugo hčerko, češ da je njeni sestri dolgčas. Zgodilo se ji je vse tako kot prvi sestri. Potem je šel še po tretjo hčerko. Tudi njej je razkazal dvanajst sob, za trinajsto pa je rekel, da je ne sme videti, in ji izročil zlato jabolko. Ko je tudi ona pogledala v trinajsto sobo, je videla obe sestri. Jabolka ni izgubila, ker ga je zavezala v predpasnik. Potem je premišljevala, kako naj reši sestri. Spomnila se je na koš. Sestra se je vlegla vanj, čeznjo je dala nekaj jestvin in vse skupaj pogrnila s prtom. Ko se je mož vrnil, mu je rekla, naj nese hrano staršem, naj vse skupaj strese iz koša in gre. Mož je tako storil. Na isti način je nesel domov še drugo sestro. Sebe je rešila tako, da je k peči postavila iz slame narejeno babo, sama je zlezla v koš. Možu pa je že prej rekla, da naj ga nese tako kot prejšnja koša k staršem. Šele ko se je vrnil domov in opazil, da je baba slamnata, je spoznal prevaro.

Hudič ženin, ATU 311

Kraj: Trenta, Primorska.

Povedal: Jože Gusnar.

Zps.: Marija Jagodic - Makarovič, 1952.

Vir: Slovenski etnografski muzej: EM 8, 11/4.

Hudič in tri hčere, ATU 311

Kraj: Žagolič, Col.

Povedala: Jožefa Božič, 1983.

Objava: Stanonik 1995, str. 139–140, št. 46.

Te že vidim, ATU 3II

Kraj: Rodik, Primorska.

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Objava: Peršolja 2000, str. 110–114.

Ponatis: Unuk 2002, 2008, str. 356–360.

Od treh sester, ATU 3II

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 97–102, št. 4.

Te že vidim, te že vidim, ATU 3II

Kraj: Šempeter pri Gorici.

Povedala: Sonja Lipušček.

Posnela: Anja Štefan, 30. 7. 2010.

Vir: Zasebni arhiv Anje Štefan.

Objava: Štefan 2011, str. 137–143.

Vidim te, vidim, ATU 3II

Kraj: Goriča vas, pri Ribnici.

Zps.: Domen Češarek, 2019.

Objava: Češarek 2019, 62–64.

Od povodnega moža, © Veno Dolenc (Dapit, Kropelj 1999).

ATU 312D Dekle reši njen brat / Rescued by the Brother

Pasjeglavec (povodni mož, velikan, zmaj) odnese dekle in nato ubije njene brate, ki jo skušajo rešiti. Mati, ki je ostala brez otrok, na čudežen način ponovno spočne in rodi sina. Sin je zelo močan in premaga zmaja ter reši sestro in brate.

Literatura: BP III, 429–431; Dörmötör 1993; EM 4 (1984): 127–130; Erbsensohn.

Ednok sta živela en oča in mati ter sta mela dva sina in eno čer ..., ATU 312D

Kraj: Maribor (zapisano v prleškem narečju).

Zps.: Matija Vaupotič, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/171,4.

Ednok sta živela en oča in mati ter sta mela dva sina in eno čer. Čer pa je hodila vsako večer v pekel plejsat. Eno večer, ko pa drugoč gre, reče ti starši sin:

»Jaz pa čem videti, kam moja sestra hodi.«

Tedaj gre za njoj sploh do nekih vejkih vrat in tam je ona notri šla, on pa je vüni čako. Dere pa se je muzika začela in dere so začeli plejsati, gre tüdi on notr, in ko ga sestra zagledne, je rekla:

»Joj, viš, to je moj brat.«

Hudič pa jo pusti in je ne več z njoj pleso. Pa zgrabi sina ter ga ob tla vseka, da se je ves razmazo. Drügo večer pa, ker ga ne več sestre in brata nazaj bilo, te pa je šo ovi ti mlajši sin gledat, ge sta ova dva. In ko ta pride, ga je pa en hudič tak hitjo, kaj se je ves razmazo. Zdaj pa ga več ni bilo, ne čeri pa tüdi ne nobenega sina nazaj.

Oče in mati sta si zaj želela bar takega sina, kak je palec, in sta ga tüdi dobila. Prvi den je gno krave na pašo, drügi den pa je šo z očetom orat in tretji den je že kromper okopao. Ednok jih je pito:

»Ali ste vi še nigdar ne imeli nobenih otrok?«

Oni pa mu odgovorijo, kaj so meli eno čer in dva sina, te pa je čer hodila v pekel plesat, sina pa sta štela vidit, kam čer hodi, te pa ga ne več čeri pa tüdi ne več sinov nazaj bilo. On pa reče: »Oča, jaz sem močen, jaz bom je že nazaj dobjo.«

Ter gre v pekel in enemu hudiči reče:

»Daj meni mojo sestro in dva brata nazaj, ovači te na solčni prah raznesem.«
On mu da ter grejo domu in so veselo živeli vsi, oče in mati.

(Neka mati je imela dva sina in hčerko ...), ATU 312D

Kraj: Štajerska.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 3 (1883), str. 504–505: Voda in njene moči v domišljiji štajerskih Slovencev.

Ponatisi: Nedeljko 1904, str. 75–79; Bolhar 1959, str. 57–59.

Biberica, ATU 312D + 302

Kraj: Voća, okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1885, str. 610–613, št. 69.

Čudni svatje, ATU 312D

Zps.: Manica Komanova.

Objava: Komanova 1923, str. 56–59.

ATU 313 Čudežni beg / The Magic Flight

Mladenič opazuje deklice, ki so priletele na obalo kot labodi (v letečih oblekah) in se šle kopat v jezero. Najmlajši izmed njih vzame obleko in jo skrije. Dekle, ki se brez obleke ne more vrniti s sestrami domov, obljubi mladeniču, da ga bo vzela za moža. Ko nekoč odkrije svojo pernato (letečo) obleko, odleti nazaj k sestram in očetu. Mož se poda v svet, da bi jo našel. Ko pride do tretjega puščavnika in njegovih ptic, končno izve, kje je grad, v katerem živi njegova žena. Ptica, ki je bila ravnokar tam, ga odnese do gradu, vendar jo mora mladenič med potjo hraniti z mesom; ko mu zmanjka mesa, si odreže kos svojega stegna, da ptica srečno prileti do gradu. Tu ga odloži in mladenič se napoti k čarovniku, ki je oče treh deklet, da mu vrne ženo. Čarovnik mu naloži tri naloge, ki jih mladenič uspešno reši s pomočjo svoje žene, toda čarovnik mu je še vedno noče dati, zato ponoči na skrivaj pobegneta. Med begom čarovnikova hči odvrže čarobne predmete, ki čarovniku preprečijo, da bi ju med zasledovanjem ujel. Srečno se vrneta nazaj na mladeničev grad.

Opomba: Začetek pravljice se lahko razlikuje od navedenega. Osrednji del te pravljice, v katerem čarovnikova hči pomaga mladeniču pobegniti pred očetom, pa je nepogrešljiv del pravljic tega tipa.

Literatura: Grimm 51, 56, 67, 70 (1812), 79, 113, 181, 186, 193; BP I, 442, 498–503, II, 77–79, 140–146, 516–527, III, 338, 406–417; Anderson 2000; EM 9 (1999), 13–19; Magische Flucht.

Steklena gora, ATU 313

Kraj: Ptuj.

Zps.: Janez Strelec (J. St.).

Objava: Popotnik 4/6 (25. 3. 1883), str. 90–91.

Blizu konca sveta je stala steklena gora.

Tam je stanovala mati s tremi hčerkami, ktere so bile že odraščene in zrele za ženitev.

Za te zve nek mladenič ter pride mlajše hčeri snubit. Mati mu odgovori, da mu jo da, ako ga hoče in ako bo tri dela opravil, ktera mu bo ona (mati) naložila.

Ko je mladenič rekel, da je pripravljen, ako mu bo le mogoče, mu prinese mati jedi in pijače, da se okrepča, ker prvo delo bo moral kar drugi dan izgotoviti.

Drugi dan mu prinese stekleno sekiro ter mu ukaže z njo stekleno lipo, ktera je pa bila veliko močnejša ko sekira, podreti.

Mladenič je bil silno žalosten, ko je sekiro pogledal, ker vedel je, da ne bo z njo nič opravil. Ali ker ni sam mogel, pomagala mu je mlajša hči, ktera je znala čarati kakor mati, za kar seveda mladenič ni vedel. Ker je deklica mladeniča od tistega časa ljubila, ko ga je videla, dala mu je vodo, s katero je stekleno lipo zmočil; ko je potem le malo po lipi vdaril, se je ta podrla in na mnogo milijonov kosov razdrobila.

Mlajša hči mu je tudi pri drugem in tretjem delu pomagala; ker je pa mati to zvedela, mu le ni hotela hčeri dati.

A deklica je mladenču odkrila, da hoče z njim bežati, in tako sta neko noč pobegnila. Ker nista mogla z gore priti, ker je bila steklena in tedaj gladka, se je nevesta v velikega ptiča spremenila in tako z gore zletela, mladenič je pa moral na njenem hrbtu sedeč nazaj gledati, ako nihče za njima ne pride.

Mati je kmalo pogrešila mlajšo hčerko, in ko pogleda v svoje čire čare, zve, da je pobegnila. Pošlje tedaj starejšo hčer nju iskat. Ta se spremeni v zelenega ptiča ter leti za bežečima.

Mladenič je vedno gledal, da bi koga ne zagledal, ko vidi zelenega ptiča, naznani to svoji nevesti. »Nič se ne boj,« reče ta, »zdaj pride starejša sestra za nama; jaz se bom spremenila v kapelico, ti pa moraš kot popotnik pri meni moliti.«

Komaj to izgovori, je že stala kapelica in mladenič je v podobi popotnika pred njo molil.

Ko starejša sestra kapelico in popotnika vidi, se obrne nazaj ter na materino vprašanje, kaj je videla, odgovori: »Nič drugega kot staro kapelico, pred katero je napol raztrgan popotnik molil.«

»Ti neumna deva,« jo skrega jezna mati, »ravno ta kapela je bila tvoja mlajša sestra in popotnik je bil njen ženin.« – »Teci ti,« pravi srednjej hčeri, »in glej, da ju kje najdeš!«

Ta se spremeni v rumenega ptiča ter jo udere za bežečima.

Ta dva sta zopet letela, kar je bilo mogoče. Ko zagleda mladenič rumenega ptiča, se spremeni nevesta v potok, pri katerem je on kot ribič ribe lovil.

Srednja hči, to videvša, se obrne na dom ter pove, kaj je videla.

»Ti si ravno tako neumna kot starejša sestra,« pravi še bolj jezna mati, »ker ravno to sta bila pobegleca. A odišla mi ne bosta, ker mene gotovo ne bosta goljufala.«

Spremenivši se v belega ptiča začne na vso moč leteti.

A tudi mlajša hči je vedela, da zdaj ni drugače kot bežati, ker mati se ne da slepiti. Ko tedaj mladenič belega ptiča zagleda, začne nevesta na vso moč bežati, ker jezero, do katerega je čarobna moč matere segala, se je že videlo.

Že je bila mati blizo, kar skoči jezero, od hčere začarano, med mater in nju, nakar se mati na mah vstavi ter vrže orehovo lupino s temi besedami v jezero: »To imaš, nepokorna hči; tvoja čarobna moč se mora v to lupino preseliti!«

Komaj mati to izgovori, spremeni se hči zopet v podobo deklince ter pade z mladenčcem vred v jezero. Vendar jo je on rešil, in ko sta se na drugem bregu posušila, peljal jo je na svoj dom, kjer sta se omožila in veselo živela.

Siromak, ATU 537 + 313

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/177.

Objava: Kropelj 1995, str. 192–193; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 28–31.

Prepis pravljice je pod pravljčnim tipom ATU 573.

Florjanček, ATU 313

Zps.: y. latinskošolc.

Objava: Slovenska čbela, št. 7, 8 (14. 2., 21. 2. 1850), str. 50, 59.

Žena odišla na stekleno goru, ATU 400 + 313

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 104–109.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 149–152.

Izdana dekllica, ATU 313

Zps.: Pogorjanski.

Objava: Torbica jugoslavenske mladosti 3/1 (15. 10. 1863), str. 10–12. Ponatis: Vakaj 1886, str. 177, št. 18.

Od sina, ATU 313

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/15.

Objava: Križnik / Vukmir Podbrežnik in Kropelj Telban 2020, str. 209–210, št. 62: Sin.

Od zlate jabuke, ATU 313

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/6.

Objava: Križnik / Vukmir Podbrežnik in Kroje Telban 2020, str. 114–116, št. 22: Zlato jabolko.

U glaževnat gvor, ATU 313

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/72 in ŠZ 2/14.

Objava: Križnik / Vukmir Podbrežnik in Kroje Telban 2020, str. 318–329, št. 108: V glaževnati gori.

Coperniki, ATU 313

Kraj: Lašče, Ribnica, Dolenjska.

Zps.: Fran Sreboški Peterlin, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/217,10.

Objava: Kroje 1995, str. 217–218.

Kraljevič in kraljevična, ATU 313A

Kraj: Dovje, Gorenjska.

Zps.: Gr. J.

Objava: Besednik 5/9, 10 (10. 5., 25. 5. 1873), str. 67–68, 75–76.

Kraljič v službi, ATU 313

Kraj: Stara Cesta, pri Ljutomeru.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Izvestja varaždinske gimnazije 1875, str. 18.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 360–364.

Pravljica o Vurbergu in tamošnjem Krsniku, ad ATU 313

Kraj: Sv. Barbara pri Vurbergu, Štajerska.

Zps.: Josip Pajek.

Objava: Popotnik 5/1 (10. 1. 1884), str. 11–13, št. 19: Narodno blago XIX.

Od vražega kralja, ATU 313

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1884, str. 191–193, št. 12: Narodne pripovedke.

Coprnica v šumi, ATU 313

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1885, str. 462–463, št. 59: Narodne pripovedke.

O železnem tiču in o kraljeviču, ATU 313

Zps.: Fran Nedeljko.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 38–44, št. 14.

O čudovitem povodci, ATU 554 + 313 + 314

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (Planinski) 1892, str. 55–61, št. 15.

Tri vrane, ATU 313

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1894a, str. 24–31, št. 4.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 35–44, št. 4.

Das Hexenmädchen am Wotsch, ad ATU 313

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 67, št. 96.

Prevod v slovenščino: Mala čarovnica na Boču, ad ATU 313

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 69.

Dvanajst bratov jæn cupərænca, ATU 313

Kraj: Borovnica, pri Vrhniku.

Zps.: Franc Kramar, 9. 7. 1910.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/101.

Prisojena hči vilinskega kralja, ATU 313

Objava: Flere 1931, str. 11–18.

Grofov sin, ATU 313

Kraj: Primorska.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Koledar Goriške Matice za leto 1932, str. 87–89.

Slovenska Kalvarija, mot. ATU 313

Kraj: Pohorje.

Zps.: Josip Brinar.

Objava: Brinar 1933, str. 20–25.

Čarovnikova hči, ATU 313

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 20–28.

Čarovničina hči, ATU 313

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1944, str. 52–59.

Pastirček in čarovnikova hči, ATU 313

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 79–84.

Ponatisi: Ljubič 2017, str. 80–85; Bolhar 1952, str. 133–140; Bolhar 1959, str. 117–124;

Bolhar 1964, 147–154; Stanonik 1999, str. 51–55.

Prevod v nemščino: Der Hirtenjunge und die Tochter des Zauberers, ATU 313

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič 1944.

Objava: Byhan 1958, str. 71–78.

Prevod v angleščino: A Shepherd and a Sorcerer's Daughter, ATU 313

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič 1944.

Objava: Stanonik 1999, str. 160–165.

Pastir in vile z Menine planine, ATU 554 + 313

Kraj: Savinjske Alpe.

Objava: Zupanc 1957, str. 28–31.

Pripovedka o nastanku Drete, Menine in Bibe, ATU 313

Kraj: Savinjske Alpe.

Objava: Zupanc 1957, str. 44–45.

Grüşka na krala dvorišča / Hruška na kraljevem dvorišču, ad ATU 400 + 313

Kraj: Ritkarovci, Porabje.

Povedal: Ištvan Tek.

Zps.: Karel Krajczar, 1960.

Objava: Krajczar / Stanonik 1996, str. 46–50, št. 4.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 49–50.

Prevod v angleščino: The Pear Tree in a King's Courtyard, ad ATU 400 + 313

Kraj: Ritkarovci, Porabje.

Zps.: Karel Krajczar, 1960.

Objava: Krajczar / Stanonik 1996, str. 46–50, št. 4.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 157–159.

Čarovnikova hči reši graščakovega sina, ATU 313

Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.

Povedal: Lojze Pirovec - Adamle.

Posnel: Milko Matičetov, 4. 10. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 16 A (2), 431–490.

Steklena gora, ATU 313

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 33B, 11–145.

Grad Bombavelo / Il castello di Bombavello, ATU 400 + 313

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija / Val Resia.

Povedala: Paska Dulica / Pasqua Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 17. 2. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 28A.

Objava: Matičetov / Dapit 2014, str. 7–16, 35–44.

Ponatis: Grad Bombavelo / Il castello di Bombavello (Zbirka: Rozajanske pravice /

Pravljice iz Rezije / Fiabe resiane), Trst 2023.

Grad Bombavelo, © Andreja Gregorič (Grad Bombavelo 2023).

Deklica čarovnica, ATU 313

Kraj: Pohorje.

Objava: Hudales 1968, str. 82–85.

Pastir in čarovnikova hči, ATU 313

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 91–97, št. 3.

Čarovnik iz steklene gore, ATU 313

Kraj: Hudi Vrh, Kot pri Ribnici.

Zps.: Domen Češarek, 2018.

Objava: Češarek 2019, 59–60.

ATU 314 Zlatolasec / Goldener

A: Mladenič pride pod oblast demona, pri katerem mora skrbeti za živali (konje), enega mora dobro hraniti, drugega pa zanemarjati. Ker ne uboga demonovih navodil, si pridobi naklonjenost shiranega konja, katerega bi moral zanemarjati. Ko prekrši prepoved in vstopi v sobo, ki je ne bi smel odpreti, mu lasje pozlatijo. Pred demonom zbeži s pomočjo čarobnega konja.

B: Mladenič in čudežni konj sta zelo povezana. Mačeha hoče ubiti konja (mladeniča), toda oče dovoli, da mladenič še zadnjič jaha na svojem konju, pri tem pa mladenič na konju zbeži in dobi zlato opravo.

Mladenič zakrije svoje zlate lase (skriva zlato opravo) in zbeži v sosednjo kraljestvo, najde si službo na dvoru, kjer se udinja kot vrtnar. Nekega dne ga princesa vidi brez pokrivala (v zlati opravi) in se zaljubi vanj. Ko princesa izbira med snubci svojega ženina, vrže zlato jabolko vrtnarju in se poroči z njim. Toda kralj ju spodi z dvora. Ko nekoč napade kraljestvo sovražno vojska in je videti, da bo kralj izgubil, priskoči na pomoč zlatolasec. S pomočjo čarobnega konja in bleščeče opreme, ki mu jo je preskrbel konj, premaga sovražno vojsko in reši kraljestvo. Nazadnje na dvoru prepoznajo skrivnostnega junaka, ki ga kralj zdaj vendarle okrona.

V nekaterih variantah čarobni konj prosi, da ga zlatolasec obglavi, in ko to stori, je konj odčaran in postane človek.

Literatura: Grimm 136; BP III, 94–114; Wesselski 1925, št. 52; Marzolph / Van Leeuwen 2004, št. 462, 463, 478; EM 10 (2002), 932–936: Goldener.

O zlatem Jakopu, ATU 314 + motiv ATU 313

Objava: Nedeljko 1887, str. 81–86.

Živela sta v neki vasi mož in žena. Bila sta zelo bogata. Ali vse njuno bogastvo ju ni moglo razveseliti, ker nista imela nobenega otroka.

Pride pa v njijino hišo nek berač ter ženo vpraša, zakaj je tako žalostna. Ona mu pové, berač pa ji reče, da bo v kratkem dobila otroka. Mora ga imenovati Jakopa, a ko bo deček sedem let star, prišel bo po njega. Ko je to izgovoril, je odšel.

Kmalu se je izpolnilo, kar je obečal berač. Žena res dobi zalega sinčka ter ga da krstiti za Jakopa.

Ko preteče sedmo leto, pride berač nazaj. Žena otroka skrije v klet, beraču pa reče, da je umrl. Starec ji odgovori, da deček ni umrl, nego da je v kleti skrit, naj ga le hitro pripelje. Ko žena vidi, da ni drugače in da mora otroka dati beraču, gre v klet in ga pripelje. Ko se deček od svojih poslovi, prime ga berač za roko in še tisti dan prideta do neke krčme, ki je bila štiristo milj daleč od Jakopovega doma.

Tu se deček seznani s sedemletno krčmarjevo hčerko pa si obljubita, da se ne bosta nikdar ločila. Ali v jutro zapové berač dečku, da mora vstati, ker bodeta zopet dalje potovala. Jakop se poslovi od deklice, ona pa mu dá v spomin zlato solnce.

Kmalu prideta do starčevega doma. Starec pelje Jakopa na vrt, kateri je bil poln najlepših cvetic, pa mu prepové, da za Boga ne sme nobene vtrgati, sicer bi ga hudo kaznil.

Dečku se pa ena cvetlica jako dopade in že jo meni vtrgati, kar vse druge rožice zavpijejo: »Jakop, vtrgaj mene, vtrgaj mene!« Ko to zasliši stari čarovnik, pride na vrt pa vbogega dečka takó pretepe, da je bil ves črn. Zdaj ga pelje na drugi vrt, kateri je bil poln lepega sadja, ali tudi tukaj prepové mu trgati sadje. — Tu hoče Jakop vtrgati hruško pa ga zopet izdajó druge; berač ga dobro namlati. Starec ga potem pelje v konjski hlev, kjer bi moral snažiti dva konja in belo kobilico. Tri dni je opravljal to delo. Tretji dan obrne se kobilica k njemu in mu veli: »Jakop! Hitro skoči v sobo, vzemi zlato solnce, zlato uzdo in zlato sedlo pa me osedlaj in obuzdaj, vzemi si pa tudi krtači in krpo, s katerimi snažiš konje. Ko bodeš to storil, vrzi klobuk raz glave pa jo pomoči v lužo na dvorišči, ali si jo dobro zavij z robcem, da ne bode nobenega lasu videti.« Jakop vse to hitro stori in zajaše kobilico. Tako je bežala, da so iskre izpod nje švigale. Ko se že precej oddaljita, reče mu, naj se ozre in ji pové, kaj bo videl. On se ogleda in vidi svojega gospodarja dirjati za njima. Kobilica mu veli, da naj hitro eno krtačo vrže prédenj, nazaj pogleda in ji pové, kaj bode videl. Jakop to stori pa vidi za seboj samo skalovje in bregove.

Za nekoliko časa reče mu zopet, naj se ozre nazaj. Deček se ozre in vidi starca že tako blizo, da bi ju mogel zgrabiti. Kobilica mu dé, naj še drugo krtačo vrže prédenj, a ko se ozre, vidi za seboj same gozde.

Čez nekaj časa se zopet ozre in zapazi starega čarovnika že tik za seboj. Ko to pové kobilici, mu reče: »Vrzi hitro krpo prédenj, s katero si snažil konje, ozri se in mi povej, kaj boš videl.« Deček tako stori in ji naznani, da vidi samo vodo. Kobilica odgovori, da zdaj ni več nevarnosti.

Prišla sta na velik travnik. Na travniku stala je debela vrba, a ta vrba bila je votla. Kobilica mu veli, naj jo priveže in trikrat seže v votlino in pogleda, kaj bode izvlekel.

Deček jo uboga ter izvleče prvič bakreno obleko, drugič srebrno, a tretjič zlato obleko. Nato se obleče, a obleka pristajala mu je jako dobro. Potem se sleče in obleko skrbno spravi v votlo vrbo.

S travnička videl se je v daljavi lep in velik grad. Kobilica pravi Jakopu, da je to grad nekega cesarja, naj gre tje, tam bo dobil službo, ali ne sme nanjo pozabiti, ker ni kobila, nego tista krčmarjeva hči, kateri je obečal, da je ne bode nikdar zapustil. Ko bode dobil službo, naj pride večkrat k nji pogledat.

Ko je deček prišel v grad in prosil službe, mu je vsak odgovoril, da ne potrebujejo nobenega hlapca. Cesarjeva hči zapazi ga na dvorišči in ker se ji na prvi pogled jako dopade, pokliče svojo deklo in ji zapove, mladeniča pozvati. Ko ga dekla privede, vpraša ga cesarična, kaj bi rad. Jakop ji pové, da bi rad služil, pa ne more dobiti službe. Nato ga cesarična vzame za vrtnarja. Deček se ji zahvali in odide na vrt, kjer je marljivo okopaval in zalival cvetlice, tako da je bil njegov vrt zmeraj lepši kakor oni starega vrtnarja.

Cesarična bila bi se rada omožila. Zategadelj napové veliko gostijo in povabi mnogo kraljevičev in knezov, svojim vrtnarjema pa naroči narediti lepe šopke, da bi krasili mizo. Jakop napravi jako lep in velik šopek in ga poveže z enim svojih zlatih las, ker njegovi lasje postali so od onega časa zlati, ko je glavo pomočil v lužo. — Cesarična pregleda šopke in najde, da je šopek mladega vrtnarja povezan z zlatim lasom. Pokliče tedaj Jakopa k sebi in ga vpraša, kdo mu je dal zlati las. On pa ji odgovori, da to ni zlati las, nego samo zlata nit. Ali cesarična se ne da pregovoriti, nego pové svojim gostom, da se tako dolgo ne bo možila, dokler se ne najde kraljevič z zlatimi lasmi.

Snubači se zaradi tega jako razsrdé in cesarju napovedó boj. Pripeljal je vsak veliko vojsko. Cesar je bil v veliki zadregi. Jakopu se cesar smili in premišljeva, kako bi ga rešil, odide na travnik; mogoče da mu bo povedala kobilica, kako naj bi mu pomagal. Kobilica mu reče, naj jo osedla z zlatim sedlom in obuzda z zlato uzdo, sam pa naj obleče bakreno obleko. Kolikorkrat bode s svojim mečem udaril ob zemljo, toliko polkov vojakov bode imel; naj si pa tudi razčeše zlate lase.

Jakop tako napravi, mahne nekolikokrat z mečem ob zemljo, pa je imel precej dovolj vojakov okoli sebe; s tem odjezdi proti cesarjevemu gradu.

Ko ga sovražniki zagledajo, precej zbežé.

Že od daleč cesarična zapazi Jakopa in vsa vesela naznani očetu, da je to tisti kraljevič, kateri je vrtnarju dal zlati las. Ko pa mladenič prijezdi blizu, zahvali se mu za pomoč ter ga prosi za moža. Mladeneč pa ji odgovori, da mora hitro iti na svoj dom, ker se boji, da ne bi sovražniki napadli njegove dežele.

Ko pride zopet na travnik, mahne z mečem navzkriž in precej so izginili vsi vojaki. Potem se preobleče, odsedla kobilico ter odide v cesarski vrt.

Ker je cesarična mislila, da bo gotovo prišel tudi kraljevič z zlatimi lasmi, je napravila drugo gostijo. Ali pričakovanega kraljeviča ni bilo. – Zgodilo se je, kakor prvokrat. Jakop je zopet odšel na travnik, oblekel srebrno obleko in vse sovražnike zapodil v beg.

Tudi tretjikrat ni cesarična nobenega izmed snubačev vzela za moža, ker ni bilo princa z zlatimi lasmi. Ko so snubači zopet napadli cesarja, odšel je Jakop na travnik, oblekel si zlato obleko in precej, ko se je prikazal na bojnem polju, pobegnili so vsi sovražniki.

Sedaj pa se Jakop v zlato obleki napoti v grad. Ko ga cesarična zagleda, hiti mu z velikim veseljem nasproti in ga kakor svojega moža vede v grad, kjer sta se poročila. Po poroki ji reče, da gre malo pogledat na polje, pa odide na travnik k svoji kobilici.

Kobilica, zagledavši Jakopa, prosi ga žalostna, naj seže v vrbino votlino po srebrno sabljico pa ji naj odseka glavo, ker drugače bodeta obadva pogubljena. Dolgo se je branil, ko ga je pa tretjič prosila, odsekal ji je vendar glavo. Iz njene glave pa je zletel lep bel golobček naravnost proti nebesom.

Jakop je ves objokan prišel domov, in ko ga je žena vprašala, zakaj je tako žalosten, ji je razodel vse svoje življenje, a cesarična ga je potolažila. In živela sta še dolgo srečno in veselo.

Pripovedka od pastirja, ATU 314 + 461

Kraj: Srednja Bela, pri Preddvoru.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenska bčela 3/34, 35, 36, 37 (19. 8., 26. 8., 2. 9., 9. 9. 1852), str. 274–278, 281–285, 289–292, 297–300.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 8–14, št. 1: Pripovedka o pastirju; nadaljevanje na str. 400–403, št. 205: Pastirček postane kralj.

Kobilica, ATU 314 + 530

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenska bčela 3/46, 47, 48 (11. 11., 18. 11., 25. 11. 1852), str. 369–372, 377–380, 386–388. Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 44–53, št. 16.

Čudni konj, ATU 314

Kraj: Petrijanec, pri Varaždinu, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1884, str. 247–248.

Ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 28–29, št. 218: Čudoviti konj.

Dečec z guslami, ATU 314

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1885, str. 89–91.

Otic sinu držau zlatu zdelu a mati ručnik, ATU 725 + 314

Kraj: Cargovec blizu Vidovca, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 506–508, št. 63.

O čudovitem povodci, ATU 554 + 313 + 314

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (Planinski) 1892, str. 55–61, št. 15.

Hlapec, ATU 314 + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/107.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir in Krolej Telban 2020, str. 393–396, št. 123.

Od coprnka, ATU 314

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/69.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir in Krolej Telban 2020, str. 300–301, št. 105:

Coprnik.

O zlatem križu, ATU 314

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Ljubljanski zvon 16 / št. 7, 8, 1896, na platnicah.

Trije sinovi, ATU 314

Kraj: Šmartno, pri Kamniku, Gorenjska.

Zps.: Anton Mali, ok. 1900.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/163.

Zlato solnce, zlata uzda in zlato sedlo, ATU 314

Objava: Nedeljko 1908, str. 29–36.

Zlatinec, ATU 314

Kraj: Savinjska dolina.

Objava: Mir 28/5 (30. 1. 1909), str. 25: Podlistek.

Začarani mladenič, ATU 314

Kraj: Primorska.

Objava: Drekonja 1932, str. 45–47.

Tri sestre, ATU 314

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 51–55.

ATU 314A Pastir in trije velikani / The Shepherd and the Three Giants

Najmlajši od treh bratov, ki je veljal za tepčka (reven mladenič), se odpravi v svet s čarobnimi predmeti (piščaljo, palico, mečem), ki jih je dobil za dediščino ali so mu jih dali ljudje, katerim je pomagal. Postane kraljevi pastir. Ko nekoč pase na sosednji zemlji, ki je last treh velikanov, jih s pomočjo svojih čarobnih predmetov premaga ter dobi čarobnega konja in dragocene oprave (zlato, srebrno in biserno). Kralj priredi turnir in obljubi hčerko za ženo zmagovalcu. Mladenič trikrat zmaga na turnirju in se poroči s princeso.

Literatura: BP III, 112–114; EM 6 (1990), 1079–1083: Hirt und die drei Riesen.

O fantu, ki je ovce pasel, ad ATU 314A

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Ljubljanski zvon 15, št. 10 in 11, na platnicah (1895).

Jedenkrat so bili trije bratje, rokodelci. Ti se zgovorijo, da bodo šli po svetu službe iskat. Vzame vsaki nekaj denarjev in se podajo na potovanje. Pridejo do treh cest, ki so bile navzkriž speljane; tukaj reče krojač: »Zdaj se bomo pa tukaj razločili.« Bognar in oglar sta šla po jedni cesti, krojač pa po drugi.

Krojač izprašuje, kje da bi dobil službo. Pride do neke grajščine, gre noter in vpraša gospoda, ali potrebujejo kakšnega hlapca. Gospodar mu odgovori: »Hlapcev imam dosti, pastirja potrebujem; če hočeš ostati za pastirja pri meni, ne bo ti sile, ne boš več ovac pasel kakor sto.« Gospod mu pokaže, kam bo ovce gnal, in mu prepove: »V tale stari grad jih ne smeš gnati, boš ob vse prišel.« In gospod mu da hlebec kruha, bokal vina in reče: »To imaš za celi dan.« Zdaj on žene tiste ovce v gmajno noter pod tisti stari grad, kamor so ovce kar tiščale, in potlej v tisti stari grad. On je mislil sam pri sebi: »Saj bom kmalu izgubil celo čredo.« Zdaj pride stari mož proti njemu in mu reče: »Mladenič, daj ti meni malo kruha jesti in vina piti, bom ti povedal, kod boš ti pasel svojo čredo.« Mož mu da velik nož in reče: »Ženi ti v ta stari grad in pojdi tista vrata odpret, ki so na levo roko, tam boš prav lahko pasel. Tja bo prišel jeden ajd; ko bo prišel, bo rekel: 'Kaj ti tukaj delaš?'

Ti moraš reči: 'Jaz tukaj pasem.' In tedaj mu moraš malo piti dati; tedaj, ko bo on pil, mu moraš s tem velikim nožem glavo odsekati.« Zdaj žene v stari grad in odpre leva vrata. Vtem pride tisti ajd in mu reče: »Kaj ti tukaj delaš?« On reče: »Jaz tukaj pasem.« Pastir mu ponudi vina, ajd pije; tedaj mu je s tem velikim nožem glavo odsekal in ajd se je po tleh zvrnil v srebrni obleki. Ročno ga sleče, obleko v svojo torbo dene, mrliča za pete prime, ga noter za zid potegne in pusti. Potem sede na klop, poje svoj kruh in vino popije in zaspi.

Ko se je prebudil, se je že noč naredila; ročno čredo zbere in prešteje, pa jih je bilo dvesto glav. Žene domov. Ko do hleva prižene, je že grof na pragu stal in ovce štel; in jih je dvesto naštel in mu je rekel: »Ti si dober pastir! Sto si jih na pašo gnal, dvesto pa si jih nazaj prignal. Te vprašam: Kje si jih pasel?« Pastir odgovori: »V starem gradu.« Grof ga vpraša: »Ali nisi videl nobenega ajda?« – »Nobenega,« reče pastir. Sedaj se navečerja in grof mu reče iti v svojo sobo spat; on gre.

Ko pride v sobo, vzame srebrno obleko iz torbe, jo pomeri in prenaredi. Zjutraj ob petih jo obleče in gre v cerkev k maši v mesto. Vtem pride neka kraljična v cerkev in princa v srebrni obleki kmalu zagleda. In si je mislila: »Bo že prišel k nam v gostijo, kakor drugi pridejo.« Kakor maša mine, ročno vstane in gre, kraljična za njim; on se v mestu med ljudi pomeša, da ga ni nič več videla.

Gre ročno v grajščino v svojo sobo, se preobleče in gre h grofu in mu reče: »Premalo je bilo hlebec kruha in bokal vina, mi morate dati dva hleba kruha in dva bokala vina.« Grof mu da, kakor je rekel. Vzame svoje ovce in jih žene in prižene do tiste gošče. Pride tisti stari mož, mu ponudi jesti in piti; se napije in mu pove: »Danes pa ženi na srednja vrata, na tistem dvorišču boš veliko ložje pasel kakor včeraj. Potlej bo spet prišel ajd. 'Oho,' bo rekel, 'sva vkup! Včeraj si mojega brata končal, saj mene ne boš.' Ti mu pa piti ponudi in reci: 'Saj vas pa ne bom, kar pijte!' Ko bo pa pil, tedaj mu pa s tem nožem, ki sem ti ga včeraj dal, glavo odsekaj.«

Žene na srednja vrata in je prav dobro pasel. Vtem pride ajd in mu reče: »Oho, sva vkup! Včeraj si mojega brata končal, saj mene ne boš.« On mu ponudi piti in reče: »Saj vas ne bom, pijte!« Ajd vzame in pije, ta pa ročno vzame nož in mu odseka glavo, da se je kar po tleh zvalil v zlati obleki. On ga sleče in obleko poravnava v torbo, mrliča pa zategne za zid, sede na klop, pije vino in je kruh. In potlej je zaspal in se je prebudil, ko je bila že noč.

Zbere svoje ovce in prešteje, pa jih je bilo že tristo. Žene jih domov. Grof je že na oknu čakal, da jih je preštel, pa jih je bilo tristo. Grof si je mislil: »To je dober pastir; drugi so mi jih komaj polovico domov prignali.« Potem ga je vprašal: »Kako, da jih vselej več priženeš?« Reče pastir: »Danes sem na srednjem dvoru pasel. Ondi je veliko boljša paša. Tam je bila čreda sto ovac, ki se je kar k moji čredi pridružila.« Zdaj mu da grof tečno večerjo in mu reče: »Če boš tako dobro pasel, ti bom dal pol več lona, kakor sem ti obljubil.«

Potem gre pastir v svojo sobo, si pomeri in prenaredi zlato obleko. Zjutraj pa ob petih se napravi in gre v mesto v cerkev k sveti maši. Kmalu ga tista kraljična zagleda in si misli: »Kakšen princ je to? Včeraj je bil v srebrni obleki, danes je pa v zlati.« Ročno hiti domov po očeta in mu reče: »Dva dni sem šla v cerkev; včeraj sem videla princa v srebrni obleki, danes je pa v zlati.« Kralj reče: »Danes je že vse prepozno; jutri, če pride k maši, bom vojakom ukazal, da bodo vrata zastražili, ko iz cerkve pride.«

Ko maša mine, gre pastir ročno domov v svojo sobo, se razpravi in obleče delovno obleko in gre h grofu in mu reče:

»Dva hlebca kruha pa dva bokala vina je premalo, danes mi morate dati tri hlebe kruha in tri bokale vina.« Grof mu da, kakor je zahteval, in potlej žene on svojo čredo v goščo pod tisti stari grad. Pride do tistega starega moža in mu reče: »Ali boste pili?« – »Bom,« mu odgovori mož. Pastir mu da hleb kruha in bokal vina in reče: »Tukaj imate vi jesti in piti; jaz imam že tako dosti.« Tedaj mu stari mož reče: »Danes pa ženi na tretja vrata, ondi bo še boljša paša. Ko priženeš noter, bo zopet prišel jeden ajd in bo ravno tako vpil nad tabo kakor oni včeraj; pa se ga nič ne boj. Kar piti mu ponudi.« Potem mu da meč in pove, da ko bo prvokrat ajdu glavo odsekal, mu bosta dve zrasli, ko drugokrat, pa tri; v tretje mora pa po srednji mahniti, potlej bo padel.

Sedaj žene na tretja vrata v grajščino, kakor mu je stari mož rekel; ondi je bila res še veliko lepša paša. Ajd mu pride naproti in vpije nad njim: »Oho, sva vkupaj! Mene pa ne boš.« Pastir mu obeta, da ga ne bo, in mu piti ponuja. Ajd vzame bokal in pije, oni pa vzame svoj meč, katerega mu je prej tisti stari mož dal, mu odseka glavo, pa sta mu precej dve zrasli. »Oho!« je rekel ajd, »jedno si mi odsekal, sedaj imam pa dve! Bom že tebi pokazal, kaj se to pravi!« Pastir ga je pa začel prositi in z vinom siliti, da bi pil, da kaj takega ne bo nikoli več storil, da naj le brez skrbi pije. Po dolgi prošnji vzame ajd bokal v roke in začne piti. Ta pa ročno zavihti svoj meč in mu odseka obe glavi, pa so mu najedenkrat tri zrasle: »Oho, si me že spet goljufal! Saj me ne boš več; prej sem imel dve glavi, sedaj imam pa tri.« Pastir ga začne lepo prositi, mu piti ponujati in ajd vzame bokal in pije. Oni pa vzame svoj meč in mu odseka vse tri glave najedenkrat, ajd se pa kar po tleh zavalil v demantovi obleki. Zdajci ga sleče, obleko poravna, jo v torbo dene, sede na klop, kruh poje, vino popije in zadremlje. Ko se je mračilo, se šele zbudi. Potlej spravi svojo čredo vkup, prešteje, je pa bilo petsto ovac. Potem jo žene domov. Grof je pa že skozi okno gledal in štel, pa jih je petsto naštel, in mu reče: »Kje si pa danes pasel?« Pastir mu odgovori: »V starem gradu na tretjih vratih – tam je posebno dobra paša.« Sedaj mu reče grof k večerji. »Drugo se bova že potlej zgovorila.« Ko se navečerja, pride grof v sobo in ga vpraša: »Kaj si kaj videl v starem gradu?« On pa reče: »Jaz nisem nič družega videl kakor to čredo z dvema po sto ovac, in svojih pa sem imel tristo.« Grof mu reče: »Ko sem ti včeraj obljubil več lona, danes pa ti zgovorim, da boš od vsake ovce imel šmarno petico.« On je odgovoril: »Je že dobro.«

Potem je šel v svojo sobo, si pomeril in začel prenaresjati demantovo obleko, katero je do petih zjutraj prenaresdil. Potem se napravi in gre v cerkev v mesto k maši. Ročno pride za njim kraljična in se blizu njega spravi, da bi ga ložej gledala, ko je bil najgorši princ, kar jih je poznala. Ko maša mine, ročno iz cerkve gre. Pri vratih ga straža prime in vpraša, kakovšen princ da je, ko je oni dan bil v srebrni obleki, včeraj v zlati, danes pa v demantovi. Sedaj ga je kraljična objela, poljubila in dejala: »Lepo vas prosim, od kod ste pa vi doma?« On reče: »Jaz sem nekega kmeta sin pa tukaj pri nekem grofu služim; sedaj sem si pa troje sorte oblek napravil.« Kraljična reče: »Sedaj boste pa šli z mano na kraljev dvor.« Je dejal: »Zakaj ne?« In je šel.

Tukaj so napravili veselico in so se zgovorili, če bi hotel kraljično za ženo in kraljestvo za vladati. Je dejal: »Zakaj ne?« Potlej so se zgovorili, kakšne rodovine da je in kje je doma, da je kmetovski sin. In kralj je rekel, da bo pisal na dom, da morajo veselico napraviti, ko bodo po njega prišli. Princ da potem vse tri obleke hraniti in gre k tistemu grofu, ki je prej pri njem služil, in mu reče: »Sedaj zanaprej ne bom več pri vas služil, bom moral iti domov.« Sedaj mu je grof dal sto kron za štiristo ovac, in potem je šel na svoj dom.

Ko pride domov, ga je oče kregal: »Kje si služil, da si v treh dneh domov prišel?« On je rekel: »Jaz sem več prislužil kakor ona dva brata oba.« – »Pokaži, če imaš kaj!« reče oče. Sin vrže tistih sto kron na mizo in ona dva brata pravita: »Ali mu verjamete, da jih je prislužil? Gotovo jih je ukradel!«

Vtem pride ravno pisanje od kralja, da morajo napraviti veselico za toliko in toliko kraljevih oseb i vojakov. Kmet pripravi, kakor mu je bilo naročeno, in ko pride tisti dan, so se začele kočija za kočijo vkup voziti in tudi vojaki primarširajo. Ona dva brata popadeta tega krojača in ga v svinjak zapreta. Menila sta: Naj bo tukaj notri zaprt danes, ko imamo gosti, ko je malo prismojen. Vtem se je v hiši začela veselica, so dobre volje bili in princezinja vpraša starejšega brata bognarja: »Kje imate vi vašega princa?« On odgovori: »V svinjak smo ga zaprli, zato ker je malo neumen; pravi, da bo za kralja, pa nobene manire ne ve.«

Vtem je oni v svinjaku vrata razbil in je prišel v sobo, kjer je bila veselica, in je proti princezinji rekel: »Slišite, princezinja, mi ne boste nič dali piti?« Ona mu napije, on je pa kar celo kopico izpil in žlico vzel pa iz skleda jedel, kakor je navada na kmetih. Brata sta ga začela zasegati, da je tako surov, da nobene manire ne ve. Potem gre v kuhinjo, vzame skledo juhe, in ko jo v obednico prinese, na sredi sobe pade z njo. Sedaj ga ročno dva vojaka pobereta in v drugo sobo peljeta. Tam sta ga preoblekla v demantovo obleko in sta ga v obednico peljala in bil je lepo napravljen, tako ko najgorši princ. Posadijo ga h kraljični. Bil je pameten bolj ko vsi drugi gostje in ona dva brata.

Vtem se oglasi kralj proti kmetu: »Boste vi kontent (zadovoljni), da bo vaš sin za mojega zeta in mladega kralja, ker sem že star in ne morem več vladati.«

Kmet je bil prav zadovoljen, in se dogovorijo potrebno ter se v cerkev peljejo, kjer je bila poroka. Potlej še pridejo na kmetov dom pogledat in od starega očeta slovo vzet. Potem pa se peljejo v kočijah v mesto in ondi je bila zopet vesela ženitnina štirinajst dni. Potem je novi kralj srečno, veselo kraljeval do svoje smrti.

Od treh bratov, ATU 314A + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/88.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 31–35, št. 2: Oče in trije sinovi.

Od treh bratov, ATU 314A

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/98.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 70–74, št. 10: Trije bratje ali kako je kmečki sin postal kralj.

Pravljica o smokvah, ATU 750 + 1610 + 592 + 314A

Kraj: Temljine, Primorska.

Objava: Kenda 1896, str. 27. Ponatis: Gabršček 1910, str. 327, št. 43.

O bikcu Markcu, ad ATU 314A + ad ATU 530

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Velik kalendar za 1915, str. 120–130.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 39–53; Bolhar 1964, str. 34–50; Kühar / Novak 1988, str. 230–240; Šmitek 2005, str. 28–38, št. 18.

Prevod v nemščino: Vom Stierlein Markec, ad ATU 314A + ad ATU 530

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar (1898).

Objava: Byhan 1958, str. 51–70.

Čarobni pastir, ATU 314A

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Anton Zadravec.

Objava: Slovenski gospodar 63/46 (13. 11. 1929), str. 10–14: Listek.

ATU 315 Brat in ljubi / The Faithless Sister

Brat in sestra odideta od doma in iščeta prenočišče v razbojniškem gradu. Brat pobije vse razbojnike, le ranjeni poglavar ostane živ. Tega sestra skrivaj ozdravi in razbojnik postane njen ljubimec. Skupaj se želita znebiti brata, zato se sestra naredi bolno in bratu pove, da je edino zdravilo, ki bi ji pomagalo, mleko treh nevarnih živali. Brat živalim prizanese in one mu dajo mleko ter postanejo njegovi pomočniki. Ko vidi, da to ni pomagalo, ga sestra spečega zveže, preden pa ga razbojnik ubije, brat zažvižga in živali mu prihitijo na pomoč in raztrgajo razbojnika. Sestra je kaznovana.

Opomba: Tej pravljici je soroden pravljčni tip ATU 590. Pogosto je v kombinaciji s pravljčnim tipom ATU 300.

Literatura: Straparola, *Piacevoli notti* (III, 3); Matičetov 1948; Matičetov 1956a; BP I, 551–553, III, 2; EM 12 (2007), 433–439; Schwester: Die treulose S.

Nehvaležna sestra, zmaj in rešena kraljična, ATU 315 + 300

Kraj: Podbárdo / Cesariis, Terska dolina.

Povedala: Regina Kramaro - Količesa.

Zps.: Milko Matičetov, 31. 12. 1940.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Slovensko folklorno gradivo iz Tera 1940.

Objave: Matičetov 1948, 450–453 (objavljen prvi del pravljice). Cela pravljica je

objavljena v: Matičetov / Ivančič Kutin, Mrvič, Kropej Telban 2022, št. 1.

Živela sta brat in sestra in sta (jima) umrla mati in oče. In nista imela nikogar, nista imela ne hiše ne blaga.

Potem sta se odločila, sta hodila prosit. Sta šla po poti in potem sta prišla v gozd. Ju je zajela noč. In sta bila lačna in nista nič videla.

In potem sta našla, pod nogami se je svetlikalo, meč sta našla. Potem je brat vzel meč v roke.

Tedaj sta zagledala v gozdu luč. In potem sta rekla:

»Pojdiva proti tisti hiši, bova prosila kaj jesti.«

In potem sta šla, sta prišla k hiši. Samo ena starka je bila v tisti palači. Potem je imela dvanajst krožnikov in vsake vrste jedi pripravljene.

Potem sta prosila jesti in ona je rekla, da ima dvanajst delavcev, da jima ne da nič jesti. Potem je rekel (brat):

»Kdaj pridejo?«

»Tako!«

Potem je šel na stopnice, ker so imeli priti po stopnicah. Potem jih je čakal. Potem je rekel meču:

»Daj, meč, odsekaj glavo vsem!«

Potem je odsekal vsem, samo poveljniku ne. Njemu je odsekal samo eno uho. Potem je rekel brat sestri:

»Zdaj sva se jih iznebila, zdaj ubijva še starko, ki nama ni hotela dati jesti.«

Potem sta šla jesti, ker sta bila lačna to pot.

Potem sta začela pobirati mrtve. V neki sobi je bila jama, kamor so oni prej odlagali ljudi; bili so namreč tatje in razbojniki. Potem sta zmetala vse v tisto jamo.

Potem sta pregledala vse sobe. Potem sta našla sobo denarja, potem:

»Vidiš zdaj, sestra, koliko denarja imava midva!«

Potem je on šel na lov drugi dan, ona pa je šla k jami v sobo.

Potem jo je videl tisti, ki je imel samo uho odsekano.

»Potegni me ven z vrvjo pa se bova vzela jaz in ti. In brata bova ubila.«

Preden je brat prišel z lova, je sestra skrila ljubčka na podstrešje. Potem je prišel brat in rekel:

»Kako je, sestra?« je rekel.

»Dobro.«

»Ali se kaj bojiš?«

Je rekla: »Ne, ne,« ona: »drago mi je, nisva več uboga.«

»Pojdi in bodi pridna in pripravljaj mi jesti.«

Ubogala je in pripravljala jesti še onemu na podstrešju. Potem mu je rekla nekega dne:

»Kako se bova iznebila mojega brata?«

»E,« je rekel, »moraš se narediti bolna.«

Potem je šla v posteljo. Potem jo je prišel obiskat brat.

»Kaj ti je, sestra?«

»E, bolna sem.«

»Kaj bi ne bilo nobenega zdravila zate?«

»O, da,« je rekla, »brala sem v neki knjigi, da je medvedkino mleko za mojo bolezen.«

»Dobro, že pojdem v gozd jutri in prinesem medvedkinega mleka.«

Potem je našel medvedko. Potem mu je šla nasproti, da bi ga popadla, da bi ga pojedla. Potem je prišel k medvedki. Je rekla, kaj hoče.

»Mleka mi daj, če ne, te ubijem!«

Potem je rekla:

»Pomolzi me, a pusti me pri življenju, ker imam male.«

Potem jo je pomolzel v vrč. Potem je rekla:

»Pojdi zdaj v mojo jamo, dala ti bom darilo.«

Potem mu je dala medvedico. Potem je nesel sestri mleko. Je rekel:

»Kako je, sestra moja?«

»Ou, nič dobro. Si mi prinesel zdravilo?«

»Da,« je rekel, »popij in ne vstajaj, ti bom jaz pripravil jest.«

Potem, ko je drugi dan vstal, je vprašal, če ji je kaj dobro. Ona je rekla:

»Da, malenkost. Jutri moraš iti po volkuljino mleko.«

Potem je šel spet v gozd. Potem je srečal volkuljo. Potem je rekla:

»Kam greš ti?«

»Grem po tvoje mleko, če mi ga daš.«

»Da, le nikar me ne ubijaj, ker imam male. Dala ti bom še darilo.«

Potem mu je dala spet enega izmed malih. Potem je prinesel mleko sestri.

Potem je rekel:

»Na, popij, ti bo bolje.«

Potem je drugi dan vprašal, če ji je dobro. Je rekla, da mora iti še po tigrovo mleko, da bo res dobro ozdravela. Potem je šel, potem je našel tigro. Je rekla, kako gre.

»Iskat tvojega mleka.«

»Nikar me ne ubijaj, dala ti ga bom in še darilo.«

Dala mu je tigrico, potem:

»Pojdi zdaj,« je rekla, »to bo za obrambo tvojega življenja, ker tebe bodo izdali.«

Tedaj je prišel domov.

»Si prinesel?«

»Da, da.«

»Ozdravela bom.«

Popila je in rekla, da ji je dobro, naj ne hodi na lov, naj počije tudi on, saj je truden.

»Pripravila bova kopel.«

»Dobro, jaz sem res truden, storil bom še to.«

Potem ga je položila v čeber. Potem pa ...

»Oj,« je rekla, »pridi!«

Potem se je brat spomnil na medvedico.

»Oj, živalice!« je rekel, »pazite, pridite na pomoč!«

Tat je prišel s podstrešja, da bi ubil brata. Prišle so živalice in so ga snedle.

Potem je rekel (brat):

»Ej, sestra moja, kako si mi bila ti zvesta! Si me hotela izdati.«

Potem jo je prijel in jo nesel živo v jamo mrtvih. Potem je vzel denar in živalice in je šel.

Prišel je v neko deželo. V tej deželi je bilo vse v žalosti. Potem je rekel: »Kaj je v tej deželi, da je vse v žalosti?«

»Moramo peljati k morju hčer našega kralja, ker je prišla vrsta nanjo: pojedel jo bo zmaj s sedmimi glavami.«

Potem je rekel, kdaj jo morajo peljati.

»Eh,« so rekli, »tako.«

Tedaj je šel proti morju on in te živalice. Potem so prišli k morju te živalice in on. Potem so pripeljali kraljevo hčer, jo pustili in zbežali. In tam je ostal on in deklica in živalice. Potem je rekel:

»Pojdi nazaj ti, naj poje mene in te živalice.«

Prav takrat pa je prišel zmaj in razburkal morje. Deklica je šla nazaj. (Zmaj) je prišel tja, kjer je bil mladenič.

»Pazite, živalice, vsaka po eno glavo oddrobite, a jaz s svojim mečem bom štiri.«

Živalice so oddrobile vsaka po eno glavo in on štiri. Potem je vzel glavam ven jezik, ga odsekal in zavil v papir vseh sedem jezikov.

Potem je deklica prišla v gozd. Videla je nekega oglarja. Potem je rekel ta oglar:

»Moraš reči, da sem te jaz branil, da sem s sekiro oddrobil glave; če ne, te ubijem. Vzeti moraš mene.«

Oni drugi (mladenič) pa je šel naprej, je rekel, da jo bo prišel iskat čez leto dni.

Potem, ker njega ni bilo, je rekla:

»Da, toda poročila se bova čez eno leto, prej ne.«

Potem sta prišla (domov) ona in oglar, ki je imel v vreči vseh sedem glav. Potem je rekla:

»Tale tu me je branil s sekiro.«

Potem so rekli:

»Junak!«

In so pripravljali svatbo eno leto. Čez eno leto pa je prišel pred kraljevo palačo tisti z živalicami.

(Deklica) je bila leto dni zmeraj žalostna. Ko je videla tega, je rekla:

»Pokličite ga sem.«

Stražarji so rekli, da ne spustijo teh živalic v kraljevo palačo, ker bi mogle pojesti kakega človeka.

Dala mu je dol z okna košaro zlata in jesti in piti zanj in za živali. Potem se ji je zahvalil.

Potem je rekla, naj pustijo (noter) mladeniča in živali, da bi ga videla in imela pri sebi. Potem je prišel noter. In potem je vzela k sebi tega mladeniča, oglarja (pa je spodila) stran. Bila je zadovoljna, vesela. Začeli so piskati. In potem ...

»Povejte mi kako zgodbo, kar vas je doletelo.«

Pripovedovali so vsak svojo zgodbo okoli in okoli. Potem so prišli do tega, ki je imel živalice. Rekli so:

»Povej, kako se ti je godilo.«

»Meni se je zmeraj slabo godilo, samo zdaj mi gre dobro. Jaz,« je rekel, »sem bil ubožček, nisem imel ne matere ne očeta. Imel sem samo eno sestro. Hodila sva prosit. In jaz sem bil našel ta meč doli v gozdu. In z njim sem se ubranil dvanajstih tatov. Eden je bil še živ in z mojo sestro sta me hotela izdati. Toda tele moje živalice so me rešile. Potem sem mrtvega (tatu) položil v jamo, zgoraj pa še svojo sestro v jamo živo. Potem sem prišel v tale kraj. Tu je bilo vse žalostno. Jaz sem šel k morju in njej sem rekel, naj gre nazaj, naj mene poje zmaj in moje živali. Zmaj je prišel na kopno, da bi pojedel mene in moje živali. Jaz sem rekel: ‚Pazite, živali moje, vse tri glave, jaz bom štiri!‘ Deklici sem rekel, naj gre domov in da jo pridem iskat čez eno leto.«

Potem pa je (deklica) povedala, kako je prišla k oglarju. Da je rekla »da« zato, da je ne bi ubil. Potem je rekel oglar:

»Imam jaz glave, ne ti,« je rekel.

Potem je rekel drugi:

»Pojdi, poglej te glave, če imajo zobe in vse svoje reči.«

Potem je prišel živinozdravnik, pregledal ...

»Da, imajo zobe in vse.«

Oni drugi: »Ne,« je rekel, »moraš pogledati bolje.«

Potem je živinozdravnik pogledal bolje:

»Manjka jezik,« je rekel, »vsem sedmim glavam.«

Oglar je rekel, da ne ve on za jezike. Potem je drugi prinesel jezike, ki jih je imel v papirju. Potem so se prav lepo podali. Deklica je rekla:

»Tale, ki ima te živalice, me je branil, in tale me je hotel ubiti.«

So rekli, kaj bi storili s tem človekom, ki je lagal. So rekli živalim, naj ga pojedjo.

Potem je deklica poročila (mladeniča).

So jedli in pili in so dali tudi meni sod kruha in koš vina in vile konfet.

Neman in Belana, ATU 315 + 300

Kraj: okolica Ormoža.

Zps.: Božidar Raič.

Objava: Novice 17/3 (19. 1. 1859), str. 21–22.

Ponatisi: Vakaj 1885, str. 687; Vrtec 16/8 (1886), str. 122–126; Hubad 1888, str. 29–39.

Prepis: Franc Senekovič 1898, objavljen: Senekovič / Stanonik 2011, str. 143–147, št. 51.

Brat in ljubi, ATU 315

Kraj: okolica Višnje Gore, [»V višenjskih hribih ok. leta 1862 zapisal J. Jurčič.« Po: Jurčič / Rupel 1961, opomba].

Zps.: Josip Jurčič.

Objava: Josip Jurčič, Zvon I (1870), str. 235–237: Brat in ljubi.

Ponatisi: Nedeljko 1889, str. 53–58: Brat in sestra; Krek 1885, str. 65–69, št. 28; Bolhar 1952, str. 105–109; Bolhar 1959, str. 107–111; Jurčič / Rupel 1961, str. 21–24; Bolhar 1964, str. 124–129; Stanonik 1999, str. 74–76.

Opomba: Mirko Rupel navaja v opombi prvotni zapis, ki je nekoliko drugačen od objave in je nastal po vsej verjetnosti pred letom 1862 (prim.: Matičetov 1948, 1956a), rokopis hrani NUK v Levčevi zapuščini.

Prevod v nemščino: Der Bruder und der Geliebte, ATU 315

Prevod pravlјice Brat in ljubi Josipa Jurčiča, 1870.

Objava: Byhan 1958, str. 132–138.

Prevod v angleščino: Brother and Sweetheart, ATU 315

Prevod pravlјice Brat in ljubi Josipa Jurčiča (1870).

Objava: Stanonik 1999, str. 186–190.

Brat in sestra, ATU 315+300

Kraj: Vipavsko.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/45.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 81–87.

Od lepe rože, ATU 652 + 315

Kraj: Blagovica.

Zps.: Gašper Križnik, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/15 in ŠZ 3/92: Od gvortnarja.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Krolej Telban 2020, str. 138–145, št. 30: Lepa roža.

Francelj in Karolina, ATU 315 + 300

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: 20 let star usnjarski pomagač.

Zps.: Gašper Križnik, 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/57.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Krolej Telban 2020, str. 260–266, št. 93: Francelj in Karolina.

Brat, pes, lev, ris; 25 ravbarjev, sestra, ATU 315

Kraj: Cerkno.

Povedal: deček Miha Kosmač iz Cerknega.

Zps.: Frančišek Sedej, 1872.

Objava: Jan Baudouin de Courtenay, *Sprachproben des Dialektes von Cirkno*. Archiv für Slavische Philologie 8 (1885), str. 114, št. 5.

Povest Brat in sestra, ATU 315

Zps.: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 148–150, št. 52.

Pastorek in pastorka, ATU 315

Kraj: Tolminsko.

Zps.: Andrej Šavli.

Objava: Drekonja 1932, str. 63–67.

Brat in ljubi, ATU 315 + 300

Kraj: Pod skalo, Vrsnik, pri Soči.

Povedal: Joza Kravanja - Marinčič.

Zps.: Milko Matičetov, 19. 7. 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 8/14, 93–114.

Objava: Matičetov 1956a, str. 35–49.

Sestra izdajalka, ATU 315

Kraj: Pod skalo, Vrsnik, pri Soči.

Povedal: Joza Kravanja - Marinčič.

Zps.: Milko Matičetov, 30. 4. 1956.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 8/16, 99–120.

Objava: Von Prinzen 1958, str. 149–156: Sestra izdajalka.

Prevod v nemščino: Die verräterische Schwester, ATU 315

Kraj: Pod skalo, Vrsnik, pri Soči.

Povedal: Joza Kravanja - Marinčič.

Zps.: Milko Matičetov, 30. 4. 1956.

Objava: Von Prinzen 1958, str. 163–170.

Brat in ljubi / Die verräterische Schwester, ATU 315 + 300

Kraj: Pod skalo, Vrsnik, pri Soči.

Povedal: Joza Kravanja - Marinčič.

Zps.: Milko Matičetov, 19. 7. 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 8/14, 93–114; nemški prevod: Arhiv ISN ZRC

SAZU: Matičetov, Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Objava: Matičetov 1956a, str. 35–49.

Brat in sestra, ATU 315

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 54–56.

ATU 317 Drevo, ki je zraslo do neba / The Tree That Grows up to the Sky

Na kraljevem vrtu zraste drevo do neba. Na vrhu živi zmaj, ki odnese princeso. Kralj obljubi, da bo dal princeso za ženo tistemu, ki jo bo pripeljal nazaj.

Drevo je tako visoko, da ljudje spodaj ne vidijo krošnje. Da bi vedeli, kakšno drevo je to, iščejo človeka, ki bi splezal do njegovega vrha.

Potem, ko vitezom in princem to ni uspelo, se javi svinjski pastir, da bo on ubil zmaja in pripeljal princeso nazaj. Na drevo spleza s pomočjo železnih čevljev ali drugih pripomočkov.

A: Ko pride na vrh, od princese ali pa od čarobnega konja izve, kje se skriva zmajeva moč. Ubije zmaja in se s princeso vrne nazaj na kraljevi dvor, kjer se poroči.

B: Na vrhu mladenič oskrbuje čudežne konje, ki mu podarijo bakreno, srebrno in zlato obleko. Poroči se z gospodarico gradu. Ko se nekoč sprehaja po gradu, vstopi v prepovedano sobo, kjer je na steno priklenjen velikan (zmaj), ki ga prosi za pijačo. Ko se okrepča, se strga z verig in mladeniču odnese ženo. Pravljica se nadaljuje s pravljичnim tipom ATU 302C*.

Literatura: Dégh 1978; Scherf 1995 I, 597–601, 731–736; Röth 1998, no. 468; EM 1 (1977), 1381–1386; Baum: Der himmelhohe B.

Na drevesu brez imena, ATU 317 + 302C*

Kraj: Mežica, na Koroškem.

Povedal: Ivan Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 152–165.

Ponatisi: Möderndorfer, Šašel 1972, str. 64–72; Kavčič 1968, str. 8–13; Kropej Telban, Dapit 2018, str. 33–42.

Bilo je čuda visoko drevo, kakršnega še ni videl svet in ga ne bo. Raslo je proti nebu kakor dim goreče zemlje. Videti je bilo samo deblo, listja in vej pa ne. Če si gledal to drevo in iskal vejevje orjaka, si zagledal sonce, vejevja pa ne. Ljudje bi bili radi vedeli, kako je ime velikanu in kakšne veje in liste ima.

Mnogo let so iskali junaka, ki bi se upal splezati na drevo vsaj do prve veje, a vse je bilo zaman, takega niso našli. Nekega dne pa se je zglašil pri njih čisto vsakdanji človek, pastir. Prišel je iz daljnih južnih krajev in obljubil, da jim izpolni dolgoletno željo. Zahteval je dobro plačilo, če delo izvrši, prej pa še: tri sekire, vrv, ki bi segala do najvišje gore, in orla, ki bi mu, na vrv privezan, donášal hrane. Pobotali so se in pastir je šel brž na delo. Opasal si je vrv, vsekal s prvo sekiro v deblo, stopil na uho sekire, zasadil drugo sekiro nad glavo in izdril prvo. Tako se je pomikal po gladkem deblu v višino. Plezal je dan in noč. Kadar ga je opomnil glad, da je minil na zemlji dan, je potegnil za vrv in zaužil hrano, ki je bila privezana na njej. Ko je došel do take višine, da vrv ni več segla do tal, mu je hrano nosil orel. Užival je večni dan. Po sedmem letu je tudi orel izostal; ni mu več prinašal hrane.

Ko je minilo prav sedem let, kar je začel plezati po deblu, je prišel do prve veje na drevesu. Tedaj ga je pa zaskrbelo, ali naj to prvo vejo odseka in se spusti zopet po gladkem deblu nazaj na zemljo ali pa naj rajši pogleda še v vrh drevesa. Hrane ni več dobival in tudi ni upal, da bi zmogel še pot nazaj. A vendar ga je mikal tudi vrh drevesa brez imena, zato se je odločil, da nadaljuje pot v vrh. Komaj je stopil na zadnjo vejo, že je stal na trdnih tleh, drevesa pa ni bilo več. Okrog njega se je širila velika ravnina in nikjer ni bilo ne drevesa ne hribčka. Medtem se je stemnilo in pastir ni vedel, kaj bi. V daljavi je zagledal luč in šel v njeno smer. Svetloba se je večala, čim bliže je prihajal, in končno je bil pred gradom, ki je imel razsvetljeno samo eno okno. Prav previdno se je približal oknu in poškilil v sobo. Ob mizi je slonela lepa žena in si, globoko zamišljena, podpirala glavo z dlanjo. Ojunačil se je in potrkal.

Žena ga je ogovorila: »Mladenič, od kod prihajaš in česa iščeš tukaj?«

»Službe iščem in prenočišča. Plezal sem sedem let po neznanem drevesu, stopil končno na to zemljo in sedaj ne vem, kam bi se dejal.«

Žena ga je prenočila in mu ponudila službo hlapca: »Ne boš imel veliko dela. Oskrboval boš tri konje: bronastega, srebrnega in zlatega. Če boš skrbel zanje, boš dolgo pri meni. Dobro se ti bo godilo, miza bo vedno obilno pogrnjena za tebe in imel boš, kar si boš poželet.«

Pastir je igranje opravljal svojo službo. Krmil in snažil je bronastega, srebrnega in zlatega konja. Delo je opravljal z lahkoto, konji so ga imeli radi. Ni si želel lepšega in prijetnejšega dela na svetu. Kot blisk je minil teden in v nedeljo zjutraj je gospodinja naročila hlapcu, naj sam varuje dom in konje, dokler se ona ne vrne od maše. Prosil jo je, da bi tudi on smel iti v cerkev, ker že sedem let ni bil pri maši. Gospodinja pa se ni zmenila za njegovo prošnjo in je odšla.

Hlapec se je žalosten napolnil h konjem. Bronasti konj ga je vprašal, zakaj je tako čemerren. Hlapec mu je potožil, da ga gospodinja kljub temu, da že sedem

let in sedem dni ni bil pri maši, ne pusti v cerkev. Konj ga je potolažil: »Pojdi v pritličje v drugo sobo! Tam najdeš obleko častnika. Obleci se in odjahaj z menoj k cerkvi, me tam priveži h grmu in pojdi v cerkev. Ko bo duhovnik napravil križ, pa moraš biti že na meni, da te ne zasači gospodinja.« Pastir je napravil vse po njegovem nasvetu. Komaj je po maši položil obleko na prejšnje mesto in privezal konja, je že bila gospodinja v hiši.

Drugi teden je minil še hitreje ko prvi. Hlapec je kajpak upal, da bo to nedeljo gospodinja varovala dom in njega poslala v cerkev, a motil se je. Sama je odšla v cerkev, on pa ves potrt v hlev. Tedaj mu je povedal srebrni konj, da v prvem nadstropju v drugi sobi najde obleko višjega častnika, ki naj jo obleče, njega zajaha v cerkev ter napravi prav tako kakor prejšnjo nedeljo. Slušal je, a predla mu je že huda, kajti gospodinja je bila urnejša kakor minulo nedeljo. Vendar pa je še vse spravil, preden je prestopila domači prag.

Tretjo nedeljo se je sicer sprl z gospodinjo, a vendar je moral ostati doma, češ da mora gospodinja opraviti tudi spoved. To pot mu je pomagal zlati konj iz zagate: »Pojdi v drugo nadstropje v tretjo sobo, kjer najdeš obleko generala. Napravi se in odjahaj z menoj k cerkvi. Opravi pa tudi spoved in obhajilo in skrbi, da se še pravi čas vrneva. Gospodinja namreč dvomi, da si zadnji dve nedelji varoval dom.«

Hlapec se je razveselil, češ, tretjič gre rado, kar se pa tokrat ni zgodilo. Jezdec je imel smolo. Konopec, s katerim je bil privezan konj, se je nerodno zavozljal in še preden je mogel pastir skočiti na konja, je že stala gospodinja poleg njega: »Koliko mi pa misliš zapraviti, ko greš, hlapec, z zlatim konjem k maši, gospodinja pa peš!« Odjahati je moral proti domu prav počasi poleg gospodinje in pogoltniti marsikatero grenko. Navsezadnje pa je bil še v hudi zadregi, ko mu je na pragu rekla gospodinja, naj njo sedaj vzame za ženo, če že jaha njenega zlatega konja. Nekaj časa ni vedel, kaj naj na to odgovori; zavoljo lepšega se je nekaj časa branil, nato pa privolil. Že teden nato sta se peljala k poroki v lepi kočiji, v katero so bili vpreženi v sredi zlati, na desni srebrni, na levi pa bronasti konj. Njemu se je zdelo vse čudovito lepo. Na zemlji je videl že nešteto porok, a vse so bile podobne druga drugi kakor dinar dinarju. Vsaka nevesta se je pri poroki cmerila, čeprav je poprej sama silila v zakon, kar se je le dalo. Res je bilo, tudi njegova nevesta se je jokala, pa kaj zato; takih konj pa le še ni videl svet pred poročno kočijo.

Minulo je sedem dni po poroki in mladi gospodar je mislil, da popelje svojo ženo s krasnimi konji v cerkev. Toda žena je zahtevala, da ostane doma in varuje hišo, sama pa pojde peš v cerkev. On bo pač sedaj laže potrpel doma in varoval dom kot gospodar, če je to prej zmozel kot hlapec. Obveljala je seveda njena. Da bi mu prej minil čas, si je poiskal ključe in pregledoval grajske sobe. V tretjem nadstropju je zapazil, da za četrto sobo ni ključa. Po dolgem brskanju je našel ključ nad tretjimi vrati na majhni poličici.

Ob vstopu v sobo se je hudo prestrašil. Na steni je bil pribit kakor Kristus na križu mož velikan.

Mož je zastokal: »Žejen sem, žejen sem! Ali bi mi hotel prinesiti vode?«

»Saj imam vina dosti! Vina ti dam, kdo bi pil vodo,« je zamrmral mladi gospodar, »bokal najboljšega dobiš.«

Mož je hlastno pil in izpil do dna, kar mu je gospodar prinesel, in zopet zastokal, da je še žejen. V času, ko je tekel gospodar po drugi bokal, si je velikan na steni osvobodil roko; zagrabil je za novi vrč, ga na dušek izpraznil in prosil še vina. Pri tretjem bokalu je imel velikan že obe roki prosti, a še je prosil pijače. Gospodarju se ni zdelo škoda vina, pa je šel in prinesel še četrti bokal. Ko je velikan, ki je visel samo še na eni nogi, izpil še četrti bokal, se je popolnoma osvobodil in stopil s stene. Gospodar je šele sedaj videl, da je osvobodil velikana, ki je bil trikrat večji kot on. Velikan je še vedno tožil, da ga žeja, gospodarju pa se ni ljubilo nositi pijače po bokalih iz kleti po tolikih stopnicah; zato ga je povabil kar k sebi v kuhinjo.

Ko sta tam izpraznila drugo vedro, je pogledala skozi okno gospodinja, ki je pravkar prišla od maše. Zakričala je in se branila prestopiti prag, tako da jo je mladi mož moral s silo potegniti v kuhinjo. Sedaj pa se je pričel velikan z mladim možem pravdati za ženo: »Žena je moja! Ugrabil si mi jo; ona je bila navihana in me je pribila na križ. Sedaj sem zopet prost in si jemljem to, kar je moje!« Mladi mož je trdil svoje, češ, poročen sem in žena je pred Bogom in svetom moja. Tudi mlada žena mu je pritrjevala, a velikan jo je zavrnil: »Se še spominjaš, kako si se jezila, ko se je možila sosedovih sedma hči, ter si v jezi rekla, da bi bil dober tudi sam Vrag, če bi le prišel pote? Vidiš, od tedaj imam svoje pravice.« Pograbil je ženo in izginil z njo.

Mož je ostal sam. Od žalosti tri dni ni zaužil ničesar. Celó na konje je pozabil ter šele četrti dan zašel v hlev. Bronasti konj ga je zopet vprašal, kaj ga teži. Odgovoril je: »Kako naj bi bil vesel, če sem rešil Vraga s križa in mi je za zahvalo ugrabil ženo.« Konj ga je potolažil, da poskusita zvečer zopet ugrabiti ženo med enajsto in dvanajsto uro pri Vragovem studencu, kamor hodi ona ob tem času po vodo. Žena se ne bo branila, nevarne pa jima bodo Vragove kobile s sedmerimi nogami, ki vsakogar dohite. Zvečer sta odjahala in prišla pravi trenutek, ko je žena zajemala vodo iz studenca. Vragove kobile pa so takoj z rezgetanjem opomnile Vraga na njen pobeg. Vrag je zajahal sedmeronogo kobilu in dohitel begunca, ugrabil ženo in zarentačil nad možem: »Najrajši bi te s konjem vred zdrobil v sončni prah, a ker si mi dal pijače, ti moram prizanesti.«

Mož tri dni ni ničesar zaužil, tretji večer pa je odjahal s srebrnim konjem k studencu. Utekel bi bil z ženo, pa so zopet priklicale rezgetajoče kobile Vraga, da je dohitel begunca, pograbil ženo in se pri tem rotil: »Prizanesti ti moram, ker si mi pomagal s križa!«

Sedaj je mož obupal. Šele zlati konj ga je preprosil, da je zopet poskusil svojo srečo. Med enajsto in dvanajsto uro, ko je bila žena pri studencu in Vrag s svojim hlapcem, manjšim Vragom, sam v hiši, sta postala pod oknom. Manjši Vrag je opominjal: »Pazi, žena je šla po vodo. Da ti je oni ne bi zopet odpeljal!« Ta se je smejal: »Saj ju dohitim. Tudi zatega konja prehiti moja sedmeronoga kobila. Nikoli ne dobi svoje žene, če je ne odpelje na štirinajsteronogi kobili naše botre, čarovnice za deveto goro.« Mož si je vse lepo zapomnil in lepo mirno odjahal. Nasul je konjem krme za sedem dni, vzel puško in se odpravil k čarovnici, Vragovi botri.

Ves dan je taval in šele o mraku mu je pritekel pred puško zajec, ki bi bil gotovo obležal, če bi ne bil še pravi čas poprosil: »Pusti mi življenje, pomagam ti v sili.« In lovec mu je pustil življenje. Dan nato se je prav tako usmilil volka in tudi ta mu je ponudil pomoč v sili. Tretji dan mu je isto obljubila lisica.

Ko se je sonce nagibalo k zapadu, je dospel do razdrapane in zamazane bajte. Skozi okno je molela glavo črna, umazana in kuštrava ženščina, ki je imela oči kakor mačka, velik kljukast nos in ustnice, ki so visele daleč čez brado. Ni mogel gledati njenega obraza in se je umaknil na drugo stran hiše. Takoj je spoznal, da je to čarovnica, botra vseh Vragov. Hotel je že pobegniti, ko jo je zagledal pred pragom in videl v njenih ustih dva dolga, kriva in krvava zoba. Spomnil se je svoje žene in ostal. Tedaj je zakričala: »Mladič, kaj iščeš in stikaš okoli moje bajte?« »Službe,« ji je odvrnil. Ona pa: »Pastirja potrebujem. Če mi boš pasel moje štirinajsteronoge kobile tri dni, si smeš izgovoriti plačo, kakršno hočeš. Če ti pa uidejo in jih zvečer ne priženeš domov, prideš na trinajsti žebelj poleg dvanajstih pastirjev, ki niso bili nič prida.«

Udinjal se je in si za plačilo izgovoril eno izmed treh kobil. Drugo jutro je čarovnica spodila kobile iz hleva, dala pastirju torbico s kruhom in z mesom in mu naročila, naj jih dobro pase in prižene zvečer vse domov. Če bi ga pa žejalo, že najde kje studenec, da se napije. In res, komaj je pojužinal, že ga je zažejalo. Gnal je kobile k studencu in tudi sam zajel vode. Komaj pa se je napil, je že zaspal. Šele pozno popolne se je zbudil in zaman iskal kobile. Vse sledi so izginile pri studencu, kakor da so kobile utonile v mlaki, iz katere so regljale žabe. Povsod jih je iskal, pa jih ni mogel najti. Lotil se ga je strah, hotel je zbežati in uiti čarovnici. Zbežal je proti jugu, a kljub temu prišel pred vrata čarovničine bajte. Tekel je zopet k studencu in jo ubral zdaj na severno, zdaj na vzhodno in zahodno stran, a vselej je pritekel zopet pred čarovničino bajto. Že je obupal in se sesedel pri studencu. Tedaj je pritekel mimo zajec in ga vprašal, čemu je tako obupan. Potožil je zajcu: »Kobile sem izgubil in čarovnica me obesi zato na trinajsti žebelj!« Zajec mu je ukazal: »Ureži tri leto dni stare leskove šibe in pridi zopet k studencu!« Ko se je vrnil, mu je zajec še rekel: »Ko bodo skočile iz mlake tri žabe, udari vsako po enkrat s šibo, in sicer vsako z drugo.« Zajec je

skočil v mlako, iz nje pa res takoj tri žabe. Pastir je napravil, kakor mu je zajec naročil, in res, žabe so se spremenile v štirinajsteronoge kobile, tako da jih je mogel takoj odgnati domov.

Čarovnica mu je dan nato zopet dala kruha in mesa in se sladko smejala: »Danes pa ne boš več pasel do večera in jutri boš že visel.« Pastir se je zarekel, da ne bo poskusil več vode, ki ga je prvi dan uspavala. Ko pa je pojedel meso, se ni mogel premagati in si je omočil ustnice z vodo. Takoj je zaspal in se zbudil kasneje kakor prejšnji dan. Zopet je tekal okoli in iskal kobile. Ni jih našel, a pobegniti tudi ni mogel, ker je vselej prišel do čarovničine bajte. Že pozno mu je priskočil na pomoč volk in mu velel, naj se postavi z leskovimi šibami pred ovčji hlev čarovnice. Rekel mu je, da se sam zapodi v hlev in napade ovce, on pa naj pazi, da ga drugi pastirji ne bodo napadli. On, pastir, naj udari prve tri ovce, ki bodo pribežale iz hleva, s šibami, tako kakor je prejšnji večer žabe. Tako je pastir storil in ovce so se spremenile v štirinajsteronoge kobile. Čarovnica je pastirja sedaj že hudo gledala ter se mu drugo jutro še bolj srdito rogala: »Dvakrat še ni trikrat, v tretje gre rado. Kobile zgubiš, a v tretje ne gre vselej rado. Kobil ne priženeš, tretji dan gre rado, da pride kdo na žebelj.«

Pastir ni vzdržal žeje po malici. Z vodo si je omočil samo jezik, a bilo je dovolj. Še trdneje je zaspal kakor prejšnja dneva in se prebudil šele o mraku. Begal je okrog, a kobil ni našel; niti daleč od bajte ni mogel. Vedno je videl pred seboj dvanajst glav na žeblih, a na trinajstem svojo, ki je še krvavela. V strahu in obupu se je sesedel in si zakril z rokami oči. Zdramila ga je lisica: »Ne obupaj! To pot bo sicer teže najti kobile, našla jih bova pa le! Čarovnica je namreč spremenila kobile v tri jajca in sedaj sedi v bajti na loncu, pod katerim jih ima skrita, ker so ji kobile ljubše kakor njene oči. Sicer ima rada tudi srebrne kokoši na podstrešju, a najrajši zlatega petelina, ki jih varuje. Priplazim se na podstrešje in ji odnesem petelina. S tem jo spravim z lonca, ti pa brž zdirjaj v sobo, prevrni lonec in udari po vsakem jajcu s šibo!«

Lisica se je splazila na podstrešje in pričela moriti srebrne kure. Čarovnica je vpila in preklinjala, a se ni ganila z lonca. Šele ko je lisica davila zlatega petelina, je zdirjala besna čarovnica na podstrešje. Pastir pa je medtem prevrnil lonec, udaril jajca s šibami in odgnal kobile, ki so se spremenile iz jajec.

Čarovnica je v jezi čemerno nagubala obraz v tako srdite poteze, da je bil podoben oblaku hudourniku. Pomagati pa si ni mogla in je morala izpolniti svojo obljubo, da si pastir izbere eno izmed kobil. Izbral si je najbolj mršavo z najdaljšimi nogami. Kobilga je posvarila, naj je nikar ne odpelje skozi sprednja vrata, ker bi ju tam čakala smrt. Slušal je in peljal kobilko skozi zadnja vrata. Ko so se duri za njima zaprle, je padlo pred vrata silno kladivo, ki je tam viselo samo na lasu in je imelo namen, zdrobiti pastirja in kobilko.

Pastir je zajahal štirinajsteronogo kobilo in prišel še med enajsto in dvanajsto uro k Vragovemu studentu, kjer je dvignil ženo v sedlo in oddirjal. Vragove kobile so zarezetale. Brž je pritekel Vrag, a one so mu govorile: »Ne dohitimo je več, kajti žena je ubežala na štirinajsteronogi čarovničini kobili.« Vrag pa je kljub temu jahal za njima in kmalu zagledal begunca. Štirinajsteronoga kobila se mu je rogala: »Pa počakam, da laže prideta bliže, če si upata!« Res je Vrag priganjal svojo kobilo, da je prišla čarovničini za hrbet. Tedaj pa je štirinajsteronoga udarila s svojimi kopiti Vraga ravno v čelo, da se mu je črepinja prelomila na dvoje. Vragova kobila pa se jima je pridružila. Mož je odgnal kobili v hlev in ju skupno s konji nakrmil. V jutru je potem našel namesto dveh kobil dvoje krasnih deklic. Zlati, srebrni in bronasti konj pa so se spremenili v zale, krepke mladeniče. Mladenica, ki sta bila zakleta v zlatem in srebrnem konju, sta se zaročila s prelepima deklicama. Tudi srečni mož in njegova žena sta sklenila, da se poročita še enkrat, da bo bolj držalo. Vsi so praznovali svatbo in bili veseli. Tudi mladenič, ki je bil zaklet v bronastega konja in ni dobil svojega para, je bil vesel, ker je bil vsem za druga — morda pa tudi zato, ker je smel ostati še nadalje samec.

Čudno drevo, ad ATU 317

Kraj: Temljine.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1896, str. 60–67.

Ponatisi: Bolhar 1952, 72–77; Bolhar 1964, 70–76.

Zlata hruška, ATU 317 + 570, literarna pravljica

Objava: Milčinski 1917, str. 113–121.

ATU 318 Nezvesta žena / The Faithless Wife

Dva brata živita skupaj, mlajši dela za starejšega, ki je poročen. Njegova žena skuša zapeljati mlajšega, toda on jo zavrne. Žena se zdaj pritoži svojemu možu, da jo je svak skušal zapeljati. Besni mož ga napade in mlajši brat zbeži od doma.

V nekaterih variantah se zgodba nadaljuje tako, da mlajšega brata ujamejo in kastrirajo ter odženejo v svet. Nato živi v tujem mestu, kjer se vanj zaljubi princesa in se poroči z njim. Ko kralj izve za zetovo stanje, mora zbežati. Nadnaravno bitje ga ozdravi in lahko se vrne k svoji ženi.

Glavni del:

Mlajši brat pridobi od kače, ki jo je rešil (ali od starčka, puščavnika), čudežne predmete (zarjavel meč, srajco, s katero lahko vse premaga, ipd.) in s pomočjo teh predmetov pomaga kralju, da premaga sovražnika, in za nagrado se poroči s princeso. Princesa ima ljubimca, ki jo pregovori, da odvzame možu čudežni predmet in ga da njemu. Zdaj ima ljubimec moč ter ubije princesinega moža. Njegovo telo je razkosano, naloženo na konja in odpeljano na kačji grad. Kača ga oživi in on dobi moč transformacije. V podobi zlatega konja ga prodajo kralju. Princesa ga prepozna in ukaže, da konja ubijejo. Služabnica prestreže kaplje krvi, ki se spremenijo v drevo z zlatimi jabolki. Princesa ukaže, da drevo posekajo, služabnica ujame trsko lesa, jo vrže v ribnik, kjer se spremeni v zlato račko. Princesin ljubimec odloži čudežni predmet in gre v vodo, da bi račko ujel, ta pa se spremeni v moža, uporabi čudežno moč in ubije ljubimca in ženo ter se poroči s služabnico.

Opomba: Pravljice tega tipa vključujejo elemente iz staroegipčanske pravljice »Zgodba o dveh bratih« iz 13. stol. pred Kr., ki jih najdemo tudi v pravljicnih tipih ATU 302A, 516, 590A in 870C*.

Uvodni del ohranja motiv Jožefa in Putifarjeve žene (Gen 39, 7–20). Slovenske pravljice tega tipa uvodnega dela ne vključujejo.

Literatura: BP IV, 96–98; Sydow 1930; Ranke 1934; Scherf 1995 I, 132–138, II, 1244–1247, 1393–1396; Röth 1998; Hansen 2002; EM 2 (1979) 925–940: Brüdermärchen, Das ägyptische B.

Soldák z robačom (Vojak s srajco), ad ATU 318

Kraj: Slovenska Bistrica u Ugarskoj (danes: Srednja Bistrica, pri Muri).

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 4 (1884), str. 301–303, št. 17.

Tak je bio ednouk eden soldák. On je tak dugo služo pri soldakih, da je že bio jako stari. Davali so njemi naj prle ednoga konja, nu soldák je pravo, da on ne bode mogel ž njim domou priti. Te so njemi pravli, da njemi dajo dva konja, nu on je pa pravo, da ne de mogeo z dvema konjoma domou priti, da je deleč do njegovoga douma. Te so njemi pravli, da njemi dajo tri konje. Te je soldak pravo, da njemi trije dojdejo, pa je zeo konje pa je jahao. Gđa je dojahao do ednoga louga, prišla je pred njega edna kača, ka je znala gučati pa njemi je pravla, naj njoj dá ednoga konja. On njoj se je jako molo, naj bi njemi nahála, pa je pravo, lahko njemi šče trijé ne dojdejo, da je jako deleč do njegovoga douma. Nu kača je pravla, da more dati, či ne dá, da ga vmorí. Pa njoj je on dao, te sta njemi ostala samo dva. Kača je eden čas jahala pa je konj oslabo, doli spadno i pogino. Te njemi je kača pravla, da njoj dá drugoga. Nu on njoj se je jako molo, da ne dá, pa je pravo, da ne dá, da zná, da njemi dva ne dojdeta. Nu kača je pravla, da more dati, či ne dá, da ga vmorí, pa je mogeo dati i drugoga, te njemi je ostao samo eden, na šterom je sam jahao. Pa je i tistoga kača malo jahala pa je konj oslabo i doli spadno, pa njemi je ta kača pravla, naj njoj dá tistoga, na šterom sam jaše. Gđa je vido, da je drugač nej, pa je te dao i zadnjega, pa je tistoga malo jahala pa je doli spadno i pogino. Te njemi je pravla kača: Ka bodeš zdaj ti z menom, da sam te jas od 'sej trej konjov spravila? Nu soldák je pravo: Ka si ja s téov pomorem? Nu kača njemi je pravla, naj on zeme edno šibo pa jo naj tak dugo bije, dokeč ne preseče 'so kožo na njoj. Pa je on tak včino. Gđa je že 'so kožo na njoj presekao, te njemi je pravla, naj zdaj tiste falačke kože doli ž nje trga. Pa je on tak včino. Gđa je 'se ž nje strgao, te je postala tista kača lepa divojka pa je pravla soldáki, naj povéj, kaj šče, da njemi ona dá. A on je pravo, da bi se on ž njom oženo, a divojka je pravla, da nej, da si lahko on lepšo zeme, kak je ona, pa je ona njega ednom šibom tak bila, dokeč neje postao mladi, pa njemi je dala edno robačo i edno vreče, pa njemi je pravla, da gđa de on to robačo meo i sablo, da nadlada, ka šte de šteo, samo naj dobro pazi na to. Pa njemi je pravla, da naj ide krali, da ga najde jako žalostnoga za stolom sedeti, da trijé krali na njega bijejo. On je šou pa je tak najšeo, kak njemi je ona pravla. On je pravo krali, ka njemi dá, da on nadlada njegovoga neprijatela, a krao njemi je pravo, da njemi dá, ka šče. A on je pa pravo, da drugo ne prosi, nego naj njemi dá njegovo naj mlajšo čer, a krao je pravo, da mu dá z drage voule, samo či nadlada. Gđa so že šli v boj, pitao je on krala, či šče, da bi šteri ostao od neprijateljske vojske, a krao je pravo, naj samo trijé generali ostanejo. Kak je on maho

sablom, 'si so spodnoli, samo so trijé generali ostali, a nje je dao vrči v temnico i krao mu je dao svojo čer, ka se je ž njom oženo. Gda se je ona ednouk šetala pouleg temnice, pa jo je eden generao pitao: Ka má tvoj mouž, da je tak močen? A ona je pa pravla, da ne vej za drügo, neg on ma edno robačo, da jo sigdar sam peré i 'da jo süší, da golom sablom straži, i edno sablo da, gda je nejma pripasane, da jo sigdar má zaklenjeno. Pa je pravo generao njegovoj ženi, če bi ona mogla kak njemi tisto robačo zeti. Nu ona je pravla, da ne de mogla, da ne dá drügomi prati, nego si sigdar sam peré. Te je pa pravo njoj generao, naj ono dobro pogleda pa naj takšo drügo zašije. Tak je ona včiniła. Ona je prosila pa njemi je pravla, naj njoj dá, da de ona prala. Nu on njoj je nej šteo dugo dati, nu ona je pravla, naj njoj dá, naj z golom sablom pazi, če se boji za robačo, pa či bi jo kama djala, naj jo slobodno vmorí. I on njoj je dao pa je stražo z golom sablom. Ona je pa mela drügo robačo zašito ravno takšo kak njegova. Gda se je on vkrej zgledno, ona je friško tisto robačo skrila pa je drügo namočila i počela je prati. Gda jo je oprala, pa njemi je dala tisto, štero je ona zašila, a ono je odnesla i posišila pa je poslala generali v temnici. Gda si je on robačo oblekeo, na ednouk se je na njem strgalo železje i odpre dveri na temnici pa je vö zišeo s temnice pred tistoga, šteroga je prlé bila robača, pa njemi je pravo: Nu, zdaj si ti v moji rokaj, a ne jaz v tvoji. A on je pa pravo: ti mene z mojom sablom na male falačkeke zasekaj pa me zmeči v tou moje vreče pa me vrži na konja pa ga vö z varaša steraj. Tak je on včino. Na male falačkeke ga je sablom zasekao pa ga je zmetao vreče i na konja vrgeo. Gda je že konj prišeo vö z varaša, te je vreče ž njim doli spadnolo pa je prišla k njemi tista divojka, ka njemi je dala robačo, sablo i vreče, pa ga je nazaj vküp zložila. Gda ga že je vküp sklala, se je na njega huknola i on je postao pâ živ pa je pravo, da njemi je jako mrzlo. A ona njemi je pravla: Lehko ti je mrzlo, zakaj si nej pazo na robačo? On njoj se je jako molo, da bi njemi mogla pomoči. Nu ona njemi je pravla, da njemi žmetno pomore, i dala njemi je ednoga zlatnoga konja, pa njemi je pravla: Toga konja ti drago cejni; žena tistuga, šteri má tisto tvojo robačo, zbetežá pa njoj je zasenja, da ne bode prlé zdrava, dokeč ne bode tistoga zlatnoga konja jetra v rokaj mela. On ga küpi, a gda do ga sekali, pošli ti edno mlado divojko, naj drži robec, gda šteri falaček notri spadne, naj odnese tisti falaček v tvoje gredé i naj notri vrže i tam bode zraslo drevo zlatno. Gda de že tisto drevo veliko, pa se zasenja kralici, da ne bode prlé zdrava, dokeč ne bode s tistega drevja napravljena posteo i ona na njoj spala. I ti to drevo drágo cejni. Gda bodo tisto drevjo sekali, pošli edno divojko pa naj robec drži i gda skalnica notri zletí, naj jo odnesé i v morje vrže, tam bode zrasla zlatna reca pa se bode kralici zasenjalo, da ne bode prlé zdrava, dokeč ne bode žive zlate rece mela v rokaj. I tak je bilou. Gda je že reca v morji zrasla, pa se kralici je zasenjalo, da ne bode prlé zdrava, dokeč ne bode žive rece v rokaj mela. Krao je dao jako reco

loviti z vojskom. Nu te je prišeo on, šteroga je prlé bila robača, pa njemi je pravo, da naj ide vojska varaš pa naj doli dene robačo pa naj stopi v morje, da jo zgrabi. I tak je bilou. On je poslao vojsko varaš pa je doli djao robačo i stopo v morje. A gda je on doli djao robačo, on jo je friško na sebe djao pa njemi je te pravo: Zdaj si pa ti v mojoj vlasti, ka pa jaz zdaj s teov včinim? A on je pa pravo: Včini z menom, ka sam jaz včino s teov: rassekaj me na falate pa me zmeči v vreče, kak sam jaz tebé. I on ga je rassekao i zmetao vreče i vrgeo na konja i vö z varaša stiraó pa je tam doli s konja spadno i sprhno, a on je meo nazaj robačo.

Povzetek

Staremu soldatu so dali tri konje, da bi lahko prišel domov. Prijahal je do gozda, kjer se mu je pridružila kača in ga prosila, če sme malo jahati. Ko je jahala, je konj omagal in poginil. Nato ji je moral dati še druga dva konja in tudi tadvá sta poginila. Soldat je ostal brez konja, kača pa ga je prosila, naj jo s šibo toliko časa tolče, da ji bo šla koža dol. Soldat jo je ubogal in kača se je spremenila v lepo dekle. Nato je še ona vzela šibo in ga tepla, dokler ni postal mlad. Dala mu je srajco, sabljo in vrečo ter rekla, da bo s tem lahko vse premagal. Šel je k bližnjemu kralju in pregnal tri sovražne vojske, ki so napadle krlja. Samo zamahnil je s sabljo in so vsi popadali mrtvi na tla, le trije generali so ostali živi. Te so zaprli v temnico.

Kralj mu je dal v zahvalo svojo najmlajšo hčer za ženo. Ko se je žena nekoč sprehajala mimo tistih temnic, jo je eden od generalov vprašal, kaj ima njen mož, da je tako močan. Povedala je, da ima neko srajco in da je ne da iz rok, celo pere jo sam. General pravi, naj mu jo zamenja z ravno tako in mu prinese čudežno srajco. Ko jo general obleče, odpade železje z njega, vrata ječe se odprejo in soldat je bil zdaj v generalovih rokah. Soldat mu reče, naj ga kar seseka in zmeče v vrečo, da na konja in ga spodi iz mesta.

Zunaj mesta ga je kača spet oživila. Dala mu je zatega konja in mu povedala, da bo žena tistega generala zbolela. Sanjala bo, da ne bo prej zdrava, dokler ne bo jedla jeter njegovega konja. General ga bo kupil. Ko ga bodo sekali, naj pošlje tja dekle, da bo ujela košček mesa. Tega naj posadi na njegovem vrtu, da bo iz njega zraslo zlato drevo. Kraljici se bo spet sanjalo, da ne bo prej zdrava, dokler ne bo spala na postelji iz lesa tega drevesa. Ko bodo drevo sekali, naj pošlje dekle, ki naj drži robec, v katerega bo padla trska tega drevesa. To naj vrže v morje in iz nje bo nastala zlata rasa. Kraljica bo spet sanjala, da ne bo prej zdrava, dokler ne bo imela v rokah žive race.

Soldat se je ravnal po njenih besedah in vse je bilo tako, kot je napovedala kača - dekle. Ko je kralj slekel srajco, da bi stopil v morje po zlato raco, je soldat

brž zgrabil srajco in jo oblekel. General je bil zdaj v njegovi oblasti. Soldat ga je razsekal in dal v vrečo ter na konja. Zunaj mesta je vreča padla s konja in general je strohnел, soldat pa je imel spet svojo robačo.

Konj, sabla, robača, ad ATU 318

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 5 (1885), str. 349–350.

Ribič, ad ATU 303 + ATU 318

Kraj: Livek, Primorska.

Objava: Gabršček 1910, str. 199–215, št. 27.

ATU 325 Čarovnikov učenec / The Magician and His Pupil

A: Oče je dal sina v šolo čarovniku. Ko pride čez leto dni ponj, ga mora prepoznati med ostalimi učenci, ki so vsi spremenjeni v ptice (ali druge živali). Sin že prej očeta poduči, kako ga bo lahko prepoznal; oče ga res prepozna in odpelje s seboj.

B: Sina, ki je samo za pečjo ležal, oče nažene od doma. Na poti sreča čarovnika (hudiča), pri katerem se izuči čaranja. Zdaj se vrne domov in naroči očetu, naj ga gre prodat na sejem.

Oče uspešno proda sina, spremenjenega v vola (ali drugo domačo žival), saj se je sin izučil čarovniških veščin. Na poti domov se sin odčara in vrne k očetu, saj oče skupaj z živaljo – po njegovem nasvetu – ni oddal tudi povodca. Ko pa nazadnje kupec - čarovnik prehití očeta in vzame povodec, dobi čarovnik, še preden ga oče sname, ponovno oblast nad svojim učenecem. Toda sin se spremeni v ptiča, nato v prstan, ki si ga nadene princesa na roko, in nazadnje v pšenično zrno, ki ga skuša čarovnik med ostalim zrnjem v podobi kokoši pozobati. Toda sin se spremeni v orla (lisico) in premaga čarovnika.

Literatura: Ovid, *Metamorfoze* (VIII, 871–875); Straparola, *Piacevoli notti* (VII, 5; Maestro Lattantio); Grimm 68; BP II, 60–69; Marzolph / Van Leeuwen 2004, št. 118, 479; Zipes 2017; EM 14 (2014), 1165–1168; Zauberer und Schüler.

(Leni sin), ATU 325

Kraj: Ljutomer.

Zps.: Jožef Kosi, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/38,2.

Objava: Kropelj 1995, str. 236–237.

En kmet je ima vmajega sina, da je sploh pri peči leža. Če so ga oče pri enen kraji vün natirali, je že od druge strani drgoč k peči priša. Ko kmet enok s se-jema domu pride, mu je prinesa za en groš vajko, pa je reka, idi se negi obesi,

za drugo si tak ne. On pa resen gre v šumo pa je iska eno drevo, kde bi se obesa. Te pa pride en hudič k njemu pa je reka, kaj tu delaš, on pa reče, obesa se bom. Hodi rajši z menoj, boš pod kotlom kūra pa boš 200 na mesec služu. On pa resen z njim gre pa je že neke dneve tan kūra. Enok je hudič nekam odiša, ovi pa gre v zadnjo hišo, tam pa je dosti knjig najša pa si je ene vzeja, da bi pri ognji tisto šteja. Tam notri pa so same coprnije bile. Ko pa hudič domu pride, je ovi hitro knjige naopak obrno, da bi on misla, da šteti ne ve. Hudič pa ga pita, kaj to delaš, on pa reče, jaz to gledam, da je tak lepo črno na belem. Ja, če ne veš šteti, te že smeš notri gledati. Ovi pa se je vse coprnije s tistih knjig navča, te pa je od hudega odiša, pa je drgoč ša za peč ležat domu. Zdaj so se oča drgoč mogli nad jin čemeriti, da je samo pri peči leža. Ko pa je v bližjen trgi en sejen bija, je on reka: Jaz se bom v eno telico spremenja, pa me morete na sejen gnati, pa od 500 fale ne dati, pa vajke ne smite v kraj dati.

On se resen v telico spremeni pa so ga oča na sejem gnali. Tam pa je nenok dosti küpcov vküp prišlo, da je lepa telica bila, pa so jo včasig za 500 rajš odali. Ko oča s sejema domu pridejo, so že sina najšli za pečjo ležati. Dere drugi sejem pride, se je sin v bika spremenja, pa je tudi reka, da ga od 500 rajš fale ne smejo dati pa vajke ne smejo od sebe dati. On ga drgoč žene pa ga je po tak nenok za 500 rajš oda, ko pa domu pride, pa je sin že za pečjo leža. To tretjokrat pa se je sin v enega kuja spremenja. Zdaj pa je ti hudi to zveda pa je sam ša na sejem, da bi ga on küpa. On obeča včasig 500 rajš pa da bi mu vojko tudi kcoj dali, oni pa so dolgo ne šteli, potem pa so le dali; so si mislili, saj mam tak 1500 ranjš že pri sebi. Ko pa oča domu pridejo, pa je sina ne za pečjoj bilo, te pa jin je jako žal bilo, da so mu vojko tüdi dali. Hudič pa je ovega k kovači gna, da bi ga on vkova, pa ga je za slivo priveza pa je notri v kovačnico odiša. Ko konj tak žalostno okoli gleda, je v gorjen štaki zagleda deklino, da je dol skoz okno gledala, pa je njo praša, da bi ga odvezala. Ona pa gre dol pa ga je odvezala, on pa je odbeža proti domu. Ko hudič to preštima, se je hitro v psa vrga pa je za njin beža, konj pa se v goloba vrže, da bi psovi vujša, hudič pa se hitro v jastreba vrže, da bi tistega goloba zgraba, golob pa je skoz eno okno zleta na mizo pred eno deklino, ki je šivala, pa se je v zlati prstan vrga, deklina pa si ga je hitro na prst djala. Hudič pa si je na dvorišče dol seja pa se je v človeka spremenja pa je ša v hišo in je tisto deklino za prstan prosa, ona pa reče: Toga jaz ne smem dati, to je meni moj mož da. Hudič pa joj je strah dela, da bi mu mogla dati, ona pa je z rokoj mahnola pa jo je prstan dol opa pa se je v pšenično zrno spremenja; hudič pa se je v kokota vrga, da bi tisto zrno pozoba, ovi pa je se v lesico spremenja pa je kokota razčesa. Potli pa je doma odiša pa še lahko zdaj za pečjo leži.

Črnošolec, ATU 325

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenija 1849, str. 52.

Ponatisi: Kelemina 1930, str. 43–44, 4/IV; Kroje, Dapit 2006, str. 16, št. 5.

Prevod v angleščino: The Wizard's Apprentice, ATU 325

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kroje, Šmitek, Dapit 2010, str. 109–111, št. 76.

Učenec ve več kot učenik, ATU 325

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/182.

Objave: Kroje 1995, str. 195; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 32–33; Stanonik 1999, str. 62–63.

Prevod v angleščino: Apprentice Knows More Than the Master, ATU 325

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, 1838.

Objava: Stanonik 1999, str. 173–174.

Prokšeni sluga [črnošolski sluga], ATU 325

Kraj: Varaždin.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski glasnik 4/8, 1859, str. 88–89.

Ponatisi: Kres 4 (1884), str. 557–558; Krek 1885, str. 115–117, št. 50.

Od treh bratov, k so per hudič služil, ATU 563 + 325

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/100.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, št. 12: Trije bratje, ki so pri hudiču služili.

Prepis pravljice je pri pravljичnem tipu ATU 563.

Od izdanga gradu, ATU 400 + 325

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/39.

Objava: Ljubljanski zvon 9, 10 (1896), na platnicah: O izdani graščini.

Objava rokopisa: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 290–294, št. 100:

Ukleta graščina.

Čarovnik, ATU 325

Kraj: Ptuj.

Objava: Popotnik 5/6; 7 (25. 3. 1884, 10. 4. 1884), str. 90–92, 106–108: Narodna pravljica iz ptujskega okraja.

Od ubogega dijaka čarodeja, ATU 325

Objava: Nedeljko 1884, str. 14–17. Ponatis: Nedeljko 1894, str. 17–20.

Der Pferdehändler und der Teufel, ATU 325

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 47, št. 70.

Prevod v slovenščino: Trgovec s konji in hudič, ATU 325

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / prevod: Trifunovič 2015, št. 70.

V vragovi službi, ATU 325

Objava: Flere 1931, str. 132–136.

Ta, ki je šel skozi jamo, ATU 325

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Waitawa.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 33-B, 11/142.

ATU 325* Vajenec in črne bukke / The Sorcerer's Apprentice

Čarovnikov vajenec prebere odstavek iz čarovniške knjige in prikliče duhove, ki jih ne zna odpraviti. Ko prebere stavek od zadaj naprej, duhovi izginejo.

Literatura: BP II, 60–66.

Črne bukke, ATU 325*

Kraj: Petrušnja vas, pri Šentvidu pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 8. 9. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Zvezek: Teren 5: Št. Vid pri Stični 5, št. 28, str. 29.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 203, št. 35.

An vandrovč je ukrov v samostani črne bukke. In je pršu ke gor v Prstavlja vas pa je tiste bukke tam prodav. In Hrstan iz Petrušne vasi je zmerom rad stavu lotrije. Zmenla sta se Hrstan in uni s Prstavlje vasi, Bavh, de bosta poiskala številke iz črnih bukev in stavla v lotrije. In toku je Hrstan vzev tiste bukke, tiste bukke je brav in se je začela bajta trest. Toku da so babe devale vən čez okən patrnoštre pa žegnana voda, de so škropile. Se je pa nehala bajta trest. Hrstan je biv pa v hiši, se je pa sam vəs tresu, kəga je vən iz črnih buku prebrav.

ATU 326 Mladenič, ki je hotel spoznati strah / The Youth Who Wanted to Learn What Fear is

Mladenič, ki se ni ničesar bal, se odpravi v svet, da bi spoznal strah. Pri-spe na različne kraje, kjer se srečuje s številnimi prikaznimi in se sooča s težkimi nalogami. Brez strahu obrije vraga, prebije noč pod vislicami ali v zakletem gradu igra karte z duhovi. Z neustrašnim obnašanjem odčara zakleti grad in za nagrado dobi grofično za ženo. Nazadnje spozna strah, ko ga zjutraj prebudijo z mrzlo vodo, ki mu jo zlijejo v obraz.

V nekaterih variantah se vrne v rodni kraj, kjer prespi, zjutraj pa ga prebudijo tako, da ga polijejo z vodo, v kateri plavajo ribe, ali se prestraši ptiča, ki mu zleti v obraz.

Opomba: Med slovenskimi pravljicami je veliko takih, ki pripovedujejo le o pogumnem možu, ki je v gradu, v katerem je strašilo, s svojo neustrašnostjo pregnal zakletega človeka ali vraga. V tem seznamu so označene kot: ad ATU 326.

Prim.: ATU 326A*

Literatura: Straparola, *Piacevoli noti* (IV, 5); Grimm 4; BP I, 22–37, III, 537; Anderson 2000; EM 5 (1987), 584–593; Fürchtenlernen.

Strah, ATU 326

Kraj: Bratonci, Prekmurje.

Povedala: Franica Kolbelova.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 48–59.

Oče je imel sina razbijača.

»Marko se nikogar ne boji,« tako so pravili ljudje o njem. Oče bi pa seveda imel rajši dobrega in pobožnega sina, kateri bi njemu pomagal tako, kakor pomagajo drugi sinovi očetu. Zato pravi nekega dne sinu: »Sin moj, zakaj nisi tak, kakor so drugi dečki, zakaj si razbijač?«

Takrat pa pove Marko očetu, da ga vedno jezi to, ker ne ve, kaj je strah. Zato ne more mirovati, dokler ne spozna strahu.

»Pa idi ponoči na pokopališče!« pravi oče. »Tam boš že zvedel, kaj je strah, če že moraš vedeti.«

Sin gre res še tisti večer na pokopališče. Ko se pa zjutraj vrne, pove očetu, da je čakal celo noč na pokopališču strahu, pa ga ni bilo.

»Potem ti pa ne morem pomagati,« de oče. »Idi po svetu in kadar spoznaš strah, potem se pa vrni.«

Marko se poslovi, vrže torbo črez pleča, vzame v roko palico ter gre po svetu iskat strahu.

Na večer pride do tretje vasi in tam tudi do zadnje hiše. V tisti hiši je pa prebival star mož, vaški zvonar.

»Kam pa ti, sinko, tako pozno zvečer?« ga vpraša zvonar.

»Po svetu, očka, po svetu. Rad bi poznal, kaj je strah,« odgovori Marko prijaznemu možu.

»No, potem pa ni potreba iti dalje, če je tako,« nadaljuje smehljaje starec zvonar. »Kar pri meni ostani! Strah je namreč v naši vasi doma. Se že spoznata.«

Že tretji dan je bil Marko pri starcu zvonarju, a strahu še ni videl. Zjutraj, še predno se je daniło, pa pokliče zvonar Marka.

»Sinko! Slabo vreme je danes, jaz sem pa že star in težko hodim. Stopi no ti in zvoni dan mesto mene!«

Marko skoči s postelje, se urno obleče in gre naravnost proti cerkvi, okrog katere je bilo pokopališče. Seveda ni niti slutil, da je postavil stari zvonar prejšnji večer k vrvi, za katero se vleče zvon, nalašč mrliča tako, kakor da bi zvonil.

»O, dobro jutro, boter!« pozdravi Marko mrtveca. »Kasno se je vam videlo, pa ste prišli zvonit.«

V tistem hipu posveti izza oblakov skozi zvonikovo luknjo mesec ravno na mrliča pri vrvi. Huj! Kako je bil grd! Kazal je dolge, rumenkaste zobe in koža mu je bila že zelenkasto bela.

»Kar začnite, boter, kar začnite, če že tam stojite!« ga nagovarja Marko, ki se mu ni zdelo vse to nič posebnega. Pa mrlič se ne gane in tudi ničesar ne odgovori.

»Pozvonite vendar, ali pa proč!« se razčemerj Marko. Ko pa vidi, da se oni niti ne gane, ga sune v stran, da se mrtvec prekucne na tla, sam pa prime za vrv in lepo mirno odzvoni ter se vrne meni nič tebi nič k starcu zvonarju. Ko že leže v posteljo, mu pove, kako je bilo.

»Pa se nisi nič prestrašil?« ga vpraša zvonar.

»Človeka bi se ustrašil!« pravi Marko začudeno. »Saj človek vendar ni – strah.«

»No, če se ne bojiš niti takšnih ljudi, potem je pa najboljšo, da greš dalje po svetu. V naši vasi je to največji strah.«

»Tudi dobro,« si misli Marko in vrže torbo čez pleča, vzame palico v roko in hajdi v svet. Pa dolga je cesta, širok je svet. Tri dni je že hodil in tri noči, ko pride v temen les. Na sredi tistega gozda je pa stal zakleti grad.

Marko potrka na vrata in pride mu odpirat star, sključen možiček, kateremu pove, da išče tako službo, kjer bi ga naučili, kaj je strah.

»No, boljšega mesta bi si ne mogel zbrati, sinko,« mu odgovori starček, ki je bil za vratarja v zakletem gradu. »Da znaš: ta grad je zaklet, jaz sem pa vratar v njem. Podnevi prebiva tu velik gospod, grof. Ponoči pa hodijo namreč po gradu strahovi, kateri raztrgajo vsakega človeka na male kose.«

»Očka, sprejmite me za pomočnika!« prosi Marko ves vesel, da bi enkrat vendar že videl – strah.

»Vrečico zlatih penez dobi tisti, kateri ostane čez noč živ v prvem nadstropju gradu. Pa še to ti moram povedati, da ti nisi prvi, katerega bodo raztrgali strahovi na kosce, če že hočeš ostati.«

»Brez plačila tudi ostanem,« pravi Marko vesel. »Bom vsaj enkrat videl, kakšen je strah!«

Starec maje z glavo in vodi nenavadnega dečka v prvo nadstropje. Za večerjo mu da mleka, pšena in še zavitek tobaka po vrhu, da bi mu ne bilo predolgočasno. Sam pa odide v svojo sobico, zaklene vrata in zmoli svojo večerno molitev. Zraven pa še pristavi par očenašev za dušo tistega, ki čaka nad njim v prvem nadstropju gotove smrti.

Martin se spravi v prvem nadstropju v veliko grajsko kuhinjo, da si skuha za večerjo kašo. Kaša je že zavrela in Martin jo je pridno mešal, ko odbije grajska ura dvanajst.

»Ti!« se oglasi nekje nad njim neznan glas. »Jaz skočim na tla.«

Martin se ozira na vse strani, pa ne vidi nikogar. Zato meša naprej kašo in mirno odgovori neznancu: »Dobro, dobro. Kar skoči! Čemu bi bil jaz sam? Bom imel vsaj pomagaca in mi bo krajšal čas.«

Komaj pa izgovori te besede, že se odpre strop in na tla padeta dve goli nogi.

»Samo nogi?« se začudi Marko. »Kako pa bosta vidve siroti jedli?« še pristavi, ker se mu je vse to zdelo dokaj smešno, in meša kašo meni nič tebi nič.

»Ti, zopet skočim!« se oglasi glas v drugo.

»Skoči, skoči!« odgovori Marko. »Saj ravno čakam, da dobim pajdaša. Kaša še bolj diši, če jo jesta dva.«

Zopet se odpre strop in k nogam pade trup.

»Brez rok, brez glave!« se še bolj čudi Marko. »No, boter; ti tudi ne boš jedel kaše tak, kakršen si.«

Tako se pogovarja Marko z neznanim glasom. Medtem pa padejo še roke, glava in dolgi vražji rep na tla. Vse je pa ležalo razmetano po tleh. Tisti nad njim je pa kričal: »Pazi, takoj skočim!«

»Kaša je gotova, boter,« pravi Marko. »Tvoji udje so res že vsi tu, a taki ne morejo jesti. Čakaj malo, morda jim pa le pomorem k življenju.« In res začne sestavljati razmetane ude. Noge postavi k trupu, potem roke, spodaj rep in nazadnje pa še glavo pritakne.

»Ham!« zakriči glava, ko se je dotaknila trupa, telo skoči pokonci in pred Markom stoji sam – vrag.

»Ham praviš?« de Marko. »Eh, potem si pa gotovo lačen, siromak. Pojdi bliže in sedi! Polovica je tvoja, polovica pa moja. Midva se bova že zbogala.«

»Ne pravim za to ,ham', ker sem lačen kaše,« odgovori vrag na prijazno vabilo, »ampak tebe hočem pojesti, tebe!«

»No, veš kaj? Če si pa tak norec, da ti je človeško meso ljubše nego dobra mlečna kaša, potlej me pa kar jej, jaz bom pa kašo.«

»Človek!« se začudi hudobec. »Jaz sem vendar sam vrag, ali ne vidiš? Pa zakaj se me ne bojiš?«

»Čemu bi se bal vraga? Ljudje vendar pravijo, da se bojijo samo strahu, kolikor vem. Tega gospoda mi spravi semkaj, pa ti prav rad prepustim vso kašo.«

»Na takega človeka pa še nisem naletel,« si misli vrag. »Čakaj, jaz ti že pomagam!«

In res. Vrag pomiga z repom, strop se odpre in v kuhinjo so kapali vrageci kakor poleti toča na polje.

»Hej!« zavpije Marko pri tem direndaju. »Sami vidite, da za toliko ni tu prostora; boste še katerega pohodili v tej gneči!« Potem pa mirno je kašo in se ne briga za vragove, ki se okrog njega gnetejo, cvilijo, ropočejo in skačejo. Polovico kaše je srečno že spravil pod streho. Potem pa mu je bilo že preneumno. Zato vzame skledo in pravi: »Na! Kateri je najbolj lačen, tisti naj je! Drugi pa pridite jutri! Jutri skuham za vse.«

Vragovom je ugajal nenavaden dečko. Smeje so odklonili njegovo kašo in ga povabili k sebi za mizo, katera je bila polna jedi in pijače. Marko seveda ne pomišlja, ampak prisede k njim, je, pije, kadi in pleše ž njimi. Bilo mu je tako kratkočasno, da mu je bilo skoro žal, ko je prvič zapel kokot.

»Zdaj pa mi gremo,« se oglasi prvi vrag. »Ti pa lahko poveš gospodarju, da si mu rešil grad, ker sedaj ne smemo več priti semkaj.«

Zjutraj na vse zgodaj prideta grof in pa njegov vratar pogledat, kaj je s tujcem. »Raztrgan bo, kakor so bili vsi drugi pred njim,« si misli grof. Pa kako se začudi, ko zagleda Marka za mizo, na mizi pa polno mesa, vina in belega kruha. Marko pa zadovoljno je in pije, kakor bi se ne bilo prav nič zgodilo.

»Dragi prijatelj,« reče grof. »Ti si mi rešil grad, zato ostaneš pri meni. Za brata te vzamem in dokler boš živ, te bom gostil v zahvalo, ker si mi rešil grad strahov.«

»Hvala, gospod grof,« mu odvrne Marko, »a jaz ne ostanem tu niti urice. Ali zvem, kakšen je strah, ali pa grem iz tega sveta.«

Tako se Marko napoti dalje po svetu.

Pa ga doide na poti ženska, katera je nesla mleko v mesto.

»Fant, če si mlad pa samo malo grd, pojdiva skupaj!« ga ogovori kmetica. Ona je bila vdovica in je imela doma samo eno hčer pa nobenega moškega pri hiši. Ko je zvedela od Marka, čemu hodi po svetu, mu obljubi, da mu ona pokaže strah, če vzame njeno hčer za ženo.

Marko je bil s tem zadovoljen in gre z njo.

Iz mesta prideta vsa trudna in lačna na vdovčin dom. Hči je ravnokar pripravljala ribe za kosilo. Mati ji nekaj zašepeče na uho in hči gre iz hiše. Marko pa sede na klop, si prižge pipo tobaka in gleda vdovico, ki se spravlja k delu, da bi zamesila kruh.

»Marko, pri studencu je na tleh veliko rešeto,« mu pravi vdovica. »Kruh bom zamesila in moram presejati moko. Stopi ti in mi prinesi rešeto!«

Marko se seveda ne brani, ampak gre ponj. Komaj pa pride in privzdigne rešeto, pa zleti nekaj črnega izpod rešeta in naravnost Marku v obraz.

»Joj, joj!« zavpije Marko ves bled od strahu, da mu pade rešeto iz rok.

»Kaj pa je, Marko,« se smeje vdovica na pragu, »da tako kričiš?«

»Ne vem, kaj je bilo, a tako sem se prestrašil, da mi je še celo rešeto padlo na tla. Kaj je bila vendar ta črna pošast?«

»Strah, sinko moj, strah, če bi rad znal.«

Marko je sicer še vedno trepetal od prestalega strahu, vendar je slednjič prasn timer smeh.

»Hčer ti sicer vzamem za ženo, kakor sem obljubil,« reče naposled, »a pošteno si me znorila, to vidim. Pri nas pravijo takim strahovom – vrane.«

Strahu željan, ATU 326

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan.

Objava: Novice 17/14 (6. 4. 1859), str. 110: Pravlјice iz Kranjskega 2.

Ponatis: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 50–51.

Cerkovnik je imel sina, ki ni poznal strahu. Z župnikom ga skušata spraviti v strah, zato pregovorita nekega fanta, da se naredi mrtvega in se uleže na mrtvaški oder, kjer ga bo vahtal cerkovnikov sin. Ker hoče fant uiti, ga cerkovnikov sin zakolje. Obupajo nad njim in ga pošljejo v svet, da bi odkril strah. Pride v mlin, ki ga ima v najemu hudič. Cerkovnikov sin ga prežene, da dobi mlinar mlin nazaj. Pošljejo ga v

nek grad, kjer straši. Tukaj tri noči gosti strahove in jih odreši kazni, zato se mu zahvalijo z denarjem in gradom. Nazadnje se vrne domov in neka ženska svetuje župniku, naj fanta zaprejo v ječo z enim oknom. Dajo mu luč, pod skledo pa skrijejo vrano. Radovednost ga premaga, dvigne skledo, vran se mu zaleti v obraz in zdaj se fant prvič v življenju prestraši.

Čuden strah, ATU 300 + 326, pesem

Spesnil: Anton Kos.

Objava: Slovenski glasnik 5/6 (1. 6. 1860), str. 166–172.

O nestrašljivem dečku, ATU 326

Zps.: J. Plahtarič.

Objava: Slovenski glasnik 9/3 (1. 3. 1866), str. 106–108: Slovenske narodne pripovedke.

Ponatis: Nedeljko 1889, str. 38–41.

Prepis: Franc Senekovič v Zgornji Ščavnici pri Sveti Ani, 1898; objavljeno v: Senekovič / Stanonik 2011, str. 95–96, št. 16.

Deček bi bil rad videl strah. Oče ga pošlje ponoči na pokopališče, a ga ni bilo strah. Zdaj gre v službo k rablju in leži ponoči pod obešenci, a ga ni strah. Eden ga pošlje v gozd, da odkoplje ukradeno monštranco in jo vrne v cerkev. Nato ga pošlje v deveto deželo v grad, kjer stanuje dvanajst vragov. Postreže jim, nato gre s prižgano svečo z vragom iz sobe v sobo. Ob enih ponoči so peklenščki zapustili grad in graščak mu je dal hčer v zakon.

Sv. Jožef, ATU 326 + 1063A + 1045 + 1640

Kraj: Goriško, Primorska.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/17.

Objava: Krolej 1995, str. 172–175; Pegan / Černigoj 2007, str. 68–76, št. 12.

Strah v gradu, ad ATU 326

Kraj: Suhor, Bela krajina.

Zps.: Anton Žlogar, 1869–70.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/226,8.

Kako je metavec strahu iskal, ATU 326 + 300

Kraj: Pohorje.

Zps.: Ivan Macun.

Objava: Letopis Matice Slovenske 1869, str. 88: Pogled v Pohorje. Potopisna črtica.

Ponatis: Krek 1885, str. 50–52, št. 23: Bom padel.

Od fanta, ko je strahu jeskov, ATU 326

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: žena, prodajalka posode.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/103.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 94–100, št. 15: Fant, ki je strahu iskal.

Od frišnih fig, ATU 751G* + 1000 + 570 + 326 + 513 + 566

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: žena, prodajalka posode.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/80 in: JAZU 3.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, št. 114: Frišne fige.

(Berač odreši vojakovo dušo), ad ATU 326

Kraj: Rogatec, Štajerska.

Zps.: Mihael Lendovšek - Rogacki, ok. 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/5.

Od starega žolnirja, ad ATU 326 + 1093

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Mir 2/9, 10 (10. 5., 25. 5. 1883), str. 70–71, 79: Za poduk in kratek čas. Od starega žolnirja. (Narodna pripovedka).

Duh, ad ATU 326

Zps.: J. M.

Objava: Vrtec 13/12 (1. 12. 1883), str. 188–189.

Kako se je vrag muzike vučil, ad ATU 326 + 1159

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1884, str. 145–146, št. 8: Narodne pripovedke.

Človek duha podbril, ad ATU 326

Kraj: Krapina, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1884, str. 146–147, št. 9: Narodne pripovedke.

Vraga je premagal, ad ATU 326

Zps.: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, po letu 1908.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 89–90, št. 12.

Bom padel, ad ATU 326

Zps.: Ivan Macun.

Objava: Letopis Matice Slovenske 1869, str. 88.

Ponatisa: Krek 1885, str. 50–52, št. 23; Brenkova 1985, str. 208–211: Padel bom.

Kaj je »Bog plati« vreden, ad ATU 326

Zps.: Ivan Skuhala (J. S. Gombarov).

Objava: Ljudska knjižnica II, 1886: Iz mladih dni – za mlade ljudi, str. 173–175, št. 16.

O mladeniču, ki bi rad strah poznal, ATU 326

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1892, str. 25–31.

Ponatis: Bolhar 1952, str. 127–132; Bolhar 1964, str. 129–134.

Der Schlossgeist, ad ATU 326

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 17–18, št. 5.

Prevod v slovenščino: Grajski duh, ATU 326

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 5.

Der gefallene Teufel, ad ATU 326

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 48–49, št. 73.

Prevod v slovenščino: Padli hudič, ATU 326

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 73.

Zakunyäni grat (Strah v lotmerškem gradu), ad ATU 326

Kraj: Ljutomer.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Časopis za zgodovino in narodopisje, 1913, str. 4–5, št. 4.

Ponatisa: Kelemina 1930, str. 161, št. 106; Kühar / Novak 1988, str. 170–172, št. 4.

Rakičanski grat, ad ATU 326

Kraj: Rakičan, Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Časopis za zgodovino in narodopisje, 1913, str. 8–9, št. 11.

Ponatisa: Kelemina 1930, str. 160, št. 105; Kühar / Novak 1988, str. 174–175, št. 11.

O kraljiču, ki se ni nikogar ustrašil, ATU 326

Kraj: Rimske Toplice.

Zps.: Maks Šnuderl, 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/197.

Objava: Krolej 1995, str. 248–249.

Jurko je iskal strahu, ATU 326, literarna pravljica

Objava: Milčinski 1917, str. 83–91.

Strah v pliberškem gradu, ad ATU 326

Kraj: Pliberk, avstrijska Koroška.

Objava: Gaspari in Košir 1923a, str. 34–36.

Zakleti mlin, ad ATU 326 + II59

Kraj: Beltinci, Prekmurje.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 13–18.

Siromaček trde glave, ad ATU 326

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 47–50.

Ponatis: Vrtec 73/4 (december 1942/43), str. 45–47.

Siromaček, ki si ni mogel drugega zapomniti kakor kratke molitvice, je šel po svetu, da bi si poiskal delo. Povsod so ga odganjali, nazadnje je prišel do gradu. Graščak ga je poslal spat v novo graščino, katero je sezidal sam peklenski rogec, za plačilo pa zahteval, da lahko odnese prvega, ki bo prespal noč v novi graščini. Ob devetih, enajstih in polnoči so prilomastili trije možaki, eden strašnejši od drugega. Siromak je vselej odmolil svojo molitvico ter vzel materino svetinjico

in prikazni so pobegnile. Grof mu je dal denarnico, polno zlatnikov, in fant se je srečno vrnil domov, kjer so kupili zemljo in postavili kočo. Odslej so imeli vsega dovolj.

Mož brez strahu, ATU 326

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 133–137.

O zakletem mlinu, ad ATU 326

Kraj: Repče, pri Trebnjem, Dolenjska.

Zps.: Vid Ambrožič, ok. 1948.

Objava: Ambrožič 1991, str. 30–34.

Pastir in vrag, ATU 326 + 330

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944b, str. 77–82.

Čarobna piščalka in meč, ATU 326

Kraj: Dobropolje.

Objava: Ljubič 1944, str. 57–60. Ponatis: Ljubič 2017, str. 57–60.

Bóndrovec in trije mrtvi, ATU 326

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 17. 8. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 208 A, 10/85.

O fantu, ki je strah iskal, ATU 326

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 57–60.

Prevod v angleščino: The Boy Who Searched for Fear, ATU 326

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1969, str. 60–70.

Bog in sveti Peter / Baug pa sveti Peter, ATU 592 + 326 + 330

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedal: József Labricz.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Porabje, T III.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 22.

ATU 326A* Duša odrešena / Soul Released from Torment

A: Reven vojak prenočuje v zakleti hiši (gradu), da bi si zaslužil nagrado. Ne ustraši se rožljanja verig, krikov ter padanja udov in delov telesa na tla. Junaško premaga vse strahove in reši zakletga človeka njegove kazni. Odrešeni mu pokaže zaklad v gradu in del tega zaklada lahko vojak obdrži zase.

B: Reven kmet (vojak) prenočuje v zakleti hiši (mlinu), da bi si zaslužil obljubljeno nagrado. Ne ustraši se vragov in raznih prikazni, ki ga skušajo ustraševati. Premaga vse strahove in osvobodi zakleto hišo (molin) vragov. Za svoj pogum je bogato poplačan.

Opomba: Pravljice tega tipa so sorodne pravljicam, ki so označene pri prejšnjem pravljicnem tipu kot: ad ATU 326.

Strah v Stopniškem gradu, ATU 326A*

Kraj: Savinjska dolina.

Objava: Orožen 1936, str. 84–85, št. 1.

V Stopniškem gradu je strašno strašilo. Gospodar se je preplašil in je šel stanovat drugam. Vendar je pa prosil ljudi, naj se kdo naseli v njegovem gradu.

V vasi Stopnik si je kupil domovanje ubog kmet. Toda kmalu mu revna bajta pogori in graščak mu dovoli, da sme bivati v gradu.

Ali tisti strah je bil grozen. Imel je obliko medveda in prišel je vsako noč ob pol dvanajsti uri. Kogar je našel v gradu, ga je požrl. V resnici je bil to sam pretvorjeni črni vrag.

Preden je šel ubogi kmet v grad, se je oborožil od nog do glave. Ko je bila ura pol dvanajst, je prišel vrag v podobi medveda in ga hotel požreti. Toda kmet je hotel strah nabosti in ubiti.

Tedaj pa mu da pošast znamenje, naj miruje. Pomigne mu, naj gre za njo.

Prideta v sredino gradu. Tu pa se nepričakovano pogrezneta in prideta v delavnico, kjer so vrage delali denar.

Vraki kmeta bogato obdarijo in ga prosijo, naj jih nikdar ne izda. Za vsak slučaj se pa izsele v globoko jamo.

Ubogi kmet pa si je z darovanim denarjem lahko kupil grad, kjer je s svojo družino mirno živel in srečno gospodaril.

Vod strahu, ATU 326A*

Kraj: Vipavska dolina.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/85.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 136–139, št. 29.

Kakšna muč ma svet' kriš, ATU 326A*

Kraj: Borovnica, pri Vrhniku.

Zps.: Franc Kramar, 1910.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/2,9.

Vraga je premagal, ad ATU 326

Kraj: Borejci, Prekmurje.

Povedala: Jelena Bogari.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 66–71.

Dva vandrovc, ad ATU 326A*

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 27. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 B.

Mlin, ATU 326A* + 330

Kraj: Verica, Porabje.

Povedala: Merkli Györgyné.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Porabje, T II.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 21.

ATU 327 Otroci in demon / The Children and the Ogre

Ta pravljіčni tip vsebuje sorodno motiviko kot pravljіčna tipa ATU 327A in 327C. Otrok/otroci (človek) se znajde/znajdejo v hiši demona, a se uspe/uspejo z zvijačo rešiti in pobegniti.

Literatura: Chauvin 1892, VI, 26, No. 197, VIII, 39, No. 8A; Goldberg 2000.

Od Psajnarjev, ATU 327

Kraj: Čemšenik, Štajerska.

Povedal: Mihael Goste iz Čemšeniškega.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/43.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 416, št. 149: Psajnarji.

Enkrat so enega Psajnarji ujeli in ga gnali na svoj dom in ga zaprejo v hišo in potlej so ga z lešniki redili kakor svinjo, zato ker so Psajnarji dejali, da se z lešniki najbolje redi; in so dejali med sabo: »Dobra bo ta pečenka, ko se ornk zredi, ga bomo pa pekli.«

Jetnik je pa vse to čutil, kar so se pogovarjali o njem, kako ga bojo redili in potlej spekli. Psajnarji so mu dajali lešnikova jedrca in ga že dalj časa redili; in enkrat pa oni gredo zdoma in stari ženi doma naročijo, da jim mora tega človeka speči, da ko pridejo domov, bojo dobro pečenko jedli. Oni grejo zdoma in le Psajnarico doma pustijo, da bi jim redečega človeka spekla. Ona peč hudo zakuri kakor za kruh in potlej gre po človeka in ga za roke prime in mu reče: »Zdaj pa pojdi z mano v kuhinjo!«

On gre z njo in ko prideta, ga Psajnarica pred peč vleče, da bi ga v njo porinila kar živega, da bi se spekel. Pred pečjo ga ona prime, da bi ga v peč porinila, on se pa zasučē, pa on njo in ročno peč zakrije. On pa beži, kar se mu le da. Psajnarji pridejo domov in začnejo njo klicati, pa ni bilo nobenega glasu pa nikjer je ni bilo, da bi jim pečenko na mizo prinesla. Grejo sami pogledat, če je pečenka noter v peči ali ne, in ko jo zagledajo, jo kar ročno ven potegnejo, režejo in jejo. Eden jo med nogami odreže in začne vpiti: »Ojej! To je naša mati, to ni tisti človek, ki smo ga redili, to je naše matere pizdačina, glejte jo! Oni človek je pa ušel, pojdimo za njim! Morebiti ga dobimo.«

Kar ročno gredo in ga dojdejo pri neki veliki vodi; bežnik je znal plavati, oni pa ne; on kar preplava vodo, oni je pa niso mogli, jim je ušel.

psajnarji: pesjanarji, pasjeglavci; dejati: govoriti; ornk: temeljito, dobro; čuti, čutiti: slišati; hudo: zelo; dojdejo: dohitijo; bežnik: ubežnik

Divje žene ali Krivjopete, ATU 327

Kraj: Beneška Slovenija.

Zps.: Ivan Trinko.

Objava: Ljubljanski zvon 4, 1884, str. 229–232.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 208, št. 145/II.

Krivopete so šle po poslih, pred tem pa so naročile najstarejši, ki je bila za kuharico, naj skuha dečka, ki so ga že dalj časa hranile, za večerjo. Ko je kuharica hotela dečka ubiti tako, da bi zaprla nanj pokrov skrinje, v kateri so hranile orehe, jo je deček poprosil, naj se ona skloni ponje. Ko to stori, zaloputne on smrtonosni pokrov in zbeži domov.

Junaška deklica, ATU 327

Kraj: okolica Karlovca, Hrvaška.

Objava: Strohal I, 1885, št. 241. Ponatis: Kelemina 1930, str. 353, št. 248/III.

Deklico, ki je šla na mlado nedeljo nabirat lešnike, so ujeli pasjeglavci. Odvedli so jo domov in jo pitali z lešniki. Nekoč so sklenili, da jo bodo spekli v peči, toda uspe ji, da potisne v peč staro pasjeglavko na vozičku. Zbeži do vode in se prepelje čeznjo v veliki buči. Pesjani jo zasledujejo do vode.

Pastirček in babure, ATU 327

Zps.: Janko Samec.

Objava: Angelček 36/3 (november 1927/28), str. 42–43.

Baburi zvlečeta v svojo koč pastirčka. Postavita ga na mizo, sami pa počepneta k ognjišču, kjer je gorel rdeč ogenj. Trikrat vprašata dečka, ali je njun ogenj lepši od sonca, pastirček pa vselej odgovori, da kako bo lepši, ko je pa sonce ustvaril sam Bog za ljudi. Pri tretjem odgovoru baburi vstaneta, da bi ga vrgli v ogenj, v vetru pa zavihra njuna obleka in se vname. Pastirček medtem zbeži skozi okno in se reši. Vaščani pa na tistem mestu najdejo le še kup pepela.

Od kdaj ni več čarovnic v Beli krajini, ATU 327

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1956, str. 68–69.

ATU 327A Janko in Metka / Hansel und Gretel

Mačeha pregovori očeta, da pusti svoja otroka sama v gozdu. Dvakrat uspe otrokoma najti pot nazaj domov, ker sta jo zaznamovala s kamenčki, tretjič pa ptiči pojedjo krušne drobtinice, ki sta jih metala po tleh, in tako se izgubita v gozdu. Prispeta do čarovničine hiše iz sladkorja in čarovnica ju pridržita. Bratca zapre v kletko in ga redi, deklica pa ji pomaga pri delu. Bratec čarovnici vselej pomoli palčko namesto prsta, da ne bi videla, da je že dovolj rejen. Ko se čarovnica vseeno odloči, da bo bratca spekla, jo sestra porine v peč, da zgori. Otrokoma uspe s pomočjo ptic in divjadi pobegniti in srečno se s čarovničnim denarjem vrneta domov.

Literatura: Madame d'Aulnoy, *Finette Cendron*, 1698; Grimm 15; BP I, 115–126; Scherf 1995: I, II; Goldberg 2000; EM 6 (1990), 498–509; Hänsel und Gretel.

Janko in Metka / Janko nu Metka / Janko e Metka, ATU 327A

Kraj: Posočje, Italija.

Zps.: Giulia Sandrin.

Objava: Sandrin 2010, str. 59–60.

Živela sta deček in deklica, brat in sestra. Imenovala sta se Janko in Metka. Mama jima je umrla, živela sta z očetom. Oče je nekega dne šel v gozd po drva, otroka pa sta mu prinesla kosilo.

Oče jima je rekel: »Otroka, pojdita domov! Kmalu bo tema, da se ne izgubita!«

In sta takoj odšla. Toda ulovila ju je tema. Izgubila sta se v gozdu. Potem pa sta od daleč zagledala luč. Približata se in zagledata lepo majhno hiško, ki je bila vsa iz čokolade. Noter pa je živela čarovnica Čirambada. Otroka sta potrkala in povedala, da sta se izgubila.

Ona pa jima je rekla: »Pridita, vstopita, ogrejte se, tukaj bosta dobro jedla!«

Dala jima je dosti hrane, čokolade, bonbonov, piškotov in drugih sladkarij.

Naslednji dan pa je rekla: »Ti, Janko, pojdi v hlev, in ti, Metka, ga boš hranila! Ko bo pokazal palec, da bo debel, ga bom ubila!«

Otroka sta bila vsa preplašena. Uboga Metka je morala delati, čistiti in spravljaliti ter hraniti Janka.

Hišica iz sladkorja / *Ivica in Marica*, © Milan Erič (Kropej, Dapit 2006).

Nekega dne pa sta se naveličala. In je rekla Metka: »Veš kaj, Janko? Ti pokaži palec, potem pa bova že kako naredila!«

In prav tako je bilo. Janko pokaže palec, čarovnica pa reče: »Sedaj pa te lahko ubijemo, si že dovolj debel!« In zakuri ogenj v peči.

»Metka!« je rekla čarovnica Čirambada. »Poglej peč, če je dovolj gorka ali ne!«

»Oh, ne ne! Kar vi pogledajte!« je rekla Metka. »Jaz tega ne znam, ne vem, kako se peč kuri!«

Čarovnica pogleda, Metka pa jo porine v peč in odpre Janka. Nabrala sta si polno čokolade in čokoladnih bonbonov, čarovnica pa je ostala zaprta v hiši in je zgorela.

Otroka sta odšla proti domu. Ko sta hodila proti domu, sta si postavila znake, da bi potem vedela, kje je čarovničina hišica. Ptički pa so jima znake premaknili in je nista več našla. Oče ju je med tem časom iskal in iskal. Ko sta se otroka vrnila, je bil presenečen. Poleg tega pa sta prišla polna sladkarij. Vprašal ju je, kje sta bila. Onadva sta mu vse povedala, potem pa sta mu rekla, da gredo lahko iskat še sladkarije v čarovničino hišico. Ko pa so prišli v gozd, sledi ni bilo več in niso več vedeli kam. Tudi luč je izginila, saj je čarovnica zgorela. Tako tudi hišice ni bilo več.

Mačeha in pastorka, ATU 327A + ad 403

Zps.: Ivan.

Objava: Novice 15/53, 54 (4. 7., 8. 7. 1857), str. 210–211, 215.

Ponatis: Krek 1885, str. 53–57, št. 24: Mačeha in pasterka.

Mirko in Milka, ATU 327A

Zps.: Josip Hacin (Zoran).

Objava: Vrtec 30/4 (1. 4. 1900), str. 54–56: Kaj so nam pripovedovali naš dedek?

Ponatis: Kropelj, Dapit 2006, str. 11–14, št. 2: Hišica iz sladkorja.

Janko in Metka, ATU 327A

Objava: Slovenski gospodar 66/6, 9 (3. 2., 24. 2. 1932), str. 15, 13.

Ivica in Marica, ATU 327A

Kraj: Mirtoviči, Zgornja Kolpska dolina.

Povedala: Vincencija Turk.

Posnel: Jože Primc, 1993.

Objava: Primc / Stanonik 1997, str. 44–45. Ponatis: Kropelj Telban in Dapit 2018, str. 43–45.

Janko in Metka, ad ATU 327A

Kraj: Litija, Dolenjska.

Zps.: Ida Dolšek.

Objava: Dolšek / Stanonik 2000, str. 30–31.

Kako je nastal slap Boka, ad ATU 327A

Kraj: Bovec in okolica.

Zps.: Barbara Ivančič Kutin.

Objava: Ivančič Kutin 2022, str. 62–63.

ATU 327B Bratje in čarovnica / The Brothers and the Giant

Dvanajst (sedem) bratov prenočuje v hiši čarovnika (velikana), ki ima dvanajst (sedem) hčerk. Čarovnik jim ponoči namerava odsekati glave, da pa bi v temi ločil svoje hčere od bratov, natakne slednjim na glave nočne čepice. Najmlajši brat odkrije čarovnikov načrt in prestavi nočne čepice na glave čarovnikovih hčera. Čarovnik ponoči odseka glave svojim hčeram, bratje pa pobegnejo.

Prim.: ATU 303A.

Literatura: Charles Perrault, *Le Petit poucet*; Grimm 1812, 70; BP I, 124–126; EM 8 (1996), 268–270: Däumling und Menschenfresser.

(Dvanajst bratov in čudežni konj), ad ATU 327B + ad ATU 531

Kraj: Sveti Vid, nad Cerknico (Lešnjaki).

Povedal: Fr. Baraga.

Zps.: Izidor Modic, ok. 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/228.

Imel je oče dvanajst sinov. Reven je bil, da ni vedel, s čim bi jih zredil, pa je zato pobegnil v gozd. Tam si je naredil kajžico iz lubja. Odrasli so sinovi pa so začeli spraševati svojo mater po očetu. Pove jim mati, kaj se je z očetom zgodilo, sinovi pa hajd v gozd, da poiščejo očeta in ga pripeljejo domov. Oče pa – v tem dolgem času je bil že popolnoma podivjan in je hodil nag, seveda, ker je obleko, ki jo je seboj prinesel, že vso raztrgal – oče jim uide iz hišice v gozd. Kako ga vjeti? Pa si zmislijo sinovi, nacvro pohanih šnit, prineso celo obleko in par čevljev, ki so bili pa za stremene zvezani; tudi liter žganja so vzeli seboj. Postavijo sinovi pohanje ob stezi, koder je hodil oče navadno v gozd po hrano, zelišča in koreninice. Žganje pa in drugo postavijo v hišico. Gre oče po stezi domov in pobira dobro pecivo: »Vendar me še Bog ni zapustil, ker mi je dal še šnit.« Zelišč se je bil že naveličal. Vzame in prinese v kočjo še seboj šnite, vseh ni mogel snesti. Mirno zaspi starec v postelji v svoji koči. Pride jutro, zbudi se starec in vidi zraven sebe novo obleko. Ves vesel jo obleče. »O, pa čevlji so tudi še tu.« Od veselja skoči kar

z obema nogama naenkrat v čevlje. Zagleda še žganje, zgrabi steklenico in popije vse. Seveda je bil pijan od tega. Stopijo pa sedaj sinovi v hišo, oče pa, da jim bo ubežal, toliko še ni bil pijan. Pa pade, kakor je bil dolg in širok, po tleh, ker so bili čevlji zvezani, in pijan je bil seveda tudi. Pripeljejo sinovi očeta domov, kjer se je kmalu udomačil in privadil.

»Kupimo si vsak enega prav lepega konja,« reče некоč najstarejši brat. Gredo vsi, da store tako. Nakupili so si lepih, krasnih konj. Vrnejo se bratje na lepih konjih, da jih je bilo veselje gledati. Vsi so že bili doma, samo najmlajšega ni bilo. »Kakšnega konja bo pa šele ta kupil, ko ga tako dolgo ni. Gotovo bo najlepši od vseh.« Tako so se pogovarjali bratje, pričakujoč najmlajšega. Ta pa je medtem kupčeval z Ipavcem za neko staro kljuko, ki je bila že vsa tepena. Dolgo sta kupčevala, da je hotel fant že oditi. Kar spregovori konj: »Kupi me. Če ne, bo slabo za te.« In res kupi fant kljuko in odide proti domu. Posmehujejo se mu bratje, da je kupil tako kljuse, ko so mislili, da bo pripeljal najlepšega konja. »Mi bomo naenkrat za mejo pa bomo morali povsod tebe čakati,« mu kriče nasproti. In res spuste svoje konje v dir, da so bili naenkrat daleč, daleč proč. To kljuse je pa stalo, kakor bi se ne moglo ganiti iz mesta. Ko pa se že drugih več ne vidi, pravi najmlajšemu bratu njegov konj: »Kod pa midva, po zraku ali po zemlji?« »Pa pojdiva po zraku.« Najmlajši brat je bil prvi na mestu. In spet so ga tam bratje zasmehovali radi slabega konja, ko so hoteli iti k mogočni čarovnici: »Zmeraj te bomo morali čakati.« In skokoma oddirjajo. Spet vpraša konj dvanajstega brata: »Kod pa danes, po zraku ali po zemlji?« »Pa pojdiva enkrat po zemlji.« In spet sta bila ona prva na mestu, pri hiši čarovnice. Tam pa privežejo vsi svoje konje za češpe na vrtu. Čarovničini konji – bilo jih je tudi dvanajst – pa so stali v hlevu. Vedno je hodil dvanajsti brat okoli konj in jih snažil. Pa se oglasi njegov konj: »Dobro si zapomni, kar ti bom sedaj povedal. Izvršiti pa moraš danes ponoči vse v eni uri. Prišla bo čarovnica in bo nas vse odvezala od češp in prepeljala v hlev, svoje pa bo k češpam privezala. Ti moraš pa spet vse nazaj prepeljati, kakor je bilo poprej. Tudi dvanajst hčera ima čarovnica, k vsakemu bratu bo dela ponoči eno spat na levo stran. Ti pa prenesi vse, da bodo bratje na levi strani.« Pride noč; čarovnica naredi vse, kakor mu je konj njegov povedal, a tudi dvanajsti brat stori vse po naročilu konjevem. Pa pride opolnoči čarovnica v spalnico in poseka svojim hčeram glave, gre v hlev pa poseka svojim konjem glave. Zbude se zjutraj bratje in vidijo, kaj se je zgodilo. Pa začnejo vsi hvaliti svojega brata: »Ti si nas rešil, ker ti si nas predal na levo stran.« Povedal jim je bil že prejšnji večer, da bo to storil. Zasedejo konje in odjahajo.

»Kako bova pa danes hodila?« vpraša dvanajsti svojega konja. »Počasi, ker bodo šli tudi drugi počasi. Pa to ti povem, kar boš pobral danes, ti bo žal, kar ne boš, ti bo žal.« Jezdijo dalje po cesti pa zagleda najmlajši nekaj svitlega. »Kaj pa je to?«

Kar boš pobral ti bo žal,« odgovori konj. »Žal gori ali doli, pobral bom.« Pobere in spravi, bila je zlata podkev. Gredo dalje, zopet vidi najmlajši ob poti nekaj svitelega. »Kaj pa je to?« »Kar boš pobral, ti bo žal,« odgovori konj. »Žal gori ali doli, pobral bom,« in spravi zlato gosje pero. Gredo dalje, zopet vidi najmlajši nekaj blestečega, zopet ga svari konj. »Kar boš pobral, ti bo žal, kar ne boš, ti bo žal.« »Ah kaj, žal gori ali doli! Pobral bom.« Bila je zlata kita. Pri bogatem gospodarju se vstavijo bratje, da tam prenoče. Vsi gredo spat, le najmlajši hodi okoli konj in jih snaži pri svitu brleče svetilke. Zasliši gospodar, da nekdo konje snaži, pa gre vun in vzame svetilko. »Konje pa moram osnažiti,« si misli fant pa obesi podkev, da mu je svetila. Sliši spet gospodar snaženje pa vstane in vzame podkev. »Šele tri sem osnažil, pa moram vse,« si misli fant pa obesi pero; to mu je še bolj svetilo. Pa spet pride gospodar in mu vzame zlato pero. Pa mladenič si zna pomagati, odnehati noče, vzame še zlato kito; ta mu je pa najbolj svetila. Pa kaj, čez nekaj časa se spet zbudi gospodar, zasliši ga, pride in vzame mu še zlato kito. Ko hočejo bratje drugo jutro oditi, pa reče gospodar: »He ti, pripelji mi zlato ženo. Zlato kito imaš, veš, kje je tudi žena; privedi mi jo, sicer ti vzamem glavo. Za ženo pa dobiš zlato obleko.« Gre dvanaesti brat v hlev in se milo joče. Pa ga vpraša konj: »Zakaj se pa jokaš?« »Zlato ženo hoče od mene imeti gospodar, sicer mi vzame glavo; pa še sam ne vem, kje je zlata žena. Še nikdar je nisem videl.« »Saj sem ti pravil, da kar boš pobral, ti bo žal, kar ne boš, ti bo žal. Žal bi ti bilo tam pustiti vse, žal ti je pa sedaj, da si pobral. Pa nič se ne boj, bova že dobila zlato ženo. Zajezdi me, ponesem te k hiši one čarovnice. Tam zacvilim, poskočim in vdarim v zid, da se vse potrese. Tedaj pa pogleda zlata hči čarovničina skozi okno za hip. Hiter moraš biti, zgrabi jo pa oddirjati.« Gresta do čarovničine hiše. Zacvili konj in vdari v hišo, da se vse potrese, za hip tedaj pogleda zlata žena skozi okno. Mladenič pa jo zgrabi, posadi na konja in oddirjajo. Čarovnica pa dirja za njimi z mečem, pa ne dohiti jih, prej so bili čez mejo. Pripelje mladenič gospodarju zlato ženo in hoče za to zlato obleko. »Kaj? Še zlato gos mi pripelji pa jo dobiš,« veli gospodar. Spet gre mladenič v hlev, bridko se joče. »Kaj ti je, da tako jočeš,« sprašuje konj. »Zlato gos hoče gospodar od mene, pa še sam je nisem nikdar videl.« »Saj sem ti pravil, kar boš pobral, ti bo žal, kar ne boš, ti bo žal, pa si rekel: 'Žal gori ali doli! Pobral bom.' Pa ne boj se, bova že naredila, samo uren moraš biti. Šla bova spet k oni čarovnici. Tam bom poskočil in zarezgetal, da bo šlo skozi ušesa. Ustraši se gos in prileti na okno. Ti jo pa hitro zgrabi in oddirjava.« Zgodilo se je, kakor je konj naročal. Ko je konj zarezgetal, preletel je vse njegov glas, da je strahu zletela zlata gos iz peči na okno. Pa jo je pograbil mladenič in v urnem diru jo ubere nazaj. Brzo je bila za njima čarovnica z mečem, že jim je bila bliže kot prvič, pa so bili že za mejo. Tam pa ni imela čarovnica nobene moči. Prinese mladenič gospodarju zlato gos. »Ha! Kaj misliš, da mi je to že zadosti?

Še zlatega konja mi pripelji, sicer ti pa glavo odsekam,« rohni gospodar. Spet se potoži fant svojemu konju: »Saj si djal, žal gori ali doli, pobral bom, dasi sem te svaril. Sedaj pa imaš. Pa ne boj se! Hitra bova morala biti pa bo šlo. Jezdiva spet k oni čarovnici. Tam me na vrtu priveži ravno za tisto češpljo kakor prvič. Potem pojdi pa v hlev. Tam boš našel zlatega konja med dvanajst drugimi. Hitro moraš vse storiti, ker bodo konji rezgetali in ropotali, zbude čarovnico, ko boš ti konja odvezoval.« Prideta k čarovnici. Priveže fant svojega konja k češpi, kakor mu je bilo naročeno, pa gre v hlev po zlatega konja. Hržejo, rezgečejo in tolčejo drugi konji, fant pa hitro odvezuje zlatega konja, kar odrezal ga je; njegov konj se je pa kar strgal, dasi je bil fantu naročil, da ga mora odvezati. V najhitrejšem diru brze vsi proti meji, čarovnica še hitreje za njimi. Že je z mečem dosegla konju rep, ko so bili na meji. Rešeni so bili. »Sedaj sem vam vse pripeljal, kar ste hoteli, sedaj mi morate dati zlato obleko,« stopi mladenič pred gospodarja. »Kaj, zlato obleko hočeš ti od mene? Vari, da ti še glave ne vzamem,« kriči gospodar. »Vi meni glavo vzeli? Ali ne vidite, da znam več kot vi, ko sem vam pripeljal konja, gos in ženo! Varujte se, da jaz vas ne! Takoj mi daste zlato obleko, konja, ženo in gos, če ne vam pa glavo odsekam!« Začel se je bati in tresti gospodar pa mu je vse dal. Vesel gre fant k svojemu konju in mu pove, da je vse nazaj dobil. »No, sedaj pa pelji mene na polje in tam skoplji veliko jamo. Zdaj imaš tako že vse,« veleval konj mladeniču. Pelje mladenič konja na polje, tam pa skoplje globoko jamo. »Sedaj me pa čez sredo presekaj,« zapove zopet konj. »Ti si meni toliko dobrega storil, zato naj pa jaz sedaj tebe vbijem,« brani se mladenič. »Moraš. Ali ti mene ali jaz tebe.« Vda se mladenič in preseka konja na dvoje, da pade vse v jamo. Iz krvi pa sedaj zleti bel golobček proti nebesom. Bil je ta konj zaklet človek, kakor se je v starih časih često zgodilo, da se je človek v to spremenil, kar se je zaklelo.

ATU 327C Čarovnica odnese dečka domov v vreči / The Devil (Witch) Carries the Hero Home in a Sack

Čarovnica z zvijačo ali čarovnijo spravi otroka v vrečo in ga odnese domov, da ga bo skuhala. Dečku uspe trikrat pobegniti iz vreče in dati vanjo kamne (blato, trnje). Čarovnica naroči hčerki, da ga speče, toda deček jo prosi, naj mu pokaže, kako ga bo pripravila, in jo pri tem vrže v peč. Postreže jo družini in ubije čarovnico ter zbeži domov.

Literatura: BP I, 115–126; Scherf 1995 I, 611–614, II, 856–860, 1036–1039; EM 7 (1993), 777–780: Junge im Sack der Hexe.

Etko Buzetko, ATU 327C

Kraj: Posočje, Italija.

Zps.: Giulia Sandrin.

Objava: Sandrin 2010, str. 44–45.

Imenoval se je Etko, poimenovali so ga Etko Buzetko. Mama ga je prosila: »Prinesi mi drva, Etko, daj, prinesi mi drva!«

»Ne, ne, ne!« Ni je hotel ubogati, bil je poreden.

In je šel od doma. Ko je bil po gmajnah, je bil lačen. Zagledal je eno hruško, polno slastnih hrušk.

»Ah, čakaj!« je rekel. »Sedaj se bom najedel teh hrušk! Saj če grem domov, jih bom dobil!«

In spleza na to hruško in se lepo nažre. Medtem pa pride neka stara mati. Na hrbtu je imela vrečo.

»Etko Buzetko, daj mi eno hruškico!«

»Nič, baba, ne dam ti je!« Ji ni hotel dati ničesar.

»Daj, prosim, samo eno!«

Ko se je naveličal poslušati, ji je vrgel eno pest tistih hrušk.

»Etko Buzetko, pridi mi jih pobrat! Saj sem stara in me boli hrbet!«

Joj, Etko spleza z drevesa, saj je bil že sit, in ko skoči na tla, da ji pobere hruške, ona zgrabi vrečo in – smuk – ga porine vanjo. Potem ga vrže na ramena in odide v gozd. Tam je imela ta mati, ki je bila čarovnica, eno majhno hiško. Šla je domov in obesila to vrečo za vrata na en žebelj.

In je rekla: »Sedaj grem po drva in potem zakurim ogenj, da bo danes dobra večerja!«

Hotela si ga je skuhati. In je šla. On pa je potipal po žepu in našel eno majhno britev. Prerezal je vrečo in stekel v hlev. Tam je bil velik petelin. Ulovil ga je in ga dal v vrečo ter jo zopet zavezal in obesil na vrata. Nato se je skrtil.

In pride čarovnica z drvi. Potipa vrečo in reče: »Aha, še si tukaj! Sedaj, sedaj te bom ...!«

Zaneti ogenj, neti, zavre voda, vzame tisto vrečo, jo odveže in strese kar tako v tisti velik kotel. Si predstavljate, kako je tisti petelin začel mahati s krili! Vso jo je oparil! In tako je uboga čarovnica tam umrla.

Etko pa je stekel proti domu. Medtem pa se je stemnilo in ni našel poti domov. Začel je jokati in jokati. Doma, ko ga ni bilo, so ga šli iskat.

»Etko Buzetko, Etko Buzetko, kje si?«

»Sem tukaj, mama! Odpelji me domov!«

In je rekel, da ne bo nikoli več lump, da bo vedno priden.

Konec – je padla žlica v lonec.

ATU 327D Otroka ubežita hudobnemu velikanu / The Kiddelkaddelkar

Deček in deklica se izgubita v gozdu in prideta do hiše velikana (čarovnika) in njegove žene. Ženska ju skrije, toda velikan ju hoče obesiti. Otroka ga pregovorita, da jima pokaže, kako se to naredi, in pri tem se sam obesi. Prosi otroka, da ga rešita, in jima obljubi čudežni voz, ki ga vlečeta zlata kozla (kiddelkaddelkar). Otroka pobegneta, čarovnik jima sledi in otroka se skrijeta v votlino. Čarovnik, ne vedoč, da sta otroka notri, leže pred votlino in zaspi. Otroka ga ubijeta, toda ne moreta zapustiti votline, dokler velik ptič ne poje velikana.

V nekaterih variantah otrokoma uspe zbežati z zlatim vozom in jelenom, ki ju hranita starca v skrivni sobi. Starca ju zasledujeta, a otrokoma se uspe rešiti, medtem ko se mož in žena utopita.

Literatura: Scherf 1995 I, 20–22.

Zlata vprega, ATU 327D

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Marjan.

Objava: Gorenjec 5/24 (11. 6. 1904), str. 270–271: Narodne pripovedke iz kranjske okolice.

Nekoč sta živela dva ubožna otroka, deček in deklica; dečku je bilo ime Janezek, deklici pa Micka. Roditelja sta umrla in jima nista zapustila nič imetja. Otroka sta se morala vsled tega preživljati s prosjačenjem, ker sta bila oba radi svoje mladosti za delo še nesposobna.

Prigodilo se je, da sta se nekega dne izgubila v velikem gozdu in šele po dolgem času se jima je posrečilo priti na planjavo, na kateri je stala ena sama hiša. Vsa utrujena sta potrkala na okno in takoj se je prikazala pri njem stara žena. Otroka sta jo prosila, da bi ju prenočila, in starka ju je radovoljno vzela pod streho. V sobi jima je pa rekla: »Jaz vaju rada vzamem pod streho. Varujta se pa, ko pride moj mož domov; rad namreč je človeško meso.«

Otroka sta se zbala, vendar nista mogla dalje iti, ker je bila zunaj že trda noč. Na prošnjo ju je skrila starka pod veliki sod na dvorišču. Mož je prišel pozno

domov in je ozmerjal starko, ker mu ni pripravila za večerjo človeškega mesa. Zjutraj je zopet razsajajoč zapustil hišo. Otroka, ki nista zatisnila radi strahu celo noč očesa, sta vse to čula in sta prilezla vsa preplašena po moževem odhodu iz soda. Starka jima je dala zajutrek in rekla: »Otroka, nekaj mi morata še napraviti, predno odideta. Tu ima vsak metlo in pometita mojih enajst sob, dvanajste pa ne smeta odpreti!«

Janezek in Micka sta šla z veseljem na delo in sta bila v kratkem času gotova. Micka je bila zelo radovedna in bi sila rada videla, kaj je v dvanajsti sobi. Pogledala je skozi ključavnico in kaj je videla? Sredi sobe je stal lep, zlat voziček in v njega je bil vprežen zlat srnjak. Takoj je hitela Janezku povedati, kaj je videla; nato sta pa sklenila ukrasti zlato vprego. Oprezno sta odprla sobo, hitro smuknila vanjo, potegnili zlato vprego na prosto in se odpeljala. Ali komaj sta bila nekoliko oddaljena od hiše, sta zagledala starko in njenega moža, ki sta jima šla ravno nasproti. Janezek je ves prestrašen rekel Micki: »Sestra, kaj nama je sedaj storiti? Ako naju dobita, sva izgubljena.« Sestra mu je odgovorila: »Le miren bodi! Jaz vem za rek, katerega me je naučila mati, ta naju bo rešil.« Po teh besedah je vzela iz žepa suho rožo ter rekla: »Roža vbodi, ako me ti vbodeš, naj naju nihče ne vidi!«

Komaj je izpregovorila te besede, sta se oba izpremenila v rožni grm. Micka je bila roža, Janezek trnje, srnjak deblo in voz listje.

Ko sta prišla starka in njen mož mimo rožnega grma, je hotela starka utrgati lepo rdečo rožo. Vendar trnje jo je tako vbodlo, da je jezna odšla. Po njihovem odhodu sta se otroka spet izpremenila in se hitro odpeljala naprej. Na poti sta se pripeljala mimo peči, v kateri je bilo vse polno hlebov kruha. Peč jima je že od daleč klicala: »Vzemita moj kruh, vzemita moj kruh, da se ne bo prepekkel.« Otroka sta skočila z voza, znosila kruh iz peči, vzela nekoliko hlebov s seboj in se zopet odpeljala dalje. Nedaleč od peči je stala hruška, polna zrelih hrušk. Ko sta se pripeljala otroka do nje, jima je zaklicala: »Otresita mi hruške, otriesita mi hruške, da ne bodo segnile na drevesu!« Otroka sta ubogala, otriesla hruške in jih nekoliko vzela s seboj. Ne dolgo in prišla sta do trte, ki se je šibila pod težkimi, obilnimi grozdi. Trta je zopet prosila: »Utrgajte mi grozde, da se ne zlomim pod težkim bremenom. Otroka sta zopet postala, potrgala grozde, jih nekoliko vzela s seboj in se odpeljala dalje.

Medtem sta prišla starka in njen mož domov ter sta hitro zapazila, da sta jima otroka ukradla zlato vprego.

Starka in mož sta prej tudi ukradla zlato vprego in pri tem sta še ubila prejšnjega lastnika. Zlata vprega je bila že tako veliko vredna, a vrhu tega je imela še to dobro svojstvo, da so vsakomur vse stvari, katere je, vozeč se v njih, na potu srečeval, prinesle darove. Starka in njen mož sta se s to vprego že dolgo vrsto let preživljala. Hitro sta se odpravila na pot za otrokoma. Mož je sklenil v svoji jezi

še ta večer oba otroka požreti in se je že v duhu radoval dobre večerje. Kmalu sta opazila od daleč otroka, ki sta prišla medtem do velikega jezera, čez katerega ni bilo nobenega mostu, in tako nista mogla dalje. Po jezeru je plavalo mnogo rac. Micka jim je nadrobila kruha in jim zaklicala: »Dobre račice, napravite nama most!« Takoj so race splavale skupaj in jima napravile most, po katerem sta prišla srečno na drugo stran. Komaj pa sta bila onkraj, sta prišla starka in njen mož do jezera. Mož je jezen zarohnel: »Vražje race, ako mi ne napravite hitro mostu, vas vse podavim!« Race so v resnici napravile most, komaj sta pa bila stara dva sredi mostu, so splavale narazen in surovi mož je padel s starko vred v jezero, kjer sta oba utonila. Janezek in Micka sta našla v gozdu zapuščeno hišico in sta se tam ustanovila. Živela sta še dolgo vrsto let srečno in v obilici, ker sta imela zlato vprego. Pri tem nista postala trdosrčna in vsak ubožec je odšel obdarovan iz njih hiše. Tako je Bog obdaril zapuščena, nedolžna otročiča, ker sta bila dobrega srca, in kaznoval trdosrčnega starca in njegovo ženo zaradi njiju hudobije.

ATU 328 Deček ukrade velikanu čarobni predmet / The Boy Steals the Ogre's Treasure

Deset (dvanajst, trinajst) bratov pride v hišo velikanu (vruga, pesjanarja), ki jih hoče ponoči ubiti, toda ko gredo spat, namesti najmlajši njihove kape na glave velikanovih hčera in tako velikan nevede ubije svoje lastne hčere. Bratje gredo služiti kralju, kjer pa je najmlajši brat najbolj uspešen. Zato se zavistni bratje kralju zlažejo, da mu lahko najmlajši brat prinese velikanov čarobni tepih (konja, inštrument). Kralj ga pošlje po čarobne predmete ali živali in mladeniču s pomočjo trikov vselej uspe odvzeti velikanu željeno stvar in jo prinesiti na dvor.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (III, 7); BP III, 33–37; Karl Haiding, *Das steirische Märchen vom »Dreissgerl«*. Zur Kulturgeschichte Innerösterreichs: Universitätsprofessor Dr. Hanns Koren zur 60. Lebensjahr. Graz 1966, str. 19–34; EM 3 (1981), 149–156; Corvetto.

Drahslinger, ATU 328

Kraj: Lenart pri Gornjem Gradu.

Ojava: Kocbek 1926, str. 37–39, št. 92.

Nekoč je živel oče, ki je imel trideset sinov. Ti so bili vsi prebrihtni. Nekoč je oče rekel: »Moje posestvo je majhno; ne morem vas rediti, zato idite po svetu.«

Šli so po *závodu* (gozdu). Potem so vstopili v krog in se štelili. Najmlajši pravi, da so se preveč zamudili in je bolje, da gredo dela iskat. Najmlajšega so si postavili za gospodarja in so ga imenovali *Drahslinger*.

Ko so šli naprej, so prišli v samotno dolino, kjer je stala graščina. Mislili so, da bodo tam dobili delo. Najmlajši gre notri za delo prosit. Dobili so *jeperge* (prenočišče).

Gospodinja, ki je na pragu stala, jim pravi, da lahko tu ostanejo. Zaklicala je: »Pridite sem, da vas vidim.« Dala jim je večerje, potem pa je rekla, naj gredo zgor v cimer (zgornja, boljša soba) spat. Imela pa je trideset hčeri.

Govoril je vedno le najmlajši. Ko ga je izpraševala po starosti bratov, je odgovarjal, da ne ve, koliko je kdo bratov star. V postelji pa so ležali v vrsti po starosti.

Mati je rekla hčeram, naj gredo k lepim mladeničem in se naj tudi po starosti vležejo k njim. In tako se je zgodilo.

Najmlajši pa pravi: »Preležite se na levo stran.«

Oče od teh hčerâ pa je bil *pesjanar* (divji mož), ki je imel lepega konja in je lovil kristjane, da jih je pozneje spekel in so jih doma jedli.

Pesjanar pravi ženi: »Kaj smrdi?« Žena mu je rekla: »Zdaj si lahko doma in ti ni treba hodit kristjane lovit. Zgoraj leži trideset mladeničev. Ko se navečerjaš, vzameš sekuro in jim odsekaš glave.« Po večerji res tako stori. Ko je vse izvršil, je šel doli in zaspal.

Ko se zdani, vstane vseh trideset mladeničev; hitro odidejo. Pred odhodom pa je najmlajši zunaj na vrata zapisal ime Drahslinger.

Šli so po svetu in so prišli zopet do neke graščine, kjer so dobili delo. Graščak jih je potreboval samo dvajset, vendar je vse obdržal. Opravljali so kmečko delo.

Medtem je žena pesjanarjeva zjutraj klicala hčere. Šla je gor v cimer in rekla: »No, šobe, bote ležale pri mrtvih štorih.« Čez nekaj časa je šla vdrugič gor in je videla, da so vse hčere mrtve. Vsa žalostna toži možu, kaj je storil. Zdaj je bila sama, brez hčer.

Gospod v graščini, kjer so sedaj delali, je imel lepo hčer, kateri je bil Drahslinger silno všeč, rada bi ga imela za moža. Zato je očeta prosila, naj ji dá graščino.

Graščak je nazadnje dovolil, samo rekel je, da nekje stanuje pesjanar, ki ima fest konja, ki kar po luftu leti. Če dobi konja, potem dobi graščino.

Drahslinger gre po cesti in sreča berača, ki mu dá obleko. Pri mesarju si kupi možín (možganov) in jeter; te je na solncu opekel in potem sebe namazal.

Šel je k pesjanarju in prosil za prenočišče. Žena pesjanarja se brani ga vzeti pod streho in pravi, da so zadnjič tam prenočevali brati, ki so bili pravi faloti.

Drahslinger se potem vsili v hlev in se tam vleže. Ko pride pesjanar domov, pravi: »Krst smrdi!« Vendar pusti tujca ležati. Zjutraj mu je Drahslinger vzel konja. Pred odhodom mu je napisal na vrata: »Bilo je tak in tak, Drahslinger je storil tak!«

Graščak pa zdaj stavi drugo zahtevo, rekoč: »Pesjanar ima takega ptiča, ki resnico govori. Tega hočem, drugače ne dam graščine.«

Hči je dala Drahslingerju svojo obleko. Na potu je srečal beračico, ki mu je dala svojo raztrgano obleko. Potem se je zopet namazal kakor prej in je šel k pesjanarju, a žena ga ni hotela prenočiti. Vendar se je posilil v hišo in je legel pod peč. Ko pride pesjanar domov, reče: »Krst smrdi!« Ptič pa zažvižga: »Drahslinger.« Nato ga potegnejo izpod peči, ga posadijo k mizi in denejo v *foglovž* (ptičjo kletko), kjer so ga pitali.

Ko se je mož od doma odpravljal, je rekel ženi: »Jutri mi napravi pečenko!« Drahslinger pa pravi ženi: »Kako sem dobre volje! Naj grem drva sekati!« Žena ga spusti iz foglovža in Drahslinger seka drva. Naenkrat pa pograbi poleno in

flikne ženo čez vrat, da se zgrudi mrtva. Potem jo je na valjarju smuknil v peč, vzel ptiča, na vrata pa zapisal: »Bilo je tak in tak, Drahslinger je storil tak.«

Ko je prišel domov, je gospod zahteval še eno reč, rekoč: »Pesjanar ima hrast, ki se na vse štiri kraje vidi. Drevo in njega pripelji sem!«

Drahslinger je zahteval delavce, tesarje, mizarje in vozove. Sam se je spreoblekel kot lovec. Vsi so šli k pesjanarju, ki je rekel, da jih ni nič vesel. Delavci so rekli, da imajo Drahslingerja zaprtega in naj jim da hrast. Hitro so ga podrli, obtesali in napravili skrinjo, katero so s *purflom* (smodnikom) nabili. Pesjanarju pa so rekli, naj se vleže noter. Potem so skrinjo zadelali, dali pokrov in obroče gor ter ga odpeljali v graščino.

Oče je sedaj dal graščino hčeri, ki je vzela Drahslingerja. Ko je bila ohcet končana, so peljali skrinjo na grič, jo vžgali, da je pesjanarja razneslo na vse strani.

Gornji Špeh v Št. Lenartu.

Desetnik, ATU 328

Kraj: Kobarid, Primorska.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1896, str. 74–79, št. 11.

ATU 330 Kovač in vrag / The Smith and the Devil

Revni kovač, ki je prodal svojo dušo vragu za vrečo cekinov, sprejme na svoj dom Kristusa in svetega Petra. V zahvalo mu hočeta izpolniti tri želje. Peter kovaču svetuje, naj si zagotovi mesto v nebesih, toda kovač si zaželi stol, na katerega se tisti, ki sede nanj, prilepi. V drugo si kovač zaželi hruško, na kateri se tisti, ki spleza nanjo, prav tako prilepi na vejo. Tretja kovačeva želja pa je palica, ki vse nažene v vrečo. Ko ga hočejo vragi in smrt odpeljati, se prilepijo na stol in vejo, palica pa zadnjega vraga nažene v vrečo in ga pretepe. Zdaj noče nihče več ponj.

A: Kovač se naveliča življenja in se sam odpravi v nebesa in v pekel, toda nikjer ga nočejo. Ko mu Peter ponovno odpre nebeška vrata, vrže kovač hitro noter svoj plašč (klobuk) in se nazadnje še sam zmuzne skozi priprta vrata noter ter se usede nanj. Ker sedi na svojem, ga ne morejo več spoditi ven.

B: Ker kovača ne sprejmejo niti v nebesih niti v peklu, se odpravi na luno in tam ostane, zato ga še danes vidimo kot liso v luni.

Prim.: ATU 777 in ATU 751E.

Literatura: Grimm 81, 82; BP I, 342–346; II, 149–189; Wesselski 1938; Palleiro 2000; EM 12 (2007), 111–120; Schmied und Teufel.

Kako je nekdo prišel v nebesa, ad ATU 330

Zps.: Fran Nedeljko.

Objava: Nedeljko (Dominicus) 1887, str. 79–80.

Živel je svoje dni siromak, ki je bil jako radodaren. Imel je tri hlebce kruha. Vsak dan je prišel k njemu berač pa mu je prvi dan dal prvi hlebec, drugi dan drugi, a tretji dan pa tretji hlebec kruha. Četrty dan prišel je zopet oni berač k njemu in ga prosil vbogajme. Siromak mu ni imel nič družega dati kakor svojo suknjo in mu jo je tudi dal. – Berač bil je sam Kristus. – Kristusa je ganila siromakova dobrosrčnost pa mu zato veli, da si od njega izprosi tri reči, naj si bodo, katere koli hočejo, pa se mu bodo precej izpolnile.

Siromak ni dolgo premišljal, nego ga je prosil: »Dajte mi tako vrečo, da bo moral biti notri, komur bom zapovedal, in pa tako kladivo, kateremu bom velel: Kladivo tolci! In bo samo od sebe mlatilo po onem, kdor bo v vreči.« Zatem si je izprosil prt, na katerem bi bil precej dober obed, kadar bi ga razgrnil. Jezus mu je vse troje dal in je odšel.

S svojimi darovi se siromak odpravi po svetu. Pride v velikem gozdu do neke hiše in poprosi prenočišča. Ljudje mu odgovorijo, da ga ne morejo prenočiti, ker pri njih vsako noč straši. Popotnik jim odgovori, da se strahov ne boji celo nič, ter ostane pri njih. Potem si razgrne prt in začne večerjati. Komaj se navečerja, kar pride dvanajst peklenščkov, ki ga hočejo ubiti.

»Vseh dvanajst v vrečo, kladivo, ti pa tolci!« zavpije siromak. Kladivo razbija in udriha po vreči, hudobe pa cvilijo in prosijo, naj jih izpusti, da mu ne bodo naredile nič hudega. – Ko se naveliča njihovega cviljenja, jih strese iz vreče, a oni precej zbeže proti peklu.

Prigodilo se je pa, da je siromak umrl. Prišel je na nebeška vrata trkat, ali sveti Peter ga ni pustil noter, češ da je prevelik grešnik. Siromak si je mislil: »Grem pa pred pekel, tam imajo dovolj prostora, me bodo že sprejeli.«

Ko so ga peklenščki zagledali, so se ga hudo prestrašili ter so s tako močjo tiščali vrata, da so jih kremplji predrli. Starec pa je vzel svoje kladivo ter jim kremplje zatolkel v vrata.

Ker v peklu ni nič opravil, napotil se je zopet proti nebesam. Pa zopet ga odganja sveti Peter. Ko je svetnik malo odprl nebeška vrata, zagledal je siromak v kotu svojo suknjo, katero je podaril Kristus, pa je naglo skočil noter ter se vsel na suknjo. Vratar ga ni mogel spraviti ven, ker je venomer trdil, da sedi na svojem.

Svetniki so se smejali pa so ga pustili v nebesih, čeravno jih ni zaslužil. In tako je vendar ostal gori.

Pripovedka od kovača, ATU 330

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Ljubljanski časnik 1/24, 25 (21. 6., 25. 6. 1850), str. 96, 100.

Ponatis: Trdina 1952, str. 33–36.

Kako dobro je, da je smrt na sveti, ATU 330

Zps.: Matija Majar - Ziljski.

Objava: Slovenska bčela 2 (januar 1851), str. 8–10.

Zaperta smert, ATU 330

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Novice 12/52 (1. 7. 1854), str. 208.

Ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 64, št. 246.

Kurent, ATU 330

Kraj: Ilirska Bistrica, Primorska.

Zps.: Janez Bilc.

Objava: Novice 15/62 (5. 8. 1857), str. 247.

Korant, ATU 330 + motiv iz ATU 592

Zps.: Cerkenikov Janez.

Objava: Novice 16/31 (4. 8. 1858), str. 245–246: Narodske pripovedke.

Od večnega (šuštarja) čevljarja, ATU 330

Kraj: Podbrezje, Gorenjska.

Zps.: J. Novak.

Objava: Slovenski glasnik 3/2 (15. 1. 1859), str. 23–24.

Korent, ATU 592 + ad 330

Kraj: Poženik, pri Cerkljah.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1860.

Vir: NUK, Ms 483, zv. 11, št. 1.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 61.

Pripovedka o smerti, ATU 330

Zps.: L. Podgoriški.

Objava: Slovenski glasnik 8/3 (1. 3. 1862), str. 110.

Ponatisi: Krek 1885, str. 12, št. 3; Nedeljko 1889, str. 17; Kosi 1898, str. 101.

Juri kovač, ATU 330

Zps.: A. Zp.

Objava: Slovenski glasnik 8/7 (1. 7. 1862), str. 238–239.

Ponatisa: Krek 1885, str. 13–15, št. 4; Brenkova 1985, str. 167–170.

Kaj da je smrt tako suha? ATU 330

Zps.: Mihael Lendovšek.

Objava: Mravljica 2 (1862/63).

Prepis v arhivu ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/15.

Kovač iz Pasjega brda, ATU 592 + 330

Zps.: J. F. St.

Objava: Novice 26/24 (10. 6. 1868), str. 190–191.

Knap, ATU 650A + 330

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/105.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 388–389, št. 121: Knap.

Janez Soldat, ATU 330

Zps.: J. Parapat.

Objava: Besednik 1 (1869), str. 40–42.

Smrt v ječi, ATU 330

Zps.: Radonski.

Objava: Besednik 3/9 (10. 5. 1871), str. 70–71.

Skorb in smert, ATU 330

Zps.: Albina Pirc.

Objava: Vrtec 1/8 (1. 8. 1871), str. 115–117.

Priredba: Besednik 5/10 (25. 5. 1873), str. 78–79.

Ponatisa: Kosi 1890b, str. 14; Kosi 1897, str. 106–109.

Smrt - botra, ad ATU 332 + ad 330

Kraj: Kamnik, Gorenjska.

Povedal: J. Lesar.

Zps.: Davorin Petelin, ok. 1875.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/37,1.

Kovač, ATU 330

Kraj: Lašče, Dolenjska.

Zps.: Janez Zore, 13. 5. 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/52.

Kovač, ATU 330*Kraj: Lašče.**Zps.: Janez Zore, 1876.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/52.**Objava: Krolej 1995, str. 226.***Kovač Koren, ATU 330***Zps.: V. Jarc.**Objava: Slovenski narod 12/232–233 (9. 10., 10. 10. 1879): Listek.*

Kovaču Korenu je toča pobila vinograd, dobil je le 3 oke (9 litrov) vina in sklenil je, da ga bo spil s prvim, ki ga bo srečal na poti domov. Nasproti mu pride smrt, ki je bila namenjena ponj. Kovač ji da piti in ji reče, da ne verjame, da bi se mogla narediti tako tenka, da bi zlezla v puterh (sodček), iz katerega sta pila. Da mu to dokaže, se potegne smrt skozi ozki čepinec v puterh. Kovač hitro vzame čep in ga zabije. Doma obesi puterh v dimnik, kjer ostane smrt sedem let. Po sedmih letih Koren odmaši puterh in smrt skoči ven, suha kot slamica. Ljudje so spet začeli umirati, le Koren je živel, ker smrt ni hotela več ponj. Bog pošlje zdaj ponj najprej enega, potem pa tri vrage. Prvega je Koren zvijačno spravil v meh, druge tri pa je pripravil do tega, da so vtaknili prste v razcep na tnalu, nato pa jih je tako natepel s svojimi pomočniki, da so bili vsi polomljeni. Ko pa se je kovač naveličal življenja, se je napotil proti nebeškim vratom. Ker ga sveti Peter ni spustil notri, se je obrnil proti peklu. Peklenščiki so od strahu tako tiščali vrata, da so jim kremplji pogledali skozi les. Kovač jih je zabil v vrata in odšel nazaj proti nebesom. Svetega Petra je prosil, naj mu vsaj toliko odpre vrata, da bo videl, kako je v nebesih. Peter se da preprosi, kovač pa brž smukne notri in sede na kupček obleke. Ko ga Peter podi ven, pravi, da sedi na svojih hlačah, ki jih je nekoč dal siromaku. Bog se izkaže milostnega in ga pusti notri in tako kovač Koren še sedaj sedi v nebesih na svojih hlačah.

Pravljica o kovači, ATU 330*Zps.: Dragotinovič.**Objava: Slovenski gospodar 16/45 (9. 11. 1882), str. 357–358.***Od starega žolnirja, ATU 326 + 1093 + 330***Kraj: Dolenjska.**Zps.: Janez Trdina.**Objava: Mir 2/9, 10 (10. 5., 25. 5. 1883), str. 70, 79: Za poduk in kratek čas.*

Stari vojščak, ATU 330

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Josip Jurčič.

Objava: Jurčič / Prijatelj 1919, str. 38–40.

Močni kovač, nazvan Kurent, ATU 330

Kraj: Štajerska.

Objava: Pajek 1884, str. 198.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 59–60, št. 13/l.

Stari kovač, ATU 330

Kraj: Ljubeščica, pri Varaždinu.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1884), str. 245–246: Narodne pripovedke.

Stari tambur, ATU 330

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5/11 (1. 11. 1885), str. 562–564: Narodne pripovedke.

Kako je prišel kovač v luno, ATU 330

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Vrtec 16/5 (1. 5. 1886), str. 77–78.

Ponatis: Pukmajster (J. P. Planinski) 1892, str. 5–10, št. 2.

Prepis: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, po letu 1908; objavljeno v:

Senekovič / Stanonik 2011, str. 173–174, št. 82.

Kovač Lojze, ATU 753 + 330

Kraj: Savinjska dolina, Štajerska.

Zps.: Leon Štorman.

Objava: Slovenski gospodar 22/15, 16 (12. 4., 19. 4. 1888), str. 117–118, 126.

Skrb in smrt, ATU 330

Zps.: J. Božič.

Objava: Nedeljko 1889, str. 13–16.

Žid v trnju, ATU 592 * motiv iz ATU 330

Zps.: J. P.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 22–24, št. 9.

Kurent, ATU 592 + 330

Kraj: Podzemelj, Bela krajina.

Povedal: Stari mežnar.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Vrtec 19/3 (1. 3. 1889), str. 54.

Star vojak s tremi krajcarji, ATU 330

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 65–67, št. 24.

Prepis: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898, objavljeno v: Senekovič /

Stanonik 2011, str. 176–177, št. 84.

Pripovedka o kovaču, ATU 330

Zps.: J. Šinko.

Objava: Kosi 1890b, str. 40–42.

Umni kovač, ATU 330

Kraj: Kamnik.

Zps.: Lj. Stiasny.

Objava: Učiteljski tovariš 32/13 (1. 7. 1892), str. 183–184.

Kurent, ATU 592 + 330

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1894b, str. 48–53, št. 6.

Ponatisa: Gabršček 1910, str. 143–150, št. 17; Kelemina 1930, str. 60, št. 13/II.

(Zviti kovač), ATU 330

Kraj: Sveti Jurij ob Ščavnici.

Zps.: Jakob Lesbaher.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/126,2.

Objava: Kropelj 1995, str. 238.

Vojak, ATU 330

Kraj: Štajerska.

Zps.: Kramberger.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/201,1.

Objava: Kropelj 1995, str. 241.

Kako je čevljar v nebesa prišel, ATU 330

Kraj: okolica Ptuja, Štajerska.

Objava: Slovenski gospodar 37/52 (1903): Božična priloga, str. 4.

Darežljivi siromak, ATU 330

Objava: Nedeljko 1908, str. 82–84.

Vod svet'ga Kurenta, ATU 592 + 330

Kraj: Borovnica, pri Vrhniki.

Zps.: Franc Kramar, 1910.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/2,3.

Čevljar, ATU 330

Objava: Mir 29/29 (16. 7. 1910), str. 171: Podlistek.

Der Tod auf dem Birnbaum / Smrt na hruški, ad ATU 330

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 70, št. 99.

Prevod v slovenščino: Smrt na hruški, ATU 330

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 99.

Der schlaue Schmied / Zviti kovač, ATU 330

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 71–72, št. 100.

Prevod v slovenščino: Zviti kovač, ATU 330

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 100.

Bridka smrt in Tomaž, ATU 330

Objava: Milčinski 1911, str. 40–47.

O dobrosrčnem kovaču, ATU 330

Kraj: Otovci, Prekmurje.

Povedala: Katica Kerecova.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 89–99.

O dobrosrčnem kovaču, ATU 330

Priredil: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 47–50.

Prevod v angleščino: The Good-natured Blacksmith, ATU 330

Objava: Kavčič 1969, str. 46–55.

Večni čevljar, ATU 330

Kraj: Koroška.

Objava: Gaspari in Košir, 1923a, str. 37–41.

Tri čevljarjeve želje, ATU 330

Kraj: Ter / Pradielis, Terska dolina / Valle del Torre.

Povedali: Feliča in Redžina Kulinka.

Zps.: Milko Matičetov, 22. 8. 1940.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov rokopis: Slovensko folklorno gradivo iz Tera 1940.

Objava: Matičetov / Ivančič Kutin, Mrvič, Kropelj Telban 2022, št. 4.

O kovaču na luni, ATU 330

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 30–33. Ponatis: Ljubič 2017, str. 29–32.

Pastir in vrag, ATU 326 + 330

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944b, str. 77–82.

Pastir s čudežno vrečo, ATU 330

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944b, str. 84–88.

Vrag v Bilpi, ATU 330

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944a, str. 22–25.

Bridka smtr in Tomaž, © Gvido Birolla (Milčinski 1911).

O kovaču v mesecu, ATU 330

Kraj: Repče, pri Trebnjem, Dolenjska.

Zps.: Vid Ambrožič, ok. 1948.

Objava: Ambrožič 1991, str. 18–24.

Ad Pusta / Vom Pust, ad ATU 330

Kraj: Petrušnja vas, pri Šentvidu pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 3. 9. 1950; posnel: 28. 4. 1959 v Ljubljani.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek št. Vid pri Stični 5, št. 27; T 8; nemški prevod:

Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov: Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 114–122, št. 7.

Ponatis: Štefan 2011, str. 144–153: O Pustu in zakletem gradu; Štefan 2019, str. 162–170.

Odpuščeni vojak Pust v zapuščenem gradu, kjer straši, karta s hudiči. Zapre jih v torbo in odnese h kovaču. Pretepeni hudiči zbežijo. Z denarjem, ki ga je Pust dobil od hudičev, pa se lahko leto za letom pusti. Po smrti si Pust išče mesto v nebesih in peklu, a ga zavrnejo. Nazadnje se uspe zriniti v nebesa.

O Kurentu / Vom Kurent, ATU 330

Kraj: Gorenja vas pri Mokronogu.

Zps: Milko Matičetov, 6. 10. 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov: Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Ad šoštarja, ATU 330

Kraj: Kranjska Gora.

Povedal: Peter Jakelj - Smerinjekov.

Zps. in posnel: Milko Matičetov, 1952, 1958.

Arhiv: ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 4; Trak 4/I.

Objavi: Štefan 1999, str. 58–63; Kropelj Telban, Dapit 2018, str. 86–91, št. 14: Od šuštarja.

Čevljar in smrt, ATU 330

Kraj: Kranjska Gora.

Povedal: Peter Jakelj - Smerinjekov.

Zps.: Milko Matičetov, 1955.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek: Jakelj 4, str. 44–56.

Objava: Štefan 2019, str. 131–136.

O kovaču na mesecu, ATU 330

Kraj: Gorenja vas, Mirna na Dolenjskem.

Zps.: Vid Ambrožič, 1956.

Objava: Stanonik 1995, str. 181–185, št. 61.

Zakaj, da je an čevlar večn šoštar pastou, ATU 330

Kraj: Podjuna, avstrijska Koroška.

Povedal: Vincenc Pečnik - Bicelj.

Posnel: Milko Matičetov, 1958.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 4/II, 161–270.

Huzar, ATU 592 + ad 330, romska pravljica

Kraj: romsko naselje Pušča - Černelavci pri Murski Soboti.

Povedal: Štefan Horvat, 80 let.

Zps.: Pavla Štrukelj, 1961.

Objava: Štrukelj 1976, str. 101–102.

Ta, ki je ustavil smrt, ATU 330

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 10. 1966 in 18. 8. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 A; T 38 D.

Kovač in smrt, ATU 330

Kraj: Gorinčiče, Rož, avstrijska Koroška.

Povedal: Franc Leben - Izop.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 2. 1968.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: mini DVCAM »Pri naših pravljicarjih 5«, 1. 1. 1967.

Objava: Matičetov 1973c, str. 192–195.

Ponatis: Štefan 2019, str. 208–214.

Mlin, ATU 326A* + 330

Kraj: Verica, Porabje.

Povedala: Merkli Györgyné.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Porabje, T II.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropelj Telban 2017, št. 21.

Bog in sveti Peter / Baug pa sveti Peter, ATU 592 + 326 + 330

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedal: József Labricz.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Porabje, T III.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Krolej Telban 2017, št. 22.

Kovač na Luni, ATU 330

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 87–88, št. 1.

Čudežne goslice, ATU 330

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 89–91, št. 2.

Kovač, ATU 330

Kraj: Posočje, Italija.

Zps.: Giulia Sandrin.

Objava: Sandrin 2010, str. 31–36.

ATU 331 Duh v steklenički / The Spirit in the Bottle

Mož reši duha, ki je bil zaprt v steklenici, toda duh zraste na prostosti v ogromnega velikana, ki se hoče maščevati zaradi muk, ki jih je moral prestajati v steklenici. Mož se reši tako, da izrazi dvom, da se duh lahko spet tako pomanjša, da bi prišel nazaj v steklenico. Ko mu velikan to dokaže in zleze nazaj v steklenico, ga mladenič zapre in duh ostane ujet v steklenici.

V nekaterih variantah duh obljubi možu, da ga bo obdaril s čarobno močjo ali da mu bo dal zdravilno zel. Mož ga ponovno spusti ven in začne s čudežnim darom pomagati ljudem.

Opomba: Judovska oz. arabska pravljica, prvič dokumentirana v Evropi v srednjem veku.

Literatura: Grimm 99; BP II, 424–422; Horálek 1967; EM 5 (1987), 922–928; Geist im Glas.

Škratelj pomočnik, ATU 331

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan.

Objava: Novice 17/14 (6. 4. 1859), str. 110: Pravljice iz Kranjskega 2.

Ponatisa: Vakaj 1885, str. 672; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 64, št. 38.

Neki vojak gre od soldašine odpušen domu. Med potjo je silno pomanjkanje trpel; sprositi si ni nič mogel, ker ni ptujega jezika znal. Za neko mejo zdihuje, kar zasliši v vodi stokati; gre k vodi in ugleda v nji kozarec, poseže ponj in oglasi se notri: »Iz vode me vzemi.« Ko kozarec iz vode vzame, vidi, da je Škrat notri; al ta ga prosi, naj ga spusti, da ga hoče obogatiti. Vojak vzame na kozarec privezано pismo, ga hrani in odmaši kozarec. Škratelj pravi: »Jaz gram tje v uno veliko mesto neko kraljičino obsest; nihče me ne bo od nje spravil kot samo ti.« Škratelj gre in čez nekaj malo dni vojak za njim. Vse je že tam od obsedene kraljičine govorilo in da ji nihče ne more pomagati. Vojak reče straži, naj ga v kraljevo grajšino spusti, pa se brani, in zadnjič ga z nadleževanjem, ker obeta, da bo kraljičini pomagal, puste notri. Res jo koj Škratelj popusti. Vprašajo vojaka: »Kaj hočeš za plačilo?« On pravi: »Zdaj mi dajte toliko, kot za proti potrebujem, in pa pismo, da če bom kaj več potreboval, mi bote dali, ko vam pismo pošljem.« Potem gre stran.

Pred mestom ga Škrat čaka in pravi: »Ali nisva dobro opravila? Zdaj grem pa v drugo mesto, bom pri drugi kraljčini ravno tako storil in ti za mano pridi, le ti me boš od nje spravil, da ti bodo obilno plačali.« Vse se tako zgodi kot pervikrat. Škrat ga nazadnje spet pred mestom čaka in se hvali kot prejšnjikrat; potlej pa pravi: »Jaz bom še eno obsedel, iz katere me pa ne ti ne kdo drug ne bo spravil.« Vojak pravi: »Preden se ločiva, pokaži mi še, kako ti v ta mali kozarec greš, ker si velik.« Škratelj mu pokaže; ali kadar je notri, vojak kozarec zamaši, dene spet pismo čez in ga nese v vodo nazaj.

Škratelj, ad ATU 331 + ad ATU 500

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1852.

Vir: NUK, Ms 483, zv. 11, str. 58.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 63, št. 37.

Škratelj, ad ATU 331

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Fran Peterlin.

Objava: Novice 22/24 (15. 6. 1864), str. 194.

Bežji vrag, baba ide, ATU 331

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 6, 1886, str. 318, št. 83: Narodne pripovedke.

Na bohinjski strani je živel mož, ATU 331

Zps.: Fran Levstik.

Objava: Levstik 1931, str. 348–349.

Črevec, ATU 331

Kraj: Mežica, Koroška.

Povedal: Ivan Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objavi: Möderndorfer 1937, str. 21–23; Möderndorfer 1946, str. 334–336.

Ponatis: Möderndorfer, Šašel 1972, str. 134.

Zli duh v steklenici, ATU 331

Objava: Slovenski gospodar 73/37–39 (19. 9., 20. 9., 27. 9. 1939): Našim malčkom.

Hudiček v steklenici, ATU 33I + ad 332

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1942, str. 59–64.

Vrag v sodu, ATU 33I + 555

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944a, str. 29–36.

Škrat v kozarcu, ATU 33I

Kraj: Velike Češnjice, pri Šentvidu pri Stični.

Povedala: Erjavčeva teta.

Zps.: Milko Matičetov, 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek: Št. Vid pri Stični 6, str. 67–72.

Objava: Štefan 2019, str. 75–79.

Kako se je vragu godilo v Beli krajini, ATU 33I

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1956, str. 41–43.

ATU 332 Botra smrt / Godtfather Death

Revni mož z velikim številom otrok išče primerne boga za svojega novorojenega sina. Odkloni Boga (svetnika, vraga) in izbere smrt, ker z vsemi ravna enako. Botra podari otroku zmožnost čudežnega zdravljenja, ki pa je odvisno od tega, ali stoji smrt ob glavi ali ob nogah bolnega človeka. Na ta način fant obogati. Nekoč pa mladenič prevara smrt in obrne posteljo bolnega človeka, tako da stoji smrt ob glavi. Ko pride njegova ura, mu smrt omogoči, da zmoli molitev do konca.

V nekaterih variantah pokaže smrt možu svečo, ki ugaša, in mu pove, da je to plamen njegovega življenja.

Opomba: V slovenskem pripovednem izročilu se je ohranilo nekaj pravljič, ki pripovedujejo o revnem človeku, ki išče hrano za družino in sreča boga, hudiča in smrt. Ponudijo mu svojo pomoč, a mož se odloči za smrt. Ta ga pelje v podzemni svet in mu pokaže ugašajočo svečico. Na možovo vprašanje mu smrt odgovori, da predstavlja ta sveča njegovo življenje, in ko bo ugasnila, bo umrl. Ko se to zgodi, mož umre.

Primeri:

Legenda o človeku in smrti; kraj: Dolenji Barnas, Nadiška dolina; povedal: Tonin Costaperaria, p. d. Stari mežnar; zps.: Milko Matičetov, 1940; objava: Matičetov 1946, str. 100–101.

Od smarti; kraj: Dolenji Barnas, Nadiška dolina; povedala: Livia Borghese; zps.: Milko Matičetov, 4. 11. 1967; objava: Matičetov 1968, str. 112–117.

Literatura: Dokumentirano v 14. stoletju. Grimm 42, 44; Matičetov 1946; Matičetov 1968; BP I, 377–388; EM 5 (1987), 1224–1233; Gevatter Tod.

Deseti brat, ATU 332

Objava: Nedeljko 1887, str. 20–24.

Bilo je v starih časih, ko je smrt večkrat še vidno hodila po svetu, da je imel vbog kovač devet sinov. Ko se mu narodi deseti, ne more nikjer dobiti botre. Ker ga že več dni imajo nekrščenega doma, reče kovač svoji ženi: »Dasiravno je najino dete deseti brat in zaradi tega ne more dobiti kuma, ne sme vender brez krsta ostati. Ponesem ga tedaj sam h krstu.«

Žalosten gre proti cerkvi. Medpotoma ga sreča velika, suha žena, ki ga vpraša, zakaj je tako pobit. »Kaj bi ne bil,« odvrne siromák, »ker ne morem svojemu desetemu sinu dobiti botre.« – Smrt, ker ta je bila sloka žena, reče: »Če hočeš mene vzeti, grem ti rada – a vedi, jaz sem smrt!« Kovač je zadovoljen, gresta tedaj v cerkev, kjer dete krsté. Smrt mu naznani, da to dete ne bo imelo nikdar stalnega življenja kakor noben deseti brat ne; naj bi ga torej dal v šole, učit se zdravništva.

Minilo je dosti let in deseti brat je postal zdravnik. Ko je začel sam zdraviti, sreča nekdanj zvečer v mraku smrt, ki se mu naznani za njegovo botro in ga zaprosi, naj jo nese v bližnje mesto. Sama se prê (neki) jako boji psov, ki imajo dvoje oči;³¹ ti jo namreč vidijo ter jo lajaje ovadijo; če pa jo on nese, je psi ne vidijo.

Za nošnjo obečala mu je posebno dolgo življenje. Ko jo je nesel proti onej hiši, kjer so imeli bolnika, tulili so vsi psi. A ko je stopil v hišo, umrl je takoj bolnik, ki je že tri dni umiral – mladi zdravnik pa je šel prepaden domu nazaj. Predno sta se s smrtjo ločila, mu še reče: »Ker sem ti botra, bom tvojim očem vselej vidljiva. Za dar pa ti dam, da boš spoznal vsakega bolnika, kateri bo še za ozdravljenje. Kjer me vgledaš pri bolnikovem znožju stati, le zdravi, če pa bom pri zglavju, le odidi.«

V kratkem je bil deseti brat glasovit zdravnik. Poznali so ga kmalu po vsej deželi in le najvišjo gospôdo je vračil ali zdravil. Kjer je videl smrt pri nogah, ozdravil je gotovo, kjer je pa stala pri glavi, ondi se niti lotiti ni hotel in tako mu ni nobena vračitva spodletela. Čez nekaj let je zdravnik s celo obitelji silno obogatel.

Zbolel pa je stari kralj tiste dežele. Hitro pošljejo po učenega zdravnika. Kralj mu silno bogato plačo obeta, če ga le še tokrat zvráči – ali kaj – smrt stala je pri kraljevi glavi. – Vračnik hodi več časa zamišljen po sobi, slednjič pa zmisli zvijačo, s katero bi vkanil božjo deklo. Tiho zapové služabnikom, posteljo jako hitro obrniti, tako da je smrt takrat stala pri kraljevih nogah. Zdravnik pa reče: »Lehko vas ozdravim, še danes boste okrevali.«

Smrt nejevoljna odide. Ko pride deseti brat od kralja, prime ga njegova botra, ki ga je pred vrati čakala, za roko in ga pelje seboj. Po dolgej poti prišla sta v čuden vrt, v katerem ni bilo ne drevja ne trave. Bile so gréde, na kojih so gorele sveče, vse različne dolgosti. Tu reče smrt desetemu bratu: »Glej, tu so sveče ljudi, ki kažejo dolgost njihovega življenja. Tale dolga sveča je bila tvoja, a ona, ki pogašuje, bila je kralja, ki si ga ti ozdravil proti moji volji. Sedaj vama moram zamenjati svečo, ti dobiš kraljevo, on tvojo!«

Ni se dala nikakor preprostiti; toliko še mu je dala časa, da je na zemlji vredil svoje zadeve, zatem pa ga je tihoma vzela za vselej.

Od tistih dob pa se smrt ni več človeškim očem prikazala, ampak hodi še dandanes nevidljiva med nami.

³¹ Za »druge« oči imajo tiste bele lise nad pesjim okom.

Smrt - botra, ad ATU 332 + ad 330

Kraj: Kamnik, Gorenjska.

Povedal: J. Lesar.

Zps.: Davorin Petelin, ok. 1875.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/37,1.

Smrt in berač, ATU 332

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Janez Trdina, Verske bajke na Dolenjskem. Ljubljanski zvon 1881.

Ponatisa: Kosi 1897, str. 110–111; Mladi rod XV/1-2 (september-oktober 1965), str. 17–18: Berač in smrt.

Botra smrt, ad ATU 332 + ad 531

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 29–34.

Hudiček v steklenici, ATU 331 + ad 332

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 59–64.

Botra so iskal, ATU 332

Kraj: Rute pri Pliberku, Podjuna, avstrijska Koroška.

Povedal: Vincenc Pečnik - Bicelj.

Posnel: Milko Matičetov, 1958.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 6/II, 68–167.

Man pravit smrt? ATU 332

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Zps.: Milko Matičetov, 12. 8. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 206 A-B, 10/39.

Objava: Matičetov 1968, str. 119–133.

Botra Smrt, ATU 332

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Palko Gal.

Objava: Gal (Pavle Rožnik) 1975, str. 114–115.

Ponatis: Unuk 2002, 2008, str. 428–432.

Berač in smrt / Smrt in berač (Mladi rod XV/1-2, 1965).

Smrt je bila botra / Smrt je bova gotca, ATU 332

Kraj: Vidra vas pri Pliberku, avstrijska Koroška.

Povedal: Maks Piko.

Posnela: Martina Piko, 1993.

Vir: Arhiv Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu.

Objava: Piko / Stanonik 1996, str. 40–43, št. 10.

ATU 333 Rdeča kapica / Little Red Riding Hood

Malo deklico, imenovano Rdeča kapica, pošlje mati k babici s košarico, polno domačih dobrot. Posvari jo, da ne sme skreniti s poti, kajti babica živi v gozdu. Rdeča kapica spotoma nabira rože in sreča volka, ki jo vpraša, kam je namenjena. Ko mu deklica pove, da gre k babici, ki živi v gozdu, volk pohiti in pride do babičine hišice pred Rdečo kapico. Požre babico in se uleže v njeno posteljo. Ko prispe Rdeča kapica, se čudi nenavadni podobi svoje babice, jo sprašuje o njenem izgledu, volk ji odgovarja, nazadnje pa jo požre. Lovec najde spečega volka, mu razpara trebuh in reši Rdečo kapico in babico. Volku da v trebuh kamne in ga zašije. Ko se volk prebudi, gre pit vodo v vodnjak, pade noter in se utopi.

Literatura: Dokumentirano v: Charles Perrault, *Les Contes de ma Mère l'Oye*, 1697; Grimm 26; BP I, 37–42, 234–237; Zipes 1985; Rumpf 1989; EM 11 (2004), 854–868; Rotkäppchen.

Kapučeto ròso [Rdeča kapica], ATU 333

Kraj: Subid, Terska dolina / Val Torre.

Zps.: Tine Logar.

Objava: Logar 1975, str. 59–60.

Dan 'bot je b'la na ščí:ca, brùna, li:épa;
né: má:ma ju je klicà:la Kapučeto ròso,
zatùo k je miéla sì:mpər na la:'we nu
kapú:čəcu čərme'lu. Dan dà:n ju je klicà:la
an jo je jà:la:.

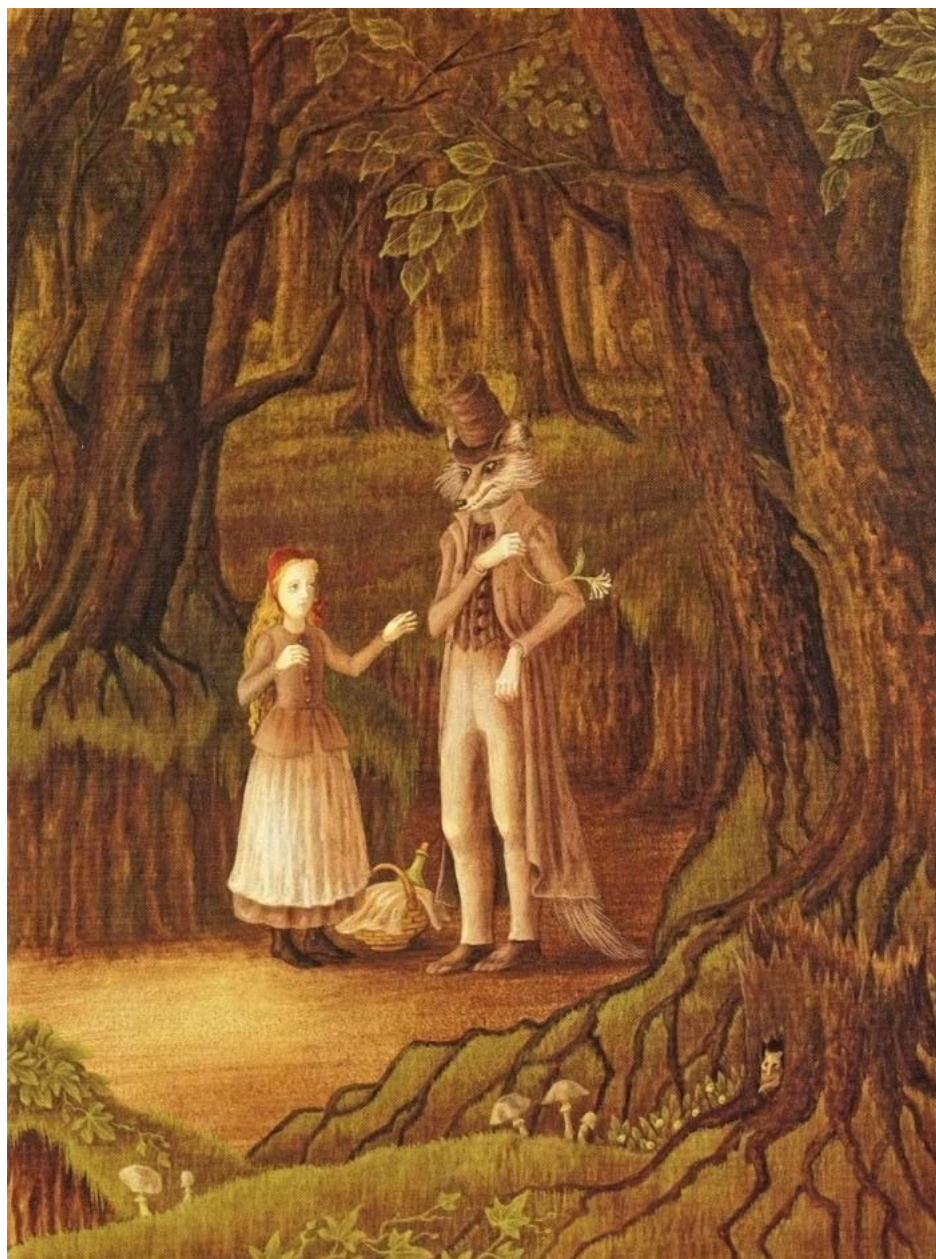
»Kapučeto ròso, nò:na je bou'na, ne'si
jə t'letu ko:šicu an z'lo saludà:j ju. Vì:di
se ne ʊstávət po pót:, zatùo k more prít
dan ù:k an te sniést.«

Kapučeto ròso řę: Nę: nò:na je stá:la
tu ni xí:šəce tu xò:stə. O liépo, k je bló:
tu xò:stə! Xlá:dno! An ti:ćacə so éntá:lə
an spoliętá:lə, kər si vidá:lə to čečí:co.

Nekoč je bila (ena) deklica, temna,
lepa, nje mama jo je klicala Rdeča kapica,
zato ker je imela vedno na glavi rdečo
kapico. Nekega dne jo je poklicala in ji
je dejala:

»Rdeča kapica, babica je bolna, nesi
ji tole košarico in jo lepo pozdravi. Po
poti se ne ustavljaj, ker lahko pride volk
in te sne.«

Rdeča kapica gre. Njena babica je
stanovala v hišici v gozdu. Kako lepo je
bilo v gozdu! Hladno! In ptički so peli
in se spreletavali, ko so videli deklico.

Rdeča kapica, © Marija Lucija Stupica (Rdeča kapica 1999).

Z 'nin krà:jam an s tin drú:zin od pò:ta je b'lu u'se pú:uno ró:š. Kapučèto ròso se je zà:bla tùo, ki je h́e: má:ma rakomandà:la an se je ustavə'la za pobrá:t te nà:rbi lièpe rò:žace, kə so b'le tu tra:we. Zà:t je obrièta ojà:dəce an jəx je poskušà:la, 'Ti za nin hər'man ju je mé:kru dan čórən ù:k. je 'mu dne velí:ke ú:sta, ane velí:ke zú:be, ỳ:čə čərńe'le an ərdo poleda'lo. Ju je mè:rku an sə je obliža'(w)u šó:be.

Kapučèto ròso, 'kar a je vidá:la, je sčərńenìelo an se je stré:sla. Je tièla ỳte'čə, ma ù:k je pər'su 'bi blí:zu nē:. An mè:xno jə je jà:ų::

»Kapučèto ròso, 'kan rē:š?«

O'na mu je jà:la: »'Ti x mej nò:ne!«

»Čəš mə vidá:tə, 'ki pri:de prē:j. Jà:rēm po tle'tej pò:t an ti: po tē:j.«

An tà:ko so nardi:lə. Ma ù:k ma ští:r nò:ųe. An je pər'su tie x xí:še nò:nace prē:j ko Kapučèto ròso.

Tò:k, tò:k – »Kè: je?« – »Som jà:, Kapučèto ròso.« Otpè:re kloštər an pri:de 'san.

Am, an nò:ne ni blo 'vić. Ù:k se oblièče tej nò:na, lè:ne tu pastē:ju an pučà:ka Kapučètna.

– Tò:k, tò:k – »Kè: je?« – »Som jà:, Kapučèto ròso, otpérə!«

»Zdì:ni klò:štər an prít 'san!«

»Če veli:ke ỳ:čə maš, nò:na!«

»Za te lù:jši vidà:tə, Kapučèto ròso!«

»Če veli:ke ù:xa maš, nò:na!«

»Za te lù:jši pošlušá:tə, Kapučèto ròso!«

»Če veli:ke ù:sta mà:š!«

»Za te lù:jši sní:štə, Kapučèto ròso!«

– 'Am, an tà:ko je tē:ma, kə nejčú pošlušá:tə, kúo jəm prá:və h́əx má:ma.

Na eni in drugi strani poti je bilo vse polno rož. Rdeča kapica je pozabila, kaj ji je naročila njena mama, in se je ustavila in nabirala najlepše rožice, ki so bile v travi. Nazadnje je našla še jagode in jih jedla. Izza grma jo je gledal črn volk. Imel je velika usta in velike zobe, rdeče oči in grd obraz. Gledal jo je in si oblizoval ustnice.

Ko ga je Rdeča kapica zagledala, je zardela in se stresla. Hotela je zbežati stran, toda volk se ji je približal. In mehko ji je dejal:

»Rdeča kapica, kam greš?«

Ona mu je dejala: »Tja k moji babici!«

»Poglejva, kdo pride prej. Jaz grem po tejele poti in ti po tej.«

In tako sta naredila. Toda volk ima štiri noge. In je prišel k babičini hiši prej kot Rdeča kapica.

Tok, tok. »Kaj je?« – »Jaz sem, Rdeča kapica.« Odpre zapah in vstopi.

Am, in babice ni bilo več. Volk se obleče kot babica, leže v posteljo in počaka Rdečo kapico.

Tok, tok. – »Kaj je?« – »Jaz sem, Rdeča kapica, odpri!«

»Vzdigni zapah in pridi sem!«

»Kako velike oči imaš, babica!«

»Da te lažje vidim, Rdeča kapica!«

»Kako velika ušesa imaš, babica!«

»Da te lažje slišim, Rdeča kapica!«

»Kako velika usta imaš!«

»Da te lažje pojem, Rdeča kapica!«

– Am, in tako se zgodi tem, ki nočejo poslušati, kaj jim pravi njih mama.

Rudeča kapica, ATU 333, prevod Grimmove pravljice

Poslovenila: Lujiza Pesjakova.

Objava: Vrtec 5/2 (1. 2. 1875), str. 17–20: Rudeča kapica.

Rudeča kapica, ATU 333

Zps.: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, po letu 1908.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 77–79, št. 3.

Mene ne, mene ne, piskerček je moj! ATU 283C* + ad ATU 333

Kraj: Potoče v Ziljski dolini, avstrijska Koroška.

Zps.: Milko Matičetov, ok. 1959.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava: Krolej 2015, str. 415–416.

Uk (volk), ad ATU 333

Kraj: Velika Bukovica, pri Ilirski Bistrici, Primorska.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 27, št. 10.

ATU 360 Pogodba treh bratov z vragom / Bargain of the Three Brothers with the Devil

Trije potujoči bratje sklenejo pogodbo z vragom. V zameno prejmejo veliko denarja (mošnjiček, v katerem nikoli ne zmanjka denarja), obljubiti pa morajo vragu, da bodo vselej govorili iste besede: »mi trije«, »za zlato«, »to je bilo prav«. Ko nekoč nekdo ubije gostilničarja, obtožijo krivde te tri brate. Vrag jih reši izpod vislic, obesijo pa pravega morilca. Vrag je zadovoljen, ker je odnesel njegovo dušo.

Prim.: ATU 1697.

Literatura: Grimm 120; BP II, 561–566; EM 6 (1990), 453–459; Handel mit dem Teufel.

Trije bratje, ATU 360

Objava: Nedeljko 1887, str. 59–60.

Ponatis: Nedeljko 1908, str. 85–87.

Šli so nekdanj trije bratje po svetu iskat službe. Sreča jih zeleno oblečen gospod, bil je hudi duh, ter je vzame v službo. Druzega bi ne imeli nič delati, kot od krčme do krčme hoditi, jesti in piti, a vse to le pod enim pogojem: morali so mu priseči, da nobeden besedice ne izpregovori, razun kar jim bo velel on sam. – Starejšemu je dovolil besede: »Mi trije«, srednjemu: »Za peneze« in najmlajšemu: »Tako je!« – Če bi to zapoved le količkaj prelomili, prišli bi ob službo in bili bi še poleg tega kaznovani.

Gospod jim je dal dosti denarjev in hodili so tako več časa po deželi. Slednjič pa pridejo k nepoštenemu krčmarju. Ta je vpraša: »Hočete jesti in piti?« Starejši veli: »Mi trije!« srednji reče: »Za denarje«, mlajši pa dostavi: »Tako je!« Krčmar je koj spoznal, da ti trije ne morejo več govoriti ko te besedice. V njegovi krčmi pa je takrat spal grozno bogat trgovec. Tega krčmar v noči umori ter mu pobere denarje; drugega dne pa hitro zatoži sumljive tri brate umora.

Sodec jih pozove pred se ter vpraša najstarejšega: »Ali veš, kdo je trgovca umoril?« Mladenič, dasi prestrašen, reče po gospodovi zapovedi: »Mi trije!« – Gospod se zasmije rekoč: »Aha, smo že vkup! Zdaj pa ti srednji, povej, zakaj ste šli umoriti trgovca?« Ta reče: »Za denarje.« Druzega ni smel reči, bilo bi proti njegovi prisegi.

Slednjič še praša sodec najmlajšega: »Ali sta tvoja tovariša govorila resnico?« Ta pa reče: »Tako je!« In preiskava je bila sklenjena. Obsodili so jih na smrt, krčmarju pa so zapovedali, da mora biti poleg, kadar jih bodo obešali, ker so bili v njegovi krčmi.

Peljali so jih že k vislicam, kar od daleč ugledajo jezdeca, ki je mahal z belo ruto, v znamenje, naj čakajo. Ko prijaše do vislic, spoznali so trije bratje svojega gospoda, hudega duha. Ta jim reče: V hudo skušnjavo sem vas spravil, a ker ste bili mož beseda in ste mi pomagali, da tega krčmarja – ubijavca prej dobim v pekel, dobite zdaj plačo.«

Dal je vsakemu veliko mošnjo, polno rumenega zlata. Sodniku pa je naznanil, kdo je, in tudi povedal pravega morilca nesrečnega trgovca, potem pa je izginil.

Hitro so vojaki pograbili prestrašenega krčmarja, ki je že mislil, da bo varen užival krivičen denar; obesili so ga na tiste vislice, ki so bile za one tri poštene hlapce pripravljene.

Kakor so bili trije bratje, tako bodi vsakdo zvest dani besedi!

Kako so trije bratje hudiču služili, ATU 360

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Josip Jurčič.

Objava: Slovenski glasnik 1864, str. 314–315.

Ponatisa: Krek 1885, str. 16–18, št. 5; Nedeljko 1904, str. 26–29.

Mi trije brati! ATU 360

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik.

Objava: Križnik 1874, str. 4–5.

Trije bratje, ATU 360

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/120.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Krolej Telban 2020, str. 409, št. 136: Trije bratje rezenterji.

Nedolžna smert treh bratov, ad ATU 360, prepesnitev pravljice

Zps.: P.

Objava: Besednik 10 (1878), str. 14–16.

Hudič in nepošten krčmar, ATU 939 + 360, pesem

Kraj: Primorska.

Objava: Lovrenčič 1921, str. 36–47.

ATU 361 Medvedjekožec (Medvedar) / Bear-Skin

A: Ubog vojak proda svojo dušo vragu za vrečo denarja. Da bi se rešil, mora živeti sedem let tako, da se ne sme niti umiti niti počesati. Po sedmih letih ga pelje vrag k trem grofičnam, dve ga zavrneta, tretja pa ga je pripravljena vzeti za moža. Ko pride ponovno ves čist in urejen, se zavistni starejši sestri ubijeta, mlajša pa se z njim poroči.

B: Reven fant služi možu, ki zahteva, da se sedem let ne sme umivati in česati. Po sedmih letih ga pelje snubit grofove tri hčere. Starejši dve ga zavrneta, tretja pa ga je pripravljena vzeti za moža. Mož fanta odpelje domov in ga očisti, ostriže, obrije in obleče v najlepše obleke. Ko pride ves urejen na dvor, se najmlajša sestra poroči z njim, zavistni starejši sestri pa se ubijeta.

Mož je zdaj zadovoljen, ker je dobil dve duši.

Literatura: Grimm 101; BP II, 427–435; EM 1 (1977), 1225–1232; Bärenhäuter.

Od an'ga šularčka, ATU 361

Kraj: Dutovlje.

Zps.: Lovro Žvab, 1882.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/216,1.

Objava: Krobej 1995, 184.

An kmet je dal sójga sina v šolo, da bi ga izšolal za duhovnega, ali kmalu je zmanjkalo denarja, bil je ubozega stanú in ní mogel držati več sina v šoli in ga je vzel domov. Ko ga pripelje domov, mu je rekel, naj gre delat v grunt. Šolarček vzame strpáčo (pikoníco, motiko) in gre kôpat. Kopá en čas in na roki mu se naredi žulj, gre domov in reče ôči, da ne bo kôpal, da si gre iskat kakšne službe, rajše ko da bi domá kopal. Oča mu dovolí to; fant vzame šolarsko palčko in si gre iskat službe. Pride v neko mesto, hodi dolgo po mestu, ali vprašat se ní upal, ker ga jè bilo sram. Nazadnje si ni mogel ničesar najti in je bil žalosten. Gospod mu pride naproti in ga vpraša, zakaj je takó žalosten. Fant je odgovoril, da bi si rad najšel službe. Gospod pravi: Jaz te ne potrebujem! In gre dalje. Drugi gospod pride in ga baš takó vpraša kakor prvi. Deček mu pove uzrok svoje žalosti, a gospod ga ne potrebuje in odide. Pride tretji gospod naproti, in ko se izprašujeta, mu pravi: Jaz te vzamem v službo,

če se upaš kaj dosti zapraviti. Vzame ga na svoj dom in mu pokaže v nekej kambri strašansko dosti denara in mu reče: Če boš več zapravil, rajši te bom imel – in izgine. Deček ostane sam in si misli, kaj mu je početi. Prvi dan vzame tisoč goldinarjev sè sabo in gre z njimi v mesto iz krčme v krčmo, dočer ní vse zapravil. Zvečer pride domov in za njim tudi gospod, ki ga vpraša, koliko je zapravil. Pové mu, da je zapravil tisoč gold. Ja, pravi gospod na tó: Če ne boš več zapravil, te bom zapodil proč. Drugi dan je bil vzel dve tisoč gold, a vender ni bil gospod še zadovoljen z njim. Tretji dan vzame tri tisoč, jih zapravi in pride zvečer prazen domov. Gospod mu reče, da je pràv, in mu pové, da bo jutri šel ž njim. Tiste tri dni je gospod šival hlače, ki so imele sedem sežnjev dolgo rít, in napravil mu je sedem sežnjev visok steber, da se je na njem lahko sedelo, stalo, ležalo. Četrty dan ga pelje k stebru, ga preobleče v tiste brgeše (hlače), ga postavi na steber in mu reče, da bo sedem let gor; gospod ga popusti in gre daljè. V teh sedmih letih mu snubi gospodično pri bogatem grofu. Kadar preteče sedem let, pride gospod k njemu in mu pové, da mu je sesnubil, ga vzame dol, založí si drugi konec žaklja (ki je bil uže poln gnojá) na ramo in gresta v mesto k tistej puncí. Grof je imel dve hčeri; pridesta če in gospod vpraša staršo hčer: Ti bo po misli ta novíc (ženin)? Hčer ga grdo pogleda in zbeží, ker je bil grd, ves zaraščen in kosmat. Pokliče drugo, mlajšo hčer in jej reče, če jej bo po misli ženin. Ona odgovorí, da ga je kontent. Gospod pravi, da je pràv in da se vrneta črez nekaj časa. Gospod našega junaka vsega očísti in osnaži, preobleče in ga napravi kakor najlepšega gospoda. Gresta spet če, in ko ga zagleda starejša hči, gre vsa obupana na górenjo kambro in skoči skozi okno dol in se ubíje. Gospod je rekel: Ta, ki se je ubila, bódi moja, mlajša – tvojà. Fant gre v graščino in se poročista s to mlajšo in se še danes veselíjo, če níso še genjali (jenjali).

Kako si je Gašper ženo dobil, ATU 361

Zps.: A. P. Arzenšek.

Objava: Popotnik 7/4 (25. 2. 1886), str. 61–62.

Smrkavi ženin, ATU 361

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944b, str. 63–68.

To s hudyčon / Smrkovec, ATU 361

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 22. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 A, 247–337, 11/1.

ATU 365 Mrtvec pride po ljubico (Lenora) / The Dead Bridegroom Carries off His Bride

Mlada žena žaluje za svojim zaročencem, ki se ni vrnil z vojne. Neke noči se pojavi in jo povabi s seboj na ježo. Spotoma jo dvakrat vpraša, če se boji, in ona odvrne, da ne, ker je njen ljubi z njo. Ko jo tretjič vpraša, prispeta na pokopališče in zaročenec jo hoče potegniti za seboj v grob. Tedaj dekle ugotovi, da je mrtev, in hoče pobegniti, on pa jo zgrabi za obleko. Dekle se uspe iztrgati in zbežati domov.

V nekaterih variantah mrtvi potegne dekle za seboj v grob.

Literatura: Bürger, *Lenore* 1773; Prešeren, *Lenora* 1824; SNP I/1895, str. 108–112, št. 61–63; SLP I/1970, str. 318–327, št. 59 in 60; EM 8 (1996), 909–918: *Lenore*.

Mrtvaški ženin, ATU 365

Kraj: Buče, pri Šmarju pri Jelšah.

Zps.: Ana Kovač, 1911.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/133.

Enkrat sta se dva zelo rada imela in sta si obljubila, ako ker prej umrje, mora priti po družiga. In res, fant gre u vojsko in ga ubijejo. Nekiga večera je dekle sedela pri oknu, zapazi, da nejin fant jaha proti hiši iz belmu konjom. In ko pride do nje, ji pravi, da naj gre iz njem. Res, ona se hitro napravi in sede na konja uzadi. Ko sta že dolgo časa jahala, ji reče fant: Mesec svetlo sije, konjiček hitro teče, Micka, ali Te ni nič strah? Ona mu odgovori: Kaj me bo strah, saj sam polek Tebe. In polj spet dolgo časa jahata in ji zopet reče: Mesec svetlo sije, konjiček hitro jaha, Micika, ali Te ni nič strah? Ona zopet odgovori: Kaj me bo strah, saj sem polek tebe, ljubi moj Leo. Ko sta še dolgo časa jahala, pa prideta na britof in ji zopet reče. In ko ta zadno besedo izgovori, se grob odpre in on in konj se pogrezneta in ona zleti v totenkamro, in not je bil eden mrtu. Njo je bilo tako strah, da je šla gor na peč, in ko je ura bila 11, je tisti mrtvec že migal, ko je bila ura 12, je že gledal, in ko je bila ura 1 po polnoči, je že ustal in pokl je se totenkamra pogreznila, samo peč, ko je ona bila gor, je ostala. In ko je začel mežnar den zvoniti, je pa šla iz britefa k župniku in župnik ji reče, da se ne smejo takšne obljube delati.

Dva ljubka, ATU 365

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek II.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 53, št. 22; Krokej 2008, str. 175.

Mrtvaški ljubec, ATU 365

Kraj: okolica Krokej.

Zps.: France Poznik, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/212.

Objava: Krokej 1995, str. 197–198.

Mrtvi pride po svojo ljubico, ATU 365

Kraj: Hudajužna, pri Tolminu.

Zps.: Ivan Kokošar, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/57,1.

Objava: Simon Rutar, Slovenska Lenora ali mrtvi pride po svojo ljubico. Ljubljanski zvon 1882, str. 402–403.

Ponatisa: Kelemina 1930, str. 153, št. 102/III: Mrtvaški ljubec; Krokej 1995, str. 185.

Povzetek pravljice je v nemščini objavil: Anton von Mailly 1916, str. 37–38.

Lenora, ATU 365

Kraj: Višnja Gora.

Zps.: Radivoj Poznik.

Objava: Ljubljanski zvon 1882, str. 609–610.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 153, št. 102/I: Mrtvaški ljubec.

Prelja i mrtvec, ATU 365

Kraj: Imbriovec, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 6 (1886), str. 317: Narodne pripovedke, št. 82.

Der Totenritt / Mrtvaška ježa, ATU 365

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 21–22, št. 13.

Prevod v slovenščino: Mrtvaška ježa, ATU 365

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 13.

Dva zalüblänca, ATU 365

Kraj: Bratonci, pri Beltincih, Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Časopis za zgodovino in narodopisje 10 (1913), Priloga, št. 1.

Ponatisa: Kelemina 1930, str. 153, št. 102/II: Mrtvaški ljubec; Kühar / Novak 1988, str. 167–168, št. 1.

Mrtvi ženin, ATU 365, literarna pravljica

Napisal: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1917, str. 41–47.

Mrtvec se poroči z nevesto, ATU 365

Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.

Povedal: Lojze Pirovec - Adamle.

Posnel: Milko Matičetov, 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 16A, 6–22.

Lenora, ATU 365

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 11. 8. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 205 B, 49.

Tista od Malice / Quella di Maliza, ATU 365

Kraj: Pulfero / Cicigolis, Nadiške doline / Valli di Natisone.

Zps.: Ilde Chiabudini, 15. 2. 1990.

Objava: Chiabudini / Iussa 1995, str. 42–45.

Dna nujoč strašnà / Notte da incubo, ATU 365

Kraj: Subid / Subit, Terska dolina / Val Torre.

Objava: Balloch 2010, str. 79–83.

Ponatis: Balloch 2018, 68–71: Dna nujoč naposebna / Notte da incubo.

ATU 366 Mož z vislic / The Man from the Gallows

Človek odvzame jetra (srce) obešencu in doma jih pripravijo ter pojedjo, ne da bi vedeli, da so človeška.

A: Ponoči se pojavi mož in zahteva del svojega telesa nazaj.

B: Človek obžaluje svoje dejanje in se za pokoro odpravi v Rim k papežu. Ko se spokori in vrne domov, se mu v cerkvi prikaže urejen in zveličan obešenec in se zahvali za odrešitev.

Literatura: BP III, 478–583; EM 9 (1999), 175–179: Man vom Galgen.

Deček in ciganova jetra / Cganoue jetre, ATU 366

Kraj: Kranjska Gora, Gorenjska.

Povedal: Peter Jakelj - Smerinjekov.

Zps.: Milko Matičetov, 20. 12. 1952; posnel: 29. 9. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 4/I.

Ank't je bva pa ana mati, kje meva anga sina. Le tist sin je pa, je biu st'r takle ane os'm let, je biu st'r. Je pa v's č's takle se rat mau patepau. Mat je pa v's č's rekva:

»Ja, če boš bugau,« – je rekva – »boš mau fletnu. Boš drve nanosu, pole boš voda nanosu, pol boš pa mau frej, pol boš pa lahko šou kam.«

Sveda, pobu se pa uštavo, le društva ga je pač v'n država. Te so pa fucal. Eni praujo fucal, edni pa h kamnu metal krajcarje. No, dobru. Je pa včash, kr dnarja ni mou, je pa ki šou notr u omara, k je vedu, ke imajo mama dnar, pa je v'n pa-tegnu par krajcerjov pa jih je zašpilou. Včash je pa tud dabiu. N vse kraje je bvu.

Ankrat s je pa tud prmervu, je pa mat rekva:

»Zdej, kr boš drve nanosu, pa voda, k bo vse, pol pa boš šou še k mesarju. S'm naročiva t'm ane jetre. Boš prnesu, k bo voča damu pršou, da mu bom večerjo skuhava.«

Dobru. Pob grunta, je mislu:

»No ja. S tu bo kmal, pol bum pa frej. Mu j pa dava dvajst krajščrjov, je rekva:

»Zdej pa beži! Jetra so že naračena, bo teleta zakvou. Pol pa le hitru damu pridi.«

Pob gre, pa lih vid tama, k so fucali tist juga prijatli, k so v's č's metal krajcarje. Se pa ki co prdružu. Svojga dnarja pa n'č ni mu, sam tisth dvajst krajcarjov za jetre. Se pa spraji pa vrže h kamnu. Akربولtnamol! Je biu pa ta prve, jih je pa dabi u pet za luft ureči. Vrže u lft, spet gvava pa 'na cifra. Je bu pa taku: kar je bu gvava, je bu pa ad juga. No, je mu štir že prfita, oziroma tri prfita s svojem. Druga rajža spet, spet tak šu, da je mu sreča. Spet ana dva krajcarja preftirou tak, da je mou nazadnje že sedem krajcarjov prfita. Pol pa jenjat ni mogu, je pa že na jetra pozabu. Je mislu: »Bomo pa še naprej!« No, se mu je pa spet ene parkrat spakedravu. Tak se je abračau, ankr t je dobiu, ankr zgubu. Ankr t je pa zamerku, da ma še ki mau drabiža. Pagleda. Je mu pa še ki pet krajcarjov. Pa jetra pa še n'č šu.

»O, ježeš, ke bo pa zdej« – ja, je mislu – »nazaj moram dabit.«

Je pa kaj u luft metau krajcerje. Kaj lubu, kaj lubu, d je še tiste zašpilou. Poj je pa že na posudo prosu. Seve, kdo mu bo pa pasodu? Un so bli kant'nt, d sa dabil tiste krajcarje. Je ga j pa začeu skrbeti, ko bo zdej. Je pa vekat začeu. Ja, buh! Tu use ukp n'č ni pomagavu. Pol je vidu, da n'č na pomaga, je pa letu pa letu. Mislu je, če je prouzaprrou kej mislu al n'č, kej letu pa notr u boršč pride. T'm je pa vidu, vet'r je začeu vleč, ana brina. T'm na brin je pa nek'j miglavu. Pa le gre zrav'n. Je biu pa en cg'n abešn. No, tist cg'n je biu pa na smrt absojen, je biu pa zaprt. To je bvo glih prejt den. Je pa ušu. Drug den bi mogu bit ustreljen, zato k je str'sne lumparije našilou, nek' ene otroke pamoru, pa na vem, pa pakradu k'ga je use tak, da bi morau pač astreljen bit. Gre zraven, gleda. Je bu pa glih taku. Gor na ena brina je biu abešn, z en'm štrikam. Seveda, cg'n je mislu:

»M boste vi streljal, se bom pa rajš sam fentou.«

Pol je bva pa na veja smrekava, ki se je abesu, ga je pa glih za trebuh zagravu, mu pa v's trebuh preparavu, tak da sa šli pluči, črevu, jetra, use uk'p je v'n visvu. Pob gleda cgana en cajt, s je še vse kadivu tist drobije. Pa zagleda jetra. Je pa ki mau št'dira:

»Vse hudij! Ku pa, če b tmula jetra adrezu.«

Dnarja ni mu, da b šu jetra kvp't. Pa res, klink v'n, pa šapne tistmu cganu jetra preč. Cg'n je mou notr u varžet še mau ene cajtge, 'ne stare. Tist v'n zuleče, jetre zavije u cajtge pa leti damu.

No, damu pride.

Mat je rekva:

»Ja, kje pa hod's tak dougu?«

»Oh« – je reku – »mama, mama! Kaj douh s'm mogu čakati. Je šele teleta zakvou. Je reku, da moram pačakat kaj dougu.«

»No, da s jh le prnesu!«

Polej poba je kej mev u, mev u. N'č tak, n'č ni biu ta pravi.

Žena je rekva:

»No, ker počaki! Dej bojo kmal jetra, jih boš pa večerju.«

»Oh, me tak gvava bali neki« – je začeu prajti – »jest bom šeu u postlo.«

No, žena je tiste jetre t'm prštmvava za m'ža, k bo damu pršou. Pob pa u postlo pa leč. Pa tud ni mogu ležat ne spat ne n'č. Ki mešau s mu je notr pa gvavi. Naankrat pa zagleda, da se je vokn adp'ru, je pa zagledau cgana pr voknu. Je mu pa vse adpetu. Črev se mu v'n visle, srce, pluča, use. Jetr pa ni bvo. Cg'n pa prau:

»Moje jetre nazaj!«

O, ježeš! Pob pvane v'n s postle, prasne, začne nareti. Žena pride notr, je mat njega, pa praj:

»No, kva pa je?«

»Hu, hu« – je devau pof.

V tistm je pa že mož damu pršu. Seveda:

»K'ga je z njim?«

Je rekva:

»Tamle maš jetra narjene, pajej jh! Pobu je svabu, pa dohtarja brž zraven pa še pa fajmštra!« – je mislva, če bo kej pobu.

Pob je biu prou narčou, seveda, ki gaj tole glistau. Vedu pa nbeden ni, k'ga mu je.

Pride ta prvu dohtar. Dohtar je reku, ja, je reku:

»U gvav ni prou. Neki se mu ongau.«

»Je kej nevarnu?« – je barava žena.

»Ja seveda. Spoved't, le puste ga prvist.«

Pa kmau resn fajmoštr tud pridejo. Seveda se je pa pob spavedvou, pa spavedvou. Fajmoštr sa rekl:

»Ja, še kej?«

To pa ni n'č pavedu, k'ga je prouzaprou, k'ga ga matra. Pol nazadne je pa fajmoštr le vidu, da mu je še nek'j.

»No, kij pavej!«

»Ja, se na upam« – je reku.

»N'č, ki pavej, k'ga je!«

Nu, se j spavedau, k'ga je uštimou, d je dnar zašpilou. No, vse točnu pavedau, pa d je cganu jetra adrezu.

»U« – je naredu fajmštr – »to je pa strašansk velik greh. To pa še jest adpstit na mor'm.«

Seveda, k je fajmštr v'n pršou, so ga baral, k'ga je. Fajmoštr na sme pavedat, k'ga se je spavedvou.

»Ja« – je reku – »bom že v'm pavedou čez ne par dni, k'ga bo.«

Fajmštr gre damu u farouž. Tama napiše na škofa pismo. Zdej tole in tole se je zgodvo. Ad škofa je dabi u adgovor, da tu mu tud on na more, da mora sam za papeža it, da ga bo t'm, če bo kej mogu uredit tale reč. Dobro.

Žena je skrbetu, k'ga je s pobom. Pob je biu ki tak v's, v's je biu zmešan, no. In nazadne je pa le pavedau župnik, je reku:

»Ja, more it u Rim k papežu.«

Dobro. Pob se je naštimou. Pride k papežu. Tam s je use spavedou, k'ga je bvū in kaku je bvū. Papež je pa reku:

»Dobro! Zdej boš pa mogu pa ti jet damo in boš vsak den mogu iti k meš zutra. Najbole pa je, če se ti pr fajmoštr uđinjaš, da boš za mistrdiravca pa še za mežnarja, za use uk'p. Boš najlaže pr meši vsak den, in to skoz ceu letu. Ko bo pa let miniu, pol bo pa že bul« – je reku – »se bo že na 'n način use reč nardiva, da bo prou.«

Resn. Pob pride damu. Dama niso n'č vedl k'ga in kaj. Pob je reku, da bo u cerku hodu pa da bo raš mežnar biu in tak naprej. No, ja, mu pa tud niso branli.

Poj je pa res biu u cerkli dob'r mstront, dob'r mistrdirauc, prajmo mi. Pa za mežnarja je biu. Pa ankrat je pa bvū, takle že kmau, k ja let akul šou, bo že akul anga leta. Je biu pa sam notr u cerkli, pametau neki tam pr spovednicah, t'm akuli. Pa zasliš, d adn pride pr durh notr. Bvū je pa že takl poznu, mračnu že. Je mislu:

»Še ave Marijo bom adzgonu, pol grem pa damu.«

Pa pagleda, kdo pride. Je mislu:

»Nemara pa kaka ženica pride.«

Je pa cgana zagledu, tistga, k mu je jetra adrezu. Je pa pršu notr, pa lpu oblečn cg'n, pa u fraku, pa clindr. Pride ta. Pob si ga je mau zauzeu, mau bau. Si mislu:

»Kaga bo?«

Takrat pa spregavari cg'n pa praji:

»No, vidš« – je reku – »zdej s'm pa jest rešn in ti s rešn« – je reku. »Zdej je pa use utpušenu« – je reku – »zdej s pa davol pakore naredu.«

In tak je bu pob pol rešn.

Pijani šoštari, ATU 366

Kraj: Podjuna, avstrijska Koroška.

Povedal: Vincenc Pečnik - Biceľ.

Posnel: Milko Matičetov, 1958.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 6/I, 115–153.

II

Nadnaravna ali začarana žena,
mož ali drug sorodnik

Supernatural Or Enchanted Wife,
Husband Or Other Relative

400-459

ATU 400 Mož išče svojo izgubljeno ženo / The Man on a Quest for His Lost Wife

A: Oče nevede proda še nerojenega otroka vragu, toda ko pride čas, da bi ga vrag vzel, se mladeniču uspe izmakniti. Odpravi se v svet in prispe do samotnega gradu. V gradu najde zakleto princeso. Reši jo in se poroči z njo. Ko želi obiskati svoje starše, mu žena prepove, da bi govoril o njej ali da bi se hvalil z njo. Mož prekrši tabu in v tistem trenutku izgubi prstan, s katerim bi se lahko zopet vrnil na grad. Mož gre iskat svojo ženo in smer mu pokažejo trije puščavniki (luna, sonce, veter). Na poti sreča tri velikane, ki se prepirajo za čarobne predmete: čudežni meč, plašč oz. klobuk in škornje. Z zvijačo jim predmete izmakne in izgine izpred njihovih oči. S pomočjo čudežnih predmetov prispe nazaj na grad, kjer pa se njegova žena ravno moži z novim snubcem. Razkrije svojo identiteto in se ponovno poroči z njo.

B: Mladenič opazi tri labode (race, gosi), ki prilete k ribniku, slečejo perje in se spremenijo v lepe deklice. Medtem ko se kopajo, ukrade eni od njih perje in se poroči z njo. V njegovi odsotnosti mladeničeva mati ženi vrne perje in ta odleti, pove pa še prej, da jo bo lahko ponovno našel na stekleni gori. Mož se odpravi v svet, da bi našel zlati grad na stekleni gori. S pomočjo čudežnih pomočnikov in predmetov mu to tudi uspe.

Nekatere variante se nadaljujejo s pravljичnim tipom ATU 313.

Literatura: Grimm 92; BP II: 318–348; BP III: 406–417; Marzolph / Van Leeuwen 2004, no. 178, 230, 549; EM 9 (1999), 195–210; Mann auf der Suche nach der verlorenen Frau.

Čaroven dau / Čarobni dol, ATU 400

Povedala: Deutsch Jánosné (dekliško: Géscek Anna), p. d. Djauklina Ana.

Posnel: Milko Matičetov, 12. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T I, 14. 22:54–47:40; Terenski zvezek 9.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropelj Telban 2017, št. 7, str. 37–42; 207–213.

Nekoč je živel velik gospod in je tisti gospod imel tri hčere. Pa so tiste hčere odrasle in je vedno prirejal gostije, na veliko. Ob njem je živel ribič. Tisti ribič je zmeraj lovil ribe za njegove gostije. Nekoč je zapovedal prireditve z veliko pojedino,

povabil je dosti velikašev in je rekel ribiču, naj ulovi tri cente rib, tri metre rib, kajti potrebuje jih. Dobro. Ribič je šel in lovil ribe, pa nobene ni zgrabil. Drugič je šel ponovno, pa spet ni uspel.

Tretjič ga je vprašal: »Ja, kaj pa počneš, Janko, da mi tako dolgo ne uloviš?«

Pravi: »Ne morem zgrabiti, ne morem zgrabiti.«

»Še en dan ti dam, če mi ne zgrabiš, te več nikoli ne bom imel za svojega.«

Dobro. Ribič je bil zelo žalosten in je nastavil mreže, spet je lovil, spet ni ugrabil. Takrat je nekdo prišel pa mu je ribič rekel:

»Gospod, zakaj je to, da ne morem uloviti?«

Prišel je nekdo, majhen fant in se je postavil pred njega in je rekel tako, pravi:

»Človek, ti ne moreš uloviti rib. Ti mi daj tisto, o čemer ne veš in za kar ne veš,« pravi, »imel boš toliko rib, da jih ne boš mogel zvoziti domov.«

»Ja,« pravi, »o čemer ne vem, tisto lahko podarim. Dobro, naj bo.«

»Tukaj se podpiši.«

On se je podpisal tam v tiste knjige.

»Dobro, sedaj pa pripravi mreže.«

Pripravil je mreže, kar naenkrat so vanje zašle ribe in jih je takoj ulovil. Gospodu je poslal odgovor, da jih vozi domov.

»No, vidiš, pa si se žalostil, da nimaš rib, koliko pa si jih sedaj skupaj spravil.«

Ja, dobro. Tista velika gostija je bila mimo, lepo so se poveselili.

Ta gospod, tistega ribiča sin, pa je bil žalosten, da se mu je tako zgodilo, da je podaril tisto. Le zakaj se je tam podpisal? Ja, imel je ženo, gotovo veste, da je ta žena bila noseča in je porodila sina. Pa je tistega sina podaril, kajti tega ni vedel, da je žena noseča.

No, je torej podaril, nato pa mu pripovedoval, da je sedaj tako in tako.

»Joj,« pravi, »jaz nisem sama.«

»Joj, tega pa jaz nisem vedel, pa sem jaz to dete podaril.«

»Joj,« pravi, »zdaj je že zaman, je že zaman. Več ne morem pomagati.«

Dete se je lepo na svet narodilo, zdravo, z veselo materjo, vse je bilo lepo. Dete se je lepo učilo, sin. Ime mu je bilo Zalko.

Dobro, zdaj je lepo napredoval. Duhovnik je rekel in učitelji: »Lahko se izuči, kajti preveč dobre pameti je.« »Dobre pameti, za kaj pa naj bi se izučil?« Pravi: »Vse lahko. Za župnika, duhovnika ali za kakršnega koli učitelja.« »Naj bo duhovnik.« »Ja,« pravi gospod, ki je bil z ribičem, »naj bo duhovnik.«

On se je izučil, vse lepo. Že preden je šel v šolo, mu je oče rezal kruh. Vselej so mu tekale solze. Takrat pa, ko je že v šolo hodil, je rekel očetu:

»Zakaj ti zmeraj takrat točiš solze, kadar mi režeš kruh?«

Ja, oče mu ni hotel izdati. Ne. Takrat pa, ko se je že izučil za gospoda, za duhovnika, je moral darovati mašo. Dvajset let je že minilo, moral je iti na tisto mesto,

kakor je bilo podpisano. (Po tistih dvajsetih letih ga moraš pripeljati sem na to mesto.)

Ja, ko se je lepo izučil, je prišel domov, končal je, bil je izučen duhovnik in rekel:

»Oče, pojdite zdaj z menoj tja, kamor ste me dali. Vi meni niste izdali, ampak jaz to sam vem. Podarili ste me natanko pred dvajsetimi leti, danes morava iti na tisto mesto, kakor je rečeno. Kamor ste me podarili, kamor ste me prodali.«

Dobro, oče joče.

»Nič se ni potrebno jokati, oče, nikar se ne bojte, ne bo se mi slabo godilo. Če me boste ubogali, kakor vas jaz lepo naučim, kakor vam jaz povem, nikoli vam se ne bo in meni se ne bo slabo godilo. Pridem k vam nazaj.«

»Saj te bom ubogal.«

»Dobro. Oče, sedaj bo z ladjo h kopnemu prišel, jaz pa bom vstopil z levo nogo. Z desno pa bom še zunaj. Vi tako povejte: 'Sinek moj dragi, izročam te Bogu Očetu, Bogu Sinu in Bogu Svetemu Duhu, Sveta Trojica naj vselej ostane s teboj.'«

Dobro. Dvakrat mu je to ponovil in nato rekel:

»Oče, zdaj govorite, če boste zmožni, ne smete napačno povedati. Sicer bom uničen in sem pogubljen.«

Dobro, je rekel oče, no, zdaj dobro vidi, da se približuje ladja.

»Ne pozabite!«

Ladja je prišla zraven, on je vstopil z levo nogo pa je z očmi pomignil očetu.

Oče je hitro rekel: »Sinek moj dragi, izročam te Bogu Očetu, Bogu Sinu in Bogu Svetemu Duhu, Sveta Trojica naj vselej ostane s teboj.«

Dobro. Nato se je peljal. Voda se je penila pa ga več ni bilo nikjer. Oča je pokleknil in na ves glas zajokal.

Gre. Daleč. Ko sta prispela, kaj je bilo? Naenkrat se je ladja dvignila pokonci in Hudega več ni bilo nikjer. On pa je lahko stopil na suho. Izstopil je na suho in je videl velik svet, lepega, ki se je imenoval Čarobni dol. Vse je bilo zakleto, vse je bilo prekleto. Takšen Čarobni dol. Dobro. On tam premišljuje, kaj je to. Krave so otrdele, otroci so zunaj »prepevali « in vse, ne sedijo na paši. Niti eden ne pove besede, ne to ne tisto, vse je mrtvo. Kaj je to? Bil je zelo utrujen, zmučen pa se je malo ulegel v senci. Malo je zaspal, ker se mu je dremalo, in je k njemu prišel angel in rekel:

»Zalko, Zalko, jaz ti želim dobro. Ti mene ubogaj, ti boš ta svet odkupil in ta bo tvoj,« pravi, »tukaj boš imel vse, ženo in vse. To je krasna kraljevska palača, če jo odrešiš, dobiš hčer za ženo.«

Dobro. Zalko se je prebudil in vstopil. Vse je bilo pogrnjeno. Vse je bilo pripravljeno, pijača, hrana, vse na mizi. Saj bo jedel in pil ...

/--/--/

Angel je rekel tako, da se bo velika kača priplazila k njemu, če jo poljubi, odreši vse. Če pa je ne poljubi, bo tudi on pogubljen. To bi moral opraviiti enkrat v treh dneh. Dobro. Jedel je in pil pa je zares prišla. Pa se ji ni približal, temveč je rekel: »Beži, hudoba, nimaš moči nad mano!«

Eh, kača se je odvlekla nazaj. On pa se je prestrašil, se malo usedel, postala je tema. Kaj pa bo zdaj tukaj, bo spal ali kaj? »Ah, zdaj ostanem tukaj, kar koli naj se mi že zgodi.« In je ostal tam do jutra. Spal pa ni nič, ker se je bal.

Odšel je ven, spet na tisto mesto, kjer se je ponovno ulegel in zaspal. Drugič se je prikazen pojavila: »Zalko, Zalko, zakaj ne ubogaš? Pogubljen boš, ubogaj me!«

Tudi drugič je pristopil k dobri pijači in hrani, je jedel in pil. Spet je prišla kača, imela je že dve glavi. Svojo in očetovo. Dobro, spet se ni odločil. »Joj, spet je odšla ven.« Takrat se mu je zdelo že čudno. »Kar koli naj bo z menoj, več kot umreti ne morem,« si je mislil. »Naj bo.«

Spet je storil tako, tretjič mu je angel rekel:

»No, zdaj imaš poslednjo priložnost, sicer si pogubljen na veke. Če zdaj ne storiš, si izgubljen.«

»A, kakor koli Bog dá, bom jaz to vsekakor naredil, naj bo, kar bo,« si je mislil. Je šel tja, jedel in pil, ko pa je ura udarila deset, je kača prišla s tremi glavami. Od očeta, matere in kraljevske hčeri. Dobro. Sklonil se je, jo dvakrat pobožal in poljubil. Ko je poljubil, je tako grmelo, da se je skoraj cela palača porušila. Takrat pa je vse oživel: igrala je godba, peli so pastirji, živina je mukala, vsi stoli so bili živi. Lepo je bilo vse, vojaki so bili in prelepo je bilo vse. Vidiš, vidiš ...

Takoj je šla in se oblekla in sta tako oče kot mati prišla in sta se veselila, da jih je odrešil. Takoj so rekli: »Zalko, Zalko, ti boš najin zet, najin odrešitelj.«

Jej, zbrali so se in spet držali veliko gostijo. Lepo, saj je Zalko odrešil vse njihovo. In so se zelo ljubili.

Dobro. Poročila sta se in lepo živela. Kaj? Zalko se je spomnil svojega očeta. Oče zagotovo veliko misli na njega. Kaj pa naj stori, če pa oče ničesar ne ve o njem? Ženi se je zazdel precej nemiren in ga je vprašala:

»Zalko, kaj je s tabo, zakaj si tako nemiren? Nisi več tako vesel, kakor si bil?«

»Ja,« pravi, »Elva, jaz veliko premišljuje o tem, kaj moji starši doma počnejo. Mogoče si mislijo, oče je tako zelo jokal, ko sem jaz to naredil.«

»No, saj,« pravi, »naj bo, boš že prišel.«

Spet premišljuje. Ona si je rekla:

»No, dobro, jaz ti dam kamen, pa si ta kamen spravi v žep.«

No, nato mu je spakirala in mu dala kamen. On se je lepo poslovil od nje in staršev, da bo zdaj odpotoval na svoj dom.

Takrat mu je rekla:

»Ko boš zapustil palačo,« pravi, »in boš hodil, vzemi ta kamen in reci: 'Dragi moj prijatelj,' poglej skozi in reci, 'rad bi bil pri svojem očetu.' Boš hitro tam. Jaz bom pa sedem let čakala in se ne bom poročila. Če te sedem let ne bo, se bom znova omožila.«

Dobro. On je zares šel, lepo sta se poslovila. In gre. Ko se zares malo oddalji od palače, vzame kamen naprej in pravi:

»Tako in tako, rad bi bil pri svojem očetu.«

Malo je še hodil in se mu je zdelo, »kako pa je to, da je neka druga vas kakor naša vas«. Gleda, »saj je to naša vas, kjer sem doma«. Pa še malo gleda, »saj sem pa doma«. Bil je močno vesel.

»Jej,« pravi, »oče, to pa je naš grof!«

Dobro. Prispe domov. Mati je že zelo potrta bila, toda oče je bil še v redu. Pa ga nihče ni prepoznal v tako lepem oblačilu in tako močnega. Kako bi pa takega kralja kdo poznal?

»Jej,« pravi, »Bog daj, dragi starši, še živite? Kaj me ne prepoznate? Saj sem vaš sin, Zalko. Ki ste me vi ...«

»Jej, pa ne govori, si ti, Zalko?« sta takrat že trepetala. Preveč sta bila vesela, da sta Zalka nazaj dobila. On pa je veliko vsega prinesel s seboj, vse, kar je mogel, da materi več nikoli ni bilo potrebno delati.

Zdaj je odšel k tistemu grofu, ki je bil nekoč. Tam pa tako, tiste tri hčere (o katerih sem govorila) še niso bile poročene, so še zmeraj bile samske.

»Kaj?« pravi, »Zalko, pa si ti nazaj prišel?«

On pa ni izdal, da je poročen pa kako je prišel tja. O tem ničesar ni povedal.

»Joj,« pravi, »pridi!« In tako, zmeraj se je lepo sprehajal z njimi pa so ga tam tudi pogostili pa vse.

»Joj, kako si se pa ti vrnil?«

»Ja,« pravi, »tako pa tako.«

Dotlej, dotlej, dokler ni priznal, da je tako in tako.

»Joj, ti tja nazaj več ne hodi, ker ne boš prispel.«

In tako. »Kako si ti,« pravi, »uspel priti?«

On pa ga je že imel nekaj v glavi in je pozabil, da ima kamen v žepu. Pa je tistim izdal, da je s kamnom tako in tako pa da ga ima v žepu, je vse razkril. One pa so ga še bolj napile in se je moral zdaj uleči. Kamen pa so izvlekle in si ga dale v žep. Nato so odšle domov.

Zalko se zbudi. Kaj? Ni opazil takoj. Nakar gleda, »jaj, kako pa pridem jaz domov, nimam kamna. Nikoli več ne pridem na dom.« Ja, kaj? Ni mogel več domov. Leto dni je bil pri očetu, poldrugo leto. Jaj, on mora nazaj, saj ga tudi žena že komaj čaka. Bo šel, kakor koli Bog dá, on bo šel, kakor koli Bog dá.

Je šel. Od matere se je spet lepo poslovil in se napotil nazaj. Gre, gre, gre, pokrila ga je noč. Prišel je do stare koč, take preveč stare. V njej pa je živela mati,

ki je imela šest sinov, pa so vsi lopovi bili. Ja, kaj? On se je z njimi šolal in niti eden od njih se ni izučil, ker so jih odpustili in so vsi šli za lopove. On pa je bil duhovnik in so ga prav tako poznali.

Mati je pravla: »Kdo pa si?«

Je že potrkal, ker je bilo zaklenjeno.

»Ta pa ta sem, tako in tako.«

Spustila ga je noter:

»Joj, kaj pa iščeš tukaj?« Pravi: »Tukaj nikoli ni nikogar.«

»Kje pa jih imate? Nikogar nimate, niti moža več?«

»Imam, imam šest sinov, pa jih zdaj ni doma.«

»Ja, kam pa so? Kje so pa tedaj?«

»Pazi se,« pravi, »ker se vrnejo domov in te bodo topli.«

»Meni nihče nič ne more,« je rekel Zalko, »meni nihče nič ne more. Naj bo, kar bo, jaz mislim, da mi nihče ne pride do živega.«

Ona mu je ponudila posteljo in je tam zaspal. Oni pridejo domov ob pol treh pa pravijo:

»No, mama, koga pa tu imaš?«

»Ja,« pravi, »nekega imam, ki je Zalko.«

»Zalka? Saj smo se mi z njim izučili. Kje pa je?«

»Tam.«

»Jej,« pravi, »Zalko!«

Pa tako in tako, o vsem so si pripovedovali, eno in drugo in vse.

»No, na kaj ste pa v tej noči naleteli? Kaj ste potegnili?« je rekel Zalko.

»Ja,« pravi, »smo zelo veliko srečo imeli. Smo takšen plašč potegnili, če si ga kdo nadene, tistega več nihče ne bo videl, v tistem plašču.«

»Ah, kaj bi pa to, kje bi pa to bilo? Prinesite ga sem in mi ga pokažite, ker bi ga rad videl.«

Zares, dali so mu ga in si ga je nadel.

»Ali je lep?«

»Aj, seveda je lep!« Vse je posebej gledal.

»Me vidite?«

»Nič te ne vidimo.«

Je stopil dalje proti izhodu.

»Še vedno me ne vidite?«

»Ne.«

»Zbogom,« je odšel s tistim plaščem.

Nato je šel. Hodil in hodil in prišel daleč. Ja kaj, zelo rad bi prišel v Čarobni dol. Srečal je neko staro mater, ki je bila njegova botra. Pomagala mu je.

»Ja,« pravi, »Zalko, kam pa greš?«

»Ja,« pravi, »nazaj grem.«

»Hej, prehitro se več ne boš vrnil tja. Ti vprašaj Sonce, Sonce povsod sije. Zagotovo ti pove, v katero smer je Čarobni dol.«

Zares je krenil proti Soncu. Nosil je tisti plašč, stopil je enkrat in je že rekel:

»Svetlo Sonce, sprašujem te, če mi dovoliš. Kje je Čarobni dol? Moram priti tja.«

»Ja,« pravi, »dragi sin, jaz ne morem. Sijem povsod, toda tega ne morem povedati. Pojdi do Meseca, mogoče ti zna Mesec odgovoriti.«

Odšel je k Mesecu, Mesec je odvrnil podobno:

»Pojdi do Vetra. Veter najde vsako luknjo in te zagotovo pripelje tudi v Čarobni dol.«

Spet je krenil. Vetra ni bilo doma, ker je pihal, žena pa mu je bila doma.

»Jaj,« pravi, »kaj hodiš tukaj?«

»Ja,« pravi, »tako in tako. Gospodar znajo vse, ker so Veter.«

»Imaš prav, počakaj, da se vrne domov pa ti bo povedal.«

Naenkrat je zatulilo skozi vrata.

»Ja,« pravi, »koga pa imaš tu?«

»Ja,« pravi, »nekega Zalka, ki išče Čarobni dol.«

»Zagotovo se bom prav tja napotil pihat, saj se ženi kraljeva hči, pa moram malo pihati, ker bo izredno vroče.«

On se je takoj spomnil, da je to njegova žena, saj druge tam ni. Dobro. Zares je do jutra tam bil, Veter mu je dal za jesti in piti, jedel je in pil, nato so šli dalje.

»No, vidiš?« ga je pripeljal Veter. »Vidiš,« pravi, »svojo palačo?« Tam pa so se že močno pripravljali, pripravljali so godbo, da bi šli k poroki, zbirali so se glasbeniki, vse lepo. On pa je oblekel plašč in vstopil v cerkev. Približevala sta se, čeprav je minilo samo poltretje leto, da bi se poročila. Obljubila je sedem let, pa je počakala le dve leti in pol. Vstopijo lepo, župnik stojijo pri oltarju, kakor je to v navadi. On se postavi zraven, nedaleč od župnika, tam ga nihče ni videl. Postavil se je, in ko so župnik začeli brati in ju poročati, govoriti, kot mora duhovnik, je on dregnil tisto knjigo. Knjiga je župniku padla iz rok.

»Kaj je to? Nekaj je narobe z vama, nista se dobro spovedala. Eden mora še enkrat k spovedi, ker se vidva nista dobro spovedala, kar je greh.«

Dobro, še enkrat noter v spovednico. On tako ali tako ni imel grehov, ona pa ni počakala in tistega ni izdala, da bi morala čakati sedem let, pa jih ni bilo sedem. Dobro. Ona je vstopila in tam povedala, tedaj pa so župnik skočili in rekli:

»Živi, on živi, kaj pa misliš? On ni umrl, zato te ne morem poročiti. Ne morem. Pojdite lepo nazaj domov, jaz vaju ne morem poročiti, ker tvoj mož še živi, še ni umrl.«

On pa je tam stal. Dobro, grejo ven, on pa je odšel domov in si nadel kraljevsko oblačilo. Prišel je nazaj, in ko sta onadva zapustila cerkev, že tam zunaj, jo je lepo objel.

»Joj, Zalko se je vrnil, Zalko se je vrnil!«

Joj, tako ljubljena ljubezen je to bila, takšna ... pa je ljubezen še danes, če ni zamrla.

Ribčev sin, ATU 400

Zps.: Lovre Pintar.

Objava: Slovenija I/46 (8. 12. 1848), str. 181; I/47 (12. 12. 1848), str. 188.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 219–230.

Prodani sin, ATU 400

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/178.

Rojnize (die Parcen), ATU 400

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, ok. 1850.

Vir: NUK: Ms 483, zv. 11.

Erbosajdan, ATU 400 + ad 302C*

Zps.: Božidar Raič.

Objava: Zora 1852, str. 44–57.

Sin siromašne matere se izgubi in odtava v gozd. Prispe do puščavnika, ki ga prekrsti v Erbosajdana, nato ga sprejme k sebi. Prepove mu hoditi k ribniku, toda Erbosajdan prekrši prepoved in gre k ribniku, kjer zagleda tri goske; ko odložijo perje, se spremene v lepe deklice. Erbosajdan je od puščavnika slišal, da bi lahko, če bi odnesel perje ene od deklic in z njim prišel do puščavnikovega dvora, dobil deklico za ženo; vendar če bi ga ona prej ujela, bi ga zadela zla usoda. Erbosajdan zdaj vzame eno od peres in zbeži, dekle ga zasleduje, ga ujame in ga spremeni v jelena. Žalosten se vrne k puščavniku, ki mu povrne nazaj prejšnjo podobo. Ko ponovi prepovedano dejanje, ga drugo dekle, ko ga ujame, spremeni v hrast. Puščavnik ga gre iskat in ga ponovno odčara. Tretjič Erbosajdanu uspe, da s perjem pribeži v puščavnikov dvor. Tretjemu dekletu ne vrne perja, pač pa ju puščavnik poroči. Z ženo se vrne k materi, ki ji zapove, da ne sme dati ženi perja iz torbe. Toda medtem ko je Erbosajdan na lovu, mati snahi vendarle izroči perje. Zdaj se dekle ogrne s perjem in odleti, materi pa še pove, da jo bo mož

našel na stekleni gori v zlatem gradu. Sin jo gre iskat in pride zopet do puščavnika, ki zapiska na piščal, in zberejo se volkovi, toda nihče od njih ne ve, kje je ta grad. Šele pri tretjem puščavniku mu je volk, ki se je ravno vrnil s steklene gore, povedal, kje to je, in ga tudi pospremi do gradu. Volčji pastir pa mu je dal še čarobno kapo, ki ga naredi nevidnega, če si jo da na glavo.

Na stekleni gori v gradu zagleda spet tri deklice. Ponoči se prikaže svoji ženi in ta ga takoj spozna. Dovolj mu ostati in tudi, da si ogleda vse sobe, le v eno mu prepove vstopiti. Mladenič pogleda tudi v to in reši velikana, priklenjenega na steno. Na njegovo prošnjo mu namreč prinese tri hlebe kruha, in ko jih velikan poje, se strga z verig, odnese njegovo ženo in odide z njo na polje. Erbosajdan skuša ženo dvakrat odpeljati, a vselej ga velikan dohiti in mu jo ponovno odvzame. Tretjič ga zdrobi in strese njegove kosti po trnju. Škrjanec, ki so mu kosci že dvakrat pokosili mladiče, zdaj v Erbosajdanovi lobanji zvali jaca in tokrat se mladički srečno izvalijo. Iz hvaležnosti izprosi škrjanec pri Vsevišnjem, da Erbosajdana oživi. Erbosajdan se vrne, da bi ponovno odpeljal svojo ženo. Spotoma pomaga volku, raku in vranu in ti mu pomagajo pasti žrebeta in jih priklicati, ko se razkropijo. Za vsako leto mu da gospodinja le en hleb kruha, ki ga Erbosajdan takoj poje in zaspi za celo leto. Ko tudi tretjič pripelje vsa žrebeta v hišo gospodinj, mu mora ta nejevoljna dati obljubljeno plačilo: izbira med zlatim, srebrnim in blatnim žrebcom. Izbere blatnega in tedaj se prikaže velikan in zahteva, da tekmujejo Erbosajdan, gospodinja in velikan vsak na svojem žrebci, kdo bo prej trikrat obkrožil svet. Zmaga Erbosajdan, blatno žrebe se spremeni v njegovo ženo in on jo odpelje nazaj na zlati grad.

O vučjem pastiru, ATU 400

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 16/11 (17. 3. 1858), str. 83–84.

Žena odišla na stekleno goru, ATU 400 + 313

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 104–109.

Ponatis: Popit 2002, str. 149–152.

Oča sina vragu dal, ATU 400

Kraj: Stara Cesta, pri Ljutomeru, Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 18/19 (9. 5. 1860), str. 149–150.

Grüška na krala dvorišča / Hruška na kraljevem dvorišču, ad ATU 400 + 313

Kraj: Ritkarovci, Porabje.

Povedal: Ištvan Tek.

Zps.: Karel Krajczar, 1960.

Objava: Krajczar / Stanonik 1996, str. 46–50, št. 4.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 49–50.

Prevod v angleščino: The Pear Tree in a King's Courtyard, ad ATU 400 + 313

Kraj: Ritkarovci, Porabje.

Zps.: Karel Krajczar, 1960.

Objava: Krajczar / Stanonik 1996, str. 46–50, št. 4.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 157–159.

Zakleto mesto, ATU 400

Kraj: Dolenjska.

Zps.: A. Okiški (Anton Umek).

Objava: Slovenski glasnik 7/9 (1. 4. 1861), str. 43.

Morski grad, ATU 400, pesem

Kraj: Štajerska.

Zps.: Sl. Janžek.

Objava: Vrtec domačih cvetic (Celje) 1/14, 17 (15. 4., 1. 6. 1863), str. 121–126, 129–134, 137–140, 145–148.

Pod nebom najlepša in svetla kot sonce, ATU 400

Kraj: Ljutomer (Lotmerg).

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Izvestja varaždinske gimnazije 1875, str. 26.

Ponatisa: Brenkova 1985, str. 120–124; Valjavec / Popit 2002, str. 366–369.

O šuštarjevem sinu, ATU 400

Kraj: Kras.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/98.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 55–59, št. 9.

Od izdanga gradu, ATU 400 + 325

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/39.

Objava: Ljubljanski zvon 9, 10 (1896), na platnicah: O izdani graščini.

Objava rokopisa: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 290–294, št. 100:

Ukleta graščina.

Od mesta Zelena, ATU 400

Kraj: Špitalič, pri Motniku.

Povedal: Jur Povle, delavec v Špitaliču.

Zps.: Gašper Križnik, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/19.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 148, št. 33: Mesto Zelena.

O Črnem dolu, ATU 400

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/24.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 167–169, št. 39: Črni dol.

Od dvanajst rezenterjev, ATU 400

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1878.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/58.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 266–270, št. 94: Dvanajst rezentarjev.

Od starga kluča, ATU 400

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/86.

Objava: Ljubljanski zvon 1895, št. 3 in 6, na platnicah: O starem ključu.

Ponatis: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, št. 1: Stari ključ.

Der goldene Apfelbaum und die neun Pfauenhennen, ad ATU 400 + 302C**Kraj: okolica Varaždina.**Zps.: Matija Valjavec.**Objava: Krauß 1883, str. 352–366, št. 81.**Opomba: nemški prevod Valjavčeve pravljice, ki jo je poslal Friedrichu Kraußu.***Zlata jablana in devet pavic, ad ATU 400 + 302C****Kraj: okolica Varaždina.**Zps.: Matija Valjavec.**Objava: Valjavec / Popit 2007, str. 19–26, prevod Valjavčeve pravljice, ki jo je poslal Friedrichu Kraußu.***Od zlate hruške, ATU 400***Kraj: Varaždin.**Zps.: Matija Valjavec.**Objava: Kres 4 (1884), str. 610–611, št. 31.***Zlata gora, ATU 400 + 300 + 302***Objava: Nedeljko 1884, str. 1–14.**Ponatis: Nedeljko 1894, str. 1–16.***Grofica in vojak, ad ATU 400 + 307***Objava: Nedeljko 1884, str. 72–74.*

Lep vojak se zaroči z grofico, ki jo sreča v nekem vrtu. Pred poroko se odpravi domov, da uredi zadeve, ko pa se vrne, se grofica ravno moži z drugim. Pokaže ji zlat zaročni prstan, in ko ga grofica spozna, pade mrtva na tla. Položijo jo v krsto in jo odnesejo v cerkev. Vojak gre ponoči molit pred cerkvena vrata in ta se sama odpro, ko moli pred krsto, se tudi ta sama odpre. Vojak leže poleg mrtve grofič-ne, rakev se zapre, malo zatem pa se ponovno odpre, grofica se zbudi in reče, da je lepo spala, zdaj pa jo je on zbudil. Vojak gre iz cerkve in moli, grofica pa mu sledi, in ko pride ven, je rešena. Vojak se vrne k zbrani družbi in vpraša: Komu bi prisodili drevo, ki ga je vrtnar vrgel na cesto, drugi pa ga je pobral in presadil v boljšo zemljo. Vsi so dosodili drevo drugemu. Vojak zdaj pripelje grofico in slavili so drugo poroko.

Čevljarjev sin, ATU 400 + 302*Objava: Nedeljko 1884, str. 57–64.**Ponatis: Nedeljko 1894, str. 69–77.*

Jug in pasterk, ATU 400

Kraj: Šaleška dolina.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 4 (1884), str. 403–405, št. 6: Zrak in njegove moči v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev.

Ponatisi: Nedeljko 1904, str. 78–82; Bolhar 1952, str. 174–178; Bolhar 1959, str. 148–151; Bolhar 1964, str. 190–193; Brenkova 1985, str. 144–147.

Golobica s tremi zlatimi peresi, ATU 400

Objava: Hubad 1887, str. 47–62.

Čudno drevo, ATU 400

Kraj: Temljine, Primorska.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1896, str. 60–67, št. 9.

Ponatisi: Gabršček 1910, str. 364–373; Bolhar 1952, str. 72–77; Bolhar 1959, str. 48–53.

Prevod v nemščino: Der Wunderbaum, ATU 400

Kraj: Temljine, Primorska.

Zps.: Josip Kenda, 1896.

Objava: Byhan 1958, str. 79–87.

Eni starši so imeli tri sine, ATU 300 + 400 + 303

Kraj: Sv. Vid, nad Cerknico.

Povedal: France Rot od Lešnjakov.

Zps.: Izidor Modic, 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/238.

Revni starši so imeli enega sina, ATU 400

Kraj: Sv. Vid, nad Cerknico.

Povedal: Franc Baraga.

Zps.: Izidor Modic, 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/233.

Pavunica, ATU 400 + 554

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: Šašelj 1906, str. 234–237.

Dva brata, ATU 400, literarna pravljica

Objava: Milčinski 1917, str. 98–107.

Utroq ub rojstvə pradan (Otrok ob rojstvu prodan), ATU 400

Kraj: Slovenji Plajberk, Rož, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel / Ramovš 1936, str. 19–21, št. 21.

Ponatis v knjižni slovenščini: Kotnik 1958, str. 30–37, št. 13: Otrok ob rojstvu prodan.

Zakleti ljudje (Lovčev sin), ATU 400

Kraj: Rož, avstrijska Koroška.

Objava: Möderndorfer 1957, str. 93–96: Zakleti ljudje.

Ponatis: Möderndorfer, Šašel 1972, str. 80–82: Lovčev sin.

V deveti deželi, ATU 400

Kraj: Repče, pri Trebnjem.

Zps.: Vid Ambrožič, ok. 1948.

Objava: Ambrožič 1991, str. 48–54.

Zdane duše II, ATU 400

Kraj: Mežica.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 139–143.

Od Beilog Pantalona, ATU 400

Kraj: Bogojina, Prekmurje.

Povedal: Lopertov Vinci (Vincenc Nemec).

Zps.: Milko Matičetov, 1952.

Objava: Matičetov 1966, str. 101–109.

Grad Bombavelo / Il castello di Bombavello, ATU 400 + 313

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija / Val Resia.

Povedala: Paska Dulica / Pasqua Di Lenardo.

Posnel: Milko Matičetov, 17. 2. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 28A.

Objava: Matičetov / Dapit 2014, str. 7–16, 35–44.

Ponatis: Grad Bombavelo / Il castello di Bombavello (Zbirka: Rozajanske pravice /

Pravljice iz Rezije / Fiabe resiane), Trst 2023.

Benjamino, ATU 400

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 23. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SATU: T 33 C.

Babina kobila, ad ATU 400

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 116–118, št. 8.

ATU 402 *Nevesta, zakleta v žival* / *The Animal Bride*

Oče se ne more odločiti, kateremu od treh sinov bi zapustil posestvo, zato jih pošlje za tri leta v svet, da mu prinesejo prvo leto verigo (prstan), drugo leto konja (psa) in nazadnje nevesto. Tisti, ki bo prinesel najlepše, bo dobil kmetijo.

A: Starejša brata se odpravita vsak v drugo mesto, najmlajši sin, ki ga imajo za tepčka, pa naleti v gozdu na žabo (miš, kačo), ki ga povabi, naj gre služiti k njej in bo dobil to, kar išče za plačilo. Najmlajši prinese vselej najlepši predmet in žival, nazadnje pripelje tudi najlepšo nevesto, saj se žaba spremeni v prelepo grofično. Poročita se in se vrneta na nevestin odčarani grad.

B: Bratje se odpravijo v svet po žene. Najmlajši brat pripelje domov žabo (kačo) - nevesto. Oče naloži snaham različne naloge, ki jih žena najmlajšega vselej najbolje opravi. Najmlajši sin se poroči z žabo, in ko ji nekoč zažge žabjo kožo, se spremeni v najlepšo dekle, vendar tedaj zapusti moža. Mož se odpravi v svet, da bi jo poiskal, kar mu tudi uspe, in skupaj se vrneta nazaj.

Opomba: V slovenskem pripovednem izročilu imajo starši pogosto le enega sina, ki ga pošljejo v svet, da bi si poiskal nevesto. Domov pripelje v kačo zakleto dekle, ki se med poroko (po poroki) spremeni v lepo kraljično.

Literatura: Grimm 63; BP II, 30–38, 466–468; EM 9 (1999), 433–437: *Maus als Braut*.

Od dvanajst kraličen, ke so ble zaklete w žabe / O dvanajstih kraljičnah, ki so bile zaklete v žabe, ATU 402

Kraj: Šentvid pri Stični.

Povedal: Lojze Adamle - Pirovec.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 5. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Prepisi 1.

Živel je oče, ki je imel tri sinove. In vse tri je poslal v svet, da si po svetu službo najdejo. Oče pravi tistim sinovom:

»Kateri mi bo pripeljal tako verigo, da bo naš grunt obsegla, tistemu bom pa posestvo dal.«

»No,« pravijo, »dobro!«

Starejša dva sta šla vsak do enega kovača in sta rekla: »Eno leto bova delala, če nama boš tako verigo skoval, da bo naše posestvo obsegla.«

In sta bla tista dva kovača kar kontent.

Ta tretji pa je bil malo bolj tako neumen. Pa je prišel notri v nek gozd pa pride notri v eno votlino, notri pa je bilo dvanajst žab. Pravi ena žaba, pravi:

»Kaj pa hodiš tod okoli?«

Pravi: »Službo iščem.«

Pravi: »Kaj bi ti služil pri nas?« pravi tista žaba.

»Ja, služil,« pravi, »ampak veste, kaj je oče rekel?« Pravi: »Moram jaz tako verigo zaslužiti v enem letu, da bo naš grunt obsegla!«

»Fant, ti jo bom dala! Ne boš nič drugega delal, samo pometal boš vsak dan trikrat pa po vsaki močno udari z eno šibo. Vsak dan trikrat vsako!«

Pa res fant tiste žabe rihta pa pretepa, vsako je moral vsak dan trikrat močno udarit.

Leto mine, so mu dale v eno škatlico verigo.

Ona dva sta komaj vlekla, madona. Tako so začeli meriti okoli grunta – še na pol ni prišlo. Tisti je imel pa v eni majhni škatlici verigo, pa tako je bila lepa in dolga, da bi lahko trikrat njegov grunt obsegla. Sinova nista bila zadovoljna in oče je dejal:

»Pa še enkrat,« je dejal – »še enkrat pojdite, če nista zadovoljna, še enkrat!«

Pa res gredo spet, ona dva po prejšnji poti, ta pa spet naravnost k žabam: »Ja, pravi, »se nismo pogodili doma,« pravi, »še eno leto moram služiti,« pravi, »zdaj mora biti pa še večja veriga, da bo dvakrat obsegla grunt, je oče dejal.«

»Boš pa dobil!« je rekla žaba. Pravi: »Zdaj boš pa vsak dan vsako dvakrat udaril!«

»No, dobro,« je rekel, »bom pa!« Pa tam not pri tistih žabah mu je bilo kar dobro, vsako je vsak dan dvakrat udaril pa malo pospravljal za njimi.

Ko je leto minilo, so mu dale spet tako lepo ketno! Ja spet, je spet zmagov, ko so skupaj pršli. Je oče dejal:

»Zdaj je pa spet druga naloga,« pravi, »kateri bo najlepšo punco pripeljal, tistemu bom pa dal grunt ob letu.«

Ona dva gresta, zbirata tiste ženske, iščeta, on pa k žabam. Pravi ena žaba, pravi: »Tudi punco boš dobil! Zdaj boš pa vsak dan vsako enkrat udaril.«

Pa res, leto je minilo, ta zadnji dan je prišel pa vsako enkrat udari. Mejduh! So tiste žabe pa punce ratale. Ena, tako lepa, pravi:

»Zdaj greva pa najprej na moj grad, na moj dom!« je tista rekla. Tista je bila ta lepa, kajneda, poglavarica.

Potem so šli pa na njen dom, je bil prišel tudi oče od tistih zakletih punc. Vseh dvanajst je bilo rešenih, tako veselje je bilo v gradu!

»O, zdaj pa ne bomo šli na moj dom,« je rekel, »zdaj bom pa jaz kar tu ostal, ker je tukaj boljše!«

So pa šli po očeta s kočijo, pa so ga pripeljali, so pa tam ostali. Brata sta pa tiste verige tam imela pa je bilo.

Žaba počí, gospa vun skočí, ATU 402

Kraj: Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice (8. 9. 1858), str. 284.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 339–340.

Čarobni oreh, ATU 402

Kraj: Štajerska.

Zps.: Slavoljub Janžek.

Objava: Mravljica 1, 1860/1861.

Od zaklete kače ali dekelce, ATU 402

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: Alojzija Avbel, 18 let.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/26.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 216–218, št. 73: O zakleti kači ali deklici.

Od cunarja, ATU 402

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/63.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 287–289, št. 99: Cunjar.

Začarana devica, ATU 402

Zps.: Br.

Objava: Popotnik 3/10 (10. 10. 1882), str. 161–162.

Izdana mačka, ATU 402

Kraj: Savinjska dolina.

Zps.: Dragoslav.

Objava: Popotnik 5/2 (25. 1. 1884), str. 27–28.

Kralj in njegovi trije sinovi, ATU 402

Zps.: P. G.

Objava: Vrtec 17/9 (1. 9. 1887), str. 156–157.

Najboljša služba, ATU 402

Objavi: Nedeljko 1887, str. 13–15; Nedeljko 1908, str. 113–116.

Kača in sodar, ad ATU 402

Objava: Nedeljko 1887, str. 45–46.

Vila omoži svojo hčer s kraljičem, ATU 402

Objava: Hubad 1888, str. 22–24.

Prepis: Franc Senekovič, po letu 1908. Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 128–130, št. 42: Vila omoži svojo kčer z kraljevičem.

Zakleta grofica, ad ATU 402

Zps.: Franc Senekovič, 1890–1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 97–98, št. 17.

Gizdalinka, ad ATU 402

Zps.: Franc Senekovič, 1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 98, št. 18.

S kačo se je oženil, ad ATU 402

Zps.: Franc Senekovič, po letu 1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 126–127, št. 40.

Sirota Tinče, ad ATU 402

Zps.: Franc Senekovič, po letu 1908.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 99–100, št. 19.

Miloš in Zorislava, ATU 402

Zps.: Zoran.

Objava: Vrtec 31/4 (1. 4. 1901), str. 71–75.

Kača se je spremenila v lepo ženo, ATU 402

Kraj: Tunjice pri Kamniku.

Zps.: France Stele, ok. 1906.

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir, Stanonik, Učakar 2013, str. 28.

Od treh bratov, ATU 402

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Velik kalendar za 1921, str. 21–25.

Ponatis: Kühar / Novak 1988, str. 252–256.

Pravljica o oglarjevi hčerki in zakletem kraljeviču, ad ATU 402

Objava: Meško 1922, str. 80–85.

S kačo se je oženil, ATU 402

Kraj: Kupšinci, Prekmurje.

Povedala: Vilma Ritoper.

Zps.: Anton Hren (Kompoljski).

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 79–85.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 170–174; Bolhar 1964, str. 186–190; Brenkova 1985, str. 127–129; Unuk 2002, 2008, str. 304–307.

Prevod v nemščino: Mit einer Schlange verheiratet, ATU 402

Kraj: Kupšinci, Prekmurje.

Zps.: Anton Hren (Kompoljski) 1928.

Objava: Byhan 1958, str. 97–101.

Kača na Pustem gradu pri Šoštanju, ATU 402

Kraj: Šoštanj.

Zps.: Janko Orožen.

Objava: Orožen 1936, str. 112, št. 3.

Tri verižice in biser, ATU 402

Kraj: Pohorje, Štajerska.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1942, 35–46.

Trije bratje in tri vdove, ad ATU 402

Kraj: Dobrepolje, Dolenjska.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 50–53.

Ponatis: Ljubič 2017, str. 49–52.

Tekma za bajtico, ATU 402

Kraj: Mežica.

Povedal: Ivan Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 176–181.

Ponatis: Möderndorfer / Šašel 1972, str. 52–56.

Trije bratje – en sam pir, ATU 402

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944b, str. 29–37.

Zakleto dekle u kačo, ad ATU 402

Kraj: Svetina, pri Celju.

Povedala: Angela Vrečko, 35 let.

Zps.: Petrina Ocvirk.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Petrina Ocvirk.

Zaklete kraljične, ATU 402

Kraj: Šentvid pri Stični.

Povedal: Lojze Adamle - Pirovec.

Zps.: Milko Matičetov 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetovov terenski zvezek 5: Št. Vid pri Stični, št. 46, str. 42–49.

Objava: Štefan 2019, str. 237–242.

Žabica, ATU 402

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Zps.: Milko Matičetov, 17. 8. 1967; 14. 9. 1967 (dve varianti).

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 38 D.

Objava: Kropelj Telban, Dapit 2018, str. 79–85, št. 13.

Pravšnja veriga, ATU 402

Kraj: Dol, Borovnica.

Povedala: Fani Martinčič, 1982.

Objava: Stanonik 1995, str. 80–83, št. 24.

O treh sinovih in mucku, ATU 402

Kraj: Strojna, Koroška.

Povedala: Marija Mavrel.

Posnela: Bojana Verdinek, 2002.

Objava: Verdinek / Stanonik 2002, str. 26–28.

Ponatis: Štefan 2011, str. 101–106.

Trije revni sinovi, ATU 402

Kraj: Šentrupert, Dolenjska.

Zps.: Tone Krnc, 2009.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Kranjski Janez, ad ATU 402

Kraj: Šentrupert, Dolenjska.

Zps.: Tone Krnc, 2009.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Trije bratje, ATU 402

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 128–133, št. 12.

ATU 402A* *Princesa, spremenjena v kačo* / *The Princess Transformed into a Toad*

Princeso, ki je bila začarana v kačo (starko), odčara mladenič s poljubom (poroko, pravilnim obnašanjem). Rešeno dekle se z njim poroči.

Prim.: ATU 402 in 440.

Opomba: V slovenskem pripovednem izročilu so pogoste povedke, v katerih se mladenič pred zadnjim dejanjem prestraši in dekle ostane zakleto v kačo. V nekaterih povedkah je dodano, da jo bo rešil šele mladenič, ki bo kot otrok ležal v zibelki, stesani iz določenega drevesa, ki bo šele zraslo iz semena, ki pa ga mora določena ptica šele spustiti na zemljo. (Prim.: ATU 760*** Rešitelj v zibelki / Salvation in the Cradle).

O zakletem gradu in pobožnem fantu, ATU 402A*

Kraj: Repče, pri Trebnjem.

Zps.: Vid Ambrožič, ok. 1948.

Objava: Ambrožič 1991, str. 25–29.

V starodavnem času je stal nekje na našem lepem Dolenjskem na hribu mogočen grad, ki pa je že razpadal in bil neobljuden. Ljudje so govorili, da je zaklet in da tam straši ponoči. Spodaj je peljala cesta, a ponoči se je vsak bal iti mimo. Kak tuj popotnik pa je le prišel ponoči mimo. In glej čuda! Če je bil starček, ni videl in čul nič posebnega. Če je pa mladega fanta ponoči mimo gradu pot pripeljala, je pa pod gradom vsak začuden obstal. Videl je grad bajno lepo razsvetljen in tak, kot je nekdaj bil, cel in nedotaknjen od zoba časa. V gradu pa je čul tako lepo petje, da je obstal ves zamaknjen. Poleg tega je igrala v gradu taka mila in poskočna godba, da so vsakega mladeniča kar pete zrasrbele. Nobeden se ni mogel premagati, da bi ne stopil bliže h gradu, da bi čudoviti koncert od bliže čul. Ko pa je prišel do vrat, je stala tam tako čudovito lepa princeska, da je mladenič bil kar očaran od nje. Ta ga je ljubeznivo pozdravila in ga povabila s seboj v grad. Nobeden se ni mnogo branil; saj veste, da se muhe love na med, fantje pa na lepe obraze.

V gradu je bila poleg te prekrasne princese tudi grda stara baba, ki se je pa mladeniču tudi prijazno nasmihala. Na mizi je bilo polno vseh dobrot, da so se ti ob pogledu nanje kar sline cedile. Vino je bilo sladko ko med in močno, da si

postal od njega ves omamljen. Ko se je fant okrepčal, so luči pogasile in obe, stara in mlada, sta začeli siliti v fanta, naj gre z njima spat. Seveda si je vsak izbral mlado lepo princesko, stare pa ni maral nobeden. Seveda ne; saj je znano, da »stara baba, dolga noč – mlada pa gladek prešič, gladen ram³² vroča punca, to je ham!«

Toda lepa gospodična je bila z gradom vred začarana. Ko jo je mladenič v postelji poljubil, se je spremenila v ostudno kačo, ki je pičila fanta, da je bil na mestu mrtev. Z dušo in telesom ga je vzel hudič, kateremu je bil grad zapisan zaradi strašnih grehov in krivic, ki so se nekdaj tam godile.

Nekoč pa je opolnoči mimo tega gradu priromal pobožen mlad fant, ki je bil še nedolžen in za zapeljiva dekleta sploh ni maral. Rad bi bil šel v lemenat, a ni imel denarja. Kljub vsej pobožnosti in škapulirju, ki ga je nosil za vratom, se pa tudi on ni mogel premagati, da bi ne bil stopil v grad pogledat, kaj je, ko je začutil tam čarobno petje in godbo. Tudi njega sta babnici napasli in napojili in ga zapeljivo obe vabili k sebi v posteljo. Mladenič pa je znal tisto pesem, ki pravi:

»Dokler sem pri mamici ležala,
za krancelj se nisem nič bala;
sedaj ko pri fantu ležim,
za krancelj se zmeraj bojim!«

Ta pesem velja sicer za dekleta, če jo pa obrneš na fanta, pa zanj isto velja. To je pobožni mladenič vedel. Ker pa ga le niso pustile ven, je legel k starki, ki jo je imel za staro mater zapeljivega dekleta. Spoštljivo jo je poljubil in mislil na svojo mater, ki je bila reva že v grobu. Tedaj pa se je ves grad stresel; princeska, ki je bila hudič v deklinški podobi, se je med strašnim rjojenjem udrla v pekel. Pri mladeniču pa je namesto starke ležala neznansko lepa mlada princeska in mu dejala: »Že sto in sto let sem bila zakleta; a ti si me sedaj rešil. Tvoja sem zdaj in ta grad z vsem svojim bogastvom.«

In fant, čeprav pobožen, se sreče ni branil. Saj je sveti zakon tudi zakrament, čeprav je zadnji med vsemi. In deli tudi čudovite milosti, če jih le znaš izrabiti.

Oklicali so ju kar enkrat za trikrat, kar sicer precej stane, a kaj, saj sta bila neizmerno bogata. Srečno živita lahko še danes, če nista že umrla.

Od tistega, ki se je pri kači ženil, ATU 402A*

Kraj: Martinj Vrh, Gorenjska.

Zps.: Janez (Ivan) Tušek.

Objava: Slovenski glasnik 1 (1858), str. 143–144: Pripovedke iz Martiniverha.

Ponatisi: Krek 1885, str. 74–75, št. 32: O tistem, ki se je pri kači ženil; Brenkova 1985, str. 183–184; Tušek / Dolenc 1986, str. 19–21: Pri kači se je ženil.

³² Ram je narečno okvir.

Zakleta grofica, ATU 402A*

Kraj: Vinica, Bela krajina.

Zps.: Ivan Antončič, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/77.

Koroška pravljica, ad ATU 402A*

Kraj: Koroška.

Zps.: Vieser Dolores (prevedel Janez Pucelj).

Objava: Angelček 43/2 (oktober 1934), str. 29–30.

Začarana kača, ATU 402A*

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1943, str. 181–184.

Kačja dolina, ATU 672B* + ad ATU 402A*, literarna pravljica

Napisal: Fran Saleški Finžgar.

Objava: Finžgar 1944, str. 77–89.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 55–60.

Prevod v angleščino: The Valey of Snakes, ATU 672B* + ad ATU 402A*

Napisal: Fran Saleški Finžgar 1958.

Objava: Stanonik 1999, str. 165–170.

S kačo se je oženju, ATU 402A*

Kraj: Podjuna, avstrijska Koroška.

Povedal: Vincenc Pečnik - Bicelj.

Posnel: Milko Matičetov, 1958.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 4/II, 282–315.

V kačo zakleto dekle, ATU 402A*

Kraj: okolica Celja.

Zps.: Petrina Ocvirk, ok. 1980.

Objava: Penec, Toplišek / Stanonik 2009, str. 42–43.

Ponatis: Štefan 2011, 94–96.

Romsko dekle kača / Romani čaj sap, ATU 402A*

Kraj: okolica Novega mesta, romska pravljica.

Objava: Šajnovič 2005, 29–38.

ATU 403 Črna in bela nevesta / The Black and the White Bride

Mačeha naloži pastorki nemogočo nalogo (npr. sredi zime jo pošlje po jagode), ki jo ta s pomočjo nadnaravnih pomočnikov, do katerih je bila prijazna, uspešno opravi. V zahvalo jo tudi obdarijo z lepoto (darom, da ji med govorjenjem padajo biseri iz ust). Ko pošlje mačeha svojo lastno hčer po jagode, je ta neprijazna z nadnaravnimi pomočniki, ki jo kaznujejo. Razcapana in grda (na čelu se pojavi izrastek; ko govori, ji iz ust padajo žabe) se komaj vrne domov.

Pastorkin brat, ki se udinja pri kralju, ima na mizi sestrino sliko. Ko jo kralj vidi, se želi poročiti z dekletom na sliki. Brat pošlje po sestro, toda ko se peljejo skozi gozd, mačeha vrže pastorko z voza in predstavi svojo hčer kot kraljevo izbranko. Ko jo kralj zagleda, se sicer poroči z njo, pastorka pa da zapreti v temnico. Prava nevesta se spremeni v grlico (račko), ki prileti trikrat na dvor; tretjič jo kralj odčara (izpuli iglo iz njene glave) in sprevidi prevaro. Kralj kaznuje lažno nevesto, pošlje po brata in se poroči s pastorko.

Prim.: ATU 480.

Opomba: Slovenske variante ohranjajo predvsem prvi del tega pravljичnega tipa in so v tem primeru podobne pravljicam pravljичnega tipa ATU 480. V nekaterih slovenskih pravljicah gre hčerka bolni materi sredi zime po jagode ali zdravilno rastlino, pomagajo ji nadnaravni pomočniki.

Prim. tudi: ATU 480A, 510A, 510B.

Literatura: Grimm 13, 135; Arfert 1897; BP I, 99–109; BP III, 85–94, 230–232; Matičetov 1973a; Matičetov 1977; EM 2 (1979), 730–738: Braut: Die schwarze und die weisse Braut.

Sirotnici, ad ATU 403

Kraj: Tolminsko.

Zps.: Jožef Kenda.

Objava: Drekonja 1932, str. 18–21.

Ponatis: Unuk 2002, str. 262–266.

Živel je vdovec, ki mu je prva žena zapustila dva neboljena otročiča, dečka in deklico. Vdovec ni mogel sam gospodariti, zato se je drugič poročil. Druga žena pa je bila hudobna in krutega srca. Imela je lastno hčerko, ki jo je ljubila in razvajala, siroti pa je črtila in preganjala. Črnila je pastorka in pastorko pri možu in mu nazadnje zapovedala, naj ju spravi od hiše, če ne, pojde pa ona od doma.

Mož je bolj poslušal ženo kot lastno očetovsko srce in je nekega dne vzel siroti ter ju peljal v gozd. Sredi gozda zakuri ogenj in reče otrokoma, naj počakata, da nabere drv, nato pa se bodo vrnili domov. Oče se oddalji in pusti otroka sama sredi gozda, sam pa se vrne po drugi poti domov. Doma pripoveduje ženi, kako je prekanil siroti in kako ju je pustil v divji samoti. A še med pripovedovanjem se odprejo vrata in v hišo vstopita bratec in sestrice.

Mačeha se še bolj jezi in huduje nad otrokoma. Zopet ukaže možu, naj ju spravi od hiše. Zdaj obljubi oče sinu in hčerki, da pojdejo češnje trgat. Mož ju pelje v gozd do češnje in jima reče, naj splezata na drevo. Ko sta bila otroka na drevesu, pravi oče:

»Varujta se, da ne padeta na tla. Čakajta, da bosta bolj varna, vaju privežem k deblu!«

Res spleza na drevo in priveže otročiča k deblu, nato pa se spusti na tla in se hitro vrne proti domu.

Uboga otroka kliče na pomoč, a nihče ju ne sliši. Pa se domisli deček, da ima v žepu nožič. Seže ponj in prereže svojo vrv. Nato reši še sestrico in oba splezata z drevesa ter gresta dalje po gozdu. Domov si ne upata več, ker se bojita, da se jima ne bi še huje godilo. Prideta do razpotja in se posvetujeta pa skleneta, da pojdeta po svetu za kruhom in za srečo. Poslovita se in deček gre na levo, deklica pa na desno.

Deklica hodi ves božji dan, a ne najde žive duše in ne vidi človeškega bivališča. Šele pozno pod večer pride do lepe hišice sredi zelene trate. Stopi v hišo in najde v njej postarno ženico. Prosi jo, naj jo vzame k sebi, da bi ji delala in služila. Ženica jo rade volje sprejme in pravi:

»Sprejemem te, samo da me boš lepo ubogala in storila, kar ti bom ukazala. In če boš pridna, ti bom kupila najlepša oblačila in ti plačala, kar si boš zaslužila.«

Deklica ji obljubi, da bo pridna in poslušna.

Tako ostane sirota pri ženi. Pridna je in rada dela ter uboga in žena ji kupi lepih oblačil in še mnogo drugih reči.

Mine leto in pride zadnji dan službe. Takrat ukaže žena mladi deklici, naj pomete enajst sob in jih očisti prahu, v dvanajsto sobo pa ji prepove vstopiti. Deklica posnaži enajst sob in postane radovedna, kaj bi lahko bilo v dvanajsti. Obotavlja se in omahuje, nazadnje pa jo premaga radovednost, da odpre vrata tudi v to sobo. In kaj vidi v njej? Marija je Jezusu umivala noge.

Takrat vstane gospodinja, ki je bila sama Mati božja, in reče deklici:

»Nisi me ubogala. A čeprav si se pregrešila, ti ne bom utrgala plačila. Od tod pa vendar moraš iti in nič več ne smeš biti tukaj.«

Deklica zaman joče in prosi. Žena ji da oblačila ter izroči plačilo in deklica mora oditi iz hiše.

Sirota se vrne domov. Ni ji več sile. Toda skrbi jo brat in poizveduje za njim ter ga naposled najde.

Z razpotja je šel brat po svetu in je prišel do grofa, pri katerem je vstopil v službo. Ko ga je sestra našla, mu je večkrat pisala in mu poslala tudi svojo sliko.

Brat je skril sestriino sliko v klobuk in vselej, ko se je odkril in jo pogledal, se je milo zjokal. Grof to zapazi pa ga vpraša, čemu tolikokrat joče. Mladenič mu pove vse od kraja, kako sta imela s sestro kruto mačeho in brezsrčnega očeta, in mu pokaže še sliko v klobuku. Grof si jo ogleduje in da svojemu sinu, mlademu grofiču, da jo pogleda tudi on. Oba, grof in njegov sin, ostrmita nad dekličino lepoto. Brž ukažeta hlapcem, naj zaprežejo najhitreje konje ter naj gredo ponjo. Brat sede v kočijo in se odpelje po sestro.

Pride domov in oba se pozdravita v solzah ter joku. Pripovedujeta si, kako se jima je doslej godilo. Nato razodene brat, kaj mu je grof naročil in zakaj ga je poslal na dom. Pove sestri, da jo želi grofič za ženo, in jo prosi, naj se hitro napravi, da bosta odpotovala v grad.

Ko se brat in sestra poslavljata od očetove hiše, ju poprosi hudobna mačeha, naj vzameta tudi njeno hčer s seboj. Oba sta zadovoljna in tako se odpeljejo vsi trije proti gradu.

Potujejo po cesti in se pripeljejo do široke reke. Peljejo se čez most in takrat pogleda mačehina prava hči v vodo in reče polsestri:

»Poglej, kako velika riba plava po vodi!«

Polsestra se skloni iz kočije in takrat jo mačehina hči prime ter jo vrže v valove.

Voz drdra dalje; hči je zdaj sama v kočiji. Vesela in zadovoljna je, da se ji je vse posrečilo, kakor jo je naučila mati. Težko pričakuje uro, ko bo prispela v grad. Vsa živi v upih, da se bo grofič z njo poročil in jo vzel za ženo.

Kočija se ustavi pred gradom. Pride grof in povpraša brata, ali je pripeljal lepo sestro. Takrat stopi iz kočije grda mačehina hči in grof vpraša shuda:

»Kaj je to tvoja lepa sestra?«

Brat mu odgovori:

»Ne, to je le njena polsestra. Moja prava sestra je še v kočiji.«

Toda prave sestre ni nikjer.

Grof se silno razhudi. Brž ukaže služabnikom, naj brata vklenejo in ga zaprejo v ječo, grdo mačehino hčer pa zapodi domov. V temni celici zdihuje brat in tuguje, ne nad sabo, temveč nad ljubljeno sestro. Pa se priplazi skozi luknjo v ječo kača in mu reče:

»Prosi stražarja, naj te izpusti iz ječe, in pojdi k reki – tam je tvoja sestra. Ureži tri vrbove šibice in udarjaj z njimi po vodi, dokler ne pride sestra iz nje.«

Mladenič stori, kar mu je svetovala kača.

Ko mu stražar zopet prinese jedi, ga prosi, naj govori zanj pri grofu, da ga izpusti za nekaj časa na prosto, ker ima nujen popravek. Grof se je zanesel, da mu mladenič ne uide. Izpusti ga iz ječe in mu ukaže, naj hiti po popravku. Mladenič hiti k reki tja do mosta. Tam ureže tri vrbove šibe in udarja z njimi po vodi. Ko udari v tretje, se dvigne sestra iz reke in je še lepša, kakor je bila poprej. Brat jo pelje pred grofa in vsi se razveselijo njenega prihoda.

Grofič se poroči z lepo siroto, njen brat pa dobi obilo bogastva. Odslej sta živela oba srečno in nič več ju ni morila skrb za vsakdanji kruh.

Mačeha in pastorka, ATU 327A + ad 403

Zps.: Ivan.

Objava: Novice 15/53 (4. 7. 1857), str. 210–211 in 15/54 (8. 7. 1857), str. 215.

Ponatis: Krek 1885, str. 53–57, št. 24: Mačeha in pastorka.

Narodna pripovedka o Šembili, ad ATU 403

Zps.: L. M. Podgoriški.

Objava: Slovenski glasnik 1861, str. 105–106.

Ponatis: Nedeljko 1889, str. 31: O Šembiliji.

Jug in dobra hčerka, ad ATU 403

Kraj: Ljutomer.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 4 (1884), str. 448: Zrak in njegove moči v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev.

Ponatis: Nedeljko 1904, str. 85–86.

Hudobna mačeha, ATU 403

Zps.: Franc Senekovič, po letu 1908.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 123, št. 38.

Deklica in palček, ad ATU 403

Kraj: Koroška.

Objava: Albreht 1931, str. 20–21.

Sta bla ənkrət dna mama an še den tata ..., ad ATU 403 + 709 + ad 707

Kraj: Spodnja Trenta.

Povedala: Katarina Kverh - Jevškova.

Posnel: Milko Matičetov, ok. 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetovov terenski zvezek Soča, Trenta.

O dveh polsestrah, ki sta šli pozimi po jagode in pušeljč, ad ATU 403 + 709

Kraj: Spodnja Trenta.

Povedala: Katarina Kverh, p. d. Katra Jevškova.

Posnel: Milko Matičetov.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Milko Matičetov: T 51A.

Lužobetica / Elisabetta e il suo fratellino, ATU 403

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 22. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 A, 339–455, 11/2.

Ta z rožiči / Quella con i fiorellini, ATU 403 + 706

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 24. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 D, 11/88.

Ta z ovčami vrh klanca, ATU 403 (odlomek)

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 23. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 33 D, 12/14.

Princ se poroči, ad ATU 403

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 29. 6. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 39 A, 143, 14/62.

O mačehi in pastorki, ad ATU 403

Kraj: Otlica, Primorska.

Povedala: Burga Likar.

Zps.: Franc Černigoj.

Objava: Černigoj / Stanonik 1988, str. 252–261.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 76–80.

Prevod v angleščino: About a Stepmother and Stepdaughter, ad ATU 403

Kraj: Otlica, Primorska.

Objava: Černigoj / Stanonik 1988, str. 252–261.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 190–194.

ATU 407 Deklica roža / The girl as Flower

A: Deklica je bila spremenjena v rožo (drevo). Mož, ki jo je ljubil, (njen brat) premaga zakletev in jo reši rastlinske podobe.

B: Po nepremišljeni želji žena rodi namesto otroka rastlino. Roža tako močno privlači princa, da si jo odnese v sobo. Ponoči se rastlina spremeni v dekle, nekaj poje in spi s princem. Ko mora princ na vojno, se dekle spremeni nazaj v rožo. Zavistna ženska prikličče dekle v človeško podobo, nato pa jo ubije. Dekle ponovno oživi vila, ki kaznuje zlobno žensko.

Prim.: ATU 405.

Literatura: Grimm 56; BP I, 498–503; BP II, 121–128; BP III, 495–506; Oldřich Sirovátka, Die Erle: Die verwünschte Tochter. Zur deutsch-slawischen Volksliedbeziehung. *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*, 1965/II; EM 2 (1979), 495–506: Blumenmädchen.

Vragova nevesta, ATU 407

Kraj: Vurberk, Spodnji Duplek.

Zps.: Franc Rojko, 1983.

Objava: Stanonik 1995, str. 22–29.

Ponatis: Unuk 2002, str. 325–330.

V starih časih, ko naši predniki še niso poznali tekstila, ki ga je danes na izbiro, so sejali lan in konopljo in jim je obleka tako rekoč na njivi rasla. Ob dolgih zimskih večerih pa so žene in dekleta predle na kolovrate, da so potem imeli prejo za tkanje. V Bogdanovcih, kakor bom vas pač imenoval, so se gospodarji dogovorili, naj dekleta in žene ob večerih predejo zdaj pri enem, zdaj pri drugem kmetu, da si bodo tako med seboj vračali delo, seveda pa tudi zaradi tega, da predicam ne bi bilo dolgčas pri utrudljivem delu. Ob takih priložnostih so prišli tudi fantje, da so predice kratkočasili s pesmijo in šalami. Po končanem delu in južini je, kakor je bilo v navadi v tistih krajih, prišel še godec s harmoniko in raztegnil svoj meh, da je vse veselo zaplesalo.

Med predicami je bila prelepa deklica Iljanka. Bila je zares tako zala, da je slovela v deveto vas. Toda ni bila ošabna ali prevzetna, ampak ponižna in sramežljiva.

Kakor vsak večer so tudi to noč plesali in se veselili, le Iljanka je sama sedela na klopi pri veliki kmečki peči, ker si je noben fant ni upal poprositi za ples. Vsak je namreč mislil, da ga bo zaradi svoje lepote zavrnila in bo dobil košarico, kar je bilo tiste čase velika sramota. Po plesu so se žene vračale na svoje domove. Marsikatera ni imela spremljevalca, med njimi tudi lepa Iljanka.

Nenadoma so dekleta Iljanko začela dražiti, češ kaj ti pomaga, da si tako lepa in zala, ko pa nobeden noče plesati s teboj. Iljanka ni vedela, da bi fantje hoteli, a si niso upali. Bila je do dna duše užaljena, in ko je prišla domov, v svojo kamrico, je vsa v jezi izrekla:

»Ko bi prišel sam vrag, pa bi šla plesat.«

Iljanka ni vedela, kakšno prekletstvo si je nakopala s temi besedami.

Naslednji večer so se vaščani zopet zbrali na preji. Kolovrati so urno brneli, fantje pa peli, da je bilo veselje. Bližal se je čas južine in tudi plesa. Nenadoma se odpro vrata in v hišo stopi mlad tujec v zeleni lovski obleki. Vse zbrane pozdravi in se brez vprašanja usede na klop ob peči. Tam je mirno sedel in ves čas opazoval predice.

Začel se je ples in kakor ponavadi je ostala Iljanka osamljena. Tedaj pa lovec vstane, se prikloni Iljanki in jo prosi za ples. Vsa srečna, da je končno dobila plesalca, je takoj privolila. Zavrtela sta se, da je kar završalo.

Toda ko sta plesala, je nekaj čudno ropotalo, da so tudi drugi plesalci postali pozorni. Fantje so si brž priskrbeli dolge treske, jih prižgali in čudnemu plesalcu posvetili pod noge. Na svoje veliko presenečenje in grozo so namesto človeških nog zagledali konjska kopita. Takoj so vedeli, kako in kaj. Povedali so gospodarju in ta je takoj prekinil ples. Tudi Iljanka je zdaj spoznala, kakšnega plesalca ima, zato se je vsa otrpla brž odpravila domov. Toda na njeno grozo jo je lovec spremljal vse do doma. Gredeč ji je obljubljal, da bo, če bo postala njegova nevesta, dobila neizmerno bogastvo, dragotine in zlatnino. Iljanka ni odgovarjala, samo nestrpno je čakala, da bi bila čim prej v domači hiši, v svoji kamrici. Tam se je v kotu vrgla pod križ in neutolažljivo jokala ter prosila Boga, naj jo reši tega prekletstva.

Naslednjo noč so se vaščani spet zbrali na preji, toda Iljanke ni bilo med njimi. Ko se je začel ples, je prišel vrag, oblečen v lovca, spet iskat Iljanko za ples. Ker je na preji ni našel, je odvihral na njen dom, potrkal na okno in jo začel klicati:

»Lepa Iljanka, odpri in pridi ven, da greva na plesišče!«

Toda ona ni hotela nič odgovoriti, še manj pa odpreti. Vrag je spet potrkal in ji zagrozil:

»Iljanka, če ne boš prišla, ti bo še to noč umrl oče.«

Komaj so očeta pokopali, že se je vrag znova oglasil ter klical in vabil Iljanko na plesišče. Ker tudi tokrat ni odgovorila niti odprla, ji je spet zagrozil, da ji bo to noč umrla mati.

In kakor prvo se je zgodilo tudi to noč. Mati je umrla, še preden se je zdanilo. Zdaj je Iljanka uvidela, da pride sedaj vrsta nanjo, zato je odšla k sosedom ter jih milo prosila:

»Dragi sosedje, sami vidite, kako strašna usoda me je doletela. Zato vas prosim, da pridete jutri v mojo hišo, kjer me boste gotovo našli mrtvo. Pripravite pogreb, toda še posebno lepo vas prosim: ko me boste nesli na pokop, me ne smete nesti čez prag domače hiše, ne po veliki cesti in ne na pokopališče pokopati.«

Sosedje so ji drage volje obljubili, da bodo storili, kakor jih je prosila. Naslednji dan so res prišli v njeno hišo in našli Iljanko mrtvo. Pripravili so se na pogreb. Poklicali so zidarja, da je napravil luknjo skozi zid, da so lahko potegnili krsto skozenj, nesli so jo po jarku ob veliki cesti, in ker je niso smeli zakopati na pokopališču, so v živi meji, ki je bila nasajena tam okrog, izruvali nekaj grmovja, izkopali grob, položili krsto vanj, jo zasuli in znova nasadili grmovje, tako da se ni nič poznalo.

Prišla je noč in vrag je spet prišel iskat Iljanko. Hiša je bila prazna in odprta, zato je vrag preiskal vse kote. A brez uspeha. V jezi je udaril z repom po hišnem pragu in ga vprašal:

»Prag, povej mi, ali so prek tebe nesli lepo Iljanko, mojo nevesto?«

Prag je odgovoril:

»Ne, prek mene je niso nesli.«

Vrag je zatulil in odvihral na veliko cesto, udaril z repom po njej ter vprašal:

»Cesta, povej mi, ali so po tebi nesli lepo Iljanko, mojo nevesto?«

Cesta je odgovorila:

»Ne, po meni niso nesli tvoje neveste.«

Vrag je še bolj zatulil in za nekaj časa izginil v svoj peklenski brlog.

V tistem času pa je v bližnji okolici na hribu stal star grad, na katerem je živel bogat grof s svojo ženo in edinim sinom. Toda nekega dne je prišla kužna bolezen in grof in grofica sta v kratkem času drug za drugim umrla. Tako je ostal mladi grof sam. Imel je samo še služabnike in staro kuharico, ki mu je obenem tudi gospodinjala.

Mladi grof je šel vsak dan na pokopališče na grob svojih staršev, jim prinašal cvetja in molil zanje ter si tako tešil svojo veliko žalost. Ko je tako obiskoval grob svojih staršev, se je nekega dne odločil, da se bo sprehodil po pokopališču in si ogledal še druge grobove. Prišel je do žive meje in opazil, da je med grmovjem zrasla prelepa bela lilija – zrasla je iz Iljankinega groba. Seveda ni vedel, da je tam kdo pokopan, zato je lilijo odtrgal, jo odnesel na svoj grad in jo dal v veliko vazo na mizo v jedilnici.

Na gradu je bilo veliko soban: sprejemnica, jedilnica, knjižnica, viteška dvorana in druge. Mladi grof se je večinoma ves dan zadrževal v knjižnici, ker je še

študiral in tudi drugače preučeval knjige. Gospodinja, ki je bila tudi kuharica, mu je vsak dan opoldan prinesla obed ter mu ga postavila na mizo v jedilnici, nato pa pozvonila z zvončkom, da je grof slišal v knjižnico, da je obed že na mizi. Seveda se ni takoj napotil v jedilnico, če je bil zatopljen v kakšno knjigo – večkrat šele po nekaj minutah.

Ko je tistega dne čez čas prišel obedovat in se je usedel za mizo, je na svoje veliko presenečenje opazil, da od vsake jedi na krožniku malo manjka, žlica pa je umazana. Mislil je, da je kuharica pokušala jedi, ali so dobro skuhanе in okusne, in se ni več zmenil za to, ampak je lepo v miru pojedel. Bela lilija v vazi je še zmeraj lepo cvetela.

D drugega dne se je zopet ponovila ista zgodba in grof je ogorčen šel v kuhinjo in oštel kuharico, češ kaj mu brodi po njegovih jedeh, naj jih pokuša prej v kuhinji. Kuharica mu je vsa presenečena zatrdila, da jedi nikakor več ne pokuša, potem ko jih grofu postavi na mizo.

Grof kuharici ni verjel, zato se je drugi dan skril za veliko zaveso ob oknu in od tam opazoval, kdaj bo kuharica prinesla obed.

Ko je prišel čas obeda in je kuharica prinesla jedi ter jih postavila na mizo, je kakor po navadi pozvonila z zvončkom in odšla, ne da bi se jedi še kaj dotaknila. Grof je že mislil stopiti iz skrivališča, tedaj pa se mu je ponudil čudovit pogled.

Iz bele lilije je stopila lepa, belo oblečena deklica in mahoma zrasla v naravno človeško velikost. Vzela je žlico, malo pojedla od vsake jedi, potem pa se spet pomanjšala in izginila v lilijo.

Grof je kar otrpnil, ves presenečen nad tem, kar je videl. Premišljeval je, kaj naj stori. Končno se je odločil, da bo šel na faro k staremu župniku in mu vse razložil – mogoče mu bo on vedel svetovati.

In tako je tudi storil. Napotil se je k fari in staremu župniku vse natanko povedal. Župnik se je globoko zamislil in končno odgovoril:

»Veš kaj, dragi mladi grof. To je gotovo zakleta duša, ki išče rešitev. Če si dovolj pogumen in močan, jo lahko rešiš. Toda biti moraš zelo močan, drugače se lahko še sam pogubiš.« Grof je zatrdil, da bo skušal napraviti, kakor mu je svetoval župnik.

Naslednji dan ob istem času je že čakal v svojem skrivališču. Kuharica prinese obed, ga postavi na mizo, pozvoni in odide. Ponovil se je isti prizor kakor prejšnjega dne.

Ko je deklica začela jesti, je grof naglo skočil izza zavesе, jo hitro zgrabil za roke in jo čvrsto držal. Brez besed se je začela obupno braniti in tudi grof ni nič spregovoril. Njun boj je trajal celo dolgo uro in grof je bil že ves poten od napora. Nenadoma pa je deklica popustila, pokleknila pred grofa in spregovorila:

»Tisočkrat hvala, gospod grof, da ste me rešili večnega prekletstva.«

Nato mu je povedala svojo zgodbo, kako se je nepremišljena zaklela in kako bi morala postati vragova nevesta.

»Ime mi je Iljanka,« je še dodala.

Grof je ves začuden poslušal njeno pripoved, in ko je končala, jo je vzdignil in rekel:

»Veš kaj, draga Iljanka, nikogar nimam na svetu razen svojih zvestih služabnikov in rajši kakor vragova postani moja nevesta. Jaz te bom najbolje varoval pred njim.«

Iljanka je rada obljubila, da bo postala grofova nevesta. Spet se je grof napotil k župniku, mu povedal vso zgodbo in ga prosil, naj čim prej pripravi poroko. Župnik je obljubil, da bo vse uredil v najkrajšem času. Pač pa je župnik grofu še posebej zabičal:

»Ko se boste peljali k poroki in prišli do cerkve, morate od kočije do cerkve položiti preprogo, kajti nevesta ne sme z nogo stopiti na zemljo, sicer bo vrag to takoj začutil.«

Prišel je dan poroke in kočije so drdrale proti cerkvici z ženinom in nevesto in svati. Pred cerkvijo so že bile položene preproge, da so svatje lahko šli po njih v cerkev. Naneslo pa je, da je nevesta tik pred cerkvijo stopila na rob preproge in se rahlo dotaknila zemlje. In kakor bi pihnil, je že bil vrag tam, toda svatje so se še pravočasno umaknili v cerkev. Tam pa ni imel več moči, in ko so začeli zvoniti še zvonovi, je strašno in divje zatulil, da je okrog cerkve vse završalo, nato pa je izginil.

Vrag se ni vrnil nikdar več. V svojem kraljestvu menda še danes žaluje za izgubljeno nevesto.

Grof in Iljanka pa sta srečno živela vse svoje žive dni in vedno sta imela v vazi na mizi bele lilije.

Vile, ATU 407

Zps.: Miljenko Devojan.

Objava: Vrtec 14/6 (1. 6. 1884), str. 81–84.

Gozdna pravljica, ATU 407

Kraj: Prekmurje (Muropolje).

Zps.: D. P.

Objava: Naš dom 5/10 (18. 5. 1905), str. 1: Podlistek.

Predica in mrlič, ad ATU 407, literarna pravljica

Zps.: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1917, str. 122–127.

ATU 408 Tri pomaranče / The Three Oranges

Princ si zaželi za ženo dekle, ki ni ne od očeta ne od matere. Dobi tri pomaranče (jajčka), in ko odpre prvo, skoči ven dekle, prosi vode, ker pa je princ nima, umre. Ko olupi drugo pomarančo, se zgodi isto. Pri tretji pa princ poišče prej vodo in jo da piti deklici, ki skoči ven. Ko ji gre iskat obleko, se skrije dekle na drevo, pod katerim teče izvir. K vodi pride ciganka in zagleda odsev prelepe deklice. Misleč, da je ona tako lepa, odvrže vedro, češ da je prelepa, da bi nosila vodo. Tedaj se dekle na drevesu zasmeji, ciganka jo porine v potok in dekle se spremeni v ribo. Ciganka spleza na drevo in princ se poroči z napačnim dekletom. Ciganka zahteva, da ribo ubijejo, toda iz njenih ostankov zraste drevo; ciganka zahteva, da ga posekajo, toda trsko tega drevesa stara žena spremeni v dekle. Ciganka dekletu zasadi v glavo iglo, da se spremeni v goloba, ki prileti k princu. Ta mu potegne iglo ven in reši dekle. Princ kaznuje ciganko in se poroči s pravim dekletom.

Literatura: BP I, 125; BP IV, 257; Shojaei Kawan 2002; EM 10 (2002), 346–355; Orangen: Die drei Orangen.

Ciganica prevarila ženina, ATU 408

Kraj: Bela krajina.

Povedala: Kata Jankovič iz Bednja, zapisal njen sin Edi.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: Šašelj 1909, str. 222–224, št. 5.

Živela sta bogata oče in mati, ki sta imela enega sina. Oče je imel dva brata, starejša od sebe. Eden je bil na izhodu, drugi na zahodu oženjen. Ko je bil sin dorasel starost za ženitev, prosil je očeta, da ga naj ženi. Oče mu sicer dovoli, da če more najti tako nevesto kje, da ni rojena. Sin se odpravlja v daljni svet. Oče mu da konja in denarja. Zdaj se odpravi do mlajega strica na izhod. Ta mu razodene svoje nakane in želje. Stric zmaže z glavo in reče: »To se ne more dobiti« in ga odpravi na zahod do drugega brata, ker je sto let starejši od tega. Da mu svojega čilega konja in denarja, kolikor potrebuje. Ta se poslovil in odide. In ko pride do drugega strica, mu ravno tako naznani svoje želje. Stric maje z glavo in prinese svoje legištre in prebirje vse strani ter najde le en visok grič, na vrh griča gost

trnjev grm, na sredi grma tri jajca in mu pravi: »Pazi, kaj ti zdaj naročim!« Stric mu zopet da čilega konja in denarja, kolikor potrebuje, in ga odpravi in mu naroči: »Ko prideš do hriba, konja priveži za grm pod hrib, pa hodi sam brž na hrib, ali se ne smeš ustrašiti, ne govoriti ničesar. In ko vzameš jajca tri, beži, kar ti bo mogoče, na konja. Ne oglej se nazaj, dokler ne boš na polju, in pomni, da jih ne smeš ubijati brez vode.« Ali on je na to pozabil v velikem strahu na begu, blisku in gromu in druhali, katere so ga napadale na hribu, ter komaj zbeži na konja in odide. Ko prijaše na sredi polja, ogleda si tri jajca, vstane s konja in ubije eno jajce. In lepa žutolasa nevesta govori: »Daj mi vode piti, če ne, umrjem!« Sredi polja ni bilo vode in zdaj se spomni stricovih besed ter je žalosten. Pokoplje jo v zemljo in odide čez polje in gore in bilo mu je dolg čas in zopet začne ogledovati jajčke. Stopi s konja in ubije drugo. In še lepša nevesta s srebrnimi lasmi govori: »Daj mi vode piti, če ne, umrjem!« Spet ni imel nikjer vode in pokopal jo je v velikem gozdu in žalosten odide proti domu in sklene, da tretje jajce ne ubije, dokler ne pride doma. In ko se bliža svojemu domu, imeli so veliko šterno na vrtu. Skoči s konja k šterni in ubije še tretje jajce. In glej! Najlepša nevesta z zlatimi lasmi govori: »Daj mi vode piti, če ne umrjem!« On hitro prime posodo, ki je bila zraven, in jo napoji. Bila pa je za bližnjim grmom na vrtu ciganica in je videla, kaj se je zgodilo. Ko nevesto napoji, jo pusti pri šterni in steče nevesti po oblačilo. Ciganica pa hitro pride k šterni, jo zgrabi in hiti vanjo. Ciganica se hitro nekoliko umije in sleče ter postavi na njeno mesto. Mladenič se hitro povrne z obleko. Ali kako se prestraši, ko zagleda črno žensko in jo praša, kaj da je tako očrnela. »Ni te dolgo bilo in solnce pekoče me je očrnelo.« Žalosten obleče ciganko in jo pelje očetu in materi. In potem so naredili svatbo. Črna nevesta se ni dopadla nobenemu v hiši. Krasna nevesta pa se je bila v šterni premenila v zlato ribo in je plavala. Nekega dne se je družina menila, kako da je tako dobra voda iz šterne. Hlapec pa se oglasi: »Kako ne bi bila, ker zlata riba po nji plava.« Ciganica to sliši in se hitro naredi bolna in veli možu: »Ne bom ozdravela, dokler mi te zlate ribe ne pripraviš, da jo pojem.« In res je šel po njo in dal pripraviti. Ko je snela, je vse kosti pobral in jih pri šterni v zemljo zakopal. Iz njih je zrastle jabolka, ki je prvo leto cvela in tako prijeten duh imela, da so se vsi čudili. In zopet se je ciganka naredila bolna ter reče možu, da ne bo zdrava, dokler tega drevesa ne poseka in ga vrže v ogenj. In šel ga je sam sekat. Prvikrat zamahne in prvi iver odleti v korito pri šterni in se spremeni v zlatolasno nevesto. On osupne pred njo in jo takoj spozna, pa jo pelje za roko v svoj grad. Ciganico pa da na grmadi sežgati.

Putnik Ferko, ATU 408

Kraj: Sv. Ilija (Varaždinska županija), Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 508–509.

Od zlatih jabuk, ATU 408

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: France Kočar, vojak v Celju.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/96.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 56–64, št. 8: Zlata jabolka.

Trije jajčki, ATU 408

Kraj: Kovačevci, Prekmurje.

Povedala: Frančiška Žökš.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 51–62.

Prepis: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, po letu 1908; objavljeno v:

Senekovič / Stanonik 2011, str. 173–174, št. 82.

ATU 409 Žena volčica / The Girl as Wolf

A: Hudobna mačeha (ciganka) začara pastorko (princeso) v volkuljo (kačo). Žena volkulja prihaja vsako noč, ko dobi svojo žensko podobo, nahraniti svoje otroke. To opazi mož, zažge živalsko kožo, mačeha (ciganka) pa je kaznovana.

B: Mladenič odvzame zakleti deklici volčjo kožo in se poroči z njo. Ko žena nekoč najde svojo kožo in se obleče vanjo, zapusti moža in otroke. Mož jo prepozna med ostalimi volkovi, ki sledijo volčjemu pastirju. Mladenič zdaj dobi ženo v človeški podobi nazaj.

Opomba: Bolj kot ta pravljica je v slovenskem pripovednem izročilu razširjena povedka o zakleti deklici:

V kačo zakleto princeso in njen zakleti grad reši pastir, ko kačo preseka na pol (udari z leskovimi šibami). Rešena princesa se zdaj lahko poroči s svojim ženinom.

V nekaterih povedkah grofične, ki je bila kaznovana zaradi svoje skoposti in spre-menjena v kačo, mladenič ni uspel rešiti.

Prim.: ATU 402A*.

Literatura: Cevc 1958, str. 111–145; Kropelj 1995, str. 134–139; EM 14 (2014), 972–975: Wolfsmädchen.

Zakleta deklica, ATU 409

Zps.: J. P.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 68, št. 25.

Živela je nekoč deklica, katera je imela jako hudo mačeho. Nekega jutra se je deklica baš spletala, ko je mačeha na njo zavpila, naj gre po vode. Ona ji odgovori, da bo precej šla, samo naj se prej splete. Tako je trikrat na njo zavpila, ko pa še ni šla, zaklela jo je mačeha, da naj bo ovca. To se je tudi v resnici zgodilo, ko je prvič s škafof vodo zajela. To je pa videl nek mladeneč, ki je šel do studenca za njo, da bi se z njo razgovarjal. Ona je vzdignila škafof na glavo in ga je počasi nesla domov. Ko je to opazil mladeneč, prisegel je, da jo hoče rešiti, ker se mu je dekle smililo. Šel je k njeni mačehi ter jo je prosil, naj bi mu dala to ovco za ženo.

Mačeha se je dolgo branila, nazadnje pa je vendar privolila. – Ponoči se je pa ovca vsakokrat slekla pa je bila spet v človeški podobi. Nedolgo po tem in obhajali so ženitovanje. Ko so legli vsi spat, delal se je tudi ženin, kakor da bi spal, da bi videl, kaj bo njegova žena naredila. Ko je ovca videla, da vsi spe, slekla si je kožo, djala si jo pod glavo ter sladko zaspala. Ko je ženin to opazil, vzel je tiho kožo pa jo je vrgel v peč, da je zgorela. Ko se je ona zjutraj zbudila in ni mogla kože najti, začela je bridko jokati. Ženin se je pa razveselil ter ji povedal, da je kožo vrgel v peč. In tako je bila njegova žena rešena mačehine zakletve.

Die Schlangenkönigin (Krainische Sage), ad ATU 409 (pesem)

Zps.: Jean Laurent.

Objava: Illyrisches Blatt 11 (1839), str. 41.

Volčica, ATU 409

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Novice 1860, str. 3.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 258.

Žena vučica, ATU 409

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 240; Novice 18/12 (21. 3. 1860), str. 93–94.

Ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 59.

Mlinarjeva žena volčica, ATU 409

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Edi Jankovič iz Bednja, povedala mu je mati Kata.

Objava: Šašelj 1909, str. 238–239, št. 13.

Pravljica o zakletem gradu in začarani kraljični, ad ATU 409

Zps.: Anton Antonov.

Objava: Vrtec 41/8 (1. 8. 1911), str. 122–124.

Čarovnica začara kraljično v kačo in grad v kamen. Kraljično reši pogumen pastir, ki kačo preseka na pol.

Začarana kača, ad ATU 409

Kraj: Radvanjski potok, Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1943, str. 181–184.

Pastir in zakleta kača, ad ATU 409

Kraj: Podgorje, pri Kamniku, Gorenjska.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 414.

Pred grad ošabnega graščaka je prišel berač. Vratarja je prosil, če bi smel h graščaku, da bi mu dal kaj za jest in obleč. Vratar je šel h graščaku in ga vprašal, ta pa se je raztogotil in rekel, da ne bo dajal lenuhom jesti. Hčerka ga je prosila, naj se ga usmili. Vratar je povedal beraču, kako je bilo. Berač je udaril s palico v tla, hči se je spremenila v kačo, drugi so okameneli.

Na planini je pasel pastir. Nekega dne zasliši stokanje in zagleda veliko kačo. Ustrašil se je in zbežal. Ko se je vrnil, je spet zaslišal stokanje. Potem je vprašal kačo, ali je človek ali prava kača. Odgovorila je, da je človek, in mu povedala, kako je do tega prišlo. Potem mu je povedala, kako bi lahko rešil njo in vso graščino: ko bo velika nevihta in bo padala toča, naj vzame tri leskove palice in naj naredi tri križe ter jih vrže osem metrov daleč na vse strani. Potem bo prišla ona in naj se je ne boji, ne bo ga pičila. Ko je prišla nevihta, je fant ravnal tako, kot mu je naročila kača. Ob najhujši nevihti je splezala nanj in ga objela okrog vratu. Naenkrat se je spremenila v lepo gospodično. Pastir je postal njen mož in skupaj sta odšla v graščino, kjer je bilo vse tako kot nekoč. Graščak je bil odslej dober do revežev.

ATU 410 Trnuljčica / Sleeping Beauty

Kraljevemu paru se rodi deklica in na krstno slavlje povabijo številne goste, med njimi tudi rojenice. Toda ena od njih, ki ni bila povabljen, vseeno pride in napove deklici, da se bo na svoj petnajsti rojstni dan zbodla v prst z iglo na kolovratu in padla v stoletni spanec.

Kralj ukaže zažgati vse kolovrate v kraljestvu, toda usodi se ne da ubežati, ker deklica ravno na svoj petnajsti rojstni dan na podstrešju sreča ženo, ki prede; zbode se v prst in zaspi (okameni), z njo pa celi grad. Ko preteče sto let, pride na dvor princ, se zaljubi v spečo deklico in jo poljubi, s tem pa jo prebudi iz stoletnega spanca. Ko se zbudi dekle, se zbudi tudi vse osebje na dvoru, princ in kraljična pa se poročita.

Literatura: Motiv, znan v romancah 14. stoletja, npr.: Perceforest (francoska romanca); Basile: Pentamerone (V,5); Charles Perrault: La Belle au bois dormant; Grimm 50; BP I, 434–442; Rölleke 1984; EM 12 (2007), 13–19; Schlafende Schönheit.

Ta, ki je spala sto let, ATU 410

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 D, 12/42.

Tedaj je bil kralj in njegova žena in nista imela otrok.

In sta toliko prosila, toliko prosila, da naj Bog jima da otroka, dokler nekega dne, glejte, imela sta hčerkico.

Tedaj oni so naredili velik velik praznik na dan, ko so morali krstiti hčerkico, in sklicali so vse vile, ki so bile po vasi.

– Ne vem, ali jih je bilo pet ali šest. –

A je bila še ena vila, stara, a se niso niti spomnili nanjo, oni se niso niti spomnili, da je tudi ta vila v vasi, poklicali so samo lepe mlade.

Tedaj, prišle so na ta praznik in ji voščile.

Prva ji je voščila, naj postane lepa, da lepše hčerke kot ona naj ne bo tam v mestu in nikjer.

Druga ji je voščila, da naj poje kot ptičica, ki se ji reče slavček.

– Sta dve –

Tretja ji je voščila, sama ne vem kaj spet.

Bašta, vsaka ji je voščila nekaj, vse dobro. In so bile vesele.

Medtem ko so one voščile, je vstopila stara vila. Kdo jo je poklical? Nihče. Rekla je: »Poklicali ste vse tiste po vasi, vile, in mene ste pozabili in jaz, jaz ji voščim, da ta hči, ko bo imela dvajset let, naj se pikne z vretenom. Nobenega pravnega sredstva ni več, da bi to ubranili!«

Tedaj, ena vila deklici še ni voščila. Ta, ko je videla, da baba kroclja (godrnja) na hči, se je postavila za vrata, je rekla, pravi: »Vi ji voščite, da ta hči, ko bo imela dvajset let, naj umre zaradi enega vretena. In jaz ji voščim, da ta hči spi sto let! In po stotih letih naj pride princ in jo zbudi!«

Tedaj, se ve, so postali vsi žalostni: vile, ki so prišle na obed, kralj, njegova žlahta, njegovi ljudje, vsi tisti, ki so bili tam. Vse je bilo tužno, nihče ni več govoril. Baba je šla potem, potem ko je povedala to zakletev.

Tedaj, ta kralj je prepovedal vsa vretena, da nihče ne sme imeti vretena v vseh krajih, kjer je on poveljeval, nobena duša ne sme imeti vretena, morajo spraviti vsa vretena in vse preslice. Gorje tistemu, ki bo imel vreteno, gre v smrt tisti, ki bo imel vreteno pod streho, tisti gre v smrt. Vse zato, da bi rešil svojo hči.

Tedaj ta hči vsako leto je postajala lepša, da je bila kot pupe, ki so jih postavljali na okna. Lepša ni mogla biti: bela, rdeča, visoka, lepo telo je imela, vse tako, da nihče ni mogel na tej hčerki najti, da bi imela kakšno napako, nobena duša.

Tedaj je minilo nekaj časa, je bilo skoraj, da je imela dvajset let. So bili siti stati ves čas v gradu in je oče rekel:

»Veste kaj, lahko gremo preživeti par tednov, en mesec gor na deželo.« – Saj verjetno so tudi gori imeli grad. – »Nismo šli tja toliko časa.«

In da bi zadovoljili hčer, so šli gor v grad, gor na deželo ali v goro, tam, kjer je to bilo.

Tedaj ta hčerka – je bila že hči – hodila je po gradu pa je slišala tam gori, da vedno nekaj dela, vreteno, se vrti, vrti.

»Ej kaj,« pravi, »moram iti pogledat, kaj je gor?«

Prišla je gor, ugleda staro staro babico, ki je predla za vretenom. Ta hči pa verjetno ni čula, da bo vreteno krivo, da bo umrla. – Veš, da ni čula.

Tedaj hči se je zaljubila v to vreteno: »Dajte mi tudi meni poskusiti, dajte mi tudi meni poskusiti, dajte mi tudi meni poskusiti.«

Rekla je danes, rekla ji je jutri, rekla ji je pojutrišnjem. Nazadnje ji je dala poskusiti, da tudi ona lahko vrti. A to, kar se vrti, jo je piknilo in hči je padla in omedlela je.

Tedaj, babica, začela je ojmekati, da ljudje pridite na pomoč, ker princesa tukaj je omedlela.

Vse je prišlo ven, prišel je oče, prišla je mati, prišli so vsi tisti, ki so bili tam.

Tedaj je rekel oče, pravi: »Tukaj,« pravi, »je usoda,« pravi, »to, kar ji je voščila zlobna vila, to ima naša hči,« je rekel, »in zdaj ni kaj, mi je ne rešimo več.«

»In zdaj naj jo nesemo dol v grad,« so rekli, »in pustili jo bomo dol, naj ostane v gradu.«

»Vendar zdaj,« pravi, »naša hči je odšla, zdaj nimamo več nič.«

Tedaj so vzeli hči in jo nesli dol v grad.

In to hči so dali v neko sobo, kamor so lahko vstopili – lahko je bilo tako kot tukaj, kjer imajo dnevno sobo zdaj takole spredaj in potem imajo kuhinjo. Pripravili so ji svileno posteljo. Šli so po vse zdravnike, a nihče je ni mogel rešiti, tisto hčer.

In dali so jo v svileno posteljo, in ko so končali, ko so jo dali v posteljo, je mati pokleknila pred posteljo in tudi oče pri hčerki in vse dekle so poklekile in prosile, da Bog naj da milost, da naj bi oživila, a oživila ni.

Tedaj so vsi zaspali, oče je zaspal klečoč, mati klečoč, dekle klečoč, ogenj je še grel, vsi so obstali, tisti, ki so nesli za pit, so zaspali stoje, postali so kot tisti kipi, veste, vsi iz kamna. Vse in tudi psi so bili, vse olesenelo, konji v hlevu. Je bilo – kaj vam lahko rečem – vse je obstalo, tako kot je hči spala, so spali vsi.

In ta grad je začel postajati počasi in počasi zapuščen.

Začelo je rasti trnje okoli, ni se videlo tudi gradu nič več. Vse je bilo zapuščeno: ni bilo kralja niti kraljice, niti hčerke, niti natakarejev, ki so jih imeli, ni bilo dekel, niti živine, niti psov, ki so vedno lajali, ničesar.

Tedaj minilo je veliko let in je prišel čez sto let nek princ, ki je šel na lov, lep, lep človek. In ko je prišel v to vas, je vprašal nekega moža, starega. Ta mož je lahko imel šestdeset let.

»Čujte,« je rekel, pravi, »a morda ste slišali nekoč,« pravi, »da je bila neka princesa in da je zaspala, da mora spati sto let.«

»Ja,« je rekel, »res je, slišal sem mojega očeta, ko je bil petdeset let star,« pravi, »slišal sem praviti to, da je bil nek kralj in da so imeli princeso in da ta princesa je zaspala, a da mora spati sto let.«

»Be,« je rekel princ, »bi vi morda vedeli, da kje je to?«

»Be,« je rekel, pravi, »tamle gori, kjer je ta gozd zaraščen, tam notri je bil grad, a nihče ne hodi več tja,« je rekel, »kdo bi lahko šel tam skozi, ko je tako gosto trnje tam. Je gosto takole. Nihče ne more tam skozi. Tudi jaz sem večkrat šel, da bi videl, kaj je tam. A nihče ne more iti skozi,« pravi, »ker gozd je zarasel, je vse polno smrek, borov, trn je, nagnoj je, vse vrste dreves je,« je rekel, »tja vstopiti ne more nobeden.«

Tedaj je ta princ pomislil: »Je sto let minilo.« In je rekel: »Tudi jaz sem slišal to pripovedovati. Ali bi poskusil iti tja gor?«

Šel je.

Trnjulčica (Mladi rod II/3-4, 1952–53).

In se je začela odpirati pot. Je rekel: »Dober znak, dober znak, ta pot se mi odpira, lahko poskusim,« je rekel.

Prišel je, ugledal je pse, stražo, ki je stala. Vse je spalo. Se je tudi bal, a je rekel, pravi: »Lahko poskusim, šel bom notri, da vidim, kaj je.«

Prišel je noter: nekateri so imeli kozarec v pesti in so spali, drugi je imel steklenico, služabniki so nesli za jesti, vsak je imel nekaj, a vse je bilo kot iz kamna, vse je spalo.

Je rekel, pravi: »Mora biti tudi princesa tukaj, a kje pa jo najdem?

Šel je v vsako sobo, nikjer je ni bilo.

»Tukaj zdaj,« pravi, »jaz si moram vzeti čas. Za danes je dovolj, grem domov,« je rekel, »a jutri pridem spet.«

Bila je skoraj noč, on se je bal biti sam tam notri. Šel je nazaj. Šel je domov, je rekel:

»Oče, je tako in tako,« je rekel, pravi, »je sto let, odkar neka princesa spi, če bi jo lahko zbudil, kakšno srečo bi lahko imel jaz.« Je rekel, pravi: »Mora biti lepa, ker po vsej deželi ni tako lepe, kot je bila ta hči. Se sliši pripovedovati stare, tudi nek mož mi je rekel, da je on slišal od svojega očeta, ki ima šestdeset let, da lahko petdeset let, da je on to slišal kot sinek, ko je njegov oče to pripovedoval.« Je rekel, pravi: »Zdaj je en sam gozd, pot se je malo odprla, a ko sem gor prišel,

sem se vstrašil. Tam sem videl pse, vse kot iz kamna, rože, vse kot pečina. Šel sem tudi v neke sobe, a sem se bal. Toda jutri vstanem zgodaj in moram videti, kje je ta princesa.«

»Dobro, pojdi!« je rekel oče, »pojdi poskusit, ali bi jo lahko našel!«

Tedaj je šel.

Torej ona je bila spodaj.

Ko je prišel tja, je začel srečevati ljudi, ki so klečali in vsi so bili iz kamna. Šel je vedno bolj gor in prišel je tja, kjer je bila mati, bil je oče pri njej, vse, vse iz kamna in ona kot roža v postelji.

Šel je tja. »Jaz zdaj,« pravi, »lahko jo poljubim, moram videti to reč,« je rekel.

Šel je gor in jo poljubil.

Stresla se je. Rekla je, pravi: »Si morda ti ta princ, ki je moral priti in me zbuditi?« je rekla.

»Ma,« je rekel, pravi, »je sto let.«

»Ker je sto let,« je rekla, »se jaz lahko zbudim.« In se je tudi zbudila.

Oče se je začel gibati, mati se je gibala, vsi so začeli hoditi po kuhinji, tudi ogenj je začel goreti, psi so začeli lajati, gozd je začel izginjati.

Tako da je bilo tam notri kot v raj.

»Ti,« pravi, »si me zbudil,« je rekla, »in ti me lahko vzameš.«

»A,« pravi, »moram iti,« pravi, »reči mojemu očetu in moji materi, kako je, in potem pripravimo poroko, imamo čas, da jo naredimo.«

Tedaj je ostal to noč tam in tudi drugi dan morda je ostal in na tretji dan je šel rečt očetu in materi, je rekel:

»Je tako in tako, zbudil sem jo, se je dalo takoj, da se je princesa zbudila, tista na sto let.

Zdaj grem gor in čez tri mesece se lahko poročiva.«

Torej je počakal tri mesece in tedaj po treh mesecih sta se poročila. Povabili so žlahto, katero? Bili so stari sto let! Oni niso imeli nobene žlahte več. Prišli so lahko samo oni, ki so bili po gradu! In on tudi, on pa je povabil svojo žlahto. In tedaj sta se poročila.

In tedaj meni so dali, kaj pa so mi dali? A no, malo in nič! Vi ste mi dal čokolado, a oni malo vermuta za tak mali naprstnik, mali kozarček. Ben, potem kako bi lahko Tina bila pijana od tega? Tina bi rada videla poroko, kako skačejo. Meni se je zdelo, da bodo igrali s citiro, da bodo plesali in da mi bodo nekaj dali. A ko sem jih videla, sem se nazaj držala. Oni so pili sami med sabo! Tedaj sem morala iti ven in potem priti domov. In tedaj pravljica je končana. Ste slišal zdaj pravljico? Je lepa ali ne?

Zločesta vila, ATU 410

Kraj: okolica Varaždina, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objavi: Valjavec 1858, 56–57; Vrtec 1886, str. 52.

Ponatisi: Hubad 1888, str. 21–22: Hudobna vila; prepis: Franc Senekovič 1898; objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 118–119, št. 33; Valjavec / Popit 2002, str. 97, št. 31.

O vili, ki je preganjala deklico, ATU 410

Objava: Flere 1931, str. 8–11.

Trnjulčica, ATU 410, prevod Grimmove pravljice

Poslovenila: Mimi Malenšek.

Objava: Mladi rod II/3-4 (december-januar 1952–53), str. 14–16.

ATU 410* Okamenelo kraljestvo / The Petrified Kingdom

Mladenič pride v okamenelo kraljestvo in preživi tam tri noči z zlobnimi duhovi, ne da bi se ustrašil. Kraljestvo je odrešeno in okameneli ljudje oživijo, mladenič pa se poroči s kraljevo hčerko.

Literatura: Grimm 44 (1815); BP III, str. 67–71.

Rojenice, ATU 934 + 410* + motiv D 1470.I.15

Kraj: okolica Lašč in Ribnica.

Zps.: Fran Sreboški Peterlin, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/217, 29.

Objava: Klopej 1995, str. 219–220, št. 52.

Kralj in kraljica sta imela sina, kateremu so pri rojstvu prerokovale rojenice, da ga bo v sedmem letu ubila strela. Kralj je bil zato silno žalosten. Pokliče vse modre in učene na svoj dvor, da bi mu svetovali, kako bi to nesrečo odvrnil od svojega otroka, a nihče mu ni vedil pomagati. Nato se vzdigne kralj sam ter potuje po vsih deželah in pride na visoko goro v puščavi, kjer je prebival stari puščavnik, kateri je kralju prerokoval, da bo šel njegov sin na morje, ko bo sedem let star. Takrat bo vstal silni vihar in strela bo vdarila v barko in bo vse pokončala. Potem mu da puščavnik ene bukve, iz katerih naj kraljevi sin zmirej moli v barki, in tako bo le on sam rešen. Kralj zahvali starčka in gre nazaj v svoje kraljestvo.

V svojim sedmim letu pak gre kraljevi sin v barko in po puščavnikovem opominjevanji neprenehljivo moli iz skrivnostnih bukev. Necega dne vstane strašni vihar na morji, križem se bliska in nagloma trešči tako hudo v barko, da se je zdrobila v tri kose. Vsi so se potopili, kar jih je bilo v barki, le edini kraljevi sin se reši na eni izmed žaganic, ki so okoli plavale. – Ko se je vže dolgo na plohu vozil po morju, pride ves truden na enem otoku na suho. Ko malo bolj natanko pogleda okoli sebe, vidi, da je ves otok pust in prazen, da ni drevja ne žita na njem, ampak le črno skalovje. Noč napoči in kraljič si mora med skalovjem poiskati postelje. Tukey zasliši glas, ki mu veli višej iti. On, ki ni bil nikoli strašljivec, zavpije: »Če ima kdo kaj do mene, naj pak doli gre, saj je ravno tista pot!« Nato se prikaže na skalnem robu črna ostudna ženska, ki mu pové, kako je bilo tukey nekde lepo

mesto in je okamenelo zaradi pregreh, ki so jih prebivalci doprinali. »Samo jaz sem ostala,« pravi dalje, »ki se nisem udeležila njih hudobij, vendar nisem čisto nedolžna, ker nisem opominjevala mojih someščanov; zato se pak pokorim v ti podobi, jaz, ki sem bila popred zala devica. Ti pak – skljene – zamoreš rešiti to mesto, če ostaneš stanovit, ker tri noči boš moral najostudnejši podobe gledati, kakor si jih zamore človek izmisliti. Te bodo na té padale, vendar te ne bodo poškodovale, če boš miren, kakor hitro bi pak hotel bežati, bi te raztrgale v sto koscev!« Kraljič se nekoliko zdrzne pri teh besedah, vendar pak obljubi zvesto prestati, naj pride, kar hoče. Nato mu ženska razloži še vse bolj natanko, in kako bo kralj, če mesto reši.

Precej tisto noč se pripravi počakati reči, ktere bodo prišle. In pridejo tudi. Ker proti polnoči razsvetli bliščeča ljuč nagloma vso okolico in jako strašne reči se prikazujejo, ki plešejo in skačejo, vse eno čez drugo, da kraljiču vstanejo lasje pokonci, ker zdelo se mu je, da so se vsi peklenščeki sešli tukej. Vendar je vse srčno prestal. In čez eno uro se vse razsnide z bliskom in gromom. Še strašnejši je bila druga, najstrašnejši pak tretja noč, ker tukej so hudi duhovje napeli vse svoje moči; kraljič pak prestopi vse skušnjave. Kako se je pak čudil, ko se zjutrej prebudi po tretji noči ter zagleda veliko lepo mesto in praznično oblečene ljudi, ki so ga s slovesnostjo prepeljavali po vsih cestah, ga pozdravljali kakor svojega kralja in rešenika. Ker una zakleta devica, sedež v svoji pravi podobi, jim je vse povedala, in on je bil kralj čez mesto, se je oženil z uno devico ter je kraljeval modro in srečno.

Potem pride na misel kraljici, da bi sama kraljevala. Zato gre h kralji, ga speljuje in zvé, da ima čudodelni ali coperniški prstan, ktereга duhovi spolnjujejo vsako povelje, njim dano od prstanovega posestnika. Ko je nečega dne kralj sedel na vrtu in se prijazno pogovarjal s svojo kraljico ter jo za roko držal, mu ona prstan vzame iz roke in mu vošči biti čez vse gore doma pri njegovih stariših. In ko bi trenil, je bil mladi kralj pri svojem očetu v kraljevi palači. Ta in pak mati sta se srčno veselila srečnega prihoda njihovega sina ter sta hvalila svet starega puščavnika, da ga ni udarila strela.

Mladi kralj pak ne more pozabiti zgube svojega kraljestva, in dasiravno sta ga oče in mati prosila s solzami v očeh, da naj ostane doma, se on vendar na pot poda. Prehodil je vse dežele, prebrodil vse morje in po večletnem potovanji stopi na pustem otoku na suho. Ko je potem okoli preiskaval, zapazi v eni jami neizrečno velicega moža, kateri se mu zdi pripraven, da bi mu zamogel kaj o njegovem zgubljenem kraljestvu povedati. Stopi tedaj v votlino, kjer ga velikan sprejme mrmraje. »Kdo si ti?« ga vpraša kraljič. »Jaz sem kralj vetrov!« mu nazaj zagromi. »Tedej si moj mož!« mu reče kraljič. »Ti mi boš povedal, kje je zakleto mesto.« – »Jaz sam ne vem zanj,« pravi kralj vetrov, »vendar hočem poklicati

moje služabnike.« Grozno je zažvižgal in precej privihra mnogo vetrov v votlino. Velikan je vse povprašal za zakleto mesto, a nobeden ni vedil zanj, in vsi so odišli. Drugi žvižg se oglasi, pak tudi sedež se nič ne zvé; ravno tako vtretjič. Nato vstane vetrovski kralj in tako strašno zažvižga, da kraljiča ogluší. Na ta klic se privlečejo tri meglice zelene v jamo. Vetrovski kralj jih praša: »Ve li kateri od vas za zakleto mesto?« Le eden je vedil. »Nesi precej tega kraljiča tja!« zapove velikan, in tisti trenutek je bil kraljič v svojem mestu. Ljudje so mu prišli z veliko slovesnostjo naproti; ravno tako njegova žena, katerej je vse odpustil. Ljudstvo ga je postavilo zopet za svojega kralja in on je temkejši kraljeval srečno do konca svojega življenja.

Od zlatih jabuk, ad ATU 410*

Kraj: Celje.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/96

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 56–64, št. 8: Zlata jabolka.

Od graščaka in uslužbenca ribiča, ad ATU 811A* + 410*

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 416.

Graščak je želel prirediti ribjo pojedino. Svojemu ribiču je naročil, naj mu nalovi tri cente rib v dveh dneh. Če tega ne stori, bo ob službo. Ribič ni mogel naloviti toliko rib. Graščak mu je grozil, da ga bo odpustil. K ribiču je pristopil črn, kosmat dedec, ki je rekel, da mu bo pomagal, če mu pripelje sina čez dvanajst let. Ribič je pripeljal ribe v grad. Ženi ni povedal, kaj je obljubil kosmatemu dedcu. Bil je vedno žalosten. Potem je nekega dne povedal graščaku, kako in kaj. Graščak ga je pomiril, češ da bodo sina, ko bo zrasel, dali v čarovniško šolo. Ko je minilo dvanajst let, je oče odpeljal sina k dedcu. Sin in dedec sta se odpeljala s čolnom. Čez nekaj let sta se vrnila. Ko sta stopila na suho, ga je sin poškrpil z blagoslovljeno vodo. Na poti domov je še odčaral zakleto graščino in njene ljudi. Hvaležni graščak mu je dal hčerko za ženo.

ATU 425 Amor in Psihe / The Search for the Lost Husband

Najmlajša kraljeva hči je oddana v zakon pošasti, ki pa se ponoči spremeni v lepega moža. Zaklete podobe ga odčara s tem, da uniči (sežge) njegovo živalsko kožo (ga poljubi, prižge svetilko). Toda s tem dejanjem izgubi moža, ki odide od nje. Po mučnem iskanju, ko obrabi železne čevlje in prehodi naporno pot, pride do nekega gradu, kjer se ponudi v službo kot dekla. Izprosi si tri noči v sobi svojega izgubljenega moža, toda šele tretjo noč ji uspe moža prebuditi in mu razkriti svojo identiteto.

Opomba: Ta pravljичni tip pokriva pravljice tipa ATU 425A–425E in se pogosto prekriva z njimi.

Literatura: Lucius Apuleius, Kupid in Psihe, 2. stol. po. Kr.; Grimm 59 (1812), 127; BP II, 205, 560; Boberg 1938; Tegethoff 1922; Swahn 1955; Megas 1971; EM 1 (1977), 464–472: Amor und Psyche.

Volk - ženin, ATU 425

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1910, str. 215–225, št. 28.

V starih časih, ko so govorile še vse živali, je imel neki oče tri krasne hčere, ki so bile že vse godne za možitev. Primerilo pa se je, da je šel oče nekega dne na vrt, kjer je zagledal – volka, ki je ležal pod drevesom. Volk izpregovori: »Daj mi jedno hčer za ženo, sicer te raztrgam!« Oče se je tega silno prestrašil. Dasi bi se bil rad že znebil starše hčere, vendar je ravno ne bi dal volku posebno rad. Ker se mu pa še ni ljubilo umreti, in da bi utekel ostrim zobem volka, zato reče: »Le pridi drevi, da se pogovorimo bolj natanko.« Oče je bil silno žalosten, vendar reče svoji starši hčeri: »Ljuba hči, ne straši se: drevi pride k tebi v vas – volk. Moral sem mu te obljubiti za ženo, sicer bi me bil raztrgal.« Hči pa mu malomarno in šegavo odgovori: »Naj le pride le: spat z mano ne pojde! Ko povečerjamo in odmolimo, pojdemo spat in se zaklinemo ... pa bo!« In res se je zgodilo tako. Volk je prišel, stisnil se v kot, a domačini so povečerjali in odmolili ter odšli k počitku, ne da bi se bili kaj zmenili za čakajočega volka.

Ko je stopil oče drugega dne na vrt, že ga je volk pričakoval. Volk mu reče: »Vidim, da me tvoja najstarša hči ne mara: daj mi srednjo, sicer te raztrgam na tisoč drobnih koscev!« Seve, oče mu je obljubil prav rad, da je le odnesel zdrave pete. Nu, zgodilo se je prav tako kakor prejšnji večer. Drugo jutro se je oče že bal na vrt. Zato mu reče najmlajša hči: »Le pojdite le, nič se ne bojte! Recite mu, da pojdem jaz z njim prav rada spat! Čemu neki bi se ga bala?!«

Oče je šel na vrt, a že od daleč je upil: »Ne bod jezen, ne: najmlajša hči te rada vzame za moža!« Volk je bil zadovoljen. Ko so povečerjali in odmolili ter se odpravljali k počitku, pokliče volka najmlajša hči v svojo sobo, katero zaklene od znotraj. Ko sta bila tako v sobi, vrže volk od sebe volčjo kožo, in – pred njo je stal mladenič, tako krasen, mil in mlad, da se jej je srce topilo od radosti in sreče. Zaljubila se je vanj do ušes in krepko ga pritisnila na svoje prsi. Govorila mu je: »Kako pa je to, mili moj, da hodiš po svetu v podobi volka?« Odgovori jej: »Jaz imam strašno hudobno mačeho. Nikoli me ni poklicala s poštenim imenom, pitala me je s samimi – volki. In tako me je mačeha uklela, da moram hoditi okrog v volčji podobi, dokler me kdo ne reši.« Žena pa mu pravi: »In kdo bi te rešil? Ali bi te morda rešila jaz? Le povej, ljubček moj; saj veš, da storim za te vse, kar mi je le mogoče.« On pa jej odgovori: »Rešiš me prav lahko. Zakuri peč, in ko bo bila polnočna ura, vrzi to volčjo kožo v ogenj, da izgori, in — rešen bom.« Ona zakuri peč; in ko je bila polnočna ura, vrgla je v peč volčji kožuh. S tem si je rešila in pridobila prezalega moža. On jej dé: »Najino sobo zapiraj vedno, da sestri ne pridete notri; kajti kakor hitro prestopita tvoji sestri prag najine sobe, moral bom jaz iti od tod in te zapustiti!«

Ko ste starši sestri videli najmlajše sestre prezalega in tako mladega moža, sta bili zelo jezni in jej silno zavidni. V hudobnem srcu svojem sklenete maščevanje: da ga jej odpravite na kakoršen koli način. Mlada žena pa je skrbno zaklepala svojo spalnico, da sestri niste mogli nikoli niti za trenotek pogledat v njo. Nesreča pa je hotela, da je nekoč mlada ženica poskočila na vrt po nekoliko peresc peteršiljca, a ključ od sobe je pozabila v vratih. Sestri njeni pa kar najhitreje upotrebita toli zaželjeno priliko pa skočite v sobo ter nastavita v posteljo na strani moževi več ostrih nožev. Ko ste izvršili tako hudobni svoj namen, zapreta vrata ter se delata, kakor se ne bi bilo ničesar pripetilo. Ko pa se zvečer vležeta srečna človeka k sladkemu počitku, obreže se mož ob nastavljenih nožih. Hipoma skoči iz postelje ter pravi: »Z Bogom, ljubljena ženka! Tale hip moram od tod. Vsled tvoje nemarnosti ste prišli v najino spalnico tvoji sestri in nastavili ste v postelji na moji strani ostre nože, da bi me tako usmrtili. Obrezal sem se le do krvi; zato moram od tod, daleč tja v širni svet. Bodi srečna!«

In tako je izgubila srečna mlada žena prekrasnega in tako jako dobrega moža. Ona je jokala, hudobni sestri pa ste se smejali. Oče jo je tolažil, kakor je le

vedel in znal; a ves njegov trud je bil zaman. Njeno srce je potrebovalo le jednega zdravila iz rok samo jednega zdravnika.

Nekega dne se je odpravljal oče z doma, na sejm v bližnje mesto. Skrbni oče je vprašal svoje hčere, kaj neki bi jim prinesel s sejma, da bi jih veselilo. Ko sta mu starši hčeri že našteali svoje ogromne želje, izpregovori najmlajša s tožnim, malone jokajočim glasom: »Meni pa ni treba kupovati ničesar takega! Kupite mi samo železno palico in železne čevlje za daljno pot. Poiskati in dobiti hočem svojega moža!«

Ko jej je bil oče donesel zaželenih daril, se je odpravila hči na pot. Hodila je od kraja do kraja, a moža ni dobila. Trudna, lačna in zaspana prileze neko noč do neke kočje globoko notri v nekem temnem gozdu. Ko potrka na vrata, se prikaže na pragu stara ženica, ki jej dé z nekako plašljivostjo: »Oj, duša moja! Kaj pa tebe nosi tule sem? Tukaj prebivajo vetrovi, katerim je poglavar Dolenc. Če te dobé tukaj, gotovo te raztrgajo!« »O! Ne bojte se, mamka, ne bojte se. Nič hudega mi ne storijo, le vzemite me pod streho,« jej odgovori nesrečna mlada ženica brez moža. In res jej niso storili nič hudega. Ko so se vrnili domu, dé jim znanka naša: »O vi sveti možje, vi pošteni možje! Ali bi vedeli vi, kje je moj mož?« Vetrovi pa odkimajo z glavo, a njih poglavar Dolenc jej reče: »Na daleč okol gredo naša pota, a tvojega moža nismo videli nikjer. Ponesemo pa te gori k našim bratom, katerim poglavar je Gorenc; morda bi utegnili oni kaj vedeti.« Drugi dan so jo nesli vetrovi do tistih svojih tovarišev. A predno so jo zapustili, deli so jej zlat kolovrat, češ naj ga le lepo shrani, ker jej bo še veliko koristil.

Ona pa vpraša le te nove vetrove: »O vi sveti možje, vi pošteni možje! Ali ste videli vi, kje je moj mož?« Téh vetrov poglavar Gorenc pa jej odgovori: »Na daleč gredo naša pota, a tvojega moža nismo videli nikjer. Ponesemo pa te gori proti severu k našim tovarišem, katerim poglavar je Siverli (sever), morda bi utegnili oni kaj vedeti.« Da bi je tudi oni ne odpustili brez daru, so jej dali zlato vretence, češ ker ima že kolovrat zlat, spodobi se, da je tudi vretence zlato; kajti silno bi jej utegnilo koristiti. In odnesli so jo do poglavarja Siverla, ki je bil z mnogimi vetrovi že doma. Vpraša jih ona: »O vi sveti možje, vi pošteni možje! Ali ste videli vi, kje je moj mož?« Nijeden izmed zbranih vetrov jej ni vedel odgovoriti na njeno vprašanje. Konečno pa pripihlja še zadnji veter. Ta pové, da njen mož prav tisti hip praznuje poroko z neko bogato in krasno grofico. Moremo si pač misliti silne bolesti lepe, mlade in ljubeče žene, ko je izvedela tako strašno novico. »Oh, vi sveti možje, vi pošteni možje! Prosim vas prav srčno: prenesite me do njega; morebiti ga rešim!« je tarnala uboga žena. Ti vetrovi so jej dali zlato preslico z židanim predivom, češ: kjer je že zlat kolovrat in zlato vretence, mora biti tudi zlata preslica, kar jej bode zelo koristilo.

Le-to lepo, krasno, mlado, a do smrti žalostno ženico so prenesli dobri vetrovi sicer do njenega moža, a – prepozno. Prišel je že iz cerkve ter je gostoval gori v gradu z mnogo zbrano in veliko gospodo. On je bil ves srečen in vesel poleg svoje nove, krasne in bogate ženice, ker je na svojo prvo ženo popolnoma pozabil. Njo pa so vetrovi pustili na dvorišču in odšli. Ona sede na neki panj ter začne presti z zlatim kolovratom židano predivo. To zapazijo neke ženske pa hité povedat nevesti. Nevesta pa bi srčno rada imela tak kolovrat; kajti v starih časih ga je vsaka nevesta prinesla k ženinovi hiši že z balo. Zato pošlje do krasne predice nekaj žen, da se za kolovrat pogodijo. Lepa predica pa pravi: »Tega kolovrata bi ne dala za ceno vsega sveta! Dam pa ga za malenkost: če mi nevesta dovoli, da grem jaz prva z njenim možem spat.« Žene so se smejale, da se jim je videlo malone doli v želodec. Nevesta pa se je jezila: »Kaj je neumna, kali? Še jaz nisem šla ...!« Žene pa so jo tolažile: »Le privolite le! In vi ... potrpite; saj kar ima biti, ne uteče. Njemu pa damo mamilo, da je ne bo ne videl ne slišal!« Zgodilo se je. Uboga revica, prva žena njegova, je govorila vanj vso noč; a on je ni slišal, ker so mu bili dali zvečer v vinu tudi – mamila.

Drugo jutro je žena vsa žalostna odšla, a zapravila je že zlati kolovratek svoj. Nevesta pa bi imela rada tudi vreténce ter zopet pošlje do nje tiste žene. A predica ga noče dati za nobeno ceno, razven da pojde zvečer zopet z njé možem spat. Žene so bile sicer vesele, da dobi nevesta tudi vretence – zastonj. Nevesta pa se je jezila: »Al jo vidiš, grdino!« Ali želja po zlatem vretencu ji je potolažila tisto vročo krv, da je privolila tudi za ta večer. A tudi ta večer so ženinu dali mamila, da je vso noč spal ter ni ne slišal ne čutil govorjenja, joka in poljubov prve žene svoje. Zjutraj je ta odšla brez vreténca, a v srcu je čutila hude bolečine.

Ko je imela nevesta že kolovratek in vreténce, zaželela si je še tiste krasne zlate prešlice z židanim predivom. Naša znanka pa ga ni hotela dati za nobeno drugo ceno, nego da jej dovolé, da gré z ženinom tudi v tretje – spat. Nevesta je bila sicer že nestrpeljiva, a kaj se če, saj jej ne bode nobene krivice in za jedno noč potrpljenja dobi še zlato preslico z židanim predivom.

Tisti pa, ki je dajal ženinu mamila – ali ga ni imel več ali pa ga ni hotel dati. Resnica je, da je mož - ženin ta večer šel čist in zaveden spat s – prvo ženo svojo. In ko mu je ona začela jokati in mu pripovedovati, koliko muk in bridkosti je pretrpela, odkar jo je bil zapustil, kod ga je že iskala, pa da je bila pri njem in milo jokala že dve celi noči – tedaj jo je spoznal in po dolgi ločitvi pritisnil jo je zopet na svoje srcé kakor ženo svojo.

Drugega dne pa povabi ženin zopet vse prejšnje svoje svate in stojé med obema ženama vpraša: »Kaj se vam zdi, mili moji svati: Katera obljava je ljuba Bogu in svetu: prva ali druga?« Druga žena njegova, ki še ni vedela čudne dogodbe prve žene, koj odgovori: »O, vedno le prva!« Na to reče mož: »Prav si povedala! Glejte,

ta je moja prva žena, ti pa greš lahko s svojo materjo – domu!« In ko jim pove vso prečudno dogodbo, čudili so se vsi in bili so veseli, da se je končno vse tako lepo dokončalo. In imeli so še jedne ohceti. Bili so veseli in pili so, da so rekli mački botra.

Človek kuščar, ATU 425

Kraj: Ludbreg, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1884), str. 147–148.

Zelenec, ATU 425

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 24. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 C, 12/24.

ATU 425A Zakleti ženin / The Animal as Bridegroom

A: Zaradi nepremišljene želje se staršem rodi otrok v živalski podobi. Ko odraste, pošlje svojo mater h kralju, da zanj zaprosi za roko ene od kraljevih hčera. Ko izpolni naloge, ki mu jih kralj naloži, mu dajo najmlajšo hčer za ženo.

B: Najmlajša hči prosi svojega očeta, da ji s trgovske poti prinese čarobno rožo, ki jo najde šele v vrtu neke zverine. Ko jo utrga, zver zahteva zanjo roko ene od treh hčera.

Najmlajša hči se poroči z zverjo. Ponoči postane lep mladenič, toda ko mu žena nekoč zažge živalsko kožo (ponoči prižge svečo, da bi ga videla), jo zapusti.

Žena se odpravi v svet, da bi ga našla, in na poti ji dajo sonce, luna in zvezde čarobna darila. Nazadnje pride do gradu, kjer živi njen mož z drugo ženo. Svoja tri čudovita darila zamenja z drugo ženo za tri noči pri svojem možu. Tretjo noč ostane mož buden, ker ni popil uspavala, prepozna svojo prvo ženo in se vrne k njej.

Literatura: Grimm 59 (1812), 66 (1812), 43 (1815); BP II, 229–273, BP III, 37–43; Megas 1971; EM 1 (1977), 464–472: Amor und Psyche.

Roža škrlatinka in Sin Orlič, ATU 425A

Kraj: Podgorica pri Šmarju (Grosuplje).

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, 26. 1. 1949.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek iz Slovenskega etnografskega muzeja I/27, 86–97.

Enkrat je imel oče tri hčere. Zdaj je šel pa v Ljubljano, v mesto. Pa pravi ti starejši: »Kaj čem tebi kupiti?«

Ta starejša pravi: »Kupite mi eno židano ruto, lepšo.«

Ti drugi pravi: »Kaj pa tebi?«

»Meni pa tudi židano ruto.«

Ti tretji pa pravi: »Kaj pa tebi?«

»Meni pa rožo škrlatinko.«

Pa je šel v mesto. Zdaj tiste rute precej kupi, rože škrlatinke nikakor ni mogel dobiti. Prazen je šel – ni nič kupil – domov žalosten.

Pride domov, onima dvema da ruto, ti tretji pa pravi: »Tebi pa nisem mogel dobiti.«

»A,« je rekla, »pa drugikrat.«

Zdaj drugo pot spet gre v mesto. Ti starejši pravi: »Kaj čem kupiti ti?«

Pravi: »Dajte mi kupiti ene uhane zlate.«

Ti drugi pravi: »Kaj pa tebi?«

Pravi: »Tudi zlate uhane.«

Ti tretji pa pravi: »Kaj pa tebi?«

Pravi: »Rožo škrlatinko.«

Pa gre pa kupi: ono je imel naenkrat – uhane, rožo škrlatinko je pa iskal po celem mestu pa spraševal, pa ni mogel dobiti. Šel je domov prazen spet. Pravi: »Tebi nisem nič kupil, nisem mogel nikjer dobiti.«

Pravi: »Bo pa drugikrat!« je rekla.

Potlej pa gre spet v Ljubljano pa pravi: »Kaj čem tebi kupiti?«

Pravi: »Dajte mi eno verižico zlato kupiti pa uro.«

Ti drugi prav tako.

Ti tretji pa pravi: »Kaj čem pa tebi?«

»Meni pa rožo škrlatinko.«

Pa gre v mesto, pa pride k zlatarju pa kupi ure obema. Zdaj pa išče tisto rožo škrlatinko po štacunah, kje bi jo dobil. Pa nikakor ni mogel dobiti je.

Pa gre dol proti domu. Zdaj pa že dol ven iz mesta gre, je pa srečal enega moža, je rožo škrlatinko držal v rokah.

»Mož,« pravi, »prodajte mi jo.«

»Ja,« je rekel tisti mož, »je ne prodam za nobene denarje ne! Drugače je ne dam, če bo vzela ta tretja punca Sina Orliča.«

No, pa je dal mu jo, sta naredila. Pa prinese domov. Vesel je bil, ker je prinesel.

Zdaj je pa tista punca ležala tako v eni sobici posebej pa eno okno je bilo notri. Pa je priletel Sin Orlič: »To nedeljo ne smeš k maši iti.«

Zdaj one so se napravljele k maši, oni dve, ta pa ne.

»Zakaj pa ti ne greš?« sta rekli.

»Ja,« pravi, »bom pa doma molila, jaz ne grem.«

Pa so odšli k maši ljudje, zdaj je pa prišla ena lepa kočija pa eno lepo obleko so prinesli s seboj pa so jo odpravljali. Pripetke za na glavo zlate, srebrne, da se je vse lesketalo. Pa se vsede v kočijo pa se peljajo k maši. Zdaj gre pa tista punca prav tja zraven stati, kjer sta bili tisti dve puncici, pa je ni nobena poznala. Vsa cerkev je gledala tisto punco, ki je bila tako lepo napravljena, kolikor je bilo ljudi notri.

Zdaj pa pride pa gre ven, ko je maša minila, pa se vsede v kočijo pa odletijo. No, domov pridejo, je bila že ta razpravljena, pa sta se oni menili:

»Kako je bila lepa ona grofica danes v cerkvi! Bogve, nobeden je ni poznal.«

Druga nedelja spet pride, spet pravi: »Ne bom šla k maši.«

Pa spet oni gresta k maši, tukaj pa spet pride ena kočija pa jo spet napravijo – še lepšo obleko – pripetk vse polno na glavi. Zdaj je šla tja k tistima dvema sestrama pa je spet ni nobena poznala. Zdaj pa maša mini pa gre ven. Pa se vsede v kočijo pa odletijo.

To tretjo nedeljo spet pravi: »Ne bom šla k maši.« Zdaj pa oni gresta k maši pa pride spet kočija pa jo spet napravijo pa še lepšo obleko – vsako nedeljo drugo obleko – pripetk polno na glavi spet. Zdaj so pa domov prileteli, so jo spet razpravili, so eno pripetko pa pozabili vzeti dol z glave.

Aj, sta pa zapazili tisti dve. »Tale je bila!« Potlej sta pa pazili tam pri vratih, ko sta se menila notri. Sta pa slišali, da hodi eden noter, ne, čez okno. Ala, drugi večer sta pa nastavili sablje. Pa je priletel kakor orel, se je pa obrezal.

»Zdaj moraš pa, če me hočeš dobiti, moraš pa tri pare železnih čevljev raztrgati, sedem palic zrabiti železnih pa tri železne pogače – take velike – zgloodati, če češ do mene priti.«

Zdaj je pa naredila tri pare čevljev železnih, sedem palic železnih, tri železne pogače – take velike – pa je vzela pa je šla.

Gre, gre, pride pa do ene hišice, se je vrtela na žabjih krakih. Pa je šla noter. Tista baba ji je pa dala en zlat kolovrat. Pravi:

»Ta kolovrat ne smeš prodati za noben denar ne, pod nobenim pogojem, drugače ne, kakor da boš videla Sina Orliča!«

Potlej pa en klobčič ji je dala pa ga zatrkljala. Pa je skoz trkljal se pa je šla za njim.

Zdaj pride pa do te druge hišice, klobčič se je ustavil pred hišico. Pa je šla noter. Zdaj tista baba je pa dala ji en zlat krožnik pa eno zlato jajce.

»Ta krožnik pa to jajce ne smeš nobenemu dati, drugače da boš videla Sina Orliča.«

Pa je šla naprej, klobčič pa se je začel trkljati.

No, pride spet do tretje hišice, klobčič se je ustavil. Gre noter, tista je pa dala eno zlato iglo. Pravi:

»To zlato iglo ne smeš nobenemu prodati, za nobene solde, drugače da boš videla Sina Orliča.«

Pa gre naprej, klobčič se zmeraj naprej trklja.

[Moram še to povedati: Tista ta tretja je rekla oni, da se je že poročil z drugo.]

Zdaj pa gresta: klobčič naprej, punca za njim.

Pa prideta gor v grad, v graščino. Pa je ta mlada hodila tam po dvorišču. Pa pravi tista ta mlada: »Dajte mi tale kolovrat prodati.«

Ta pa pravi: »Ga ne dam za nobene denarje ne! Drugače ga ne dam,« pravi, »pod noben pogoj, kakor da bom videla Sina Orliča.«

Potlej sta se pa zmenili: »Za pet minut da boš pri njem.«

Zdaj je šla pa noter tista gospodinja, kjer je bil Sin Orlič, je pa nekakšne igle noter v lase zasadila mu. Pa je ven prišla pa je spustila ono noter.

Ta pride noter, trese, kliče, joka, pravi: »Tri pare železnih čevljev sem raztrgala, sedem palic železnih sem zrabila, tri železne pogače sem zgloodala, zdaj pa se še oglasiti nočeš!«

Pet minut je minilo, ala, odpre vrata: »Beži ven!«

Pa je šla, ni zbrihtala ga, nič pa nič.

Potlej gre pa ta noter, ta mlada. Pa pravi:

»Tako me je eden klical, pa se nikakor nisem mogel zbrihtati.«

»Hej,« pravi, »sanjalo se ti je!«

Zdaj drugi dan spet pride na dvorišče, zdaj pa spet kupuje tisti krožnik pa tisto jajce.

»Ja, ga ne prodam prav za nobene denarje ne,« pravi, »drugače ga ne dam, da bom videla Sina Orliča.«

Sta pa naredili: »Za pet minut boš pri njem.«

Spet je šla ona naprej, je spet tisto iglo zataknila noter v lase mu, potlej pa to spusti noter: »Ala, le pojdi.«

Brihta, brihta, kliče, trese na vse mogoče načine, joka notri pri njem, nič ga ni mogla zbrihtati.

Pet minut mine pa odpre vrata: »Ala, le beži!« Potlej je pa šla ona noter, je pa tisto iglo ven vzela. Pravi: »Tako me je eden tresel pa obdelaval pa klical, pa se nisem mogel nič zbrihtati.«

»Ja,« pravi ona, »kaj sanjalo se ti je, drugega ne.«

Tretji dan spet pride, spet pravi: »Daj mi tisto iglo prodati.«

»Je ne prodam za noben denar ne,« pravi, »drugače je ne dam pod nobenim pogojem, da bom videla Sina Orliča.«

Sta pa naredili spet še za iglo. Pa je šla ona naprej pa mu je zataknila tisto v lase, potlej pa ono noter spustila. Pa gre noter, kliče na vso moč, kakor je mogla, vpije: »Toliko sem pretrpela zate, pa se še oglasiti nočeš!«

Je pa začela po laseh gladiti ga z rokami, je pa tisto iglo zgrabila, se je pa zbrihtal. No potlej pa je skočil tja vanjo: »A si ti?«

»Ja!«

»Zdaj bomo pa drugače naredili!«

Zdaj je pa tiste svate povabil vkup. »Kaj čemo narediti?« je rekel. »Ta se je mučila, da je do mene prišla, in toliko pretrpela!«

Svatje so rekli: »Ta, ta bo zdaj, ono pa spoditi.«

No, potlej so pa oni vzeli vse, tisti kolovrat, krožnik, jajce in iglo. Potlej so pa s to ohcet napravili. Pili, jedli, plesali, osem dni so opravljali svatbo, jaz sem dobil pa iz rešeta piti pa z lopato po riti pa imam še zdaj grbo na riti.

Prevod v nemščino: **Purpurrose und Adlerssohn**, ATU 425A

Kraj: Podgorica pri Šmarju (Grosuplje).

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, 26. 1. 1949.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov: prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Zlata deklica ali začaran kralj, ATU 425A

Zps.: Fran Cegnar.

Objava: Slovenija 2/29, 30, 31 (1849), str. 116, 120, 124.

Ljudska pripovedka, ATU 425A

Kraj: Mokronog, Dolenjska.

Objava: Popotnik 2/17 (10. 11. 1881), str. 267–269.

Pravljica o Palčku, ATU 425A

Zps.: Janko Barle.

Objava: Vrtec 19/5 (1. 5. 1889), str. 88.

Zmaj ženin, ATU 425A

Objava: Slovan 10 (1912), str. 20–21: Narodne pravljice.

Grofič prašič, ATU 44I + 425A

Kraj: Mežica, Koroška.

Povedal: Ivan Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 144–151.

Ponatis: Möderndorfer / Šašel 1972, str. 73–79: Unuk 2002, 2008, str. 315–319.

ATU 425C Lepotica in zver / Beauty and the Beast

Trгоvec se odpravi v svet po svojih poslih in vpraša svoje tri hčere, kaj naj jim prinese s potovanja. Starejši prosita za nakit in obleke, najmlajša pa si zaželi čudovito rožo, na katero se oče spomni šele na poti nazaj. Medtem ko sredi zime išče rožo, se izgubi in pride do lepega gradu in na grajskem vrtu zagleda prav tako rožo, kot si jo je zaželela najmlajša hči. Utrga jo, a v tem trenutku se prikaže zver in zahteva od očeta, da mu pošlje eno od hčera za ženo. Ko pride oče domov in pove hčeram, kaj se mu je zgodilo, se najmlajša odloči, da bo šla na grad. Zver je zelo prijazna do nje, tako da se deklici kar priljubi.

A: Ko izve, da je oče bolan, prosi dekle zver, da jo pusti domov, hkrati pa ji obljubi, da se bo ob določenem času vrnila. Dekle malo zamudi in najde zver skorajda mrtvo v grajskem vrtu. V svoji žalosti deklica poljubi zver in ta se spremeni v lepega mladeniča.

B: Nekoč dekle prebira čarovniško knjigo, kjer je opisana usoda zakletega gradu. Med branjem odčara grad in zver, ki se spremeni v lepega mladeniča. Odčarani princ se ji zahvali in se poroči.

Literatura: Mme. d' Aulnoy: *Le Mouton* 1698; Mme. de Villeneuve: *La Belle et la bête* 1740; Mme. de Beaumont: *La Belle et la bête* 1757; Grimm 68 (1812); BP II, 231–234, 242–245; Hearne 1989; EM 1 (1977), 464–472; Amor und Psyche.

Začaran grad in medved, ATU 425C

Kraj: Livek, Primorska.

Objava: Gabršček 1894b, str. 33–38; Gabršček 1910, str. 123–130.

Ponatisa: Kavčič 1968, str. 51–53; Unuk 2002, str. 308–312.

Neki trgovec je imel tri lepe hčere. Med njimi mu je bila najmlajša tudi najljubša, kot je to že navada v družinah, ki imajo po več otrok. Ko se je trgovec nekoč odpravljaj v glavno mesto tiste dežele, je vprašal svoje hčerke, kaj želijo, da jim prinese. Najstarejša si je izbrala razkošno in krasno obleko, kakršne še ni imela

nobena deklica v tistem kraju. Srednja hči bi rada imela dragocen lišp, najmlajša pa, ki je posebno rada vrtnarila, pravi očetu:

»Slišala in brala sem o nekem gradu blizu glavnega mesta, kjer v grajskem vrtu raste drevo, ki prekrasno žvižga in poje. Tri cepiče bi rada imela od tega čudežnega drevesa. Požlahtniti hočem svoje najljubše drevo v našem vrtu.«

Trgovec je odšel. V glavnem mestu je imel mnogo opravkov kakor sploh bogati trgovci, o čemer pa mi ne razumemo mnogo. Kupil je že razkošno obleko in dragoceni lišp za starejši hčeri, a na najmlajšo bi bil kmalu pozabil. Povprašal je po tistem čudnem gradu in po čudežnem drevesu, a komaj je izvedel zanj. No, slišal je tudi, da leži pod pojočim drevesom grozno hud medved, ki varuje grad in drevo ter silno renči, če se kdo približa. Toda trgovec se tega ni prestrašil, saj bi z veseljem storil vse za svojo najmlajšo hčer.

Prišel je pod grad in z največjo težavo zlezal čez grajsko obzidje. V tem hipu je že pri njem medved, ki ga povpraša, po kaj neki je prišel v grad. Trgovec pove, da bi rad dobil tri cepiče od tistega prečudnega drevesa, ki krasno poje in žvižga. Medved pa mu reče:

»Če mi izpolniš, kar te bom prosil, ti bom dal cepiče, da bo zadovoljna tvoja hčerka.«

Trgovec mu odgovori:

»Če mi bo le mogoče, ti bom od srca rad izpolnil vsako željo.«

Nato pravi medved:

»Mogoče ti bo! Ali mi torej izpolniš eno samo željo?«

Trgovec premišlja, omahuje, a nazadnje vendar reče:

»Naj bo, kakor Bog hoče, izpolnil ti jo bom.«

Medved gre, a se kmalu vrne s tremi cepiči in pravi:

»Danes tri leta pridem po tvojo hčer, da mi bo žena.«

Trgovec je postal bled kot zid, a ugovarjati ni mogel in si ni upal. Odšel je z žalostno dušo proti domu.

Hčerke so bile vesele očetovih darov. Najbolj vesela je bila najmlajša hči, kajti tudi njej je oče izpolnil vročo željo. S cepiči iz čudežnega vrta je požlahtnila svoje drevo, ki je že ob letu tako krasno pelo in žvižgalo, da so ga hodili poslušat od blizu in daleč. Trgovec je že skoraj pozabil na medveda, hčere pa niso vedele zanj, saj jim trgovec o srečanju z njim ni ničesar povedal.

Nekega dne pridrdra pred trgovčovo hišo krasna kočija, vsa iz čistega zlata. Trgovec se je tako prestrašil, da se je zgrudil na tla, kajti spomnil se je, da je na ta dan tretja obletnica. Njegov služabnik teče, da bi pomagal prišlecu iz kočije. Toda kočijaž mu ukaže, naj pokliče gospodarja. Z gospodarjem želi govoriti nek gospod, ki pa ne more iz kočije.

Gospodar pride, odpre vratca in zagleda medveda, ki mu moli taco v pozdrav. Medved mu reče:

»Prišel sem po svojo ženo. Pripelji mi jo ali pa te raztrgam, da ne bo ne duha ne sluha za teboj.«

Trgovec gre v hišo, a pripelje najstarejšo hčer, ki se je branila na vse kriplje. No, medved je ni niti pogledal, udaril je s taco in srepo pogledal trepetajočega trgovca. Prav tako se je zgodilo s srednjo hčerko, tako da je moral privedi najmlajšo hčer, ki se pa ni branila. Sedla je k medvedu v kočijo in bliskovito so oddirjali proti začaranemu gradu.

Medved se je za hip spremenil v prekrasnega mladeniča, ki je objel in poljubil lepo trgovčevno hčer, rekoč:

»Jaz nisem medved, kralj sem, toda silno nesrečen, kajti začaran sem z gradom vred. Toda upam, da me boš ti rešila. Deni glavo na mojo ramo in ne treni ne z glavo ne z očesom, čeprav boš videla strašne prikazni. Videla boš grozovite pošasti, ki te bodo strašile, kakor bi te hotele požreti, toda ne boj se jih, ker ti ne smejo skriviti niti lasu. Kače bodo na videz lezle okrog tebe, sikale ti bodo v obraz, a ne ustraši se, ker ti ne smejo in ne morejo škodovati. Gore se bodo rušile na tvojo glavo in nad glavo ti bodo viseli mlinski kamni na nitki, toda vse to bo le navidezno delo hudobnih duhov, da bi se ti prestrašila in pobegnila iz kočije – s tem pa bi pogubila mene. Z glavo ne kreni nikamor, sicer se boš še bolj bala. Ko pa se pripeljemo v grad, boš zaslišala prekrasno godbo, ki bo še bolj nevarna kot vse prejšnje prikazni, ker te bodo hoteli zli duhovi z godbo omamiti in pridobiti. Če me boš ubogala in ne boš okrenila glave in ne trenila z očmi, smem upati, da boš osrečila mene in sebe.«

Obljubila mu je, da bo stanovitna in da bo rešila svojega lepega začaranega ženina.

Kakor ji je povedal, tako se je zgodilo. Veliko strahu je prestala, toda pogumno se je držala poleg medveda, ki jo je opogumljal s svojimi pogledi. V gradu pa je igrala tako lepa godba, kakršne še ni slišala v svojem življenju. Toda tudi to je prebila.

H kočiji sta ji molče prišli naproti dve ženi, prijeli sta jo vsaka za eno roko ter jo molče odvedli v grad, kjer sta ji odkazali več prekrasnih sob. Vse je bilo silno lepo, kakor je slišala praviti v starih pravljičah, toda bilo je vse mrtvo in brez življenja. Po vrtovih, po travi in hodnikih so spali vojaki in konji.

Medved je ležal podnevi pod pojočim drevesom, ponoči pa je prihajal v grad. Šel je skozi sobo, v kateri je ležala njegova nevesta, poljubil jo je vsak večer in odšel počivat v sosednjo sobo. Tako je bilo cele tri mesece.

Nevesti se je zdelo to življenje pusto in dolgočasno. In to ni bilo čudno, saj ni imela nikakršnega dela, knjig ni bilo, ženi pa sta molčali, kot bi bili mutasti. Zato reče nevesta nekega večera medvedu:

»Rada bi šla malo na vrt. Ali smem in kdo mi bo pokazal pot?«

Medved ji pove, da jo bosta vodili po vrtu njeni dve nemi služabnici. In tako se je tudi zgodilo. Vrt je bil silno velik in zelo lep. Blizu pojočega drevesa je bila krasna utica in v njej mnogo knjig. Nevesta se jih je zelo razveselila. Brala jih je in brala in dan za dnem je imela z njimi veliko veselja. Po devetih mesecih pa vzame v roko debelo, zaprašeno knjigo. V tej knjigi je bila popisana usoda zakletega gradu. Povest jo je tako zanimala, da ni opazila, kako med branjem vse okoli nje oživlja in se preraja. Proti koncu povesti so se zbudili tudi vojaki in začeli čistiti svoje konje in brusiti meče, kot bi se pripravljali na boj. Konec povesti pa jo je tako razburil, da je vsa razmišljena in preplašena tekla v svojo sobo. Toda na poti jo je prestregel medved, ki mu je odpadla zakleta koža, in krasni kraljevič je objel svojo srečno nevesto. Godba je začela igrati vesele poskočnice in res je bil še tisti večer ples v kraljevem gradu, kamor so bili povabljeni vsi imenitniki iz mesta. Veseli so bili zaroke rešenega kralja, ki je toliko let začaran v medveda varoval čudodelno pojoče drevo. In tega dogodka se je radovala vsa dežela.

Čez nekaj časa sta kralj in njegova mlada žena obiskala očeta trgovca. Stari mož je bil vesel hčerine sreče. Starejši dve sestri pa sta si od same jeze in nevoščljivosti razgrizli ustnice. Zdihovali sta vsaka sama zase, da bi ju nihče ne slišal:

»Le zakaj nisem šla takrat z medvedom! Prav mi je!«

Prevod v angleščino: **The Enchanted Castle**, ATU 425C

Slovenska verzija: Kavčič 1968, str. 51–53.

Objava: Kavčič 1969, str. 78–86.

Pozoj postal človek, ATU 425C

Kraj: Varaždin.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5, 1885, str. 351–352.

Medved – ženin, ATU 425C

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

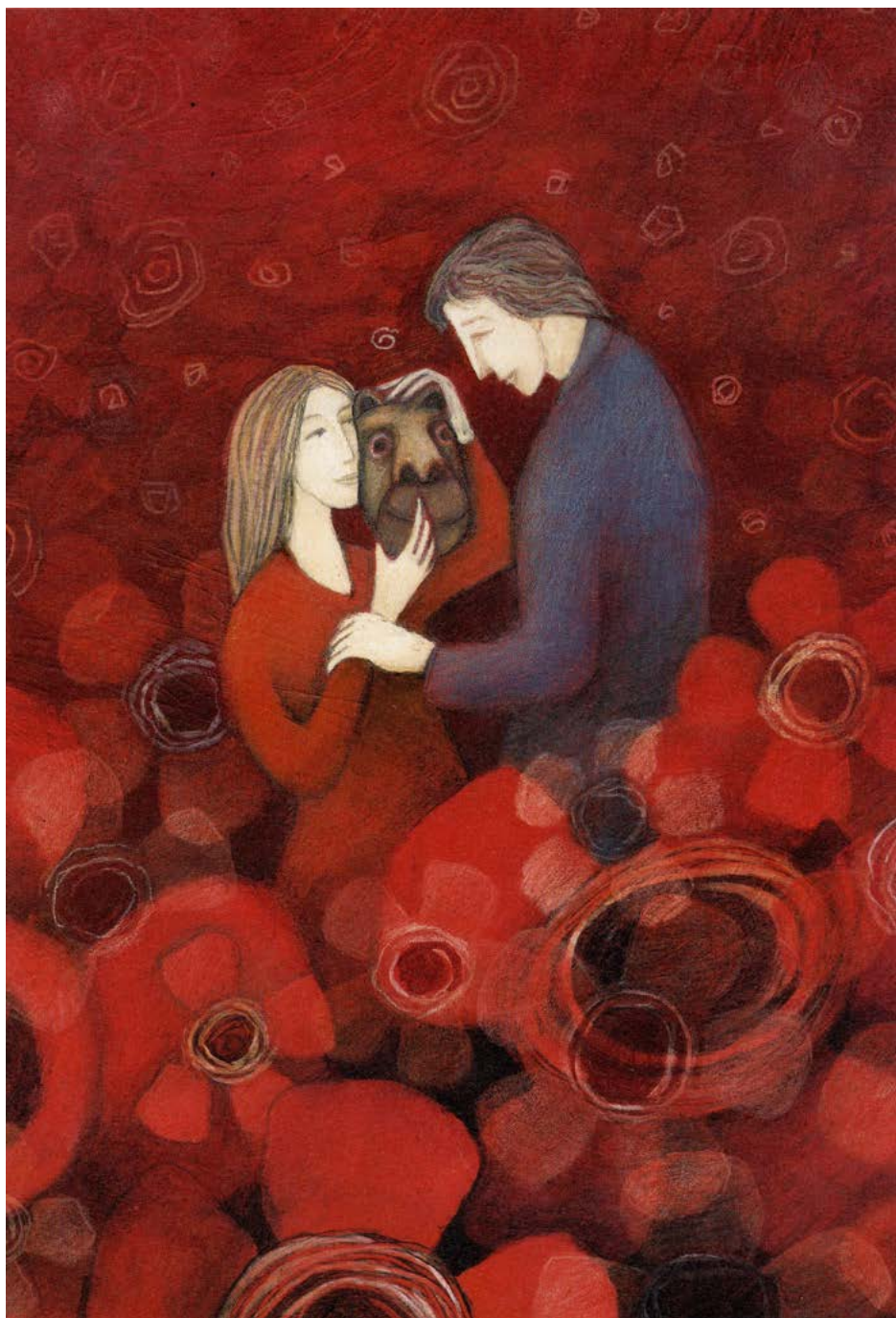
Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant – Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 410.

Oče je imel tri hčerke. O veliki noči so ga prosile, naj jim kupi blago za obleko. Najstarejša si je zaželela obleko, ki se bo svetila kot sonce, druga obleko, ki se bo svetila kot zvezde, najmlajša pa, da ji oče prinese iz zakletega gradu cepič od drevesa, ki žvižga in poje. Ko je oče kupil blago za obe hčeri, je šel v zakleti grad.

Dekle, ki je hotela rožico, © Luisa Tomasetig (Dekle, ki je hotela rožico 2020).

Tam mu je dal cepič medved, a pod pogojem, da bo hčerko dobil čez sedem let za ženo. Oče mu je to obljubil, samo da je dobil cepič. Hčerka je potem z njim cepila drevo, ki je potem pelo in žvižgalo. Čez sedem let se je ustavila pred hišo kočija. Ko je oče zagledal v njej medveda, se je spomnil na svojo obljubo. Najprej je poslal h kočiji obe starejši hčerki, potem šele najmlajšo. Medved jo je potegnil v kočijo in odpeljal v graščino. Potem ji je rekel, da on vsak dan hodi v službo k drevesu, ki žvižga in poje, ona pa lahko medtem bere knjige. Nekega dne je brala iz čarovniške knjige, med prebiranjem je pritekel k njej lep mladenič, jo poljubil, objel in rekel, da je rešila vso graščino. Potem sta se poročila.

Dekle, ki je hotela rožico / Ta hči, ki je tēla rožico /

La ragazza che desiderava un fiore, ATU 425C

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 5. in 7. 9. 1968.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 41 C, 179–380, 16/101.

Objava: Dekle, ki je hotela rožico (Zbirka: Rozajanske pravice / Pravljice iz Rezije / Fiabe resiane), Trst 2020; Štefan 2019, str. 222–235.

ATU 425E Zakleti mož poje uspavanko / The Enchanted Husband Sings Lullaby

Reven ribič ujame veliko ribo, ki ga prosi, naj je ne ubije, pač pa jo dene v zlato skledo in poroči z eno od svojih treh hčera. V zameno mu bo dala riba zlata in srebra, kolikor bo želel. Najmlajša hčerka se je pripravljena poročiti z ribo. Riba pa se vsako noč spremeni v lepega moža, leže k ženi v posteljo, zjutraj pa o prvem svitu izgine. Neko noč pa je žena po nagovarjanju svojih dveh starejših sester (tete) sredi noči prižgala svečo, da bi videla svojega moža, toda tisti trenutek je mož izginil. Žalujoča žena, ki je že pričakovala otroka, se je odpravila po svetu, da bi našla svojega moža – ribo.

Noseča žena po dolgem mučnem potovanju po svetu prispe do gradu, kjer prosi za službo; kraljica jo sprejme. Ko se rodi otrok, prihaja živalski mož – ponoči v človeški podobi – k otroku in mu poje uspavanko. Pestunja to sliši in pove kraljici ter ženi, da prihaja nekdo vsako noč, ko udari polnoč, k otroku pet, ko pa odbije jutranji zvon, izgine. Kraljica ukaže, da zvon ne sme odbiti jutranje ure, in mož ostane pri otroku ter zaspi. S tem je mož, ki je bil kraljičin zakleti sin, odrešen, dokončno ostane v človeški podobi in srečno zaživi s svojo ženo in otrokom.

Literatura: Basile, Pentamerone (II,9); EM 1 (1977), 464–472: Amor und Psyche.

Ta od ribe / Quella del pesce, ATU 425E

Kraj: Osojane / Oseacco, Rezija / Val Resia.

Povedala: Edda Di Lenardo Krukiž.

Posnel: Milko Matičetov, 5. 10. 1968 v Gradcu.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 42 A, B.

Objava: Matičetov / Dapit 2014, str. 17–21, 44–48. Ponatis:

Kropej Telban in Dapit 2018, str. 25–32.

Je bil en ribič, ki je imel tri hčere. In je vedno hodil loviti ribe, toda nekega dne ni ulovil prav nobene.

»Ojme,« on reče, »lepe moje hčerkice, ne vem, kaj bo. Jutri bom šel še enkrat loviti, drugače bomo morali iti beračit, ker nimamo prav nič za jesti pri hiši.«

»Dovolj, oče, dobro, morda bo jutri kaj.«

In je šel, ves dan je bil tam na morju in je lovil ribe, toda vrša je bila prazna, nič ni prišlo notri. In je rekel:

»Beh, v imenu Boga, vrgel bom še enkrat mrežo notri, preden grem domov, morda pa bo kaj.« In je potegnil vse naenkrat ven in je bila ena velika, velika riba. In jo je nesel domov in reče:

»Ojme, lepe moje hčerkice, sem imel veliko, veliko srečo, sem ulovil eno veliko, veliko ribo!«

»Dobro, dobro, oča, dobro!«

»Zjutraj, ti, ta velika,« reče on, »jo boš nesla prodat.«

»Dobro,« odgovori. In drugo jutro reče: »Oča, jo bom šla prodat.«

To je bila starejša hči, jo je dala v mrežo, da jo bo nesla, in je šla. Ko je tam na poti riba kar naenkrat začela govoriti in reče:

»Vrzite me spet notri v morje pa vam bom dala zlata in srebra!«

Uboga hči se je ustrašila, tekla je nazaj:

»Oča, oča, jaz se bojim!«

»Pa kaj je, kaj imaš?«

»Riba govori!«

»Beh, ti si nora ali kaj?! Marija, na, ti odnesi ribo.«

»Da, oče, dajte mi jo sem.«

Je šla, pa ko je prišla do srede mostu, je začela riba govoriti:

»Vrzite me spet notri v morje pa vam bom dala zlata in srebra!«

Tudi ta hčerka se je ustrašila in se je vrnila k hiši in reče:

»Oče, riba govori!«

»Beh, kaj, to ne more biti. Tedaj jo vzemi ti, Ana, nesi ti ribo na prodaj.«

To je bila najmlajša hči. Pa tudi ko je ta prišla na sredo mostu, riba spet reče:

»Vrzite me notri v morje! Pa vam bom dala zlata in srebra!«

Se je obrnila ta hčerka k hiši in je rekla:

»Oče, riba govori tudi meni.«

»Dobro, torej jo bomo vrgli spet v morje!«

So jo vrgli ponovno v morje in so potegnili ven veliko zlata in srebra. Toda v mreži je bila ponovno riba in reče:

»No, zdaj sem vam dala denar, uredite si hišo, kupite mi eno zlato skledo in mi dajte vsak dan svežo vodo, tedaj bom ostala pri vas.«

Tako, oče je bil zadovoljen, so bili bogati, so si kupili hišo, uredili so jo in ribi so kupili zlato skledo.

In riba je bila kar nekaj časa pri njih. Nekega dne, ko ji je oča zamenjal vodo, je riba spregovorila:

»Čujte, oča, vprašajte starejšo hčerko, če bi me hotela vzeti.«

»Ja, bom vprašal.«

Stopi torej do starejše hčerke in reče:

»Čuješ, ti hčerka, riba me je vprašala, če bi jo ti hotela vzeti.«

»Pa, oče, ali ste nori? Rajši grem tja na streho in skočim dol.«

Dobro, je šel k ribi, da ji pove.

»Kaj je rekla?«

»Beh, ona je rekla, da bi rajši šla tja na streho in skočila dol.«

»Beh, vprašajte ta srednjo.«

Je šel k drugi hčerki: »Marija, riba me je vprašala, če bi jo hotela vzeti za moža.«

»Ma, ali si zmešan, raje se vržem skozi okno.«

In tako je šel tja k ribi in rekel:

»Nič ni, je rekla, da se raje vrže skozi okno.«

»Beh, tedaj pojdite k najmlajši.«

Je šel k najmlajši: »Ej, čuješ, riba me je vprašala, če bi jo hotela vzeti.«

»Ribo?« ona vpraša.

»Ja!«

»Veste kaj, oča, riba nam je pomagala, imamo hišo, imamo denar, bom vzela ribo.«

»To bo začarano. Zakaj ta riba govori?«

»Jaz bom vzela ribo.«

Dovolj. Vzela je ribo, prišel je duhovnik, ju blagoslovil in sta bila mož in žena. Dobro. Vsi so se ji smejali, tudi sestri, le oče si je mislil, da je to zelo resno, kar dela hči. Dobro, je šla spat in je vzela stol s seboj, vzela je tudi skledico z ribo in jo je dala tja k sebi. Ko je odbila ura polnoč, je prišel en lep mož skozi vrata. Ona se je prestrašila. On reče:

»Nikar se ne boj, ker to sem jaz, riba. Sem začaran in ne smem videti sonca in šele ko je noč, sem tu pri tebi in ti si moja žena.«

In ona vesela, zadovoljna, sta se imela rada. Bilo je ob treh zjutraj, ko je sonce vzhajalo in je on spet postal riba. In ji je rekel:

»Ne bodi žalostna, zvečer se spet vidiva.«

Dobro, ona je bila zadovoljna.

In tako je minilo kar nekaj mesecev in hčerka je imela tudi eno teto in ta je prišla k njej, da bi jo videla. In reče teta:

»No, daj no, lepa moja hčerkica, ti si vzela eno ribo za moža in si tako vesela. Kako moreš biti tako vesela, ko imaš pa ribo za moža?«

»Ha, ribo, teta, to ni riba, ob polnoči se spremeni v lepega, lepega moža!«

»Kako veš, da je lep, ali si ga videla?«

»Ne, nisem ga videla, on ne sme videti luči.«

»Ojme, ta je zmešana! Vzemi eno svečo, jo prižgi in jo daj notri v en lonec in ga skrij, in ko bo spal pri tebi, tedaj počasi vstani, da te ne sliši, in vzemi svečo in poglej ga pa boš videla, kakšen je.«

»Dobro bom, imate prav.« In je šla.

Ko je prišel mož k njej, sta se zopet ljubila, potem sta zaspala. Medtem ko je on spal, je ona vstala, vzela svečo in ga osvetlila.

»Ojme, lepa moja žena, kaj si naredila, nikoli več se ne bova videla!« In je izginil.

Ni ga bilo več v skledi, ni ga bilo več pri njej, on je šel spet v morje. Ga ni bilo več.

Tedaj ona je bila vsa iz sebe, je skoraj znorela, ona je že pričakovala njegovega otroka. In je šla k očetu in mu je rekla:

»Lepi moj oča, lepi moji sestri, jaz bom imela enega otročiča od svojega moža in jaz sem naredila to, kar mi je rekla moja teta, sem mu posvetila s svečo in sem videla, kakšen je. Je bil lep kot sonce in se je zbudil in ne vem, če bom še kdaj našla svojega moža, ali se bova še kdaj videla ali nikoli več.«

Tako se je poslovila od vseh. In je šla vzdolž obrežja, je šla za vodo in ga je klicala, toda nikjer ni slišala njegovega glasu in nikjer ni videla ribe. In uboga riba tam v morju, kjer je spet bila, se ni imela dobro: vse ribe so vedele, da to ni riba, vse so jo hotele pojesti. In tako je prestajala svojo nezasluženo kazen, kot je mogla.

In ta žena je šla in je prišla do nekega drugega kraja. Tam je šla vprašat kraljico, če bi lahko ostala pri njej in počakala, dokler ne bo rodila otroka.

»Da.«

In ko je prišel čas, je rodila sina in kraljica jo je imela rada in ji je dala pestunjo, da ji je čuvala otroka. In otrok je spal sam v svoji sobici in tako tudi njegova mama. In ko je udarilo polnoč, je prišel mož skozi vrata tja k zibelki in je vzel otroka ven in ga je začel zibati in mu peti:

»Spi, spi, sinek moj!
Če petelini bi ne peli,
luči ne gorele, zvonovi ne zvonili,
zmeraj bi jaz zibal te!«

In to je trajalo, dokler ni vzšlo sonce. Tedaj je položil otroka spet v zibelko in je šel.

Tako je šlo naprej dolgo, dolgo časa, dokler ni nekega dne pestunja povedala kraljici to, kar je slišala v otrokovi sobi.

»Pa saj to ne more biti.«

Reče pestunja: »Je, kraljica.«

Tedaj je šla kraljica k ženi in ji je povedala to, kar je poročala pestunja. In so se dogovorile, da bodo poslušale, kaj se bo zgodilo naslednjo noč.

»Se strinjamo!« so rekle.

Prišla je polnoč, je spet udarilo, so se odprla vrata, prišel je mož notri k zibelki in – kot sem vam že rekla – dokler ni vzšlo sonce, ga je imel v naročju in mu je pel.

Žena je začela jokati. Kraljica je rekla, da morajo pobiti vse peteline, niti en zvon ne sme zvoniti, niti en petelin kikirikati in nobena luč se ne sme prižgati. In tako so ostale in poslušale, kaj se bo zgodilo.

Noben zvon ni več zvonil, noben petelin več zjutraj kikirikal in nobena luč se ni smela prižgati.

»Zdaj,« so rekle, »bomo videle, kaj se bo zgodilo to noč.«

In takoj ko je ponovno odbilo polnoč, je mož spet prišel k zibelki, vzel otroka in mu pel:

»Spi, spi, sinek moj!
Če petelini bi ne peli,
luči ne gorele, zvonovi ne zvonili,
zmeraj bi jaz zibal te!«

In niti en petelin ni zakikirikal, niti ena luč ni zagorela, niti en zvon ni zazvonil in tudi sonce ni vstalo. Mož je imel še vedno toliko moči, da je položil otroka v zibelko in se je ulegel v posteljo in zaspal. Spal je tri noči in tri dni; ko se je zbudil, se je znašel sam v sobi. Tedaj je prišla do njega kraljica, ni ga poznala. In on ji reče:

»Čujte no, kraljica, vi ste imeli enega sinčka, ki je nenadno izginil?«

»Ja.«

»Vidite, mati, tisti sin, to sem jaz. In ta žena, ki je tam pri vas, to je moja žena. In tisti sinček, ki sem ga zibal, ta je moj. Tako da veste, in zdaj se vrnimo notri, da povem, da sem rešen in da me je moj sin rešil: sreča moje prihodnosti.«

In potem so se vsi podali na pot.

So prišli tja k hiši njenega očeta, toda oče je prepoznal samo svojo hčerko.

»Vidiš, oče, naj ti predstavim svojega moža in svojega sina.«

Ko sta sestri to slišali, je tista, ki je rekla, da se raje vrže dol s strehe, splezala na streho in se je vrgla dol; tista pa, ki je rekla, da se bo vrgla skozi okno, ker se noče poročiti z ribo, se je vrgla skozi okno. In tako je to bilo. So bili srečni, da so prišli, in so ostali vsi skupaj. In on, ta riba, je ponovno živel s svojo materjo, ženo in otrokom.

ATU 432 Princ – ptič / The Prince as Bird

Oče se odpravi na pot in vpraša hčere, kaj naj jim prinese. Najmlajša si zaželi rastlino (biser, lonec majarona, pero). Roža se ponoči spremeni v mladeniča, in ko to opazita starejši sestri, nastavita steklo v lonec (na okno), da se princ poreže in odide. Mlajša sestra, preoblečena v moškega, gre za njim po svetu. Ponoči sliši ptiče na drevesu, ki se pogovarjajo o tem, kje je princ in kako ga je mogoče ozdraviti. Dekle sledi navodilom, najde princa, ki jo prepozna in se poroči z njo.

Literatura: BP II, 261–273; Scherf 1995 I, 34–36, 101–106, 291–295, II, 1019–1021, 1084–1088, 1259–1261; Röth 1998; EM 10 (2002), 1319–1324: Prinz als Vogel.

Lonec majarona, ATU 432

Kraj: Tolminsko, Primorska.

Zps.: Jožef Kenda.

Objava: Drekonja 1932, str. 21–24.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 54–57.

Živel je oče, ki je imel dve hčeri in veliko premoženje. Nekoč se odpravi na daljno pot. Preden pa odide z doma, povpraša hčerki, kaj želita, da jima prinese s potovanja. Starejša hči prosi očeta, naj ji kupi lep svilen robec, mlajša pa želi, naj ji prinese majarona.

Oče potuje po tujih deželah, s suhega na morje in po morju v daljne kraje. Ko se z ladjo zopet vrača proti domu, se dvigne silen vihar. Oče premišlja, kaj naj bi bilo vzrok, da je morje burno in divje, pa se domisli, da je pozabil kupiti hčerama obljubljene darove. Po hudi nevarnosti prispe ladja vendar srečno v пристanišče. V mestu kupi oče takoj, kar sta želeli hčerki. Starejši kupi svilen ruto, mlajši lonec majarona.

Starejša hči zadovoljna ogleduje lepo ruto, mlajša pa se ne raduje tako. Lonec z majaronom postavi na okno svoje sobe, in ko zapazi, da je zemlja suha, gre, prinese vode in ga zalije. A glej, čudo, iz lonca vstane na mah prezal mladenič. Deklica obstane, a mladenič jo ogovori in ji pravi, naj se ga ne boji. Reče ji še, naj prinese zvečer pol golide mleka, katerega bo takrat namolzla, da bo še mlačno.

Nato naj ga potopi v mleko, da se okoplje in da ga očisti greha. Dekle obljubi, da bo vse storila, kakor ji je naročeno.

Starejša sestra sliši pogovor. Radovedna je, kdo je mladenič, s katerim se pogovarja mlajša. Kmalu ugame, kaj se je moglo zgoditi. Črna zavist se je poloti pa sklene, da uniči sestri srečo in veselje. Gre in poišče steklovine, kolikor je more najti, pa jo zdrobi na kosce in jo položi na dno golide.

Ko mlajša sestra namolze zvečer pol golide mleka, ga nese v svojo sobo in čaka, da pride prezali mladenič. Ne čaka dolgo, ko stopi pred njo, in ona ga potopi v mleko. A ko ga dvigne iz golide, opazi, da je hudo ranjen.

Mladenič zboli; ne more ne stati ne hoditi. Deklici se smili v dno srca pa sklene, da pojde po svetu iskat leka, da ga ozdravi. Dolgo hodi po gozdih in puščavah. Preživlja se ob žiru ter jagodah in pije hladno vodo. Po dolgi hoji prispe nekega dne pod večer do hišice. V hišici najde staro ženico. Deklica jo prosi, da bi jo sprejela čez noč, a starica se brani, češ da se boji svojih sinov – vetrov, ki so zelo hudi in bi jo raztrgali, če bi jo našli v koči. Deklica pa ji pripoveduje svojo žalost ter nesrečo. Povest gane starko, da se omehča in pelje mladenko v hišo ter jo skrije.

Pozno zvečer pridejo vetrovi domov in komaj stopijo v hišo, že zakriče: Krst smrdi, krst diši!

Mati se izgovarja, da ni nikogar v hiši, a ko ji sinovi obljubijo, da deklici ne bodo storili nič žalega, jo pripelje pred nje. Zdaj jim deklica pripoveduje svojo zgodbo in pove, po kaj je šla po svetu. Vetrovi so usmiljeni do nje, nič žalega ji ne store. Še dober svet ji dajo in ji pravijo, naj spleza ponoči na drevo pred hišo in vzame s sabo naročje tresk in naj čaka. Ponoči bodo prišle na drevo tri črne mačke: prva opolnoči, druga ob enih, tretja ob dveh. Na vsako mačko naj vrže nekaj tresk, da jo ubije.

Deklica uboga. Vzame v naročje treske in spleza na drevo. Opolnoči pripleza proti njej prva mačka, ona vrže nanjo nekaj tresk in žival pade mrtva na tla. Sedaj deklica ne ve, kaj naj z mačko naredi. Vrne se v hišo in potrka na vrata, da bi zbudila vetrove. Pa vstane njihova mati in deklica ji pove, kaj bi rada vedela. Starka ji ne ve sveta, zato gre k sinovom, da bi jih vprašala. Sinovi se zelo razhudijo, ko jih mati zbudi, pa pravijo, zakaj jih ni deklica vprašala za svet. Komaj jim mati ubrani, da ne planejo na mladenko. Naposled ji povedo, naj vzame mast vsake črne mačke in naj jo shrani; doma naj namaže bolnega mladeniča najprej z mastjo prve mačke, nato z mastjo druge mačke in naposled z mastjo tretje mačke.

Deklica naredi, kakor so ji svetovali vetrovi. Vrne se k drevesu in vzame mast prve mačke, nato spleza v veje in čaka. Ob enih pride druga mačka; deklica jo ubije s treskami in ji vzame mast. Ob dveh pride tretja mačka; tudi to ubije s treskami in ji vzame mast. Nato zavije mast vsake mačke posebej v ruto, se zahvali starki in vetrovom ter se obrne proti domu.

K mladeniču so prišli vsi zdravniki tistega kraja, a nihče ga ni mogel ozdraviti. Ko se vrne deklica domov, je ne puste takoj k bolniku, ki je že umiral. Mladenka prosi in prosi stražnike, naj bi jo vendar pustili do njega; naposled jih le preprosi, da ji dovolijo stopiti v njegovo sobo. Tu vidi mladeniča, kako leži na postelji bled in bolan. A ko mladenič zagleda svojo rešiteljico, zbere poslednje moči ter se dvigne k njej. Ona ga namaže najprej z mastjo prve mačke in kri neha teči iz ran; ko namaže v drugo, se rane zaprejo in se naredi na njih skorja; ko namaže v tretje, je popolnoma čist in je lepši, ko je bil prej.

Mladenič se ne more dovolj zahvaliti deklici za rešitev. Vzame jo k sebi in se poročita. Šele po poroki ji pove, kako se je zgodilo, da je bil uklet. Bilo je tako. Nekoč je prišel vinjen k svoji prvi ljubici in ta ga je tako klela in rotila, da se je spremenil v majaron.

Ta, ki so ga prekleli, da je postal ptič, ATU 432

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tyna Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 9. 1968.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 42 A, 216–310, 16/215.

ATU 433B Kačji princ (Kralj Lindorm) / King Lindorm

A: Kraljica (revna žena), ki ni imela otrok, rodi kačo (kuščarja, žabo). Ko začarani otrok odraste, pošlje svojo mater, da mu preskrbi ženo. Toda na poročno noč vsako dekle, ki se je pripravljeno poročiti z njim, umre. Nazadnje si pogumna mladenka po nasvetu svoje matere nadene toliko srajc, kolikor ima kača kož, in vselej, ko kača odvrže kožo, si sleče dekle po eno srajco. Nazadnje se uležeta v posteljo, kačo dekle umije v mleku in ta se spremeni v lepega mladeniča.

B: Dekle se poroči s kačo, ki ji podari bogastvo in se spremeni v lepega mladeniča. Dekle zažge kačjo kožo in živi srečno z možem. Drugo, zavistno dekle se tudi poroči s kačo, ki pa jo v sobi ubije.

V nekaterih variantah zavistna ženska, potem ko je kača odčarana, ubije pravo ženo ali jo prežene v svet. Po dolgem iskanju prava žena nazadnje spet najde svojega moža.

Opomba: V slovenskem pripovednem izročilu so ohranjene predvsem pravljice, ki pripovedujejo o dečku, ki je bil zaradi materine zakletve spremenjen v kačo. Čez sedem let ga reši pogumna deklica, ki ga po njegovih navodilih odreši zakletve. Poročita se in živita srečno skupaj. Kači pade z glave zlata krona, ki jo dekle spravi v kaščo, odslej vedno polno žita.

Literatura: Lindow 1993; Scherf 1995 I, 702–708, II, 1019–1021; Röth 1998; EM 8 (1996), 160–165; König Lindwurm.

Kača zaglavača, ad ATU 433B + ad 672

Kraj: Savinjska dolina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1957, str. 14–18.

V Solčavi je živela bajtarica, ki je imela sinčka in kozo. Sinček edinček je pasel kozo, ki je dajala vsak dan toliko sladkega mleka, da sta ga mati in sinček imela več ko preveč.

Ko pa je sinček edinček odrasel, ni nič več hotel pasti koze. Mati ga je vsako jutro ob sončnem vzhodu klicala:

»Sinček edinček, vstani in pojdi kozo past!«

Le-ta pa je kar naprej leno poležaval in matere ni in ni ubogal.

In ko ga je mati zjutraj spet poklicala, naj vstane in gre kozo past, je zakričal:

»Jaz nisem sinček, ampak pob! Zatorej tudi koze ne bom več pasel! To je za otroke. Kar sami jo pasite!«

Mati se je ujezila in zaklela:

»Vražji pob, da bi postal kača zaglavača!«

Tisti trenutek se je sin spremenil v kačo s človeško glavo. Od sinčka edinčka je ostala samo še glava, vse drugo pa se je spremenilo v kačje telo.

Tako je neubogljivi sin postal kača zaglavača, ki se je še nekajkrat zvila na postelji, nato pa zlezla na tla in smuknila čez hišni prag v pečevje bližnje hoste.

Potlej je kača zaglavača vsako jutro prijokala pred domači prag. Mati se je kače silno bala, a nekega jutra se je le opogumila, da je stopila na preddverje in zajokala:

»Sinček edinček, se boš še kdaj povrnil k meni?«

»Oj, mati moja, jaz nisem več vaš sinček edinček, ampak kača zaglavača. Močno, močno trpim pa tudi lačen sem, ker jesti nimam drugega kakor droben pesek.«

Nesrečna mati je odšla v kozji hlevček, brž pomolzla kozo in prinesla kači toplega mleka.

Kmalu zatem je mati od žalosti umrla.

Zapuščena koza je v hlevčku meketala in meketala, dokler je ni soseda odpeljala na svoj dom. Ta soseda je imela hčerko, ki je poslej pasla kozo po strmih solčavskih fratah.

Nekega dne pa se je kozarici približala kača zaglavača. Ko je deklica zagledala kačo s človeško glavo, se je prestrašila, da nikoli tako. Kača zaglavača pa je spregovorila s človeškim glasom:

»Nikar se me ne boj, deklica! Jaz sem v kačo zakleti sinček edinček moje pokojne matere. Ker nisem hotel pasti koze, me je mati zaklela v kačo zaglavačo.«

Prav takrat je deklica nabirala po grmovju črne jagode. Te jagode pa so strupene. In ko jih je deklica hotela jesti, je kača zaglavača rekla:

»Teh jagod nikar ne jej! To niso užitne jagode, ampak kačevje, ki so ga kače strupenjače spihale na grmovje. Ko so v grmovje sikale, so jim iz gobcev pršele sline na vejice, kjer so obvisle kot jagode.«

Hvaležna deklica je odvrnila:

»Rešila si mi življenje, kača zaglavača. Kako naj ti povrnem to dobroto?«

»Pridi čez sedem let na dan, ko bo Jakob godoval, spet na ta kraj. S seboj prinesi enoletno leskovko in švrkni trikrat po meni, da ne bom mogel ne naprej ne nazaj.«

»A kako naj te prikličem?« je vprašala deklica.

»Kar požvižgaj mi!« je odvrnila kača zaglavača in se skrila v pečevje.

Čez sedem let je revno, a lepo dekle prišlo na domenjeni kraj. Zažvižgala je in že se je iz bližnjega pečevja priplazila k njej kača zaglavača z zlato kronico na glavi. Zvijala se je in sikala, da je dekle kot onemelo obstalo od groze. Končno pa se je le opogumila in z enoletno leskovko trikrat udarila kačo zaglavačo.

Ko jo je udarila prvič, je kači zaglavači padla zlata kronica z glave in se skotalila dekletu pod noge.

Ko jo je udarila drugič, je kači počila koža na hrbtu.

A ko je kačo zaglavačo udarila z leskovko tretjič, je iz kačjega léva skočil lep mladenič in obstal pred začudenim dekletom.

»V zahvalo, ker si me rešila prekletstva, vzemi zlato kronico! Jaz pa bi tebe rad za ženo,« je spregovoril mladenič.

Še tisti dan sta se poročila. Doma je mlada žena skrila kačjo krono v kaščo in jo zaprla v skrinjo, kjer so imeli žito. In glej: v skrinji ni nikdar zmanjkalo zrnja, da so pri hiši imeli belega kruha na pretek, četudi niso ne orali ne sejali.

Ko pa sta srečna lastnika kačje krone umrla, je tudi krona izginila iz kašče.

Od takrat kmetje v Solčavi nimajo nikoli več zvrhanih skrinj žita v kaščah.

Še danes pa je na solčavski frati vidna skala, kjer se je kača zaglavača spremeni-
nila v mladeniča. Domačini ji pravijo – Gadovka.

Der Zauberflucht. Krainisches Volksmärchen, ATU 433B

Zps.: V. Sonntag.

Objava: Illyrisches Blatt 29/76, 77 (21. in 25. 9. 1847), str. 301, 306.

Junaška Vida, ad ATU 433B

Objava: Flere 1914, str. 40–45. Ponatis: Flere 1922, str. 53–57.

Lepa Vida, ad ATU 433B, ljudska pesem

Kraj: Cerovec, Prlekija.

Zps.: Stanko Vraz.

Objava: SNP I (1895), št. 76 in 77, str. 131–133. V prozi: Kelemina 1930, št. 190/I, str. 253–254.

Kraljevič in Lepa Vida / Kralič pa Lejpa Vida, ATU 433B

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedala: Merkli Györgyné.

Posnel: Milko Matičetov, 14. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T II.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 15.

Kralič pa Lejpa Vida, ad ATU 433B

Kraj: Porabje.

Povedala: Ana Merkli, 1974.

Zps.: Karel Krajczar.

Objava: Krajcar 1984, str. 61–62.

Ponatisi: Krajczar 1990, str. 56–57: Kraljevič in Lepa Vida; str. 60–61: prevod v madžarščino: Szép Vida és a királyf; Krajczar / Stanonik 1996, str. 95–97, št. 10: Kralič pa Lejpa Vida / Kraljevič in Lepa Vida; Stanonik 1999, str. 63–64: Kraljevič in Lepa Vida.

Prevod v angleščino: The Snake-prince and Vida-the-beautiful, ad ATU 433B

Zps.: Karel Krajczar.

Objava: Stanonik 1999, str. 174–175.

ATU 440 Žabji kralj / The Frog King Or Iron Henry

Kraljični pade zlata žogica v vodnjak, od koder jo prinese žaba. Vrne ji žogo, toda pod pogojem, da jo bo pustila jesti z istega krožnika (spati v isti postelji). Ko pride žaba po svoje plačilo, kralj vztraja, da kraljična izpolni obljubo.

A: Kraljična se temu upre in vrže žabo ob steno, pri tem pa se žaba spremeni v lepega princa.

B: Kraljična poljubi žabo, ki se spremeni v lepega princa.

V pravljici bratov Grimm odpelje princ kraljično na svoj grad, kjer srečajo zvestega služabnika Železnega Henrika (Iron Henry), kateremu se je takrat, ko je bil princ začaran v žabo, zlomilo srce. Zdaj pa se zlomijo železne vezi, ki so držale njegovo srce skupaj, in to od velikega veselja.

Literatura: Grimm 1 (1812), 13 (1815); BP I, 1–9; EM 5 (1987), 410–424; Froschkönig.

Princesinja in žaba, ATU 440

Objava: Slovenski gospodar 66/6 (3. 2. 1932), str. 14: Razne pravljice.

To je bilo še v oni srečni dobi, ko si lahko dobil vse, kar si si zaželel. Tedaj je živel neki kralj. Imel je zelo lepi hčeri. Ali najmlajša je bila tako lepa, da niti solnce ni bilo lepše od nje. Blizu kraljevega dvora se je razprostiral temen in velik gozd. Sredi gozda je stala stara lipa, pod njo pa je bil izvir vode.

Nekega dne, ko je bilo zelo vroče, je odšla najmlajša hčer v ta gozd, ker je bilo v njem lepo hladno. Sedla je kraj izvira, da bi se malo osvežila. Ko je tako tam sedela, je metala v zrak zlato kroglo pa jo je zopet prestregla z rokami. Tekom igre je slučajno izpustila kroglo iz rok in padla je v vodo.

Princesinja je pogledala za kroglo, ali ta je brž izginila v globoki vodi.

Začela se je bridko jokati. Naenkrat je začula glas, ki ji je govoril:

»Kraljičina, zakaj se jočeš? Tvoje solze bi še kamen omehčale!«

Princesinja je gledala okrog, da vidi, kdo ji govori. Nazadnje je zapazila pred sabo žabo, kako je dvigala iz vode svojo grdo glavo.

»Ah! Ti govoriš!« je rekla. »Eh! Jočem se radi svoje zlate krogle, katera mi je padla v vodo.«

»Nehaj se jokati,« je odgovorila žaba. »Poiskati jo hočem. Pa kaj mi daš, če ti jo zopet prinesem?«

»Vse, kar hočeš, draga žabica. Kaj želiš? Mojo obleko, moje bisere ali zlato kronico, ki jo nosim?«

»Tvoje obleke, tvoje bisere, tvoj nakit, pa celo kronico – za vse to mi ni. Evo, kaj hočem: rada me imej ter me vzemi za tovarišico. Hočem biti s tabo pri mizi, hočem jesti z istega krožnika, piti iz iste čaše in spati v isti postelji. Če mi to obljubiš, se bom spustila v vodo in ti bom prinesla zlato kroglo.«

»Obljubujem,« je rekla princesinja. »Obljubujem ti vse, samo vrni mi kroglo!« Pri sebi pa si je mislila: »Obljubim ji to lahko, seveda ne bi vzela nikoli te grde živali, ki živi samo v vodi s prav ostudnimi tovarišicami, za svojo – družabnico.«

Medtem je bila žaba skočila v vodo in je kmalu spustila kroglo pred kraljičino v travo.

Kraljičina je bila silno vesela, ko je zopet videla svojo igračko. Brž je vzela kroglo in je začela bežati proti gradu.

»Počakaj me! Počakaj me!« je klicala žaba za njo. »Nesi me, ker ne morem tako hitro teči kakor ti!«

Princesinja se ni niti ozrla na žabine klice. Še hitreje je tekla, da bi bila čimprej v gradu. Čez par minut je povsem pozabila, kaj je bila obljubila ubogi živalici ob izviru.

Ko je bila opoldne s svojim očetom in z dvorjani pri obedu ter je baš jedla z zlatega krožnika, se je naenkrat čulo pred vrati neko čudno stopanje: flik-flak, flik-flak. Nato se je nekdo zunaj oglasil:

»Lepa kraljičina! Odpri mi vrata!«

Princesinja je vstala in je šla pogledat, kdo je zunaj. Videla je žabo. Brž je zaprla vrata pa je vsa bleda zopet sedla na svoje mesto. Kralj je opazil, da ji nekaj ni po volji, zato je vprašal:

»Kdo je zunaj? Da ni kak velikan, ki bi te hotel odnesti?«

»Oh, ne, oče moj!« je odgovorila ona. »To je ostudna velika žaba.«

»Žaba? Kaj hoče od tebe?«

»Ah, moj dragi oče! Danes jutro, ko sem se igrala s svojo zlato kroglo v gozdu kraj izvira, mi je padla krogla v vodo. Zelo sem plakala. Ta ostudna žival mi je prinesla kroglo nazaj pa morala sem ji obljubiti, da jo hočem vzeti za družabnico. Obljubila sem, ker sem mislila, da itak ne more živeti brez vode in da ne bode našla do sem. In glej, prišla je!«

Tedaj se je zopet začul žabin glas:

»Kraljičina! O, kraljičina! Odpri mi vrata. Obljubila si mi, da me hočeš vzeti za družabnico. To si rekla v jutro v hladnem gozdu, preden sem skočila v vodo, da ti prinesem zlato kroglo.«

Kralj je sedaj rekel:

»Obljubo je treba držati. Odpri vrata in pusti žival notri!«

Morala je odpreti vrata. Žaba je priskakljala do stola. Ko je princesinja zopet sedla, ji je rekla: »Posadi me poleg sebe!«

Ona se je branila, ali kralj ji je zapovedal, naj stori tako, kakor žaba želi. S stola je žaba skočila na mizo in je sedaj rekla princesinji:

»Pristavi mi svoj zlati krožnik, da jeve z njega vkup.«

Princesinja je to morala napraviti, pa so vsi videli, da ji to ni nič kaj ugajalo.

Žabi pa je bila jed zelo po volji. Ko je bila gotova, je rekla: »Dovolj sem jedla in pila. Počutim se malo trudna. Onesi me v svojo sobico, napravi mi malo prostora v postelji in tako lahko v miru zaspive.«

Na te besede se je kraljičina začela jokati, ker se ji je studilo žabino hladno telo. Niti dotakniti se je ni hotela, kaj še, da bi jo trpela v svoji postelji.

Njene solze so kralja razjezile. Rekel je:

»Ne smemo nikogar prezirati, ki nam je pomagal v nezgodi!«

Uboga kraljičina je morala tudi sedaj slušati. Prijela je z dvema prstoma žabo za eno nogo, odnesla jo je v svojo sobo in jo je tam spustila v kot.

Ko pa je legla v postelj, je žaba priskakljala iz svojega kota in je rekla:

»Trudna sem, dvigni me v posteljo, drugače te bom zatožila očetu.«

Na te besede se je princesinja zelo razjezila. Zgrabila je žabo in jo je – zagnala v zid z vso močjo.

»Zdaj boš menda imela dovolj, ostudna žival!« je zaklicala.

Ali ko se je žaba dotaknila zidu, se je izpremenila v lepega kraljeviča, ki je pozneje z dovoljenjem kraljevim postal princesin ženin in nazadnje njen soprog.

Princ je pripovedal, da ga je bila zlohотna čarovnica izpremenila v žabo in da ga je mogla samo na tak način rešiti princesinja. Potem je odpotoval v svoje kraljestvo.

Čez nekaj dni je prispela zlata kočija, katero je vleklo osem belih konj. Vzadi na kočiji je stal kraljevičev verni sluga Martin. Ko je bil slišal, da mu je gospodar izpremenjen v žabo, si je dal skovati okrog prs tri železne obroče, da bi mu srce od tuge ne počilo.

Kočija se je s kraljevičem in kraljično kmalu podala na pot. Martin je stal vzadi na njej na svojem mestu. Presrečen je bil, da je videl svojega gospodarja rešenega. Čez nekaj časa se je čulo, kakor da bi nekaj počilo na kočiji. Kraljevič ni vedel za tiste obroče, ki jih je nosil Martin, obrnil se je in vprašal: »Martin, ali se je kaj na kočiji zlomilo?«

»Ne, gospode,« je odgovoril Martin. »Obroči so počili, s katerimi sem stiskal svoje srce, da ne bi počilo, ker sem bil tako žalosten, ko sem Vas videl izpremenjenega v žabo. Zdaj obročev več ne potrebujem, ker sem nadvse srečen, da vidim Vas, svojega gospodarja, in to ne samega, ampak s tako lepo princesinjo.«

Pravljica o oglarjevi hčerki in zakletem kraljeviču, ATU 440, literarna pravljica

Objava: Meško 1922, str. 80–85.

ATU 441 Sin jež / Hans My Hedgehog

Zakoncema brez otrok se na stara leta rodi sin v podobi ježa (medveda, močnega fanta, poraščenega s perjem). Postane svinjar v gozdu, kjer sreča izgubljenega gospoda (kralja) in mu pokaže pot domov. Tudi drugo in tretje leto pomaga izgubljenemu gospodu v gozdu najti dom. Za plačilo zahteva roko ene od njegovih hčera. Snubit prijezdi na petelinu, prvi dve hčeri ga zavrnete, tretja pa ga je pripravljena vzeti za moža. Na poročno noč (med poročnim obredom), ko ga princesa poljubi (ga udari, mu odreže glavo), ježeva živalska koža odpade, odčaran je in spremeni se v lepega mladeniča.

Literatura: Grimm 108; BP II, 234–273, 482–485; Scherf 1995 I, 116–121, 353–356, 565–568, 708–710, II, 1136, 1270–1272, 1339–1342; Röth 1998; EM 6 (1990), 494–498: Hans mein Igel.

Jež se ženi, ATU 441

Zps.: Jasna Majda Peršolja.

Kraj: Rodik, pri Kozini.

Objava: Peršolja 2020, str. 136–138.

Na Robidi sta enkrat živela grof in grofica. Sta imela lep grad, dosti zemlje in bogastva in lahko bi bila zelo srečna. Pa nista bila zadovoljna. Oba sta bila že priletna in otrok ni in ni hotelo biti. Zaradi tega sta se večkrat sprla. Pravzaprav je grofica venomer govorila o otročičku in grofa je to jezilo.

Ko sta se en večer sprehajala po gozdu na Luzi, sta videla enega mičkenega ježka. Grofici je bil ježek lep in je vzkliknila:

»Oj, da bi jaz rodila enega otročička! Tudi če bi bil tako mičken, kot je ta ježek, jaz bi bila srečna.«

In res. Grofica je zanosila. Vsi so čakali otroka. Ko je minilo devet mesecev in devet dni, je grofica rodila. Pa ni rodila človeškega otroka. Rodila je mičkenega ježka.

Oče je ukazal, da ga morajo skrivati pred ljudmi. Mati pa ga je tako ljubila, kolikor ji je dalo njeno čuteče materinsko srce. Je ni bilo sram, da je njen otrok jež. Ga je cartala, pestovala, mu pela in ga učila. Četudi je bil jež, se je sin zlahka učil in bil je prav pameten. Še bolj pameten je bil kot drugi človeški otroci.

Tako je minilo dvajset let.

En dan po rojstnem dnevu je jež prišel v dvorano k očetu in materi in rekel:

»Jaz bi se rad oženil. Ali mi dovolita, da pripeljem ta mlado domov?«

»Oh, sinko, se bojim, da boš razočaran. Potrpi še malo,« je bila v skrbih mati. Bala se je, da se bodo iz njega norčevali.

Oče pa je bil bolj jasen:

»Sin, poglej se v špegu! Nobena pupa te ne bo marala. Če pa se te bo kakšna usmilila, pa naj bo revna ali bogata, jo pripelji domov.« In jež se je v nedeljo lepo oblekel v žamet in v svilo, napregel v voziček petelina. Okrancel je voziček z rožami, petelina je okrasil s pisanimi trakovi in se zapeljal v vas. Je prišel k eni revni hiši, kjer so imeli tri hčere. Tam je potrkal in povedal, da se je prišel ženit. Oče se je malo nasmehnil. A ker je bil pameten mož, ni hotel užaliti snubca. Rekel mu je:

»Jaz bom poklical svoje hčere eno za drugo v sobo. Če te bo katera marala, jo lahko odpelješ na Robido.«

In je poklical ta starejšo. Ko je ta hči zagledala ježa in njegovega petelina, se je začela strašansko krohotati. Ježek jo je mirno vprašal, če ga vzame za moža.

Ona se je še bolj krohotala in reveža zasmehovala. Mu je očitala, da je mičken, da jema špičaste bodice in krevljaste noge.

»Ali bi uživala v tvojih poljubih, jež neumen. Vsakokrat bi me zbadal do krvi. Rajе ostanem tetka vse žive dni, kot da bi tebe, pokveka, vzela za moža.«

Se je obrnila in odšla iz sobe.

Potlej je oče zaklical ta srednjo hčer. Tudi ta ga je poniževala in zasmehovala in ni hotela niti slišati o ženitvi. Potlej je prišla v sobo ta mlajša. Je bila suhcena, drobcena mila pupka. Tudi njej je oče razložil, po kaj je prišel jež. Ta je ježka pogledala in je videla, da mu je nerodno, da ga je strah in da mu je hudo. Saj je imel oči že polne solz od vsega hudega. Tej pupki se je ježek zasmilil, ko je videla v njegovih očeh solze, in je rekla:

»Ate, ga bom jaz vzela za moža, če ga starejši dve nista marali. Saj je pameten in dober in jaz tudi dote nimam, da bi se lahko drugače poročila.«

Ježek jo je dal na voziček, vpregel petelina, se usedel zraven ta mlade in jo odpeljal na Robido.

In so naredili ohcet tam na gradu. Kuharice so napekle pinc in potic in belega kruha. V zelju so skuhale klobase in spekle v kozici pečenko. Ubili so tri jance in deset kokoši. Mize so se kar šibile od vsega dobrega.

Pri večerji je grof napil kupico ženinu in nevesti. Ježek je nataknil ženi zlat prstan na roko, ona pa ga je pobešala. Ko mu je dala bešek na usta, se je zbodla v bodico. In iz ustnice ji je kapnila kri in padla na ježkovo kožo.

Ko je padla kri na kožo, je koža počila in iz kože se je izplazil lep, postaven fant. Objel je ženo in rekel: »Hvala, ker si me rešila.«

Grof in grofica sta bila tega tako vesela, da sta vseskozi božala sina in trepljala mlado nevesto.

Slavje je bilo potem še bolj veselo. Samo dva kisa obraza sta bila na ohceti. Ta starša in ta srednja sestra sta ždeli tam v kotu in se kesali, ker sta zamudili priložnost. In sta ostali tetki.

Jež in njegova žena pa sta imela dosti otrok in sta srečno živela. Morda še danes živita, če še nista umrla.

Sin jež, ATU 44I

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski glasnik 4 (1859), str. 87–88.

Sin jež, ATU 44I

Kraj: Martinj Vrh.

Zps.: Ivan Tušek.

Objava: Slovenski glasnik 4 (1859), str. 107–108.

Ponatisi: Krek 1885, str. 79–80, št. 35; Bolhar 1952, str. 94–96; Bolhar 1959, str. 72–73;

Bolhar 1964, str. 101–114; Tušek / Dolenc 1986, str. 12–16.

Prevod pravljice v nemščino: Sohn Igel, ATU 44I

Kraj: Martinj Vrh.

Zps.: Ivan Tušek.

Objava: Byhan 1958, str. 94–96.

Narodna pravljica, ATU 44I

Zps.: Peter Gros.

Objava: Zora 3 (1874), str. 437–438.

Cesar imel ježa sina, ATU 44I

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1884), str. 407–409, št. 22.

Kralj jež, ATU 44I

Objava: Mir 5/7, 8 (10. in 25. 4. 1886), str. 54 in 61.

Jež, ATU 44I

Kraj: Temljine, pri Tolminu.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1896, str. 50–52.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 351–354, št. 46.

Od ježa, ATU 44I

Kraj: Blagovica.

Povedal: berač iz Blagovice.

Zps.: Gašper Križnik, 1901.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/23 in 3/94 (dve varianti iste pravljice).

Objava: Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 1. Zagreb 1906, str. 302–304.

Ponatisi: Kropelj 1995, str. 211; Štefan 2011, str. 107–111: O ježu, ki je pasel prašičke;

Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 164–167, št. 38: Jež.

Pravljica o ježku, ATU 44I

Objava: Nedeljko 1902, str. 24–25.

Jež dobi grofico za ženo, ATU 44I

Kraj: Bedenj, Bela krajina.

Povedala: Kata Jankovič.

Objava: Šašelj 1909, str. 225–226, št. 6.

Sin jež, ATU 44I, literarna pravljica

Objava: Milčinski 1917, str. 34–40.

Ježek, ATU 44I

Kraj: Borejci, Prekmurje.

Povedala: Ema Kolmančičeva.

Zps.: Anton Hren (Kompoljski).

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 19–22.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 125–126.

Deček – ježek, ATU 44I

Objava: Flere 1931, str. 74–79.

Ježek, © Ančka Gošnik Godec (Brenkova 1985).

Grofič prašič, ATU 44I + 425A

Kraj: Mežica, Koroška.

Povedal: Ivan Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 144–151.

Ponatisa: Möderndorfer / Šašel 1972, str. 73–79; Unuk 2002, 2008, str. 315–319.

Kako se je ježek oženil, ATU 44I

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944a, str. 125–126.

Od tistega, ki je imel sedem sort perja, ad ATU ad 708 + ad 44I

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 414–415; gl. ATU 708.

ATU 450 Bratec in sestra / Little Brother and Little Sister

Bratec in sestra pobegneta od doma pred kruto mačeho. Kljub svarilu bratec pije iz potoka in se spremeni v jelenčka (kozlička). Prespita v gozdu, kjer ju najde princ, ki ju odpelje na svoj dvor in se poroči s sestrico. Ko rodi otroka, princa ni doma in v tem času mačeha začara pastorko v ptico (jerebico) ter jo nadomesti s svojo hčerko. Ponoči prihaja prava mati k otroku in princ to opazi (jelenček mu pove, kaj se je zgodilo). Pastorko odčarajo, mačeho in njeno hčerko pa kaznujejo.

Literatura: Grimm 11, 141; BP I, 79–96, BP III, 137; Scherf 1995 I, 128–132, II, 773, 902, 908–912, 946–949, 978–980, 1071–1073, 1101–1105, 1149–1152; Röth 1998; EM 2 (1979), 919–925; Brüderchen und Schwesterchen.

Zlati jelen, ATU 450

Kraj: Puščava, pri Lovrencu na Pohorju.

Zps.: Anton Kovačič (Ognjeslav Kotnik).

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/39,3.

Živel je v nekem kraju ubog kmet s svojo ženo. Ta mu pa hitro umrje. Zdaj je šlo vse njegovo gospodarstvo rakovo pot. Tedaj se zopet oženi z neko copernico, ki ga ni hotela prej vzeti, dokler ni uboga otroka od hiše odgnal. Rekel jima je, da naj prideta gledat, ko bode gostija. Zgodi se tako. Ko copernica otroka zagleda, hiti k svojemu možu ter mu reče: Nočem te, ker si ta dva otroka nazaj poklical. Ženin jo le potolaži, da bo siromačeka zopet od hiše spodil. Žena pa se je tako razjezila, da je začarala fanta, da ga je zmiraj žeja mučila.

Otroka prideta v nek gozd in hodita po njem. Vidita več studentcev. Fanta prime žeja ter hoče piti. A voda mu odgovori: Če me boš pil, boš grd medved postal. Zdaj se ustraši. Sestra mu brani piti ter mu reče: Vbogaj me ter ne pij, medved je grda zver, ktere se vsak boji, in tudi jaz bi se te bala. Tako gresta dalje. Prideta zopet do vode in zopet hoče lep fantič piti. Voda pa mu reče: Če me piješ, bodeš postal grd volk. Tudi zdaj je ubogal svojo sestro. Prideta do tretjega studenca. Tukaj mu voda pravi: Če me piješ, se spremeniš v lepega zlatega jelena. Zdaj reče sestra:

Pij, preljubi moj bratec, tako se tudi jaz ne bom bala. Zlati jelen in lepa deklica potujeta zmiraj dalje in tavata po gozdu, kateri je blizu nekega grada bil.

V tej grajščini je bil gospodar mlad grof, kateri še ni bil oženjen. Nekega vročega poletnega dne gre za kratek čas na lov. Hitro zapazi, da se v daljavi nekaj lesketa kakor zlato. In ni se zmotil. Bila sta namreč naša dva otroka, eden kot človek, drugi pa kot zlat jelen. Grof hoče ustreliti, a mlada sestra zakriči in ga prosi, da naj jelena ne umori. Grajščak gre k priljudni

zveri ter sestro skrbno poprašuje, kako da je tak. Vse mu je povedala. Zdaj pelje gospod obadva domov ter nju rajši ima ko vse drugo.

Ker je naša begunka tako pridna bila, jo je vzel za ženo. Kmalu zatem je moral mož k veliki žalosti svoje soproge iti v ljuti boj. Pred odhodom je še posebej ostro zapovedal, da morajo na ženo in na zlatega jelena dobro paziti. Žena rodi hitro po odhodu svojega ženina lepo dete. Zdaj pride v grad ona čarovnica s svojo hčerjo, ki je grofici zelo podobna bila. Copernica zvabi gospo iz postelje ter njo v bližnji globok vodnjak vrže. Mislila je, da jo bode na ta način s tega sveta spravila. A temu ni bilo tako. Neka bela ženska, ki je Marija bila, je čez vodo položila lepo ruto, tako da grofica ni utonila.

Po tej hudobiji zapove copernica svoji hčerki, da se naj vleže v posteljo, k njej je djala tudi grajščakovega sina. Zdaj pove copernica, da je grofica zelo bolna. Prišli so zdravniki, pa ti niso našli nobene bolezni na njej. Tako so vsakokrat, ko so prišli, trdili isto. A čarovnica tega ni hotela verjeti. Nekega dne teče sem ter tja po gradu in tako vpije, da je bilo groza. Kriči, da ni družega zdravila, ktero bi njo rešilo smrti, ko zlatega jelena jezik.

Dolgo so se upirali služabniki, toda v strahu, da jim milostna gospa umre, so vendarle privolili. Zdaj peljejo jelena z žalostno godbo k tistemu vodnjaku, kjer je naša dobra grofica bila. Hočejo ga zaklati. Pa – o čudo – koža mu pokne, pade z jelenovega telesa in pred njimi zdaj stoji najlepši mladenič. Svoji sestri v vodnjaku reče, naj mu poda roko, in potegne jo ven.

Zdaj je bilo veselja v gradu, da ga ni bilo ne konca ne kraja, ker so grofova ljubljena smrti rešili. Ko copernica to zagleda, se ustraši ter hoče s svojo hčerjo uiti. Pa zvesti hlapci jo primejo ter jo vklenejo.

Medtem pride ravno že dolgo zaželeni grof domov. Najprej vpraša po svoji soprogi. Zdaj so mu vse povedali, kako je bilo. On se tako razjezi, da ukaže copernico na gromadi sežgati, a njeno hčer pa pomilosti. Ko je grofov sin odrasel, se je oženil s pomilosteno deklico. Grofica je dala svojega ljubega očeta k sebi pripeljati. Živel so potem vsi zadovoljni.

Mačoha, ATU 450

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK: Ms 483, zvezek III; arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/175.

Objave: Krolej 1995, str. 191, št. 22; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 45–46;

Krolej 2008, str. 171–172.

Sirotnici, ad ATU 450

Kraj: Tolmin, Primorska.

Zps.: Jožef Kenda.

Objava: Drekonja 1932, str. 18–20.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 43–47.

Brat in sestra, ATU 450

Kraj: Ritkarovci, Porabje.

Povedal: Štefan Tek, 1972.

Zps.: Karel Krajczar.

Objava: Krajcar 1990, str. 85–87.

Lepo kot v raju, ad ATU 450

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 122–125, št. 10.

Od vode, ki pomladi, ad ATU 450

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 125–128, št. 11.

ATU 451 Dekle reši svoje brate / The Maiden Who Seeks Her Brothers

Sinovi se zaradi materine zakletve spremenijo v vrane (labode, orle, volkove) in odletijo. Njihova mlajša sestra sprašuje mater, zakaj je žalostna, in izve, kaj se je zgodilo. Deklica se odpravi v svet, da jih bo poiskala in rešila. Najde jih in povedo ji, da jih lahko reši, če sedem let ne bo spregovorila besedice ter jim bo v tem času spredla in sešila srajce. Dekle se loti dela, toda nekega dne jo v gozdu najde kralj, jo odpelje domov in se poroči z njo. Medtem ko je kralj odsoten, mu žena rodi otroka (tri otroke), tašča pa ji ga vzame in jo obtoži, da ga (jih) je požrla. Dekle se ne more braniti, ker mora molčati. Nazadnje kralj ukaže, da jo sežgejo na grmadi. Ravno tisti dan pa je preteklo sedem let in dekle je sešilo vse srajce, le zadnji še manjka rokav. Bratje pridejo, pripeljejo kraljevega otroka (otroke) in razkrijejo resnico.

Literatura: Johannes de Alta Silva, *Dolopathos* (No. 7); Grimm 9, 25, 33 (1815); BP I, 70–75, 227–234, 427–434, BP II, 560; Röth 1998; EM 8 (1996), 1354–1366: Mädchen sucht seine Brüder.

Sestra in trije bratje / Sestra pa trdije bratje, ATU 451

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedala: Oreovecz Károlyné.

Posnel: Milko Matičetov, 13. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T II.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Krolej Telban 2017, št. 13.

Neka mati je imela tri sinove in eno hčer. Ko je mati mesila kruh, so otroci tekali okoli nje in bili poredni. V veliki jezi je rekla:

»Da bi vsi trije postali vrane in odleteli, pa me ne bi več tu toliko jezili!«

Tri vrane so odletele, sinov ni bilo več. Ostala je le hči. Tista hči je hodila v šolo. Ko je bila že velika, so ji drugi ljudje vselej govorili, da je ona kriva za to, da je mati pregnala fante, ker je samo njo rada imela. Ko je že odrasla, jo je pekla vest, kar naprej je premišljevala, da bo šla in našla svoje brate. Hodila je dolgo, tako dolgo, da je prišla v gozd, kjer je srečala čarovnico. Ta jo je vprašala:

»Kaj pa tu iščeš, kako to, da si prišla sem?«

»Tako in tako,« pravi. Pove, da išče svoje brate.

»O, ti boš morala še zelo daleč iti, da jih najdeš. Ne vem, koliko dni še.«

No, ona pa je šla iskat naprej. Nekega večera je prišla v gozd, kjer je stala hišica, v kateri je mežikala svetloba. Šla je k tisti hiši in pogledala, kaj je znotraj. Na mizi so bili trije krožniki in juha v posodi. V sobi so bile tri postelje. Vstopila je v to sobo in se potegnila pod posteljo. Prej pa je še vsak krožnik enkrat prijela in iz njega jedla.

Nato so prišle tri vrane. Ko so stopile v hišo, so postale trije fantje. Usedli so se in jedli. Najstarejši je rekel:

»Joj, z mojo žlico pa je nekdo jedel!«

Drugi je rekel: »Tudi z mojo!«

Tretji pa pravi: »Joj, kaj pa če je bila tukaj naša sestra?«

Takrat je ona skočila izpod postelje in rekla:

»Dragi moji bratje, pridite domov, kajti jaz ne morem več živeti doma, ljudje mi ne dajo miru.«

Nato ji pravijo bratje: »Lahko nas odkupiš. Drugače ne moremo oditi domov.«

Ona jih že odkupi, naj le povejo, kaj naj stori. Ona mora posejati lan, tisti lan oprati, vse kakor treba, pa ga stkati. Iz tistega platna mora vsakemu en par oblek zašiti. Takrat bojo oni spet postali, kar so bili.

Potem je ona to sedem let delala in sedem let ni spregovorila. Nekoč so hodili po tistem gozdu lovci in jo videli, kako je zmeraj tam šivala, vse je imela in samo šivala. Vselej so hodili k njej, da naj govori, ona pa ni spregovorila. Kako to, da zna šivati in tu vse naredi, saj so jo videli, pa ne spregovori. Rekli so ji: če ne bo govorila, jo dajo obesiti. Ona pa ni spregovorila. Nato so jo odgnali, da jo obesijo. Tri pare oblek je že zašila, samo en gumb je še manjkal. Ko so jo že hoteli obesiti, je zakričala:

»Dragi moji bratje, pridite!«

Takrat so priletele tri vrane in se usedle. Vrgla je na njih tiste obleke in postale so fantje. Tako jih je ona odkupila pa tudi obesili je niso. Tudi jaz sem bila tam, le da ničesar nisem dobila. Odgnali so me domov in zdaj moram tukaj pošteno delati.

Brate je odrešila, ATU 451

Kraj: Ribnica, Dolenjska.

Zps.: Jože Rudež, 1828.

Vir: NUK: Ms 540, R, str. 156–160.

Objava: Rudež, Rudež, Zima / Popit 2010, str. 78–81.

Mutasta sestra reši dva zakleta brata, ATU 45I

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1838.

Vir: NUK: Ms 483, zvezek II, Stare medljudne pesmi, zložene pred devetnajstim stoletjem.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 39.

Bratovska ljubezen, ATU 45I

Zps.: Janez Majcigar.

Objava: Slovenska bčela 3/38 (16. 9. 1852), str. 305–308.

Opomba: Zakletev bratov povzroči sestra, ki odtrga rožo na velikanovem grobu, česar ne bi smela storiti, in brata se spremenita v jelena.

Mati zaklela sine na gavrane, ATU 45I

Kraj: Varaždin in okolica, Hrvaška.

Objava: Valjavec 1858, str. 218–221.

(Mati zakolne tri bratce v orle), ATU 45I

Zps.: Peter Hicinger.

Objava: Novice 16/34 (25. 8. 1858), str. 269: Izdane gospodične in druge basni.

Narodna pripovedka iz Kozjanskega okraja, ATU 45I

Kraj: Kozjansko, Štajerska.

Zps.: Matija Žlogar.

Objava: Popotnik 1/1 (10. 1. 1880), str. 8–9.

Od dvanajst bratov, zakletih na gavrane, ATU 45I

Kraj: Petrijanci, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 1884, 352–353.

Zakleti vran, ATU 45I

Kraj: Slovenske gorice, Štajerska.

Zps.: Alojzij Vakaj.

Objava: Slovenski gospodar 24/8 (20. 2. 1890), str. 62–63: Za poduk in kratek čas.

Blagica in trije bratje vrani, ATU 45I

Zps.: Zoran.

Objava: Vrtec 31/7 (1. 7. 1901), str. 138: Kaj so nam pripovedovali naš dedek?

Bratje - orli, ATU 451

Kraj: Tunjice pri Kamniku.

Zps.: France Stele, ok. 1906.

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir, Stanonik, Učakar 2013, str. 31.

Pripovedka o nemi kraljičini in dvanajstero bratih,

ad ATU 451 + motiv iz ATU 709 + motiv iz ATU 710

Objava: Slovenski gospodar 50/34 (24. 8. 1916), str. 1–3: Listek.

O bratih gavranih, ATU 451

Objava: Flere 1931, str. 67–74.

Sestra reši v volkove zaklete brate, ATU 451

Objava: Fatur I, 1941, str. 58–67.

Janezek vranek, ad ATU 451

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 416.

Šest volkov, ATU 451

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Ferdo Godina, ok. leta 1939.

Objava: Bolhar 1964, str. 94–98.

Zaklet otruoc, ATU 451

Kraj: Svetina, pri Celju.

Povedala: Angela Vrečko, gospodinja.

Zps.: Petrina Ocvirk, 1961.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Petrina Ocvirk.

Ta, ki bi moral ubiti šejst sinov, ATU 451

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 26. 10. 1966; 11. 6. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 30 A, 11/124; T 38 B, 405–898, 14/41. (Opomba: V drugi varianti je sedem sinov in je bolj jasno pripovedovana kot prva).

Trgje bratje pa njigva sestra (Trije bratje in njihova sestra), ATU 45I

Kraj: Porabje.

Zps.: Karel Krajcar.

Objave: Krajczar 1990, str. 77–79; Krajczar / Stanonik 1996, str. 67–71.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 71–72.

Prevod v angleščino: Three Brothers and Their Sister, ATU 45I

Kraj: Porabje.

Zps.: Karel Krajczar.

Objava: Stanonik 1999, str. 183–184.

Bratje – črni vrani, ATU 45I

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 107–111, št. 6.

Brati volki, ATU 45I

Kraj: Račice, pri Ilirski Bistrici.

Zps.: Sabina Pugelj, 2009.

Objava: Pugelj / Stanonik 2012, str. 29–32.

III

Nadnaravne naloge

Supernatural Tasks

460–499

ATU 460A Popotovanje k Bogu (Sreči) / The Journey to God (Fortune)

A: Reven mož se odpravi k Bogu, da bi izvedel, zakaj je tako reven. Na poti sreča živali (predmete) in ljudi, ki imajo tudi vprašanja za Boga. Bog mu odgovori na vsa vprašanja in na poti domov pove mož odgovore vpraševalcem, ki ga lepo nagradijo, tako da tudi on obogati.

B: V nekaterih variantah se mož odreče nagradam, ki mu jih ponudijo ljudje, ker mu je Bog obljubil, da ga doma čaka bogastvo. Volk ga požre, ker je ta popotnik najbolj neumen človek, kar jih je srečal.

Literatura: Aarne 1916, 122–180; BP I, 292; EM: Reise zu Gott (zum Glück).

Hlapec, ATU 460A

Kraj: Suhor, Bela krajina.

Zps.: Anton Žlogar, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/225, 37.

Služil je svoje dni mlad hlapec pri revnem gospodarju. Bil mu je jako zvest i zelo priden. Ko se leto izteče, stopi mladenec pred gospodarja ter ga opomni za svoj zaslužek. »Dragi moj, zdaj ti nimam s čim platiti, saj vidiš, da sem reven. Ostani še eno leto pri meni, morebiti mi Bog kaj da, da ti platim.« Mladeneč ostane še celo leto pri njem ter mu vdano služi kot do zdaj. Konec leta zopet stopi pred gospodarja ter hoče svojo plačo. A gospodar mu enako odgovori kot prvo leto, da mu še Bog ni ničesar dal, ter ga prosi, naj še eno leto ostane. Res služi hlapec še tretje leto in tirja konec leta svoj denar. Ali enak odgovor dobi kot poprej. Mladenču se to čudno vidi ter reče malo jezno: »Zdaj pa grem sam po svetu Boga iskat, bom vendar videl, kje je.«

Kmalo se odpravi in šele proti večeru pride do borne kočice ob samotnem logu. Stopi noter ter pozdravi v postelji ležečo staro bolno vdovo: »Bog daj dober večer!« »Bog ga daj!« odvrne starka. »Kam si se pa namenil?« vpraša žena. »Iščem Boga,« odgovori ter prosi prenočišča. Zdaj jej pove, da je služil tri leta pri nekem gospodarji pa da ni nič plače dobil, ker se je vsako leto hišni oče vstavljal ter rekel, da mu ni še Bog nič dal. »Zato pa grem po svetu, da ga najdem.« »Saj vidiš,

dragi moj, da ni prostora za te, da bi tu prenočil, le pojdi dalje, i kadar najdeš Boga, vprašaj ga, če bom še ozdravela ali ne.«

Obljubi jej, gre dalje i pride v hišo nekega čevljarja. »Dober večer!« ga nagovori. »Bog daj!« odvrne čevljar. »Kaj bi pa rad?«

»Da bi tu prenočil. Hodim po svetu ter išem Boga.« Pove mu ves svoj dogodek. »Pri nas ni prostora za prenočišče, le pojdi dalje, i kadar najdeš Boga, vprašaj ga, če sem prav delal, ker sem svoj zaslužek zapival.«

Res gre mladenec dalje i že pozno ponoči pride do velikega grada. Še se blišči z visocih oken svitla luč. Tu morebiti dobim prenočišče, si misli, stopi v grad ter pove gospodu, kam da gre i kako se mu je godilo. Grajščak mu veli odkazati spalnico, i ko vjutro odhaja, mu reče, da naj praša Boga, če vživa po pravici svoje premoženje ali ne. Mladeneč obljubi ter odide.

Dolgo hodi po velikanski lozi, misli že, da ne bo nikdar ven prišel. Zmiraj gre dalje i vendar zagleda še tam daleč pred sabo ovce se pasti. Ko bližje pride, vidi, da se debele ovce pasejo po ternji i kopinji, a meršave pa po lepi travi med duhtečimi cveticami. To se mladenču čudno zdi; ogleduje se po pastirju in zagleda na kamnu sedeti sivega starčeka s pastirsko palico v rokah.

»Čudiš se tej nenaravni prikazni, mladenec, da se debele ovce pasejo na slabiji paši, a meršave na bolji. Vedi, da si našel tistega, katerega si iskal – jaz sem Bog. To pa pomeni, da bodo tisti ljudje, ki na svetu dobro žive i za Boga nič ne marajo, na onem svetu med ternjem vekomaj terpelj. A ktere svet zaničuje, ki se ne brigajo za posvetno slast, ki ne žive samo za život, tisti se bodo tam v raji sprehajali med narkrasnejšimi cveticami, po narlepših livadah – vživali bodo rajsko radost.

Pojdi i povej grajščaku (mladenec spozna na tem, da je Bog, ker vé že o grajščaku, dasiravno ga še ni ničesar o njem vprašal), da naj le mirno i veselo vživa svoje premoženje, ker si ga je pravično pridobil i Boga imel v čislih. Čevljarju pa povej, da ni nikdar rekel, ta zaslužek mi je Bog dal, ampak: to bom zapil, ker je zaslužek mojih kervavih žuljev. Žena vdova ne bo nikdar več ozdravela, nikdar se ni skozi sedem let, kar bolna leži, zmisllila na Boga, da bi jej pomagal, ampak le na babe in zdravnike.«

Izrekši zgine pastir in vsa čeda ovac mladenču spred oči i lepa cesta vije se po lozi, od koder je prišel. Gre h grajščaku i mu naznani, kar je Bog rekel. Gospod mu plati za ona tri leta, ktere je preslužil pri revnem kmetu, mladenec pa ostane od zdaj pri njem do smrti.

Trije pekovski pomagači, ad ATU 460A

Kraj: Kamnik, Gorenjska.

Zps.: Ivan (Janez) Hromec, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/152.

Privošči v božjem imenu! ad ATU 46oA

Kraj: Kamnik in okolica.

Povedal: Čehov oče na Kolovcu.

Zps.: Rudolf Andrejka.

Objava: Vrtec 48/8-9 (1. 8. 1918), str. 139: Nekaj narodnih pripovedk iz kamniške okolice.

Kako Bog plačuje, ATU 46oA

Kraj: Kamnik in okolica.

Povedal: Čehov oče na Kolovcu.

Zps.: Rudolf Andrejka.

Objava: Vrtec 48/8-9 (1. 8. 1918), str. 139–140: Nekaj narodnih pripovedk iz kamniške okolice.

Ti ke šel jeskat böa / Quello che andava in cerca Gesù /**Tisti, ki je šel iskat boga, ATU 46oA**

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 23. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 C, 145–339, 11/36.

ATU 460B Potovanje do Sreče / The Journey in Search of Fortune

Dva brata živita skupaj na kmetiji, toda le eden dela, zato razdelijo kmetijo na dva dela, da bosta vodila vsak svoje posle. Toda kmetija lenega brata uspeva bolje kot tista od pridnega, zato se pridni brat odpravi iskat Srečo. Na poti sreča ljudi in predmete, ki imajo prav tako vprašanja za Srečo. Ko pride do Sreče, mu ta pove, da je bil rojen na nesrečen dan, in mu da odgovore tudi za druge. Na poti domov jim pove, kaj jim je odgovorila Sreča.

Pozneje sreča dekle, ki je rojena na srečen dan, in se z njo poroči, tako da ima odslej tudi on Srečo.

Nekomu, ki ga pozneje vpraša, kdo je lastnik kmetije, ne pove po resnici in izgubi Srečo. Toda ko pravočasno popravi svoj odgovor in pove po resnici, se Sreča ponovno vrne k njemu.

Literatura: Aarne 1916, 122–180; EM: Reise zu Gott (zum Glück).

Sreča (stara pripovedka), ATU 460B

Kraj: Ljutomer in okolica.

Zps.: Josip Karba, kmečki mladenič iz Ljutomerskih goric.

Predelal: Fran Levstik. Prva objava: Vrtec 10/12 (1. 12. 1880), str. 178–181.

Ponatisa: Levstik / Slodnjak 1931, str. 338–344; Levstik / Slodnjak 1954, 224–230.

Živela sta dva brata pri svojih bogatih roditeljih. Bogoljuba obitelj je bila v svoji obilnosti vsa zadovoljna; prevzetnosti od bogastva nihče ni videl nad njimi.

Oča, uže pôstaren, dal je sinoma prîliko, da bi se nekoliko tudi sama dela vadila. Zató je izročil vsacemu novcev, kolikor se mu je zdelo tréba.

Staréjši sin – Marko mu je bilo imé – delal je pridno in skrbno. Minolo je leto in trudoljubíve njega roke so iméle uže kopíco novcev, to razposojenih, to založenih v hranilnici.

Mlajšemu otroku – pri sv. krstu so mu dali imé Járnej – sreča ni ugajála. Kakó li? Z mehko posteljo se je stéžka razstájal. Očí si je otíral, kadar so mu lenobe uže oponašali z visocega néba solnčni žarki. Postával je po hladnih sencah očetovega gaja in hodil ogledovat ravnega polja. Rad se je hvalil z bogastvom svojih rodíte-ljev, a sam je čas tratil z lenobo. Marko ni Jarnéja sovražil za njega postopanje,

četudi mu bratovo délo ni bilo po volji. »Oča so izročili nama novce in rekli, naj storiva, kar hočeva.« Vender ga je tudi časi opomínal, da »le pridne roké skrbijo za stare zobé«.

Prigodí se, da je očetu bolezen odvzela močí in položila ga na posteljo, s katere uže ni mogel vstajati. Smrt vzame očeta, za katerim je skoraj umrla tudi blaga mati.

Brata sta bila zdaj sama svoja, a gospodaríla sta vkúpe. Četudi je Markov razum vse lepo vodil, vender je polágoma Járnej kazal, da je od dné do dné čemérnejši ter nezadovoljnejši. Marko je molčal in delal ter skrbel, kakor je bil navajen. Skôraj potem Járnej ogovórí brata, da bi se po zakonu razdélila z imovino. A Marko ni hotel, rekoč: »Brate moj dragi, tega po mojem razumu zdaj še ni treba. Prebódíva z mirom in v bratoljubji na očetovem dômu. Delítev pride pozneje in o svoji príliki.« Járnej se mu ni podál, zato je Marko začél misliti: »Bodi si! Bog me ohrani, da bi jaz hotel jemati sebi, kar je njegovo. A kakor si postelje, také bode ležal. Do zdaj se je družil z lenobo, a jaz délal za obá. Tega neče razuméti ni premisliti, kam pojde njega imovína.«

Takó je prišel dan, katerega je Marko svojemu bratu dejál, dasi nerad: »Stvóri, kakor si nakanil! Vrhú tega ti na izvoljo dajem, da od vsake stvarí boljšo polovíco vzameš ti, a slabéjšo da ostaviš meni.« Imovína, do zdaj vkúpe bivša, pride po tem póti v dvóje roké in oblástvo je njima privolílo, česar sta sama želéla. Od tega dné je bil vsak svoj gospodar. Marko je ostal na dômu, a Járnej ni mogel srcu kaj, da se ne bi presélil za gránico v tujo deželo, kder si je kupil veliko zemljišče. Prostorne hleve je hitro napolnil vítkih kónj, zajétnih volóv in druge pisane živíne. A kakó se mu je skôraj potem godílo v novem dômu, o tem je najbólje molčati, da nihče ne bi zvédel. Samó toliko bodi rečeno, da v gospodarstvu ni imel sreče. Bogastvo mu je začélo kopnéti kakor vzpomladi prekosolnčni sneg. Skratka, napósled uže ni imel céle suknje na sebi a ni klo-buka na glavi ni črévljev na nogah. V tóliki bédi se je zopet s solzami v očéh umíljeno jel spomínati svojega skrbnega brata. Potréba ga je nagánjala povrniti se k njemu, četudi se je te misli branil, kolikor je bilo móči. A kaj mu je bilo početi? Sreča njegova, da se ní bil oženil.

Bilo je vzpomládi, baš tisti létni čas, ob katerem se je bil pred petnajstimi léti razstál z bratom, s prijatelji in znanci. Po césti je šel ves razdrapán. Zópet je želel vídeti svoj dom, želel zvédeti, kaj dela brat. Stráh ga obléta in rudečica mu žári lice. Sram ga je ták stopiti pred nekdanje znance. A kaj si je hotel? Ob tem nótranjem boji prisôpe do širocega polja, kder je nekdam uníčil toliko dragih dníj. »To so bili naši travniki,« reče sam v sebi »Bog vé, čegóvi so zdaj? Čréda lepih govéd se tamkaj ob gozdi pase. Kdo li je njé gospodar?« V tem hipi zasliši petje. Ozre se in ugleda čvrsto déklico pri črédi. Blíže stopivši, pastiríco pozdravi in vpraša: »Čegóva je tota živína?« »Markova,« odgovorí deklétce.

Malo da Jarnéju srce ne pokne od nekake žalostne radosti. Naglo začne zopet nogé premikati. Očí se mu zalijó od solz in glas mu obmolkne v grlu, a mučí ga tudi slabéča lakot. Kam sreče, da je bratova – nekdaј tudi njegova – hiša stala na sámočí! Ni mu bilo treba pozdravljati vrstníkov po vaši. Vídelo ga je na polji res mnogo ljudј, a níkdo se ni domislil, da bi ta prosják bil Járnej, bogatega kmeta izgubljeni sín, o katerem uže davno ni bilo ni dúha ni sluha. Kakó je ostrmel, na stare hiše mestu zagledavši visoko, vse novo poslópje! Čúdil se je bratovi sreči in po síli so mu v ušésih odumévale pametne Markove besede pred nesréčno delítvijo. Sam ne vé, ali je to resníca, kar vidi in slíši, ali se mu le sanja. Vse je preobraženo: tudi gosposki sluga stojí na pragu hišnih vrat. Kaj si je tó?»

Plašán pristopi in vpraša slugе: »Ali je domá gospod?»

Ponúda – takó so dejáli slugi – postráni pogléda razdrapánca in osorno odgovori: »Domá! Kaj bi rad?»

»Govoril bi ž njim, ako je móči,« velí siromák.

»Počakaj málo, da te gospodu vzglásim,« reče sluga in otíde nevóljen ter tudi radovéden, kdo je in kaj hoče to uboštvo potláčeno.

Járnej čaka in srce mu utríplje. Vročí krvi so žile pretesne. Sam ne vé, kaj bi rekel. »Ali ni ta sluga nekdanji naš pastírček Ponúda? Njegova sreča je boljša nego li moja!« mrmrá sam v sebi in gleda v tla.

Sluga se povrne ter níčevega tujca izprémi do staníce, kder je Marko baš nekaj pisal. Gléda ga še zdaj povprék, a vender mu odpre visoke duri. Járnej vníde, a duri se zapró za njim. Prihódnik, napol gol in ves prestradan, pade gospodarju pred noge ter ga zaprosi o mílem Bógu, naj pomore – svojemu ubozemu bratu!

Marko v hipu razbere Jarnéjev oblíčaj in glas. Naglo mu dá pošteno obleko ter mu reče pri sebi ostati, ker on hoče zánj skrbéti.

Malo potem Járnej hodi po svoji odkazani sobi ter si máne dlan ob dlan: »Otét sem gládi, ótet sramótni smrti! Marko je brat, da malo tacih! Zató mu je Bog dal srečo v gospodarstvu in trgovstvu, kakor mi je povédal stari hlapec Báraga. Oženil se je tudi bogato. Komur sreča pomaga, pomagajo mu vsi!«

Takó je bilo nekoliko mésecev, ali »navika síla velíka«, učí stari pregovor. Járnej je izpreménil obléko, a sebe ne. Kadar nekoliko pozabi svoje popréjšnje béde, začne mu zopet hrepenenje po sreči delati nepokoj. Mirú ni bilo v njem, dokler se znova ne posloví z bratom, ki ga je ustavljal, kar je mogel; tudi njega žena je pašánca* odgovarjala. A vse zamán!

Bilo je polétu ob žétvi, a solnce je znojílo in pripékalo kakor po navadi ob tem času. Žnjíce so pridno žéle po njivah. Takó potujóč ugleda pod césto neko staro babo, spéčo v hladni senci pod oréhom. Járnej stisne gorjáčo in údri starko!

* svaka

»Ti spiš pod orehom, a drugi ljudje se poté na žitnem polji! Naglo vstani ter pojdi si kruha služiti!« Baba mu srdita odgovori: »Zahvali Bogá, da sem spala tudi tedaj, kadar si ti raztrgan prosil brata, naj te zopet vzpríme pod svojo visoko strého; da sem bedéla, ne bil bi ti jedel njegovega kruha! Jaz sem tvoja nesreča, le dobro me poglédi! 'Radomíra mi je imé, a ljudje me zovejo tudi lenobo'.« To mu reče in izgine.

Járnej otide naglo svojim potom in premišlja, ali ni on bolj vréden pálice nego li starka, četudi mu je h koncu govorila gorjúpe besede. Kakor po nekacem čudesi ga obíde hvaležnost in vzdáhne: »Hvala Bogu in tudi tebi, starka!« Naglo potem zasliši otročji glas: »Človek! Srečen bodeš po sedaj, ker si izustil besede, kakeršnih nisi uže nekaj časa. Dodeni samo še to: Pomozi mi Bog pri vsacem délu!« Popótnik se preplašen ozíra, a ne ugléda nikogar.

Solnce je mnogo pripékalo in pri césti je stala visoka, zeló košata hruška. Popótnik léže v njé senco. Še ni potú obrisal od čela, uže s hruške zavpije nekakóv glas: »Človek moj ljubi, stvóri mi, ako moreš, da bodem rodíla tudi jaz kakor drugo drévje.« On gléda in gléda, a vse zamán. Beséde so, človeka ni. Potem reče: »Hruška, če se ne varam, tí pomóci prosiš od mene. A kakó ti siromák pomorem, ker sam svoje sreče iščem po svéti!« Drevó mu odgovori: »Kadar srečo najdeš, ne pozabívaj moje prošnje!«

On vstane ter jame zopet nogé premikati po cesti. Hodil je in hodil ter naposled videl pred sebój réko široko in globoko. Réka ga vzame ná se ter ga začné brodíti na óno stran; a mej potom ga vpraša: »Kam tako?« Človek odgovori: »Po svétu grem sreče iskat.« Voda mu reče: »Kadar jo najdeš, vprašaj tudi zá me, káko je to, da ne redím nobene ribe v sebi.«

Popótni človek obljubi in otíde. Zastane ga mrak na sámoči. Ni bilo hiše, ni bilo človeka nikjér, niti lájanja pasjega ni slišal. Strah ga je ter gleda in posluša v mrklo noč. Kar zapazi tam nekje slabo lúčico. Podvíza se, kolikor najbolj more, in dospéje do uboge, nizke kočé. Potrka na vrata in reče: »Dober večer!« Nekdo se oglási: »Bog daj!« Stopi v hišo ter pozdravi: »Hvaljen bodi Jezu Krist!« »Na vse véke!« odgovori sključen starec, ki je držal v rokah žérnov (ročni mlin), na katerem je mlel človeško srečo in nesrečo. Járnej moža poprosi, da bi ga nočil, a starec ni tega rad stvóril. Vender mu je potem rekel, naj ostane. Prinese večerjo na mizo, in povečerjavši oba léžeta. Popotnik vso nóč ni mogel mirno počivati. Vedno se mu je sanjalo, kakó je starcu pomagal meriti zlatnike in srebrníke.

Probudívši se premišlja in znova zadrémle. Zdaj se mu je sanjálo, da on in mož drevje kopljeta s korenínami ter da rújeta in orjeta zemljo, kakor bi hotela sejati in saditi. A v hrano mej delom je bil njima sam trd, ovsén kruh, v pijačo sama voda. Kadar nastópi dan, pové starcu, kaj se mu je sanjalo. Ta mu reče: »Tvojega brata sreča je taka, kakeršno si videl, kader si méril zlatníke in srebrníke; a tvoja sreča

je taka, kakeršna se ti je zdela, kadar si orál ob samem kruhu in vodi. A pómni, da ti je brat sreče dostojen, ker je priden; tí je nisi vréden, ker si lén delati.«

Járnej pomáje z glavó in odgovorí: »Da jaz ne bodem nikoli srečen, to sem védel; a povej mi zdaj, kakó je, da réka nima nič rib v sebi.« Starec odgovori: »Reka zató nima rib, ker ni še nikoli utopíla človéka.« »A zakaj hruška ne rodí?« »Zató ne, ker ima pod svojimi korenínami zakopane krivične péneze. Izkoplji jih in obilo bode potem rodíla.« Járnej vpraša zopet: »Ali se ne bi moji sréči nikakor dalo pomoči?« Starec mu velí: »Domóv pojdi k bratu in poprosi ga, da ti v žéno dá svojo pastirico, Marijco po imeni; a za novce izpod hruške kupi si zemljé.« Markov brat starca lepó zahvali, popríme pálico ter se upóti domov. Jedva ga reka od daleč vidi, uže zavpije nánj: »Kakó si slišal záme in za ribe?« On reče: »Vse ti povém, samó prenesi me!« Voda ga je prenesla, in kadar je bil na óni stráni uže nekoliko od brega, začne pripovedovati: »Zato nimaš rib, ker nikoli še nisi utopíla človéka.« Tedáj voda vzraste velíka, preplaví breg in se razlíje za njim, da je život stéžka unesel od povódnji. A réka je vpila: »Gorjé meni! Stó lét mine, predno zopet človeka dobodem náse!« On otide in hodi po svétu, dokler ne pride k nerodoviti hruški. Še ni bil tam, a uže ga je drevó povprašalo: »Zakaj ne rodím?« On reče: »Novce izpod korenin mi daj in roditi imaš obílo.«

Hruška mu velí izkopati péneze, a Járnej otíde ž njimi k bratu. Domá vse pové, kod je hodil ter kakó je bilo; tudi poprosi Marka, da bi mu v žéno dal Marijco, svojo pastirico. Brat mu reče: »Tvoja bodi! Srečo si zdaj našel, a pazi, da je ne izgubiš! Ako te povprašajo, čegóvo je to, kar imaš, ne odgovarjaj, da je tvoja, nego reci: božje in moje žéne Marijce. Kajti ona ima tudi srečo, katere ti nimaš.« Za novce izpod hruškovih korenín si je kupil Járnej zemljé in Marijca je bila njega žena. Dokler je govoril, da je vse božje in žéne Marijce, dotlé mu je sreča rabíla ter je bilo vsega z vrhom v dômu. A pripetí se malo pred žétvo, da je v nedeljo popoldné šel poljá ogledávat. Onda stopi k njemu neznan starec in reče: »Srečo dobro Bog daj! Lepo žito, hvala Bogu! Čegóvo je?« »Moje,« odgovori gospodár nepremišljeno. Jedva te besede izústi, a žito jame goréti na njivi od vseh štirih koncev. Opómene se, da je brezumno govoril, in začne glasno popravljati: »Ni moje, ne! To je vse božje in moje žéne Marijce!« Plamen se mahoma ustavi ter ugasne, kadar so bile te besede izgovorjene. Járnej poznéje nikoli ni drugače rekel, nego da je vse božje in njega žéne, a sreča je pri njem ostala, dokler je živel.

Kako je Tomaž meso nosil v pekel, ATU 460B + 563

Objava: Flere 1931, str. 125–131.

ATU 461 Tri dlake iz hudičeve brade / Three Hairs from the Devil's Beard

Mladenič se želi poročiti s kraljevo hčerko, zato se ga skuša njen oče znebiti in ga pošlje po tri zlate dlake iz hudičeve (vedomčeve) brade. Spotoma ga prebivalci različnih krajev prosijo, naj hudiču postavi naslednja vprašanja: Zakaj je njihov vodnjak presahnil? Zakaj jablana ne obrodi več zlatih jabolk? Kje je njihova kraljična, ki je bila ugrabljena kmalu po rojstvu? Voznik čolna pa želi vedeti, kdaj ga bo nekdo drug nadomestil. Ko mladenič prispe do gradu na stekleni gori, kjer živi hudič, mu uspe s pomočjo hudičeve žene (matere, babice), ki hudiču med spanjem izpuli tri zlate dlake, zraven pa ga vpraša, kar so želeli zvedeti ljudje, dobiti vse, kar je iskal, in se vrne nazaj (včasih s hudičevo ženo – ugrabljeno deklico). Vozniku čolna pove odgovor šele, ko je varno na kopnem, kajti nadomestil ga bo tisti, ki ga bo vrغل s čolna v vodo. Za svoje odgovore je bogato nagrajen. Zdaj hoče tudi njegov tast priti do bogastva, poda se k hudiču, a ga čolnar vrže v vodo in mora odslej on prevažati potnike čez reko.

Literatura: Grimm 29, 75 (1812), 165; Aarne 1916; BP I, 276–293; EM: Haare: Drei Haare vom Bart des Teufels.

Tri funte hudičeve volne, ATU 461

Kraj: Vipavsko.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/37

Objavi: Kropelj 1995, str. 175–176; Pegan / Černigoj 2007, str. 114–119, št. 20.

Bili so trije bratje, med temi bil je tretji brat trapast. Oče jim umrje in starši dva bi se bila rada mlajšega odkrižala, zato mu rečeta: »Veš, kaj! Pojdi nam v pekel po tri funte hudičeve volne, rada bi jo imela; ali glej, da jo prineseš, če ne, ne prikaži se k hiši.«

Mlajši brat je bil grozno žalosten, ko je videl, da ga brata tako od hiše podita, vendar je šel.

Hodil je dolgo časa po svetu okoli, nazadnje pa pride do gradu, kjer so imeli na vrtu drevo, ki je vsako leto neizrečeno lepo cvetelo, ali sadu ni obrodilo. Skusili so

bili že vse, da bi bili drevo k sadju pripravili, ali nič ni pomagalo. Ko trap v grad pride, ga vpraša grof: »Kam greš?«

»Ja, grem v pekel po tri funte hudičeve volne,« odgovarja trap.

»V pekel greš? Ti, pozvedi, pozvedi tam, kako je to, da moje drevo vsako leto tako lepo cvete, ali sadu ne obrodi. Plačal te bom, da boš imel žive dni zadosti.«

»Že prav,« pravi trap in odide.

Cel dan potuje po cesti naprej, na večer pa pride k bogati, bogati hiši. Tam so imeli edino hčer, ki je bila pa že od poroda mutasta. Skušali so bili že vse dohtarje, ali nobeden je ni mogel ozdraviti. Ko trap v hišo stopi, ga vpraša mati:

»Ti, kam pa greš?«

»V pekel grem, mati! V pekel, brata sta me poslala,« blebeta trap.

»Oh, ti, pozvedi, pozvedi, če moreš, kaj o moji hčeri. Dala ti bom denarja, da je strah.«

»O, bom že, bom,« pravi trap, povečerja in gre spat.

Drugi dan se odpravi dalje. Prišel je do velike, velike vode. Tamkaj, pri tisti vodi, je sedela duša, ki je bila od Boga tjakaj obsojena, da je ljudi čez vodo prenašala.

»Ti, kaj greš v pekel?« ga vpraša, ko pride do vode.

»V pekel grem, v pekel, po tri funte hudičeve volne,« odgovarja ta.

»Oh, ti, pozvedi, če moreš, kaj od mene. Viš, jaz sem od Boga semkaj obsojena, da bom mogla zmeraj čez to vodo ljudi prenašati. Lepo te prosim, zvedi tam doli, zvedi, kako bi se rešila. Hvaležna ti bom vse žive dni.«

»O, bom že, bom, le prenesi me čez,« pravi trap. Duša ga prenese.

Zdaj pride do grozno velike puščave. Dolgo je hodil okoli, vendar nikoli je ni hotelo biti konec. Nazadnje pa pride vendar do vrat, kjer je bil predpekel. Trap potrka na vrata, hudiča ni bilo doma. Šel je bil gor na svet duše loviti. Samo žena njegova bila je v peklu. Ko ta trapa ugleda, začne: »Oh, ti, kam si prišel! Za božjo voljo, pojdi preč! Ne veš, da si prišel v pekel! Bog vari, če te moj mož drevi tukaj dobi, semelje te ko solčni prah.«

»Ma jaz ne grem preč, prišel sem v pekel po tri funte hudičeve volne in to moram dobiti, drugače ne grem od tukaj.«

»Lepo te prosim, pojdi stran, da ne bom še jaz zastran tebe tepena.«

»Ker sem rekel, da ne grem pred preč, kakor če volno dobim, tako ne grem, pa je ven.«

Ko je videla, da z njim nič ne opravi, mu reče: »Veš kaj, če že nočeš drugače, tako ostani, skrila te bom. Ali rečem ti, če te moj mož tukaj dobi, slaba se bo obema godila.«

Zdaj ji pove trap tudi od tistega drevesa, od tiste hčeri in od duše pri vodi in jo prosi, da bi kaj pozvedela.

»Bom videla, kako bo, če bo moj mož nocoj pri volji.«

Nato ga skrije.

Zvečer pride hudič domov. »Meni tukaj po krstu smrdi,« pravi in začne razmetavati po vseh kotih.

»Pojdi, pojdi, šema, saj ni nič,« ga tolaži žena.

»Ma meni tukaj po krstu smrdi, moj nos ne laže.«

»Ti rečem, da ni nič! Pusti mi pri miru in ne razmeči mi tam. Tvoj nos te goljufa.«

»O, ne goljufa me, ne, ti si tukaj kaj skrila in to moram dobiti.«

»Pojdi, pojdi, ne bodi neumen in ne razmeči mi tam! Kaj češ, da ti bom skrila! Po svetu si hodil in si krst dišal, pa misliš, da ga tudi tukaj. Ne nori okoli, pojdi mi spat.«

Nazadnje se da hudič vendar potolažiti in gre spat, žena se pa uleže zraven njega. Ko je hudič začel smrčati, se zakadi žena s tako silo vanj, da mu cel funt volne hkrati izpuli in jo hitro onemu pod posteljo vrže. Hudič, ves v spanju, skoči pokonci, da jo bo, ali ona začne: »Oh, te prosim, te prosim, ne zameri mi, imela sem strašno hude sanje.«

»Pa kaj si sanjala?«

»Oh, videla sem na sredi enega vrta drevo, to drevo je vsako leto grozno lepo cvetelo, ali sadu ni obrodilo. Ti, ali bi se moglo temu drevesu pomagati?«

»Seveda bi se moglo,« mrmra v spanju hudič, »prav lahko bi se pomagalo. Okoli tega drevesa je pri koreninah dva sežnja na široko samo zlato. Če to zlato odkopljejo, bo drevo zlata jabolka rodilo. Ali zdaj pusti me pri miru, da bom zaspal.«

»Oho! Eno že vem,« si misli oni pod posteljo.

Komaj hudič spet zasmrči, že se žena tako vanj zakadi, da mu cel funt volne izpuli. Hitro pograbi trap volno pod posteljo. Zdaj skoči hudič pokonci, prime ženo, da jo bo, ali ona začne javkati in prositi: »Oh, te prosim, te prosim, pusti me pri miru, imela sem strašno hude sanje. Videla sem bogato, bogato hišo. V tej hiši so imeli hčer, ki je bila pa že od poroda mutasta. Skušali so bili že vse dohtarje na svetu, da bi jo bili ozdravili, ali nič ni pomagalo. Ali bi se moglo tej hčeri kaj pomagati?«

»Se ve, da bi se moglo. Pod pragom leži lonec denarja. Ta denar naj odkopljejo in stvar bo odpravljena.«

»Oho! Tudi drugo že vem,« si misli oni pod posteljo.

»Zdaj pa, rečem ti, pusti me pri miru, če ne bo druga pela,« pravi hudič in zaspi.

Ali komaj zadremlje, skoči žena že v tretjič nanj in mu zopet funt volne izpuli in jo pod posteljo vrže. Zdaj skoči hudič pokonci, zgrabi ženo za vrat in malo je manjkalo, da je ni zadušil.

Ta pa prosi in prosi, da ne, da ne, da ne. »Zbala sem se,« pravi, »zbala, ker sem imela tako strašne sanje. Videla sem dušo pri vodi, ki je od Boga obsojena,

da ljudi čez to vodo prenaša. Dolgo jih že prenaša in vendar nima upanja, da bi bilo konec kdaj njenega trpljenja. Ti, ali bi se moglo tej duši kaj pomagati?»

»Naj bo, to ti še povem,« pravi hudič, »ali glej, da me potlej pri miru pustiš. No, ta prvega, ki ga bo čez vodo prenašala, naj na sredi notri vrže, pa bo.«

»Že prav,« si misli oni pod posteljo.

Komaj odide drugi dan hudič na svet, izvleče njegova žena trapa izpod postelje in mu reče: »Ti, ali imaš volno?»

»Se ve, da jo imam.«

»Ali si si zapomnil, kaj sva se sinoči z mojim možem menila?»

»Se ve, da, prav dobro,« pravi trap.

»Srečen si ti in ura, v kateri si se rodil, zakaj povem ti, ko bi si ne bil tega zapomnil, kar na mestu bi te bila semlela ko solčni prah!»

Vesel je odšel ta z volno na svet.

Ko pride do vode, ga precej vpraša duša: »Ti, ali si zvedel kaj o meni?»

»O, to je, da sem,« pravi ta, »le prenesi me pred čez pa ti povem. Rekel je sam pri sebi: »Če ji zdaj povem, kar sem v peklu zvedel, me kar na sredi v vodo prekucne.« Duša ga prime in prenese čez vodo.

»Veš kaj,« ji zdaj reče, »prvega, ki ga boš čez vodo prenesla, prekucni ga na sredi notri. Ta bo mogel potlej namesto tebe ljudi čez vodo prenašati, ti boš pa rešena.«

Trap gre naprej in pride do tiste hiše, kjer so imeli mutasto hčer. Mati mu hiti naproti: »Ti, ali si zvedel kaj o moji hčeri?»

»O, zvedel sem, zvedel sem, zvedel,« pravi ta. »Hči bo kmalu zdrava, če mi pustite, da izkopljem zase, kar je pod vašim pragom.«

»O, le skoplji, le,« pravi ta, »saj tako ni nič kaj vrednega.«

Trap gre in skoplje lonec denarja. In ga obdrži. Hči res ozdravi, mati pa je tako vesela, da mu še cel žakelj denarja povrhu naloži.

Vesel roma trap z denarjem naprej. Zdaj pride do gradu, kjer so imeli ono drevo. Grof ga hitro vpraša: »Ti, ali si kaj pozvedel tam doli?»

»Se ve, da sem pozvedel,« pravi ta. »Drevo bo kmalu zlata jabolka rodilo, če mi pustite, da ga okopljem, in če dovolite, da bo moje, kar odkopljem.«

»O, le vzemi, le,« pravi grof vesel, »to ti že dovolim, saj tako ne boš nič dobil.«

Ta gre, odkoplje zlato, ga nasuje v žaklje in naloži na voz. Drevo je kmalu zlata jabolka rodilo. Grof mu je dal še zlata povrhu, kolikor je hotel.

Vesel je peljal trap zlato domu.

Ko brata vidita, da je pripeljal hudičevo volno in toliko zlata, pravita: »Čaki, čaki, greva pa tudi midva v pekel po hudičevo volno, bova pa še drugače zlata prinesla ko ti.«

In res se odpravita proti peklu. Ko pa prideta do tiste vode, poprosita dušo, da bi jih čez prenesla. Ta jih res prime, ali ko so na sredi vode, že jih prekucne notri, tako da sta mogla potem namesto nje ljudi čez to vodo prenašati.

Pripovedka od tiča vedomca, ad ATU 46I

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenska bčela 3/35, 36 (26. 8. in 2. 9. 1852), str. 283–285 in 289–292 (v okviru Pripovedke od pastirja).

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 15–22: Pripovedka o ptiču védomcu.

Od zlate princezje, ATU ad 550 + ad 46I + ad 562 + ad 756B

Kraj: Vransko.

Povedal: Anza Jegovnik, delavec, star 40 let.

Zps.: Gašper Križnik, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/55; ŠZ 3/79; JAZU 4.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 248–257, št. 91: O zlati princezinji.

Od gvaževnate gore, ATU 46I + 554 + zadnji motiv iz ATU 53I

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 1877.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/20; ŠZ 3/86.

Objava: Kropej 1995, str. 209–210, št. 40; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 149–153, št. 34: Glaževnata gora (različica št. 1).

Od gvaževnate gore, ATU 46I + 554

Kraj: Šentožbolt, pri Trojanah.

Povedal: fant, star 18 let.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/87.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 154–158, št. 35: Glaževnata gora (različica št. 2).

Pernat škrat, ATU 550 + 46I z motivi iz ATU 475 + 56I + 55I

Objavi: Nedeljko 1884, str. 23–31; Nedeljko 1894, str. 28–37.

Pripovedka od glažovnatga moža in od zlate princezinje, ATU 46I + 550

Objava: Koroške bukvice 1 (1887), str. 7–17.

Povest od treh funtov zlodjeve volne, ATU 930 + 46I

Zps.: Franc Senekovič, 1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 80–82, št. 5.

O vražji volni, motiv iz ATU 857 + 46I

Objavi: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 27–33, št. 11; Nedeljko 1908, str. 19–28.

Ponatis: Unuk 2002, 2008, str. 368–373.

Poplavček, ATU 46I

Kraj: Buče, pri Šmarju pri Jelšah.

Zps.: Ana Kovač, 1911.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/135.

Mlinarjevi so poslali posvojenko Zorico – ki jo je mati ob rojstvu zaprla v zaboj in ga spustila po vodi, da jo je naplavilo k mlinu – po tri zlata peresa. Zlata peresa je imel poglavar razbojnikov pod pazduho, izpulila pa mu jih je kuharica in jih vrgla Zorici pod posteljo. Ko se je vrnila in prinesla zlata peresa ter jim povedala, kako naj razstrupijo vodo v studencu, jo je mlinar poročil s svojim sinom.

Pravljica o ptiču Vedomcu, ATU 46I

Kraj: Rimske Toplice.

Zps.: Maks Šnuderl, 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/196.

Objava: Kropej 1995, str. 245–247.

Kak' je šu àn fant pà tri funte hudičeve vovne na glažava gura, ATU 46I

Kraj: Šentjanž, pri Tomišlju.

Povedala: Marija Cimperman.

Zps.: Franc Kramar, 23. 11. 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/116.

Objava: Kropej 1995, str. 231–232.

Ponatis: Štefan 2011, str. 130–136.

Pravljica o dedu Vsevedu z zlatimi lasmi, ATU 930 + 46I

Kraj: Podsreda.

Povedala: Neža Simončič.

Posnela: Irena Rožman, 1995.

Objava: Traditiones 30/2 (2001), str. 153–155.

ATU 470 Prijatelja v življenju in smrti / Friends in Life and Death

Prijatelja si obljubita, da se bosta udeležila poroke drugega, ko se bo to zgodilo. Eden od njiju umre, a se neviden udeleži prijateljeve poroke. Nato ga povabi na povratni obisk.

Skupaj potujeta skozi oni svet, na poti vidita široko in ozko cesto do nebes in do pekla, debelo živino na suhem travniku in shujšano na zelenem (prvotno bogati in revni ljudje), ljudi in živali, ki se prepirajo ipd.

Ko se mož spet vrne na ta svet, opazi, da je bil odsoten več sto let, vse je spremenjeno, on pa se sesuje v prah.

Literatura: Speculum exemplorum (1487); Petzoldt 1968; Petzoldt 1969; EM 5 (1987), 282–287; Freunde in Leben und Tod; SLP I/1970, str. 197–209, št. 39; Mencej 2012.

Verske bajke (Mrtvi pride na ženitnino svojega brata), ATU 470

Kraj: Veržej.

Zps.: Josip Freuensfeld.

Objava: Kres 4 (1884), str. 349–350.

Bilá sta dva brata. Starši brat pa se je zaj štea oženiti. Ima je najbolj grubo diklino v celoj vasi. En drugi pa mu jo je odrata. To ga je tak žalostilo, kaj je stopa v kloster. Prle pa je obluba mlajšemi, kaj 'de na vsakšno vižo priša na njegovo gostovanje. Ne še je leto minolo, je ovi brat v kloštri mfa. Nekaj tjednov po njegovej smrti pa se mlajši brat ženja. Prišli so 'z cirkve domú no so bli prav veseli tijan do pozne noči. Vura je ravno bíla v turni edenajst; zaj pa se dveri odprejo no v 'ižo stopi pokojni brat ženihov. Oblečeni je bia v klosterski gvant, sámó bledi je bia tak kak stena. Vsi so znali, kaj je že vmra, no so se jako prestrašili. On pa jim reče: »Ne bojte se me ne; jaz sen zató sé priša, kaj spunin svojo oblubo.« No je ja pa pia, samo guča je ne besede več.

Nekaj minot še je falilo, kaj blo ne punoči. Starši brat stane gor pa ženihi reče: »Brat, jaz sen spunia svojo oblubo; zaj pa še prosin tebe, hodi še ti malo z menoј.« Ženih se je tega jako prestraša. Fajmešter, ki so bili tudi na gostovanji, njemi rečejo, kaj more iti. Njedva sta šla. Za nekaj časa prideta do enega vékega hrama no stopita notri. Toti hram pa je íma tri okna. Mrtvi pravi: »Brat moj! Gledi zaj

sploh skoz toto okno, pa se ne zglesi, če 'de te tudi što še tak glasno zvâ. Za nekaj časa priden nazâj.« Mrtvi odide, ovi pa gledí skoz okno. Zaj vidi enega človeka, ki je nosa eno suknjo pa je nemilo zvâ: »Zglesi se, zglesi! Jaz sen ti suknjo prnesa.« Nihče se je ne zglesia. Zaj pa je ovi spoder zakriča: »Joj, joj! Zaj moren na vekomaj toto suknjo nositi!« Te pa je odiša. Šele zaj pride drgoč mrtvi brat v 'ižo no pita: »Kaj si vida?« Ovi mu pové. Mrtvi reče: »Viš, to ti je tisti, ki je enok meni suknjo vkrâ; jaz pa ga nesmin rešiti, no za tega volo jo more na vekomaj nositi. Brat moj! Zaj pa gledí skoz toto okno pa se tudi nésmiš zglesiti.« Komaj mrtvi stopi 'z 'iže, ovi že vidi enega človeka pod oknom, ki je íma na rami en koš, v koši pa eno grubo žensko. Nemilo je zvâ: »Zglási se, zglesi! To je tvoja Micika!« Ovi v 'iži se je le ne vupa zglesiti. Zaj ovi spoder zakriči: »Joj, joj! Zaj moren na vekomaj toto žensko nositi!« Mrtvi brat drgoč notri pride no pita: »Kaj si vida?« Ovi mu pâ vse pové. »Si ga spózna?« pita mrtvi. – »Ja, ja! To je tisti, ki ti je odrata diklino!« – Mrtvi mu pravi: »Tiste je; zato pa more toto žensko na vekomaj nositi no jaz tudi njega nésmin rešiti! Brat moj! Zaj pa glédí skoz toto tretje okno no se ne straši!« – Zaj vidi od daleč procesjo, ki je šla mimo okna. Bilé pa so same ženske, ki so ble vse belo oblečene. Najnapré pa sta šle dve no ena je mela zlato krono na glavi. Mrtvi brat pride v 'ižo no najde brata včisto bledega. Drgoč ga pita: »Si vida?« Ovi reče: »Eno procesjo sen vida; najnapré je šla ena ženska, ki je mela zlato krono, poleg nje je – moja žena.« Mrtvi pa zaj brati reče: »Brat moj! V totoj procesji so bilé same divice. Tvoja žena ti je že vmrla no ti je ostala zvesta. Od tistega časa, kaj sva mija od gostovanja odišla, je minolo že tristo let, či glih se ti zdi, kaj komaj tri vure. Zaj pa idi drgoč domú, pa sé neš dugo doma; za tri dni boš priša k meni. – Pela ga je 'z 'iže. Vuni pa bla črna téma. En čas sta šla no sta prišla do enega hrana. Mrtvi reče: »To je tisti hram, ki blo v njen gostovanje.« Zaj pa je spremina. Ovi brat pa je trka na dveri; včista ludski človik mu pride odpirat. Vsi so se jako začudili, dere jin je vse poveda. Za tri dni pa je mřa. (Iz Vržeja.)

Pijmo ga še enkrat na čast sv. Jevanu!, ad ATU 470

Kraj: Kobarid.

Objavi: Gabršček 1894a, str. 51–55, št. 8; Gabršček 1910, str. 71–75, št. 8.

Mrtvi godec, ATU 470

Kraj: Temljine.

Objava: Kenda 1896, str. 53–56, št. 7.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 355–359, št. 47.

Basen o mrtvaškem kostnjaku, ATU 470

Zps.: Matija Bobnar.

Objava: Gorenjec III/12 (22. 3. in 5. 4. 1902), str. 114 in 136: Podlistek.

Der Tote Pate / Mrtvi boter, ATU 470

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, ok. 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 22–23, št. 14.

Prevod v slovenščino: Mrtvi boter, ATU 300

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 14.

Vod berača, kaj je na unem svejt' vidu, ATU 470

Kraj: Borovnica, pri Vrhnikih.

Zps.: Franc Kramar, 9. 7. 1910.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/100.

Trpljenje na onem svetu, ATU 471A + 470

Kraj: Mežica.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objavi: Möderndorfer 1924, str. 112; Möderndorfer 1946, str. 123–125 (dodan je zapis Josipa Šašla iz Roža na Koroškem).

Na hunam svētō (Na onem svetu), ATU 470

Kraj: Slovenji Plajberk, Rož, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel / Ramovš 1936, str. 14–15, št. 14.

Dana beseda, ATU 470

Kraj: Slovenji Plajberk, Rož / Rosental, avstrijska Koroška.

Objava: Kotnik 1958, str. 22–25.

O čevljarju, ki je bil v vicah, ATU 470

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 23–26. Ponatis: Ljubič 2017, str. 23–26.

Od dveh godcev, ATU 470*Kraj: Podgorje, pri Kamniku.**Povedal: Franc Bergant - Jefar.**Zps.: Marija Makarovič, 1951/52.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.**Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 409.*

Živela sta dva brata, godca. Ko je eden od bratov umrl, je velik kmet povabil drugega, naj pride igrat na njegovo poroko. Oni je potem šel na bratov grob. Prosil ga je, če bi mu prišel pomagat igrati. Pokojni mu je obljubil, da pride. Brat se je prestrašil in vprašal župnika, kaj naj stori. Župnik mu je svetoval, da naj igrata tako, kot sta igrala včasih. Potem naj pride spet po nasvet.

Po končanem ženitovanju sta šla brata domov. Pokojni je bratu rekel, da ga je dotlej ubogal, odslej pa bo moral on njega. Dejal je še, da mora z njim na drugi svet, da bo videl, kako je tam. Šla sta na pokopališče. Tam se je grob odprl in šla sta vanj. Pokojni je rekel bratu, da gre po opravkih, in mu naročil, da če kdo pride in vpraša po njem, naj odgovori: Ni ga doma, kmalu pride.

Prvi, ki je prišel, je prinesel koš prsti. Drugi je prinesel koš sena, tretji je pripeljal dekle. Oni je vsem odgovoril, da brata ni doma in da kmalu pride. Ko se je brat vrnil, mu je povedal, da mu je prvi zemljo odorjal, drugi mu je zakosil travo in tretji mu je speljal njegovo dekle. Zdaj bi radi popravili, kar so storili, on pa, da ne sme in ne more sprejeti, kar mu vračajo.

Potem se je grob odprl in brat je šel domov. Nihče več ga ni poznal. Ko je šel še k župniku, je ta ugotovil po matičnih knjigah, da je kar preminil. Potem je župnik brata udaril s knjigo po glavi. Spremenil se je v pepel in iz pepela je zletel golobček.

U roke sta si segla, ATU 470*Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.**Povedal: Lojze Pirovec - Adamle.**Posnel: Milko Matičetov, 1964.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 16 A, 333–342.***O treh godcih, ad ATU 470***Kraj: Legen, pri Slovenj Gradcu.**Povedal: Gustl Fišer - Grabnarjev.**Posneli: Milko Matičetov, RTV Slovenija, 1967.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: film: Milko Matičetov, RTV Slovenija: Pri naših pravljicarjih III:**Gustl Fišer - Grabnarjev, 1967.*

Bili so trije muzikanti in zgodi se, da eden od njih umre. Ko gresta nekoč ostala dva mimo pokopališča, reče eden: »Pridi, Jurij, včasih smo lepo špilali.« Pa se

res odzove oni mrtvi in pride na ohcet. Bil je še lepši kot prej, pa nič ni jedel ne pil. Ob 12^h vstane in povabi tistega, ki ga je priklical, s seboj. Godec gre z njim na pokopališče, oni ga odpelje v svoje prostore – lepe sobe – in mu ponudi odlično hrano. Nato ga pusti samega. Čez čas nekdo potrka in sprašuje, kje je Jurij, da mu je prinesel koš trave in da ga je že neštetokrat iskal. Ko se Jurij vrne, pove prijatelju, da mu je travo nekoč posodil, a je ni vrnil. Ko Jurij odide drugič, pride nekdo z zemljo, češ da mu jo že 200 let nosi. Jurij razloži, da mu jo je nekoč posodil. Ko Jurij tretjič odide, pride tretji, ki Juriju že tristo let nosi nazaj žensko. Jurij godcu razloži, da ko se je imel ženiti, je ta pregovoril ženo, da je vzela njega.

Jurij zdaj reče godcu: »Zdaj boš ti tudi šel nazaj na svojo ohcet.« Ko pride godec nazaj in išče svate, ni bilo tam ničesar več. Župnik mu po pregledu knjige pove, da je zapisano v njej, da je pred tristo leti izginil en muzikant. Ko gresta ven in pozvonita pri mežnarju, se godec sesuje v prah.

Od šuštarja in žnidarja, ad ATU 470

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 158–161, št. 22.

ATU 470A Mrtvi na gostiji (Don Juan) / The Offendent Skull (Don Juan)

Pijani mož naleti na lobanjo (mrtvega na vislicah, kip), jo brcne in povabi na večerjo (poroko). Lobanja (mrtva oseba) se res prikaže na gostiji in povabi moža k sebi na drugi svet. Tukaj vidi mož razne stvari in zdi se mu, da je vse zelo hitro minilo. Toda ko se vrne na zemljo, ugotovi, da se je medtem vse spremenilo, in se sesuje v prah.

Prim.: ATU 470.

Literatura: Dokumentiral v 14. stol. Johannes Gobi (*Scala coeli*, no. 756); BP III, 478–483; Petzoldt 1968; Petzoldt 1969; Wittmann 1976; Mencej 2012; EM 3 (1981), 755–759; Don Juan; SLP I/1970, str. 197–209, št. 39.

Mrtvemu je šival, ATU 470A

Kraj: Lenart v Slovenskih goricah.

Zps.: Janez Lorbek, 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/45,1.

En žnidar je šel večer v trg po vino in pot je pelala skoz britov. In ko on nazaj gre, vidi poleg enega groba eno belo kost in bersne z nogo in reče: Ti kost, pridi večer k meni k večerji. Žnidar gre domu in potem grejo k večerji in res, ko jejo, pride en velik beli mož. Žnidar reče svoji ženi: Jas sem nekoga povabil, ali mi nismo nič pripravili. In zdaj stopi ti mrtvi v hišo in on se vsede za mizo in je z unimi. Ko so se navečerjali, so molili in ti mrtev reče, to je po kristansko. Zdaj reče on k žnidaru: Jas sem tebe ubogal, ti moraš tudi mene bogati. In namreč ti boš z meno šel, in ker si žnidar, mi boš oblačilo delal in to mi boš tri dni delal. Dobro, reče on in gre z njim. Zdaj prideta na britov in gresta taj k grobu, ta mrtvega odpre in sta noter šla. Zdaj sta po nekem lepem zelenem travniku šla in prideta k eni lipi. To so bli ptički gor, pol beli, pol črni, in žnidar vpraša, kaj pomenijo ti ptički. On, ti mrtvi, reče, jas bom ti že potem povedal. In ona gresta dalje in prideta do neke korite. Iz te sta dve mačehi ven jele in žnidar vpraša spet, kaj to pomeni, in on mu reče, jas ti bom že potem povedal. In zdaj prideta do nebes. Žnidar zasliši kaj lepo melodijo in zdaj je vidil angele in ti so tak lepo godili.

Ta mertev odpre svojo hišo in onadva gresta noter in da žnidari njegovo delo in ti mertev je šel iz hiše. Na tretji dan pride on nazaj in vpraša žnidarja, če je že naredil, in reče ja. Kaj sem ti dolžen za delo, vpraša ti mrtev. Nič druga, reče žnidar, kakor samo enkrat še bi slišal igrati. In mrtvec reče, še boš že slišal. In gresta iz hiše in prideta do te dve mačehi in zdaj reče on k žnidarju: Te dve sta unem svetu svojim otrokom tudi iz korite jesti devale. In od ptičkov mu pove: Tu so verne duše vicah. In ona gresta in prideta spet do groba in mrtvec mu reče: Ti ne smeš več v kako kost brsniti; če bi jas pogubljen bil, bi te celo rastergal. In žnidar gre proti domu, in ko pride do mesta, kjer je njegova hiša stala, vidi en velik hrast stati. On gre zdaj žalosten proti farofu in tukaj so že tudi celo drugi mešniki bili in je vse fajmoštra izprašal, kak to biti mora, ker on je samo tri dni hodil. In fajmošter ga vprašajo, koliko je star, in on pove in poiščejo kerstne bukve tistega leta in ga ne najdejo noter; zdaj neke stare kerstne in tu najdejo: pred tristo letmi je en žnidar odšel. Tako je 300 let hodil, pa ne tri dni, kako se mu je zdelo. On gre zdaj v cerko in je molil, in ko se hoče vzdignoti, padu vkup in je bil prah. Zdaj je slišal, ko je v nebesa prišel, spred goditi, kako je takrat slišati za plačilo. Tako kratko je tam večnosti.

Pripovedka od mertvaške kosti, ATU 470A

Kraj: Mengeš, pri Ljubljani.

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Ljubljanski časnik 1/42 (23. 8. 1850), str. 168–170.

Donatist: Trdina 1952, str. 50–55.

Kost, ad ATU 470A

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/17.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 211, št. 64.

Za svojo pravico se môrmo poteg't, ATU 470A

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/22.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 162–164, št. 37: Za svojo pravico se moramo potegniti.

Lobanja, ATU 470A

Objava: Majar 1888, str. 41, št. 23.

Izgubljeni ženin, © Franjo Stiplovšek (Möderndorfer 1946).

Kmet in mrtvi, ATU 470A

Kraj: Slovenske gorice.

Zps.: A. V.

Objava: Slovenski gospodar 23/10 (7. 3. 1889), str. 77–78.

Kaj pripovedujejo ob Ložnici (Ženin gre k rajniku v goste), ATU 470A

Kraj: Štajerska.

Zps.: M. Cilenšek.

Objava: Ljubljanski zvon 11 (1891), str. 338–342.

Mrtvaška glava, ATU 470A, pesem

Spesnil: Gr. Górník (po narodni pripovedki zložil G. G.).

Objava: Vrtec 25/6 (1895), str. 86.

Der Tote als Gast, ATU 470A

Kraj: Arnoldstein / Podklošter, in okolica, avstrijska Koroška.

Zps.: Georg Graber.

Objava: Graber 1935, str. 31.

(Mrtvi na gostüvanju), ATU 470A

Kraj: Sveti Jurij ob Ščavnici.

Zps.: Jakob Lesbaheer.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/128,2.

Objava: Kropej 1995, str. 238.

Mrtvaškim kostem daj mir, ATU 470A, ljudska pesem

Kraj: Tribuče, Bela krajina.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: Šašelj 1909, str. 29–30, št. 15.

**Ad an'ga guodca, ad an'ga ta martvə pöl pa ad trejəh
duš, kak' sa se matrale, ATU 470A**

Kraj: Šentjanž, pri Tomišlju.

Zps.: Franc Kramar, 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/141.

Objava: Kropej 1995, str. 232–233.

Izgubljeni ženin, ATU 470A

Kraj: Mežica.

Povedal: Ivan Jelen.

Objave: Möderndorfer 1924, str. 112; Möderndorfer 1946, str. 126–129; Möderndorfer 1957, str. 97–99; Möderndorfer, Šašel 1972, str. 83–85.

Kako je šel godec v nebesa, ATU 470A

Kraj: Št. Florijan, pri Gornjem Gradu.

Objava: Kocbek 1926, str. 27, št. 65.

Fantič je šou na vas (Mrtvaška kust), ATU 470A, ljudska pesem

Kraj: Loka pri Mengšu.

Pela: Marija Jankovič, p. d. Matijeve mat.

Posnela: Zmaga Kumer, 12. 12. 1956.

Vir: Arhiv GNI, ZRC SAZU: T 13 A.

Mrtva glava povabljena na obed, ATU 470A

Kraj: Bila / San Giorgio, Rezija / Val Resia.

Povedala: Marija Paletti – Rozalijina.

Posnel: Milko Matičetov, 15. 12. 1962.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 130A.

ATU 471 Most do drugega sveta / The Bridge to the Otherworld

A: Trije bratje drug za drugim služijo pri starčku, ki jim da težke naloge: pasti morajo ovce in jih prepeljati čez trhel most (spremljati morajo angela in pri tem ne smejo govoriti ipd.), nazaj pa morajo prinesiti dokazilo, da so bili res tam. Starejšima bratoma ne uspe, mlajši, ki je dobrosrčen in pomaga shiranemu jagenjčku (angelu ipd.), opravi nalogo in je bogato nagrajen.

B: V nekaterih slovenskih variantah kmečki fant (pastir) s pomočjo boga (angela) pogleda skozi odprtino na drugi svet, kjer vidi travnike in ljudi (živino) v slabih razmerah. Bog mu razloži, da so to duše umrlih, ki se vicaajo zaradi svojih grehov.

Literatura: Chauvin 1892ff. VII, 102–105; Dinzelbacher 1973; EM 9 (1999), 788–793; Brücke zur anderen Welt.

Mali jagnjec, ATU 471

Kraj: Beltinci, Prekmurje.

Povedal: J. K.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 100–108.

Živela je vdovica sirota, ki je imela tri sine. Bil so veliki reveži, zato pravi mati nekega dne: »Mila deca moja! Sami vidite, kakšni siromaki smo. Eden izmed vas mora iti po svetu sreče iskat. Morda pa usmiljeni Bog nam le pomaga.«

Res se odpravi najstarejši sin z doma. Že hodi tri dni in tri noči, ko pride do neznatne hišice. Pred hišo zagleda sedeti starega moža. Sedemkrat ga je že obrastla bela brada.

»Kam pa, tako žalosten?« ga vpraša starec.

»Po svetu, oče, po svetu. Znaјte, da smo veliki siromaki, in tako me je pognala mati vdovica po svetu, da si poiščem službe.«

»No, če je pa tako, potem pa ne hodi dalje. Jaz te vzamem v službo. Pri meni traja leto sicer samo tri dni, a vendar dobiš za plačilo tri polne košarice zlatnikov, če dobro opraviš svojo službo.«

Seveda takoj privoli najstarejši sin in že drugi dan mora gnati veliko čredo ovac na pašo. Predno pa odide, mu da starček malo stekleničko in škatlico, rekoč:

»Pazi dobro na ovce in pojdi za njimi, kamorkoli gredo. Škatlico napolniš s tem, kar moje ovčice jedo, in stekleničico s tem, kar one pijó. Vse to mi zvečer izročiš, ko se vrneš s paše.«

Dobro. Ovčice gredo naprej, pastir pa za njimi. Tako pridejo na svilen travnik. Pa ovčice ne pokusijo paše, ampak gredo kar dalje. Pridejo na srebrn travnik. Tudi na srebrnem travniku ovčice ne pokusijo paše, ampak hitijo kar dalje. Prav tako se je godilo na zlatem travniku. Za zlatim travnikom pa je tekla široka voda, preko katere ni bilo nobenega mostu, ampak samo jako slaba trhla brv.

Že na svilenem travniku je opazil novi pastir malega, suhega jagnjeca z vso blatno volno. Ta grdi jagnjec se je vedno sukal okrog pastirja, ga pogledoval in se mu dobrikal. Pastirju se je studil mršavi in zamazani jagnjec, zato ga je odgnal s palico od sebe. Ko pa pridejo ovce do vode, gredo ena za drugo preko trhle brvi na drugi breg. Mršavi in grdi jagnjec je bil zadnji med njimi in je tudi srečno prišel prek brvi. Pastir pa se ni upal na brv, je zato ostal tostran vode ter premišljal, kaj bi storil.

»Najbolje bo, če sedem, jem in pijem,« si misli pastir. »Utoniti še pa res ne maram.«

Res sede, je in pije, potem pa trdno zaspi. Prebudijo ga šele ovčice, ko so se vračale s paše zopet preko tiste slabe brvi ena za drugo. Pastir gre lepo za njimi. Na svilenem travniku se pa spomni prazne škatlice in stekleničice ter starčevega naročila. Zato hitro natrga nekaj svilene trave in jo spravi v škatlico, stekleničico pa napolni z vodo.

»Tri dni si hodil, sinko,« ga pred vratmi ogovori starček. »No, kako si opravil moje naročilo?«

»Dobro, očka. Polna je škatlica in polna je stekleničica. Kar pogledjte, kaj so jedle in pile vaše ovce.«

Starček res odpre škatlico, pogleda in pravi: »Vreden si, da bi te pošteno kaznoval, ker lažeš. Pa tega ne storim. Le pojdi zbogom; jaz ne potrebujem lažnivca!«

Doma pove najstarejši sin vse po pravici, kako je bilo.

»Mati, grem pa jaz v službo k tistemu starcu,« se oglasi srednji sin.

Mati ga blagoslovi in mu da polno torbo na pot. Sin gre, gre in pride res tretji dan k tistemu dolgo Brademu starčku, ki je zopet sedel pred hišo. Hitro se pogodita in drugi dan že gre s stekleničico in škatlico za ovčicami na pašo.

Tudi njemu se med potjo dobrika mršavi in blatni mali jagnjec. A on ga tudi nažene s palico od sebe. Ko pride za ovčicami preko svilenega, srebrnega in zlatega travnika, si tudi on ne upa prek trhle brvi, ampak ostane na zlatem travniku ter si napolni škatlico z zlato travo, stekleničico pa z vodo iz potoka.

»No, kako si opravil moje naročilo, sinko?« ga vpraša starec, ko se je vrnil z ovčicami tretji večer.

»Dobro, očka. Polna je škatlica in stekleničica.«

»Vreden si, da bi te pošteno kaznoval,« mu pravi starček. »Pa tega ne storim. Le pojdi zbogom; jaz ne potrebujem lažnivca!«

»Zdaj grem pa še jaz poskusit!« vzklikne najmlajši vdovičin sinko, mali Janček, ko je povedal srednji brat, kako se mu je godilo.

Starejša dva mu odgovarjata, češ kaj bode neki opravil on, če še sama nista mogla ustreči starcu. Tudi mati ga noče pustiti. Janček pa pravi, da gre, če mu še tako branijo. Zakaj on ve, kako mora pastir ubogati starčka. In šel je. Za njim sta se smejala brata, mati pa si je brisala solze.

Tretji večer je Janček že pred starčkom, se ž njim pogodi in drugo jutro že žene ves vesel in zadovoljen ovčice na pašo.

Pridejo do svilenega travnika. Mehka je travica, kakor da bi hodil po blazini. Pa niti ena ovčica se je ne dotakne. Daleč spredaj je hodil oven z zvončkom na vratu in ovčice so hitele za njim. Samo tisti mršavi in zamazani jagnjec je zaostajal za drugimi. Šepal je revček in milo pogledoval pastirja Jančka.

»No, kaj pa ti, mali?« mu pravi pastirček. »Kaj pa ti je, da šepaš, revček? Pojdi no k meni, te bom pa nesel, da se preveč ne zmučiš. Drugače še zaostaneš za sesticami.«

Mali jagnjec ga hvaležno pogleda in mu liže roko. Janček ga pa zadene na hrbet in ga nese veselo žvižgajoč za čredo.

Pridejo na srebrn travnik. Vsaka travica, vsaka rožica je iz čistega srebra. Po sredi pa teče srebrna vodica in se izgublja med srebrnim grmovjem in drevjem. Pa tudi tu ovčice niti ne jedó niti ne pijó.

Tudi na zlatem travniku, kjer se je vse bliščalo čistega zlata, se ne pritakne nobena ovčica ne travne bilke ne kaplje zlate vodice, ampak vse hite naprej za ovnovim zvoncem prek brvi. Ko pa pride Janček z jagnjencem na rami do brvi, takoj izprevidi, da se ni varno podati na trhlo brv.

»Jagnjec moj mali!« pravi Janček ves žalosten. »Zdaj te moram pa pustiti in pojdi sam prek brvi za sesticami. Jaz vas tu počakam, ker ta brv ni za ljudi.«

»Do sedaj si ti meni pomagal, Janček, zdaj bom pa jaz tebi,« se naenkrat oglasi mali jagnjec. »Kar sedi na mene, jaz te že spravim prek brvi!«

Janček se sicer neverjetno nasmehe, ker mu ni hotelo v glavo, kako bi mogel tisti mali in slabotni jagnjec spraviti njega na drugi breg. Vendar sede nanj in prideta srečno na ono stran.

Na drugi strani potoka je bil zopet krasen svilen travnik. Pa ovčice niti ne pogledajo mehke svilene travice, ampak hitijo na vso moč h kapelici, ki je stala sredi obširnega svilenega travnika.

V tisti kapelici je ravnokar bral duhovnik sveto mašo. Janček hiti, kolikor so ga nesle noge, za ovčicami. Ko pa pride do kapelice, vidi, da gredo ovčice v kapelico.

Vsaka pa se na pragu strese in izpremeni v – angelčka. Tudi mali mršavi jagnjec napravi tako. A iz njega postane — pravi angel.

Vsak angelček lepo moli in pristopi potem k svetemu obhajilu. Tudi Janček stori tako. Majhen košček hostije pa spravi v škatlico in v stekleničico spusti kapljico vina.

Ko je bila pobožnost končana, gredo angelčki iz cerkve, se izpremene na pragu zopet v ovčice in se napotijo proti domu.

»Si li dobro napasel moje ovčice?« vpraša starček z dolgo brado Jančka pred vratmi.

»Vaše ovčice, gospod, ne jedo trave. Le pogledjte v škatlico pa boste videli, kakšna je njihova hrana!«

Komaj Janček to pove in pogleda starčka, pa vidi, da stoji pred njim sam – Bog.

»Tri košarice zlata sem ti obljubil, pošteni in dobri moj sinko. Zdaj ti dam pa še eno povrhu, ker nisi tak kakor tvoja brata lažnivca.

Štiri košare samega suhega zlata je prinesel dobri Janček materi. Od takrat so pozabili, kaj je siromaštvo. Živeli so srečno in živijo še sedaj, če že niso davno mrtvi.

Starček in dvanajst ovac, ATU 47I

Zps.: M. St.

Objava: Vrtec 12/8 (1. 8. 1882), str. 114–116.

Trije bratje, ATU 47I

Zps.: Adam Milkovič.

Objava: Vrtec 70/9 (maj 1939), str. 327–329.

Pastirčkova nebesa, ATU 47I

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 79–84.

Čudna jagnjeta. Bunjevška narodna pripovedka, ATU 47I

Objava: Vrtec 67/6 (1936), str. 86–89.

Od megle v žaklju pa od teme in rose / Vom Nebel und Sack, und vom Dunkel und Tau, ad ATU 47I

Kraj: Petrušnja vas, pri Šentvidu pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 9. 12. 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Zvezek: Resnik 5, št. 46; Arhiv ISN ZRC SAZU: Prevod slovenskih pravljič v nemščino.

Objavi: Matičetov 1952b, str. 547–552; Matičetov / Štefan 2010, str. 164–168, št. 12.

ATU 471A Menih in rajska ptica / The Monk and the Bird

Menih (mož) zamaknjeno posluša čarobno petje ptice v samostanskem vrtu. Zdi se mu, da je poslušal le kratek čas, toda ko se vrne v samostan, spozna, da se je zelo postaral in ga nihče več ne prepozna, ker so minila stoletja.

Prim.: ATU 470 in 470A

Opomba: Motiv časa, ki mine v onstranstvu zelo hitro, na zemlji pa se izkaže, da je bil človek v podzemlju 100 let ali več, je pogost tudi v slovenskih povedkah o kralju Matjažu. Človek, ki zaide v Matjaževo jamo, vidi skozi okno, kaj se bo dogajalo na zemlji v prihodnosti. Ta motivika izhaja iz srednjeveških ljudskih knjig prerokb o Unterbergu pri Salzburgu (Grafenauer 1951, 87–108; Matičetov 1958a; Kropelj Telban 2018) in se je razširila predvsem v Srednji Evropi. Vendar pa se tovrstne pripovedi o kralju Matjažu razlikujejo od pravljicega tipa ATU 471A *Menih in rajska ptica* po tem, da človek ne posluša zamaknjen ptičjega petja, pač pa popotnik vidi v prihodnost.

Literatura: Chauvin 1892ff. VIII, 102–105; Tubach 1969, No. 3378, cf. No. 3216; SLP I/1970, str. 305–308, št. 55; EM 9 (1999), 788–793; Mönch und Vöglein.

Luka Mornar, ATU 471A

Kraj: Saržento / Sarzenta, Špeter / San Pietro al Natisone.

Zps.: Ada Tomasetig.

Objava: Tomasetig 1981.

Ponatis: Unuk 2002, 2008, str. 438–440.

Nekoč je v Sarženti živel mož, ki mu je bilo ime Luka Mornar. Vsako nedeljo mu je žena lepo okrtala klobuk, mu zloščila čevlje in ga napravila za k maši. Gori pred cerkvijo je srečal svoje prijatelje in vsi skupaj so se menili o delu, o suši in si drug drugemu pripovedovali zadnje novice. Večkrat se je med njimi ustavil tudi župnik in se z njimi pogovarjal.

Luka Mornar je znal brati in pisati in se je držal, kot da zna več kot drugi moške, tako da je več kot enkrat govoril z župnikom o težkih rečeh. Le neke stvari ni mogel razumeti in ta stvar je bila večnost.

Vedno je spraševal župnika, kako je mogoče, da se človek, potem ko umre, ne naveliča za večno nič delati. Župnik pa mu je pravil, da je nemogoče, da bi se kdo naveličal biti v nebesih. Lukežu se je to zdelo čudno in je o tem večkrat sam pri sebi razmišljal.

Nekega dne v februarju je šel v hrib po drva. Napravil je lepo butaro, si jo zadel na rame in se napotil dol proti vasi. Ko je prišel dol na Karžila, se je ustavil, da bi počival. Usedel se je na travo in si obrisal čelo. Takrat je na drevesu zapel ptič. In je tako lepo pel, da ga je Luka Mornar zvesto poslušal. Še nikdar v življenju ni slišal tako lepega petja. Ko je ptič nehal peti, si je Luka Mornar spet zadel svojo butaro in šel v vas. In ko je prišel dol v Klanec, se mu je nekam čudno zdelo. Hiše so se mu zdele predelane, pot širša in doli na Gorici ni več videl murv.

»Kdaj pa so vse to naredili?« se je vprašal. »Saj tega sploh nisem opazil.«

Pri koritu so bile žene, ki so si natakale vodo. Pozdravil jih je, pa se mu je zdelo, da jih ne pozna.

Pride potem tja na svoje dvorišče.

»Kaj se je pa tu zgodilo?« je dejal na glas. »Šel sem po butaro drv, pridem domov in je vse drugačno!«

Ko ga je slišala neka žena, ki je zalivala rože, se mu je približala in ga vprašala:

»Koga iščete, stric, vam lahko kaj pomagam?«

»Kako, koga iščem? Vi povejte, kdo ste, jaz sem Luka Mornar, gospodar te hiše!«

»Žal mi je, stric,« je dejala žena, »toda to je hiša moje družine in jaz nisem nikdar slišala za vaše ime.«

Luka Mornar ni mogel priti k sebi.

»Zdaj grem dol na občino,« je dejal, »in bomo videli, čigava je hiša!«

In se je pobral dol v Špeter. Na županstvu niso mogli najti njegovega imena in nihče ga ni poznal.

»Grem pa gor v farovž,« je dejal Luka Mornar, »gori bo napisano, da sem krščen!«

Ko je prišel gor v farovž, je dobil tam mladega duhovnika, ki ga ni bil še nikoli videl. Vseeno ga je vprašal:

»Izkažite mi dobroto, pogledjte v svoje bukve, če najdete moje ime. Jaz in stari župnik sva velika prijatelja, vedno se pogovarjava o večnosti. Ne morem razumeti, kaj se je zgodilo. Danes sem po kosilu šel v breg po drva in se nisem zamujal. Ustavil sem se le, da sem poslušal nekega ptiča, ki je, to moram reči, prav lepo pel. Pravzaprav ne vem povedati, koliko časa sem ga poslušal, mislim, da je bilo samo nekaj minut. In vendar, ko sem se vrnil v vas, ni bilo več mojih ljudi, moje družine, še kamnov ne poznam več! In doli na občini ni več mojega imena!«

Luka Mornar je kar govoril, duhovnik pa je gledal v svoje bukve. Gleda v te, gleda v one, nazadnje je v nekih tristo let starih bukvah našel zapisano ime Lukeža Mornarja. Zraven pa je bilo napisano, da je nekega dne šel po drva in se ni več vrnil.

»Kako je to mogoče,« je dejal Luka Mornar, »da sem poslušal tistega ptiča tristo let in da se nisem zavedel, da je čas tako tekel?«

»Vidite,« mu je dejal duhovnik, »vi ste poslušali petje tistega ptiča tristo let in se niste naveličali. Tako je tudi z večnostjo: ko kdo umre in gre v nebese, se nikoli ne naveliča in se ne zaveda, da gre čas naprej!«

Rajska ptica, ATU 471A

Zps.: Detomil.

Objava: Vedež 3/39 (26. 9. 1850), str. 310–311.

Od nebeške glorie, ad ATU 471A, pesem

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenska bčela 3 (1851), str. 201.

Večnost, ATU 471A

Zps.: I. T.

Objava: Vrtec 3/1 (1. 1. 1873), str. 8–9.

Rajska ptica, ATU 471A

Zps.: Janez Trdina.

Objava: Ljubljanski zvon 2 (1882), str. 241–243: Bajke in povesti o Gorjancih.

(O nebeški pesmi), ATU 759D + 471A

Zps.: B-c.

Objava: Vrtec 15/5 (1. 5. 1885), str. 92, 2. odstavek: Spomini na deda.

Nebeška ptica, ATU 471A

Objavi: Kosi 1890b, str. 7–10; Kosi 1898, str. 168–170.

Vice, ad ATU 471A, pesem

Spesnil: Jožef Mart. Kržišnik.

Objava: Kosi 1898, str. 127–131.

Ljudomil, ATU 471A

Zps.: Zoran.

Objava: Vrtec 3/12 (1. 12. 1900), str. 195–198.

Rajska ptica, ATU 471A

Zps.: Fran Ilešič.

Objava: Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 20. Zagreb 1915.

Zaklete duše, ad ATU 471A

Kraj: Mežica.

Povedala: Ivan in Marija Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 120–122.

Trpljenje na onem svetu, ATU 471A + 470

Kraj: Mežica.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objavi: Möderndorfer 1924, str. 112; Möderndorfer 1946, str. 123–125 (dodan je zapis Josipa Šasla iz Roža na Koroškem).

Menih in rajska ptica, ATU 471A

Kraj: Šentvid pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 8. 9. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 5: Št. Vid pri Stični, št. 28, str. 12–13.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 204, št. 37.

Ženin, ki zmanjkal na ženitkah, ad ATU 471A

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 B.

Od fratra, ki hodil zvonit, ad ATU 471A

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 9. 1968.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 41D, 1184–1278.

ATU 475 Človek, ki je kuril pod kotlom v peklu / The Man as Heater of Hell's Kettle

A: Ubog vojak (fant) išče službo in sreča vraga (coprnika), ki mu naroči, da naj kuri pod kotlom, pri tem pa ne sme pogledati, kaj je notri. Fant kljub prepovedi odkrije kotel in zagleda ljudi (svojo botro), ki se vicaajo in ga prosijo, naj jih spusti ven (ne kuri tako močno). Fant jih reši in pobegne od vraga (coprnika).

B: V kotlu zagleda svoje sovražnike in kuri še bolj. Za plačilo dobi smeti, ki se spremenijo v zlato.

Literatura: Grimm 100; BP II, 423–426; EM 6 (1990): Höllenheizer.

Pravljica (Fantek, hudoba in Marija), ATU 475

Objava: Angelček 42/10 (1933/1934), str. 156–158.

To pravljico so mi pravili mati.

Fantèk je šel po polju. Ni imel več staršev, so mu bili že umrli. S polja je prišel v gozd. Tam se je pa v skale vdrl. Zdaj ni mogel nikamor ven pa je prosil in klical Marijo, svetega Jožefa in vse svetnike, ki se jih je domislil, da bi ga prišli venkaj vzeti. Potlej, ko je bil vse sklical, je pa dejal: »Noben svetnik me noče priti rešiti, pa me pridi vsaj ti, hudobec!«

Hudobec se je pa oglasil: »Te že izderem ven, samo če prideš k meni služiti.« Fantèk je obljubil, da pojde.

Potlej ga hudobec ven vzame in reče: »Kaj boš hotel za plačilo?«

Fantèk reče: »Kaj vem!«

Obljubi mu hudobec: »Tele železne čevljičke pa železno palčko vzemi!« Potem mu pa pokaže: »Pa pod temle kotličkom boš kuril toliko časa, da boš raztrgal čevljičke in palico zrabil do roke. Potem pa ti bom dal plačilo, kakršno si boš izvolil, denarja ali kar boš hotel.«

Fantèk je šel, kuril pod kotličkom in jokal: »Koliko let bom to delal!«

Mimo pa pride silno lepa gospa – bila je Marija – in ga vpraša: »Fantèk, zakaj pa jokaš?«

Pa ji pove: »Kako bi ne jokal, ko bom moral toliko časa služiti, da bom železne čevljičke raztrgal in železno palico do rok izrabil!«

Marija mu pa reče: »Nič ne jokaj! Palčko razbeli na ognju pa čevlјčke vse prevotli z njo, potlej pa še palčko do roke zlomi!«

Fantěk stori tako.

»Zdaj pa pomeči vso žerjavico izpod kotlička!«

Reče deček: »Me bo kregal, če bom razkopaval žerjavico!«

Pa spet reče Marija: »Nič se ne boj! Pa vztrajaj v vsem, kar ti bom povedala, ne smeš nič odjenjati! Ko pride hudobec domov, mu zarini palčko in čevlјe: Jaz sem ti doslužil! Pa mu vrzi oboje tjakaj predenj: Zdaj mi daj še plačo pa grem od tebe!«

»Kaj pa čem za plačo?«

»Za plačo? Nič drugega ne kot kotliček in tisto, kar je notri! To hočem imeti pa nič drugega!«

Fantěk je stóril, kakor mu je bila velela lepa gospa. Se je pa hudobec branil, da ne pa ne.

»Ti si sam rekel, kar bom hotel; jaz čem to, pa amen!«

Hudobec je ves besen odpel kotel in mu ga vrgel tja. Fantěk vzame kotliček na ramo pa gre k potočku, da bi se umil in napojil tisti dve živalci, ki ju je imel v kotličku: bila sta dva janјčka. Potlej pride na pašnik in počiva. Pride pa mimo sveti Jožef pa ga vpraša: »Kaj delaš?«

Pa reče fantěk: »Ta janјčka bom malo napasel.«

Pa spet reče sveti Jožef: »Pa bi mi prodal ta dva janјčka?«

Fantěk: »Bi prodal! Kdo pa si?«

»Jaz sem sveti Jožef iz nebes!«

Reče deček: »Tebi ne prodam; me nisi hotel priti iz skal vzet, ko sem te prosil!«

Za svetim Jožefom pride sveti Janez in ga vpraša: »Mi prodaš ta janјčka?«

»Bi prodal! Kdo pa si?«

»Jaz sem sveti Janez iz nebes.«

»O nak, tudi tebi ne prodam; me nisi hotel priti iz skal rešit, ko sem te prosil!«

Nato pride pa sveti Peter: »Kaj pa delaš, fantěk?«

»Ta dva janјčka bi rad malo napasel.«

»Pa bi mi prodal ta dva janјčka?«

»Bi! Kdo pa si?«

»Sveti Peter sem iz nebes.«

»Tebi jih pa prodam; te nisem prosil, ko sem tičal v skalah; morda bi me bil prišel jemat iz skal, te pa nisem prosil.«

Peter pa je dejal: »Kaj pa češ zdaj za to?«

»Nočem nič drugega, kakor da vzameš ta dva janјčka s seboj v nebesa pa tudi mene zraven.«

Peter je bil zadovoljen in je vzel janјčka in njega zraven. Tista dva janјčka sta pa bila oče in mati, fantěk je bil pa sin tega očeta in matere.

Copernik, ad ATU 475

Kraj: okolica Lašč in Ribnice.

Zps.: Fran Peterlin Sreboški, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/217,11.

Pernat škrat, ATU 550 + 46I z motivi iz ATU 475 + 56I + 55I

Objavi: Nedeljko 1884, str. 23–31; Nedeljko 1894, str. 28–37.

Človek vruga služil, ATU 475 + 57I

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 400–402, št. 55.

ATU 480 Prijazna in neprijazna deklica / The Kind and the Unkind Girls

Hudobna mačeha sovraži pastorko in ji nalaga težka dela, medtem ko svojo hčerko razvaja. Nekoč izgubi pastorka vreteno (ali nek drug predmet), ki ga odnese reka ali odpihne veter.

A: Deklica steče za njim in naleti na staro ženo (čarovnico, starega moža), ki jo prosi, naj ji očisti glavo uši. Za plačilo dobi čarobni predmet.

B: Deklica skoči v vodnjak po predmet, ki ga je izgubila, ali sledi klobki, ki se odvija pred njo, in srečuje različne živali in predmete, do katerih je prijazna.

Deklica prispe v hišo Pehltre babe (Frau Holle, starega moža, 12 mesecev, vetrov), ki ji dajejo naloge (izpolniti hišna opravila, počesati vile, nesti vodo v situ, oprati črno volno do belega). Vse prijazno in dobro opravi in je nagrajena z zlatom in dragulji ter postane še lepša, kot je bila. V nekatereh variantah ne sme vstopiti v prepovedano sobo, ko prekrši prepoved, pa dobi zlato in zbeži; na begu ji pomagajo vsi, do katerih je bila prijazna.

Ko pošlje mačeha svojo hčer, da opravi isto nalogo, je ta neprijazna do vseh, ki jih sreča na poti, zato ji tudi ne priskočijo na pomoč, ko jih potrebuje. Zaradi tega je kaznovana – zrasede ji rogovi (polijejo jo s smolo ipd.) ali jo ugonobi hudobec. Na koncu se prijazna deklica poroči s princem.

Opomba: Slovenskih variant z motivom deklice, ki služi pri stari ženi (Pehtri ali čarovnici), je malo, veliko pa je pripovedi, v katerih pošlje mačeha pastorko sredi zime v gozd po jagode. Na poti sreča mesece (staro ženo, vetrove, letne čase ipd.). Ker je prijazna do njih, ji pomagajo in pastorka se vrne še mnogo lepša in obdarjena ter s polno košarico jagod. Ko pošlje mačeha svojo hčer, da bi bila enako nagrajena, je do vseh, ki jih sreča, neprijazna in za kazen ji zrasede na čelu rog (rep ipd.), vsa razcapana in se brez jagod vrne domov.

Ta pravljica je v slovenskem pripovednem izročilu zelo podobna pravljичnemu tipu ATU 403, včasih ju je težko ločiti.

Prim tudi: ATU 480A.

Literatura: Elementi te pravljice so bili dokumentirani leta 1595 v komediji Georgea Peele, *The Old Wives' Tale*; Grimm 24; Arfert 1897; BP I, str. 207–227; BP III, str. 457–459; Roberts 1958; Matičetov 1973a; Matičetov 1977, str. 221–226; EM 8 (1996), 1366–1375; Mädchen: Das gute und das schlechte M.

Pravljica o Zvezdici in Repnici, ATU 480

Kraj: Čezsoča, pri Bovcu.

Povedala: Ana Mlekuž.

Posnela: Barbara Ivančič Kutin, 10. 11. 2001.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU in filmski posnetek na DVD: Ivančič Kutin, Barbara.

Ta, ko je bila *ščica* (deklica), in tata in mama so bili. So imeli hišo bolj na *frajgem* (na samem) zunaj na polju. In je bilo eno slabo vreme, pravi mama: »Danes bom šivala.« *Ščica* je bila pridna, je znala vse delati. No, in ona je nekaj pisala, je bila že toliko, da je že risala tam, tata ni bilo, in je šivala, se je vbodla z iglo. ... In ji je *grozno zlo* (zelo močno) kri šla in *ščica* je začela jokati. Je letela *gledat* (iskat) tata, da je prišel tata domov. In mama – za ene par dni je umrla. Ali je *zlo krja* (veliko krvi) zgubila ali kaj, je umrla. O, in potem sta ostala tata in *ščica* sama. Ja, in kaj bo zdaj. Po dolgem cajtu – je hodil okoli *oča* (oče), dol po vasi, je prišel, je videl eno žensko. Sta se menila, da zdaj je vdovec in kaj dela sam in to in je dejal: »Ja, gre težko z otrokom, sva sama.« »Saj tudi jaz,« je dejala, »sem sama.« ... Ne vem, ali je bila nezakonska, tista *čeča* (dekle) njena, ali je oča tudi njej umrl. In sta sklenila, da se oženita. Je dejala: »Jaz bom imela otroka rada, kot imam mojo,« je dejala, »ne bom delala nobenih razlik.« No, in je prišel, je dejal: »Moram se ta prvo pomeniti doma.« In jo je prepričal. Je bila kar hitro za to, da bo imela še eno sestrico, da bosta družbo imeli in to. No, potem sta se oženila. Potem je prišla tale mačeha gor na dom tu, kjer je rajnka umrla mama. No, potem en cajt je bilo dobro, potem je začela – le-to je sprejela prav za dekle! Njeno [hčer] je šparala, tale je pa vse. Tista se je samo *gobcala* (jezikala). Ni hotela nobene reči delati. No, in en dan je dejala: »Zdaj *beži* (pojdi) dol.« ... So imeli pa eno peč doli na polju, takole malo tam za hišo, in tam so imeli za peči kruh, ker so bili na samem. Kar na prostem, ja. No, in jo je zagnala dol, je dejala: »*Beži* dol, speci kruh!« Je večinoma tale, Zvezdica so ji potem rekli, ta *ščica* brez mame, je pekla kruh. O, in kadar je zanetila, je dala noter. Potem je *pucala* (čistila) tam okoli tiste peči, tiste veje, ker je netila z vejami ... In potem je prišel en možki. En berač skozi. En *petlar*, smo dejali prej. In je dejal: »Ej, punčka, kaj delaš tu?« Je dejal: »Kaj? Tako si pridna,« in to. »Ja,« je dejala, »moram, pečem kruh, sem dala notri. In moram pa še malo *popucati* (počistiti) od zunaj.« In potem sta se menila, je rekla, da ji je mama umrla in da je tata se oženil.« In tako, kot sem zdajle pripovedovala, je pravila mu. Temu *petlarju*. On je kar poslušal. Potem je začelo vpiti v peči: »Vzemi me ven, sem pečen!« Kruh je vpil: »Vzemi me ven, sem pečen, da se ne zažgem!« In je dejala: »Glejte, jaz moram iti, da vzamem kruh,« je dejala, »zdaj je pečen. Se bojim, da se ne zažge, potem me bodo kregali.« In je šla. On je bil še zmeraj tam. In je vzela kruh ven in je bil lep, rumen kruh.

Potem se je napravljala, da pojde domov. In je šel, je imel eno šibico v roki, jo je *poknil* (počil) s tisto šibo gor čez njo. Pa ne, da jo je udaril. Pravi, da je ratala kar naenkrat vsa lepo oblečena! In ena zvezda v čelo ji je prišla. Da je prišla domov taka, da jo niso doma – mačeha je ni poznala. Nobeden je ni poznal. In: »A si ti? Saj nisi ti?« ko je prinesla kruh. »Ja,« je dejala, »sem jaz.« In je povedala, kako se je *zašlo* (zgodilo). Da kako je ratalo to. Je bila lepa! In je rekel (*op. berač*): »Od danes naprej boš Zvezdica,« ker ji je ratala lepa bleščeča zvezda tule notri (*op. v čelu*). Vsa glih oblečena. Mačeha je dejala: »Jutri boš šla pa ti,« tisti njeni hčeri, ki ni hotela nič delati. Potem je šla pa ona dol. In spodaj je zgnetla, je vrgla kruh v peč, se je usedla – sedela, nič *popucala* kot ta Zvezdica, ki je vsa dela delala. In je prišel spet tisti mož. »Joj,« je dejal, »punčka, kaj pa ti?« »Ja,« je dejala, »pečem kruh. Včeraj je prišla ta ... sestra,« ali kako ji je rekla, »je prišla domov vsa lepa, napravljena,« je dejala, »zdaj, danes sem prišla pa jaz.« In ko je videl, kako je lena ... jo je spraševal kot Zvezdico. In je začelo vpiti spet v peči: »Vzemi me ven, sem pečen! Če ne, se zasmodim!« »A, pa zasmodi se!« je dejala. Niti kruha ni hotela ven vzeti. No, potem ko je enkrat le vzela kruh ven, je bil ves kruh črn. In je *poknil* (*op. berač*) gor pa še njo, takole s palico. Je bila vsa smolena in rep ji je zrasel v čelu! In je prišla domov, je bila mati tako *jezova* (jezna), da to Zvezdico je hotela kar ugonobiti. In zdaj Repnico – pa ji je hotela rep odtrgati in to. Nič. In tako da je ostalo, da ta *bošca* (reva), ki je bila, je bila Zvezdica, lepa, ta druga je ostala pa Repnica.

Hudobna mačoha in dobra pastorka (Vila prijateljica in meseci prijatelj), ATU 480

Kraj: Istra.

Zps.: Jakob Volčič.

Objava: Novice 12/6 (21. 1. 1854), str. 23–24: Liburnska narodska povest.

Ponatisi: Krek 1885, str. 7–10: Vila prijateljica in meseci prijatelj; Bolhar 1952, str. 14–18; Bolhar 1964, str. 13–16; Brenkova 1985, str. 161–164; Unuk 2002, 2008, str. 12–15.

Vsi vetrovi so dobri, ATU 480

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/18.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 212, št. 65.

Vile, ad ATU 480

Zps.: Fr. Šetina.

Objava: Vrtec 10/1 (1. 1. 1880), str. 14–15.

Mačeha i pastorka, ATU 480 + 510A

Kraj: Suhor, Bela krajina.

Zps.: Anton Žlogar, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/225,36.

Jug in dobra hčerka, ad ATU 480

Kraj: Štajerska.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 4 (1884), str. 448: Zrak in njegove moči v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev.

Jug dobronik in Jug maščevalec, ATU 480

Kraj: Ljutomer, Štajerska.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 4 (1884), str. 448–449: Zrak in njegove moči v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev. Ponatis: Nedeljko 1904, str. 87–91.

O hudobnej mačehi, ATU 480 + 510A

Zps.: J. P.

Objavi: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 13–15, št. 5; Nedeljko 1908, str. 3–7.

O deklici z zlato zvezdo na čelu, ATU 480 + 706

Objava: Pukmajster 1892 (J. P. Planinski), str. 18–25, št. 5.

Mačeha in pastorkinja, ATU 480

Kraj: Bela krajina.

Objava: Šašelj 1906, str. 223–224.

Mačeha pošlje za božič pastorko po jagode, na poti sreča deklica starega moža, ki je bil veter Jug. Vpraša jo, kateri veter je najboljši. Dekle mu odgovori, da so vsi dobri, a Jug je najboljši. Mož je bil zadovoljen z odgovorom in jo na hrbtu pone-se na kraj, kjer je lahko nabrala polno košarico jagod. Ko mačeha to vidi, pošlje še svojo hčer po jagode. Ta sreča Burjo in na vprašanje, kateri veter je najboljši, odgovori, da so vsi zločesti, a Burja je najhujša. Zdaj je Burja tako mrzlo zapihala, da je deklica prišla domov vsa premražena.

Dobra Milica in hudobna Žefa, ATU 480

Napisala: Manica Komanova.

Objava: Komanova 1923, str. 87–94.

Troje oblačil, ATU 480 + 510A

Kraj: Tolminsko.

Zps.: Jožef Kenda.

Objava: Drekonja 1932, str. 7–11.

O deklici, ki je šla po luč, ad ATU 480

Kraj: Dobrepolje, Dolenjska.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 54–56.

Ponatis: Ljubič 2017, str. 53–56.

Ježi baba, ad ATU 480 z motivom ATU 314

Kraj: Dobrepolje, Dolenjska.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 75–78.

Ponatis: Ljubič 2017, str. 75–79.

Das Stiefkind / Pastorka, ad ATU 480

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 67–68, št. 97.

Prevod v slovenščino: Pastorka, ad ATU 480

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 97.

Mačeha in pastorka, ATU 480

Kraj: Krka, na Dolenjskem.

Povedala: pravljíčarka iz Zagradca.

Posnel: Milko Matičetov, 22. 6. 1965.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 7/I: 712–760.

Objava: Štefan 2011, str. 124–129.

Dvanajst ujcev, ad ATU 480

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 8. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 38 C.

Objavi: Primorski dnevnik (31. 12. 1967); Pionir 24/4 (1968/1969).

Jug in pastorka, ATU 480A

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 38–40.

Pastorka in bela žena, ad ATU 480

Kraj: Pohorje.

Objava: Hudales 1968, str. 70–73.

O mačehi in pastorki, ad ATU 480

Kraj: Otlica, Trnovska planota.

Povedal: Burga Likar.

Zps.: Brigita Krapež.

Objava: Černigoj / Stanonik 1988, str. 252–259.

Tri čudežne pomaranče, ad ATU 480

Kraj: Col.

Povedala: Marjetka Bratina, 1982.

Objava: Stanonik 1995, str. 100–101, št. 30.

Meseci pomagajo dobri deklici, ad ATU 480

Kraj: Velenje.

Povedal: Justi Krumpačnik, 1983.

Objava: Stanonik 1995, str. 116–118, št. 39.

Dobra pastorka, ad ATU 480

Kraj: Velenje.

Povedal: Justi Krumpačnik, 1983.

Objava: Stanonik 1995, str. 119–120, št. 40.

Košarica jagod, ad ATU 480

Kraj: Podplanina, Draga pri hrvaški meji.

Povedal: Stanko Lipovec, 1983.

Objava: Stanonik 1995, str. 121–122, št. 41.

Čudodelna kokoš, ATU 480

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 142–145, št. 16.

Sveta Mrétəca, ATU 48o

Kraj: Subid / Subit, Terska dolina / Val Torre.

Objava: Mlada lipa 2 (1998), str. 17–19.

Ponatis: Balloch 2010, str. 84–87; Balloch 2018, 74–80: Sveta Maretəca / Margheritina.

Od Micke, mačehe in njene hčere Karolince, ATU 48o

Kraj: Hrovača.

Zps.: Domen Češarek, 2019.

Objava: Češarek 2019, str. 67–70.

Po jagode o božiču, ATU 48o

Kraj: Dolenje Jesenice, pri Šentrupertu na Dolenjskem.

Zps.: Vera Smole, 2010.

Objava: Smole / Stanonik 2019, str. 66–67.

ATU 480A Deklica v začaranem gradu / Girl and Devil in a Strange House

Hudobna mačeha napodi pastorko od doma in jo pošlje v zakleti grad (deklica zapusti dom). Spotoma pomaga nekaterim živalim in jih vzame s seboj v grad, kjer prenočuje (v začaranem gradu se ji pridružijo živali). Večerjo deli z mačko, psom in petelinom. Sredi noči pride hudoba in hoče z njo plesati, živali pa ji svetujejo, kako naj odgovarja vragu, da se bo ubranila hudobe. Zahteva naj nove čevlje, obleko ipd. Do jutra hudoba vse prinese, tedaj pa zakikirika petelin in hudoba izgine. Deklica se vrne domov še lepša in bogato obdarovana. Mačeha pošlje v zakleti grad še svojo hčer, ki pa je neprijazna z živalmi, zato ji ne pomagajo; hudoba pleše z njo, dokler dekle ne premine.

Opomba: Ta pravljica je v slovenskem pripovednem izročilu sorodna pravljicama tipoma ATU 403 in ATU 480A.

Literatura: BP III, str. 457–459; Roberts 1958; Matičetov 1973a; Matičetov 1977; Scherf 1995 I, 499; EM 8 (1996), 1400–1402: Mädchen und Teufel im Badehaus.

Pravljica iz Roža, ATU 480A

Kraj: Rož, avstrijska Koroška.

Zps.: J. W. (Josip Wieser = Josip Šašel).

Objava: Mlada Jugoslavija 10 (Velikovec, 1. 11. 1920).

Ponatis: Gaspari, Košir 1923, str. 49–52; Kotnik 1958, str. 27–30, št. 12: Mati in dve hčerki.

Bogata žena je imela dve hčeri, eno je ljubila, drugo pa sovražila.

Imela je tudi grad, v katerem je strašilo. Svojo drugo hčer je ta žena tako sovražila, da jo je poslala nekega večera v grad kuhat; upala je, da se je na ta način iznebi.

Hčerka je ubogala in šla na grad. Ko kuha, pride munej in jo prijazno vpraša: »Bo tudi za me kaj večerje?«

»O da, kar pojdi v sobo!« odgovori deklica.

Kuhala je dalje pa se prikaže na pragu kužej.

»Bo tudi za me kaj večerje?« vpraša in ona odgovori:

»O da, le pojdi v sobo, je že munej tam.«

Pride še petelinček in jo prosi večerje. Tudi njega pošlje v hišo.

»Ko bo skuhano, vam prinesem.«

Vsi so potem jedli skupno in so po večerji legli spat. Ponoči pa prilomasti pred duri star mož. Deklica v strahu zajoče in kliče:

»Munej, munej, mevkaj, da me možej ne sne! Kuzej, kuzej, lajaj, da me možej ne sne. Petelinček, petelinček, poj, da me možej ne sne!«

Munej je nato zamevkal, kuzej zalajal, petelinček zapel.

Dedec vrže nato zlat kolovrat v hišo in odide. S tem kolovratom gre deklca zjutraj domov.

Ko pohlepna žena sliši deklinško pripoved in vidi nje krasno darilo, pošlje drugi večer svojo hčerko – ljubljenco v grad in upa, da ji bo ta prinesla še kaj boljšega.

Ko ta zvečer v gradu kuha, pride munej in vpraša:

»Deklica, mi boš dala kaj večerje?«

Ona pa ošabno odgovori: »Spravi se mi s poti, za te pa že ne kuham!«

Tudi kuzeja in petelinčka požene. Ti so se morali vleči brez večerje, deklca pa je jedla sama. Ponoči zopet prilomasti dedec. Deklica v strahu zakliče:

»Munej, munej, mevkaj, da me možej ne sne!«

Munej pa reče: »Sama jedla, sama mevkaj!«

»Kuzej, kuzej, lajaj, da me možej ne sne!«

»Sama jedla, sama lajaj!«

»Petelinček, poj, poj, da me možej ne sne!«

»Sama jedla, sama poj!«

Ker se nobeden ni hotel oglasiti za njo, jo je dedec zgrabil in raztrgal na kosce.

Ker je zjutraj ni bilo domu, jo gre mati iskat in z grozo vidi, kaj se je ž njo zgodilo.

Mati je od same žalosti osivela, a njeno srce se je omehčalo. S podvojeno ljubeznijo se je oklenila druge svoje hčerke, ki je prej ni marala.

Mačoha, ATU 480A

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/175.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 47–48.

Mačeha in pasterka, ATU 480A

Zps.: Podgoriški.

Objava: Slovenski glasnik 8/9 (1. 9. 1862), str. 291–292.

Ponatis: Krek 1885, str. 84–87, št. 39.

Pastrka, ATU 480A

Kraj: okolica Ptuja.

Zps.: J. St.

Objava: Popotnik 4/9 (10. 5. 1883), str. 140–141.

Mačuha i pastorka, ATU 480A

Kraj: Ludbreg, pri Varaždinu.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1884), str. 29–30.

O zakletem gradu, ATU 480A

Objava: Pukmajster 1892 (psevdonim: J. P. Planinski), str. 31–33.

Sirotica Marjetica, ATU 480A

Kraj: Kobarid.

Objavi: Gabršček 1894, str. 55–60, št. 9; Gabršček 1910, str. 76–82, št. 9.

(Zakleti grad), ATU 480A

Kraj: Sveti Vid, nad Cerknico.

Zps.: Izidor Modic, ok. 1900.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/227,1.

Kazen hudobne mačeha, ATU 480A

Kraj: Bedenj, Bela krajina.

Zapisal: Mar. Črnič.

Objava: Šašelj 1909, str. 239–242.

Mačeha je imela dve svoji hčerki, ki ju je imela rada, in dve pastorki, ki ju ni mogla videti. Z velikim povesmom ju je poslala past krave in naročila, da morata do večera vse sprestiti. Za malico pa jima je dala kruh iz pepela in gnojnice, da niti psiček in tičice tega niso mogli jesti. Deklicama je priskočila na pomoč žena, ki je svetovala, naj data povesmo kravi na roge in bo vse spredeno. Naslednji dan ju je mačeha poslala v malenco, kjer je strašilo. Povesmo sta spotoma nesli kravi na roge in ta ga je ponovno spredla, nato pa sta šli v mlin. Prišla je mačka, ponudili sta ji hrano, a je ni mogla jesti; svetovala jima je, da morata hudobi, ki bo hotela z njima plesati, odgovoriti, da ne moreta plesati, ker nimata novih čevljev in lepe obleke. Hudoba jima je to prinesla, a tedaj je petelin zakikirikal in oznanil dan, hudoba pa je zbežala. Ko je mačeha videla, kako sta lepo oblečeni in obuti, je poslala še svoji hčeri v mlin, a sta bili neprijazni do mačke in ji nista hoteli dati pšenične povitice in vina. Ko je prišla hudoba, jima mačka ni svetovala, kako odgovoriti na njeno vabilo na ples, in hudoba je zgrabila in raztrgala obedve.

Prijazna in prepirljiva deklica, © Gvido Birolla (Möderndorfer, Šašel 1972).

Mačeha in pastorka, ATU 480A, literarna pravljica

Napisal: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1917, str. 75–82.

Sirota deklica, ATU 480A

Kraj: Sele, avstrijska Koroška.

Povedal: Honzej Male.

Zapisal in objavil: Josip Šašel.

Objavi: Koroška vigred 1920, str. 20–22; Mladi rod 2/3–4 (december/januar 1952/1953), str. 5–6.

Hudobna mačeha, ATU 480A

Kraj: Tolmin.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Koledar Goriške matice za leto 1933, str. 97–98.

Prijazna pa sporna dekleca, ATU 480A

Kraj: Rož, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel / Ramovš 1936, str. 18, št. 19.

Ponatisi: Möderndorfer 1946, str. 195–196: Prijazna in prepirljiva deklica; Bolhar 1952, str. 19–20; Bolhar 1964, str. 16–18; Möderndorfer, Šašel 1972, str. 102–104.

Strah v Stopniškem gradu in uboga pastorka, ATU 480A

Kraj: Savinjska dolina, Štajerska.

Objava: Orožen 1936, str. 85, št. 2.

Pastorka, ATU 480A

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944a, str. 54–57.

Ponatis: Unuk 2002, 2008, str. 34–37.

Zakleti grad, ATU 480A

Kraj: Vrh, nad Ostrožnikom.

Povedala: Zefka Kofol, p. d. Potolovčeva Zefka.

Zps.: Milko Matičetov, 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Mokronog 2, str. 21–29.

Objavi: Štefan 2011, str. 174–177; Štefan 2019, str. 157–161.

Ta strgani grad / Strgani grad, ATU 480A

Kraj: Bistrica na Zilji, avstrijska Koroška.

Povedala: Jerica Melhior.

Posnel: Pavle Zablatnik, 1960.

Objava: Piko / Stanonik 1996, str. 36–40.

Nkriet sta živela n mouš pa na žiena ..., ATU 480A

Kraj: Svetina, pri Celju.

Zps.: Petrina Ocvirk, 1961.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Petrina Ocvirk.

Mačeha in pastorka, ATU 480A

Kraj: Dolenjska.

Povedala: pravljíčarka z Dolenjske (ime ni ohranjeno).

Posnel: Milko Matičetov, 1965.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 1.

Objava: Štefan 2019, str. 114–119.

Dečwa in pisqarc, ad ATU 283B*+ATU 480A

Kraj: Sele, avstrijska Koroška.

Zps.: Tom Priestly, 1973.

Vir: Priestly: Text F02.3; Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava: Krolej 2015, str. 416–417.

Ta strgani grad, ATU 480A

Kraj: Bistrica na Zilji, avstrijska Koroška.

Povedala: Jerica Melhior.

Posnel: Pavel Zablatnik, 1960.

Vir: Arhiv Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik: ORF (2SV): T 17 a/b.

Objava: Piko / Stanonik 1996, str. 36–41, št. 9.

ATU 480D* Zgodbe o prijazni in neprijazni deklici / Tales of Kind and Unkind Girls

Različne zgodbe, v katerih želi dobiti neprijazna deklica enako nagrado kot prijazna. Ker pa je preveč osorna in lena, je namesto tega kaznovana.

Opomba: Pravljični tipi ATU 480, ATU 480A in ATU 480D* so si v slovenskem pripovednem izročilu pogosto zelo podobni.

Literatura: BP III, str. 457–459; Roberts 1958; EM 8 (1996), 1366–1375; Mädchen: Das gute und das schlechte M.

Das Stiefelkind, ATU 480D*

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 67–68, št. 97.

Prevod v slovenščino: **Pastorka**

Objava: Schlosser / Trifunović 2015, št. 97.

V Radvanju je nekoč živel kmet, ki je imel dve hčerki. Z eno je dobro ravnal, druga, ki je bila njegova pastorka, pa je morala opravljati težka dela. Dan za dnem je gnala ovce na Pohorje, tja, kjer danes stoji kajža na Habakuku. Za popotnico ni dobila drugega kot košček kruha. Nekoč pa ji je kruh padel iz roke in se odkotalil navzdol po hribu. Ker so ji bili zabičali, da ovc ne sme izgubiti izpred oči, si ni upala teči za kruhom. Vedela je, da bo morala ves dan stradati, in je začela bridko jokati. Nenadoma se je pred njo pojavila lepa, v belo odeta ženska in jo vprašala, zakaj je tako žalostna. Potem ko se je tujki potožila o svojem trpljenju, jo je ta prišla za roko in jo odpeljala v svojo hišo. »Bi beli ali črni kruh?« je vprašala ženska. Dekle ni dolgo pomišljalo in je skromno odgovorilo: »Črnega! Saj tudi doma ne dobim drugega!« Žena ji je dala lep kos belega kruha in vprašala: »Bi pila črno ali belo kavo?« In spet je bila deklica zadovoljna s črno, saj je doma dobivala le prežganko. A žena ji je dala okusno belo kavo. »Pridi zvečer spat k meni,« je rekla, »boš tukaj spala.«

Deklica se je vrnila k svojim ovcam, jih zvečer pravočasno nagnala domov in nato stekla nazaj v hišo lepe bele žene. »Bi spala na pernici ali na cunjah?« je vprašala. »Ah,« je odgovorila deklica, »tudi doma imam samo cunje!« In žena jo je položila na mehko pernico. In ko ji je deklica zjutraj prijazno zaželela dobro jutro, ji je položila zlato krono na glavo in rekla, naj kar še prihaja k njej jest.

Nato je veselo dekle steklo domov, in ko je mati hotela vedeti, kje je dobila zlato krono, je povedala, kaj se ji je zgodilo.

To je slišala sestra, ki se ji je doma zmeraj godilo lepo. Tudi ona je hotela imeti zlato krono, torej je naslednji dan oblekla najslabša oblačila in sama nagnala ovce na pašo. Na pašniku je vrgla kruh po pobočju in začela na silo jokati. Tedaj je res prišla bela ženska in deklico odpeljala domov. Ko pa jo je vprašala, ali želi črni ali beli kruh, je dekle zahtevalo belega; kajti tega je dobivala tudi doma. Žena pa ji je dala črnega. Enako se je ponovilo pri kavi, in ko je deklica hotela spati na pernici, kakor je bila vajena doma, je morala spati na tleh na svežnju sena in se pokriti s cunjami. Zjutraj se je zbudila zlovoljna, tudi pozdravila ni in tako ni dobila krone. Jezna je stekla domov, vzela polsestri krono z glave in si jo nadela.

Pogumna deklica se ni kaj dosti zmenila za to in je šla kot po navadi k svojim ovcam. In spet se je pojavila bela ženska. »Kje pa imaš krono?« je vprašala. Deklica ji je povedala, kaj se je zgodilo. Tega pa bela žena, ki ni bila nič drugega kot Mati božja, ni mogla trpeti. Pričarala je krono, jo položila deklici na glavo tako, da je ni mogel nihče več sneti. Hudobna sestra pa je ostala z dolgim nosom.

Hudobna mačeha, ATU 480D*

Zps.: I. T.

Objava: Vrtec 1/12 (1. 12. 1871), str. 185. Ponatis: Obnovljeni Vrtec 1 (1911), str. 130–131.

Ad mačeha, ad nìene pâstarke, pôl pa ad nìene hčìere, ATU 480D*

Kraj: Tomišelj.

Zps.: Franc Kramar, 23. 11. 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/112.

Objava: Krolej 1995, str. 230–231.

Marija in sestrici, ATU 480D*

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1944, str. 48–57.

LITERATURA

- Aarne 1908: Antti Aarne, *Vergleichende Märchenforschung*. Helsinki.
- Aarne 1909: Antti Aarne, Die Zaubergaben. *Journal de la société finno-ougrienne* 27, 1–96.
- Aarne 1910: Antti Aarne, *Verzeichnis der Märchentypen*. (FF Communications 3). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne 1914: Antti Aarne, *Der tiersprachenkundige Mann und seine neugierige Frau*. (FF Communications 15). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne 1916: Antti Aarne, *Der reiche Mann und sein Schwiegersohn*. (FF Communications 23). Hamina: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne 1930: Antti Aarne, *Die magische Flucht*. (FF Communications 92). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne / Thompson 1928: Antti Aarne, Stith Thompson, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. (FF Communications 74). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne / Thompson 1961: Antti Aarne, Stith Thompson, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Second Revision. (FF Communications 184). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Afanasjev / Propp 1957: Aleksandr Nikolaevič Afanasjev, *Narodnye russkie skazki I–III*. Izdal in uredil: V. Ja. Propp. Moskva.
- Ákos 1993: Dömötör Ákos, Affinitätsuntersuchungen zu den ukrainischen und ungarischen Varianten des Märchens vom Erbsensohn. *Zeitschrift für Balkanologie* 29, str. 68–84.
- Albrecht 1920: Ivan Albrecht, *Paberk iz Roža*. (Narodna knjižnica 16). Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- Albrecht 1931: Ivan Albrecht, *Vilinske gosli pa še druge koroške pravlјice*. Ljubljana: Knjigarna Tiskovne zadruge.
- Ambrožič 1991: Vid Ambrožič, *Pravlјice za odrasle*. Samozaložba.
- Anderson 2000: Graham Anderson, *Fairytales in the Ancient World*. London - New York.
- Andrejev 1927: N. P. Andrejev, *Die Legende vom Rauber Madej*. (FF Communications 69). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Arfert 1897: Paul Arfert, *Das Motiv von der unterschobenen Braut*. Disertacija. Rostock, Schwerin.
- Asmussen 1965: Jes Peter Asmussen, Remarks on Some Iranian Folk-Tales Treating of Magic Objects, Especially AT 564. *Acta Orientalia* 28, str. 221–243.
- Avsenik Nabergoj 2011: Irena Avsenik Nabergoj, *Literarne vrste in zvrsti. Stari Izrael, grško-rimska antika in Evropa*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Balloch 2010: Bruna Balloch, *Mlada lipa: pravčce doma narete: izbor besedil iz publikacije Mlada lipa / testi scelti dalla pubblicazione Mlada lipa*. Uredili / a cura di: Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Čedad / Cividale del Friuli: Kulturno društvo Ivan Trinko / Circolo di cultura Ivan Trinko.
- Balloch 2018: Bruna Balloch, *Lučice na oknah: naš svet pouan naposebnosti / il nostro mondo pieno di meraviglia*. Uredili / a cura di: Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Čedad / Cividale del Friuli: Kulturno društvo Ivan Trinko / Circolo di cultura Ivan Trinko.
- Basset 1924ff: René Basset, *Mille et un Contes, récits et légendes arabes* 1–3. Paris 1924, 1926.
- Baudouin de Courtenay 1876: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, Rez'ja i Rez'jane, *Slavjanskij sbornik* 3, St. Petersburg, str. 223–371.
- Baudouin de Courtenay 1895: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie I. Resianische Texte, gesammelt in den J. 1872, 1873 und 1877*

- geordnet und übersetzt von J. Baudouin de Courtenay / *Materialy dlja južnoslovjanskoj dialektologii i etnografii*. I. Rez'janskije teksty sobral v 1872, 1873 i 1877 gg., uporjadočil i prevrel J. Baudouin de Courtenay. S. Peterburg.
- Baudouin de Courtenay 1904: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie* II. Sprachproben in den Mundarten der Slaven von Torre in Nordost Italien, gesammelt und herausgegeben von J. Baudouin de Courtenay / *Materialy II. Obrazcy jazyka na govorach Terskich Slavjan v severovostočnoj Italii sobral i izdal J. Baudouin de Courtenay*. S. Peterburg.
- Baudouin de Courtenay 1913: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie* III. Resianisches Sprachdenkmal »Christjanske uzhilo« / *Materialy dlja južnoslovjanskoj dialektologii i etnografii* III. Rez'janskij pamjatnik »Christjanske uzhilo«. S. Peterburg.
- Baudouin de Courtenay / Matičetov, Spinozzi Monai 1988: Jan Baudouin de Courtenay, *Materiali per la dialettologia e l'etnografia slava meridionale* IV. Testi popolari in prosa e in versi raccolti in Val Natisone nel 1873 / *Materiali za južnoslovansko dialektologijo in etnografijo* IV. *Ljudska besedila v prozi in verzih, zbrana v Nadiških dolinah leta 1873*. Inediti publicati a cura di / Priprava za prvo objavo Liliana Spinozzi Monai; Commento folklorico di / Folklorni komentar prispeval Milko Matičetov. Trst: Editoriale Stampa Triestina.
- Baudouin de Courtenay / Madotto, Paletti 2000: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Resia e i Resiani*. A cura di: Aldo Madotto e Luigi Paletti. Resia: Comune di Resia.
- Bausinger 1980: Hermann Bausinger, Anmerkungen zu Schneewittchen. V: H. Brackert (ed.), *Und wenn sie nicht gestorben sind... Perspektiven auf das Märchen*. Frankfurt am Main, str. 39–70.
- Bechstein / Uther 1997 I: Ludwig Bechstein, *Märchenbuch. Nach der Ausgabe von 1857*. Editor: Hans-Jörg Uther (Die Märchen der Weltliteratur). München: Diederichs.
- Bechstein / Uther 1997 II: Ludwig Bechstein, *Neues deutsches Märchenbuch. Nach der Ausgabe von 1856*. Editor: Hans-Jörg Uther (Die Märchen der Weltliteratur). München: Diederichs.
- Belgrader 1980: Michael Belgrader, *Das Märchen von dem Machandelboom*. (KHM 47). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Benfey 1966: Theodor Benfey, *The Panchatantra* (Translated from the Sanskrit by A. W. Ryder). Hildesheim.
- Bernier 1971: Hélène Bernier, *La Fille aux mains coupées* (conte-type 706). Québec: Les Presses de l'Université Laval.
- Boberg 1938: Inger M. Boberg, The tale of Cupid and Psyche. *Classica et Mediaevalia* 1, str. 177–216.
- Bohanec 1966: Franček Bohanec, *Slovenska ljudska pripoved*. (Knjižnica Kondor 79). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bohanec 1994: Franček Bohanec, *Divja jaga. Slovenska ljudska pripoved*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bokal / Stanonik 2010: Milka Bokal, *Jaz sem višje kot Marija. Folklorne pripovedi iz Polhovega Gradca, Dobrove, Horjula, Šentjošta, Črnega Vrha in okoliških krajev*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 38). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Bolhar 1952: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Bolhar 1955: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis s spremno besedo Milka Matičetovega).
- Bolhar 1959: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis s spremno besedo Milka Matičetovega).

- Bolhar 1964: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis s spremno besedo Milka Matičetovega, 4. izd.).
- Bolhar 1972: Alojzij Bolhar, *Peklenški boter in druge slovenske pravljice*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Bošković-Stulli 1959: Maja Bošković-Stulli, *Istarske narodne priče*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
- Bošković-Stulli 1986: Maja Bošković-Stulli, *Zakopano zlato: Hrvatske usmene pripovijetke, predaje i legende iz Istre*. Zbirka: Sedmo kolo 38. Pula - Rijeka.
- Bošnjak 2010: Blanka Bošnjak, Vodnikovo prozno delo. *Jezik in slovstvo* 55/1–2, str. 61–74.
- Botica 2013: Stipe Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bottigheimer 1987: Ruth B. Bottigheimer, *Grimms' Bad Girls and Bold Boys. The Moral and Social Vision of the Tales*. New Haven - London.
- Bottigheimer 2002: Ruth B. Bottigheimer, *Fairy Godfather: Straparola, Venice and the fairy Tale Tradition*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Brenkova 1967: Kristina Brenkova, *Babica pripoveduje: slovenske ljudske*. Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Brenkova 1970: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pripovedi*. (Spremno besedo napisal Milko Matičetov). Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Brenkova 1985: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pripovedi*. (Spremno besedo napisal Milko Matičetov). Ljubljana: Mladinska knjiga (2. izd.).
- Brenkova 1996: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis, prva izdaja: 1992).
- Brezovnik 1884: Anton Brezovnik, *Šaljivi Slovenec*. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.
- Brezovnik 1894: Anton Brezovnik, *Zakaj? – Zato! Zbirka pravljič, pripovedk in legend za šolo in dom*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Brinar 1933: Josip Brinar, *Pohorske bajke in povesti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Bru 2017: Josiane Bru, *Le conte populaire français. Contes merveilleux 4/2*. Supplement au Catalogue de Paul Delarue et Marie-Louise Tenèze. Toulouse: Presses universitaires du Midi.
- Byhan 1958: Else Byhan, *Wunderbaum und goldener Vogel. Slowenische Volksmärchen*. Eisenach und Kassel: Erich Röth.
- Calvetti 1992: Anselmo Calvetti, Il salvamento dal rapace: AT 301. *Lares* 58/2, str. 265–282.
- Cankar 1951: Ivan Cankar, *Izbrana dela 1*. Uredila: Boris Merhar, France Dobrovoljc. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cardigos 2006: Isabel Cardigos with collaboration of Paulo Correia and J. J. Dias Marques, *Catalogue of Portuguese Folktales*. (FF Communications 291). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Cerinšek 2021: Marinka Cerinšek, Matija Valjavec in motiv lesene skleda. V: *Velika Slovenca izpod Storžiča: Matija Valjavec in Matija Naglič*. Uredila: Mira Delavec Touhami in Franc Križnar. Mače pri Predvoru: KD Josipine Turnograjske, str. 116–128.
- Cevc 1958: Emilijan Cevc, Veronika z Malega gradu. *Kamniški zbornik* 4, str. 111–145.
- Chauvin 1892ff.: V. Chauvin, *Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810–1885*, I–XII, Liege 1892–1922.
- Chiabudini / Iussa 1995: Ilde Chiabudini, Raffaella Iussa, *Sada te povien / Ora ti raconto*. Čedad: Kulturno društvo Studenci.

- Christensen 1925: Artur Christensen, *Motif et Theme: Plan d'un dictionnaire des motifs de contes populaires, des legendes et de fables*. (FF Communications 59). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Coren / Povasnica 1998: Giovanni Coren, Mjuta Povasnica, *Sonce sieje, druge bukva za te mlade*. San Pietro al Natisone / Špietar: Lipa.
- Cox 1893: Marian Roalfe Cox: *Cinderella: Three Hundred and Forty-five Variants*. London.
- Cvetek / Stanonik 1999: Marija Cvetek, *Naš voča so včas zapodval. Bohinjske pravljajoce*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 5). Ljubljana: Kmečki glas.
- Cvetek 1999: Marija Cvetek, *Bohinjske pravljice*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Černigoj / Stanonik 1988: Franc Černigoj, *Javorov hudič*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 1). Ljubljana: Kmečki glas.
- Češarek 2019: Domen Češarek, *Tam med Malo in Veliko goró*. Ribnica: Miklova hiša.
- Čok 2012: Boris Čok, *V siju mesečine: Ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice*. (Studia mythologica Slavica - Supplementa 5). Ljubljana: Založba ZRC.
- Dähnhardt 1907ff: Oskar Dähnhardt, *Natursagen: Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden I–IV*. Leipzig 1907, 1909, 1910, 1912. (Ponatis v dveh delih: Hildesheim-Zürich-New York: Georg Olms Verlag 1983).
- Dapit 2002: Roberto Dapit, *Ljudje ob Teru še zmerom pravijo pravice. Trinkov koledar 2002*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, str. 169–172.
- Dapit 2006: Roberto Dapit, *Storie di animali e di esseri mitici nella tradizione orale dell'Alta Val Tore. Terska dolina – Alta Val Torre – Val de Tore*. Uredila: Milena Kožuh. Celje - Gorica: Mohorjeva družba.
- Dapit 2008: Roberto Dapit, *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo 3: Area di Bila/San Giorgio, Njiva/Gniva e Ravanca/Prato*. Padova: Università di Padova, CLEUP.
- Dapit, Kropelj 1999: Roberto Dapit in Monika Kropelj, *Visoko v gorah, globoko v vodah. Velikani, vile in povodni možje*. (Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Dapit, Kropelj 2004: Roberto Dapit, Monika Kropelj, *Zlatorogovi čudežni vrtovi: Slovenske pripovedi o zmajih, belih gamsih, zlatih pticah in drugih bajnih živalih*. (Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Dégh 1978: Linda Dégh, *The Tree that Reached up to the Sky* (Type 468). Linda Dégh (ed.), *Studies in East European Folk Narrative*. Bloomington, str. 263–316.
- Dekle, ki je hotela rožico / Ta hč, ki j tla rožico / *La ragazza che desiderava un fiore*. Uredili: Roberto Dapit, Monika Kropelj Telban, Luigia Negro, Alina Carli. (Zbirka: Rozajanske pravice / Collana Fiabe resiane). Trst: Založništvo tržaškega tiska / Editoriale Stampa Triestina 2020.
- Delarue 1957: Paul Delarue, *Le Conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France et des pays de langue française d'outre-mer 1*. Paris.
- Delarue, Tenèze 1964, 1976, 1985, 2000: Paul Delarue et Marie-Louise Tenèze, *Le Conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France et des pays de langue française d'outre-mer 2-4*. Paris. [Vol. 4/2 en collaboration avec. J. Bru].
- Delavec Touhami 2021: Mira Delavec Touhami, Matija Valjavec – izjemen zbiratelj slovenske slovstvene folklore v 19. stoletju. V: *Velika Slovenca izpod Storžiča: Matija Valjavec in Matija Naglič*. Uredila: Mira Delavec Touhami in Franc Križnar. Mače pri Preddivoru: KD Josipine Turnograjske, str. 62–89.
- Dinzelbacher 1973: Peter Dinzelbacher, *Die Jenseitsbrücke im Mittelalter*. Wien.
- Dolenc / Stanonik 1992: Janez Dolenc, *Zlati Bogatin. Tolminske povedke*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 4). Ljubljana: Kmečki glas.

- Dolenc / Stanonik 2000: Janez Dolenc, *Kres na Grebljici. Povedke z Loškega pogorja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 22). Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolgan 2021: Milan Dolgan, Izvir in uspeh Valjavčevega Pastirja (1999, 2021). V: *Velika Slovenca izpod Storžiča: Matija Valjavec in Matija Naglič*. Uredila: Mira Delavec Touhami in Franc Križnar. Mače pri Predddvoru: KD Josipine Turnograjske, str. 130–144.
- Dolšek / Stanonik 2000: Ida Dolšek, *Kaku se kej narod rihta: Folklorne pripovedi od Litije do Čateža*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 21). Ljubljana: Kmečki glas.
- Drekonja 1932: Ciril Drekonja, *Tolminske narodne pravljice*. Trst: Književna družina »Luč«.
- Dundes 1982: Alan Dundes (ed.), *Cinderella: A Casebook*. New York: Garland Pub.
- Dvořák 1978: Karel Dvořák, *Soupis staročeských exempel / Index exemplorum paleobohemicorum*. Praha: Univerzita Karlova.
- Escarpit 1986: Denise Escarpit, *Histoire d'un conte. Le Chat botté en France et en Angleterre*. Lille - Paris.
- Färber 1961: Hans Färber, *Hero und Leadner. Musaios und die weiteren antiken Zeugnisse*. München: De Gruyter.
- Fatur 1941: Lea Fatur, *Pravljice in pripovedke* I in II. Ljubljana: Ljudska knjigarna.
- Finžgar 1943: Fran Saleški Finžgar, *Zbrani spisi* 12. Ljubljana: Nova založba.
- Finžgar 1944: Fran Saleški Finžgar, *Makalonca*. Ljubljana: Nova založba.
- Finžgar 1949: Fran Saleški Finžgar, *Druga čitanka*. Ljubljana.
- Flere 1913: Pavel Flere, *Babica pripoveduje* I. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1914: Pavel Flere, *Babica pripoveduje* II. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1922: Pavel Flere, *Babica pripoveduje* (2. prenovljen natis I. in II. zv.). Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1931: Pavel Flere, *Pravljice*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Franzisci 1912: Franz Franzisci, *Volkslebensbilder aus Kärnten*. Graz - Wien: Styria.
- Franzisci 2006: Franz Franzisci, *Märchen aus Kärnten*. Herausgegeben und kommentiert von Günter Biermann. Mit Illustrationen von Hans Gerhard Kalin. Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs.
- Freuensfeld 1894: Josip Freuensfeld, *Venček pravljic in pripovedk*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Gabršček 1894a: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah* I. Gorica: Goriška tiskarna.
- Gabršček 1894b: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah* II. Gorica: Goriška tiskarna.
- Gabršček 1910: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah*. Gorica: Goriška tiskarna. (Ponatis: Gabršček I–II in Kenda 1896).
- Gal 1956: Palko Gal (Palko Dolinec), *Okamenele kraljične*. Maribor: Obzorja.
- Gal 1975: Palko Gal (Pavle Rožnik), *Žalostna kraljična in druge prekmurske pravljice*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Gal 1978a: Palko Gal, *Lepa Mankica in druge prekmurske pravljice*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Gal 1978b: Palko Gal, *Zlato mesto*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gal 1981: Palko Gal, *Slepi bratec. Prekmurske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Galland 1704–1717: Antoine Galland, *Les Mille et une Nuits*. Contes arabes traduits en français 1–12. Paris.

- Gaspari in Košir 1923a: Tone Gaspari in Pavel Košir, *Gor čez izaro. Zbirka koroških pravljič I*. Ljubljana: Jug.
- Gaspari in Košir 1923b: Tone Gaspari in Pavel Košir, *Sijaj, sijaj solnčece. Zbirka koroških popevk I*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Goldberg 1998: Harriet Goldberg, *Motif-Index of Medieval Spanish folk Narratives*. Tempe, Arizona: Medieval & Renaissance Texts & Studies.
- Goldberg, 2000: C. Goldberg, Gretel's Duck. The Escape from the Ogre in AaTh 327. *Fabula* 41, str. 42–51.
- Golež Kaučič 2004: Marjetka Golež Kaučič, Rošlin in Verjanko. Transformacija ljudske balade v sodobna prozna besedila. *Traditiones* 33/2, str. 93–115.
- Graber 1914: Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*. Leipzig: Dietrich.
- Graber 1935: Georg Graber, *Sagen und Märchen aus Kärnten*. Graz: Leykam Verlag.
- Graber 1941: Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*. Graz: Leykam Verlag. (Ponatis iz l. 1914).
- Grad Bombavelo / Kašelo di Bombavelo / Il castello di Bombavello. Uredili: Roberto Dapit, Monika Krojež Telban, Luigia Negro. (Zbirka: Rozajanske pravice / Collana Fiabe resiane). Trst: Založništvo tržaškega tiska / Editoriale Stampa Triestina 2023.
- Grafenauer 1951: Ivan Grafenauer, *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu*. Ljubljana: SAZU, Dela/Opera 4.
- Grafenauer 1952: Ivan Grafenauer, Narodno pesništvo. *Narodopisje Slovencev* II. Uredila: Ivan Grafenauer in Boris Orel. Ljubljana: Klas, str. 12–85.
- Grafenauer 1955: Ivan Grafenauer, Srednjeveška pripovedka o Salomonu in Markolfu in prekmurska pravljič o Mačaš-krali in dekli. *Slovenski etnograf* 8, str. 129–144.
- Grafenauer 1965: Ivan Grafenauer, *Spokorjeni grešnik. Študija o izvoru, razvoju in razkroju slovensko-hrvaško-vzhodnoalpske ljudske pesmi*. Ljubljana: SAZU, Dela/Opera 19, str. 7–168.
- Greverus 1958: Ina-Maria Greverus, Die Geschenke des kleinen Volkes. – KHM 182 – Eine vergleichende Untersuchung. *Fabula* 1/2, str. 263–279.
- Gričnik / Stanonik 1995: Anton Gričnik, *Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo: Pohorje pripoveduje*. Uredila: Marija Stanonik, (Glasovi 8), Ljubljana: Kmečki glas.
- Grimm: Jacob Grimm, Wilhelm Grimm, *Kinder- und Hausmärchen* I–II. Kassel 1819 (2. izpopolnjena izdaja), 1. izdaja: I/1812, II/1815.
- Grimmove pravljič 1, 2. Prevedla: Polonca Kovač, 1993. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Haavio 1955: Marti Haavio, *Der Etanamythos in Finland* (FF Communications 154). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Hadalin 1994: Jelka Hadalin, Folklorna pripoved – od pripovedovalcev k bralcem. *Traditiones* 23, str. 161–176.
- Hansen 2002: William F. Hansen, *Ariadne's Thread. A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- Hartland 1894–1896: Edwin Sidney Hartland, *The Legend of Perseus*. (The Grimm Library 2, 3, 4). London.
- Hearne 1989: Betsy Hearne, *Beauty and the Beast. Visions and Revisions of an Old Tale*. Chicago & London.
- Horálek 1967: Karel Horálek, Zur slavischen Überlieferung des Märchentyps AaTh 331 (Der Geist im Glas). *Festschrift für Margarete Woltner zum 70. Geburtstag*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, str. 83–90.
- Höttges 1937: Valerie Höttges, *Typenverzeichnis der deutschen Riesen- und riesichen Teufelssagen* (FF Communications 122). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

- Hubad 1882: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 1. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hubad 1887: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 1. zv. (2. natis). Ptuj: W. Blanke.
- Hubad 1888: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 2. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hubad 1890: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 3. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hudales 1968: Oskar Hudales, *Pohorske pripovedke in pravljice*. Maribor: Založba Obzorja.
- Ivančič Kutin 2013: Barbara Ivančič Kutin, *Pirta, farca, fidinja – upodobitve folklornih pripovedi iz Bovškega*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Ivančič Kutin, Kenda Jež 2020a: Barbara Ivančič Kutin, Karmen Kenda Jež, Kišnga bi žejska rada. Pravljica za odrasle, zapisana leta 1872 na Čiginju. *Tolminski zbornik* 5, str. 217–226.
- Ivančič Kutin, Kenda Jež 2020b: Barbara Ivančič Kutin, Karmen Kenda Jež, Skazka dlja vzroslih zapisannaja v 1872 g. v s. Čiginj v Slovenii. *Živaja starina* 3 (107), str. 16–19.
- Ivančič Kutin 2022: Barbara Ivančič Kutin, *Bovške pripovedi na licu mesta. Vodnik in priročnik za spoznavanje lokalnega pripovednega izročila*. Bovec: Buška izba, Kulturno društvo Golobar.
- Jarnik 1814: Urban Jarnik, *Sber lepih ukov sa slovensko mladino is Nemskiga ino Latinskiga prestavljenih, is Staro-Slavenskiga ino Pemsikiga preravnanih, nikoterih pa novo sloshenih* od U. J. V Zelovzhu (Celovec).
- Jason 1988: Heda Jason, *Whom Does God Favour: The Wicked or the Righteous? The Reward-and-Punishment Fairy Tale*. (FF Communications 240). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Jenče 2006: Ljoba Jenče, *Sedi k meni, povem ti eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila*. Zbornik prvega simpozija pravljíčarjev, priročnik pripovedovanja pravljíc. Maribor: Mari-borska knjižnica.
- Jones 1990: Steven Swann Jones, *The New Comparative Method. Structural and Symbolic Analysis of the Allomotifs of »Snow White«*. (FF Communications 247). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Jurčič / Prijatelj 1919: *Josipa Jurčiča zbrani spisi* 1. Uredil Ivan Prijatelj. Ljubljana.
- Jurčič / Rupel 1961: Josip Jurčič, *Zbrano delo*, 1. knjiga. Uredništvo in opombe: Mirko Rupel. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jurčič 1978: Josip Jurčič, *Izbrani spisi*, 3. zv. Uredila: France Kidrič, Darko Dolinar. Ljubljana: SAZU.
- Karničar / Stanonik 1997: Andrej Karničar, *Jezerske štorije*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 16). Ljubljana: Kmečki glas.
- Kastelic, Primc / Stanonik 2001: Zlata Kastelic, Jože Primc, *Krvapivc: Vse sorte iz dežele Desetega brata, osrednje Suhe krajine, domovanja Turjaških, do Kočevskega*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 24). Ljubljana: Kmečki glas.
- Kavčič 1968: Vladimir Kavčič, *Začarani vrt. Slovenske narodne pravljice in pripovedke*. Celje: Mohorjeva družba.
- Kavčič 1969: Vladimir Kavčič, *The Golden Bird. Folk Tales From Slovenia*. Cleveland - New York: The World Publishing Company.
- Kelemina 1930: Jakob Kelemina, *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kenda 1896: Josip Kenda, *Narodne pripovedke v Soških planinah* III, Gorica: Goriška tiskarna.
- Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003: Nada Kerševan, Marija Krebelj, *Düša na bicikli: Folklorne pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice*. Uredila: Marija Stanonik: (Glasovi 27). Ljubljana: Kmečki glas.
- Kette 1990: Dragotin Kette, *Basni in pravljice*. Celje: Mohorjeva družba.

- Kleinmayr 1928: Ferdo Kleinmayr (psevdonom: Nande Vrbanjakov), *Iz starih časov. Zgodovinske povesti iz domačih krajev*. Trst.
- Kocbek 1926: Fran Kocbek, *Storije: narodne pripovedke in pravljice iz gornjegrajskega okraja*. Celje: Goričar & Leskovšek.
- Kocbek 1926a: Fran Kocbek, *Savinjske Alpe*. Celje: Goričar & Leskovšek.
- Kocbek / Šašelj 1934: Fran Kocbek, Ivan Šašelj, *Slovenski pregovori, reki in prilike*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kocjan, Hadalin / Stanonik 1993: Danila Kocjan, Jelka Hadalin, *Bejži zlodej, baba gre*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 6). Ljubljana: Kmečki glas.
- Köhler / Bolte 1898 ff.: Reinhold Köhler, *Kleinere Schriften* 1–3. Ed.: Johannes Bolte. Weimar - Berlin 1898, 1900.
- Köhler-Zulch, Shojaei Kawan 1991: Ines Köhler-Zulch, Christine Shojaei Kawan, *Schneewittchen hat viele Schwestern. Frauengestalten in europäischen Märchen*. Gütersloh.
- Komanova 1923: Manica Komanova, *Narodne pravljice in legende*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Kontler, Kompoljski 1923: Julij Kontler, Anton Hren (Kompoljski), *Narodne pravljice iz Prekmurja* I. Maribor: Učiteljski dom.
- Kontler, Kompoljski 1928: Julij Kontler, Anton Hren (Kompoljski), *Narodne pravljice iz Prekmurja* II. Maribor: Učiteljski dom.
- Kosi 1890a: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino I*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1890b: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino II*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1891: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino III*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1892: Anton Kosi, *Zabavna knjižnica za slovensko mladino II*. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1894: Anton Kosi, *Zlate jagode. Zbirka basnij za slovensko mladino in preprosto ljudstvo*. Ljubljana: Kleinmayr, Bamberg.
- Kosi 1896: Anton Kosi, *Zabavna knjižnica za slovensko mladino V*. Ljubljana: Samozaložba.
- Kosi 1897: Anton Kosi, *Sto narodnih legend*. Slovenski mladini in preprostemu ljudstvu v poduk in zabavo nabral in priredil Anton Kosi. Ljubljana: J. Giontini.
- Kotnik 1924: France Kotnik, *Storije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Mohorjeva knjižnica 3). Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- Kotnik 1957: France Kotnik, *Storije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Avtor dodatnega besedila Pavel Zablatnik). Celovec: Družba sv. Mohorja. (Ponatis Storije I. 1924).
- Kotnik 1958: France Kotnik, *Storije II. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Avtor dodatnega besedila Pavel Zablatnik). Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Krainz 1880: Johann Krainz, *Mythen und Sagen aus dem Steierischen Hochlande*. Bruck a. d. Mur: Carl Jilg.
- Krajcar 1984: Karel Krajcar, *Slovenske pravljice iz Porabja*. Budimpešta: Založba učbenikov.
- Krajczar 1990: Karel Krajczar, *Slovenske pravljice iz Porabja / Rába menti szlovén népmések*. Budimpešta: Demokratična zveza Južnih Slovanov - Murska Sobota: Pomurska založba.
- Krajczar / Stanonik 1996: Karel Krajczar, *Kraljevič pa Lejpa Vida. Slovenske pravljice in povedke iz Porabja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 13). Ljubljana: Kmečki glas.
- Krauß 1883: Friedrich S. Krauß, *Sagen und Märchen der Südslaven I*. Leipzig: Verlag Wilhelm Friedrich.
- Krauß 1884: Friedrich S. Krauß, *Sagen und Märchen der Südslaven II*. Leipzig: Verlag Wilhelm Friedrich.

- Krauβ 1885: Friedrich S. Krauβ, *Sitte und Brauch der Südslaven*. Wien: Alfred Hölder – K. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler.
- Krauβ 1890: Friedrich S. Krauβ, *Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven*. Münster i. W.: Aschendorffschen Buchhandlung.
- Krek 1885: Bogomil Krek, *Slovenske narodne pravljice in pripovedke*. Maribor: J. Leon.
- Križnik 1874: Gašpar Križnik (Podšavniški), *Slovenske pripovedke iz Motnika*, Celovec: Družba sv. Mohora.
- Križnik / Vukmir Podbrežnik, Kroje Telban 2020: Gašper Križnik, *Sveti Coprijan: Pravljice, povedke in drugo pripovedno izročilo iz Motnika in okolice*. Uredili: Breda Podbrežnik Vukmir in Monika Kroje Telban. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Krohn 1931: Kaarle Krohn, *Übersicht über einige Resultate der Märchenforschung*. (FF Communications 96). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Kroje 1995: Monika Kroje, *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kroje, Dapit 2006: Monika Kroje, Roberto Dapit, *Prek šibja, prek trnja, prek borov, prek dolov. Slovenske pripovedi o čarovnicah, čarovnikih in vračih*. Radovljica: Didakta.
- Kroje 2008: Monika Kroje, *Metamorfoze ljudskega pripovedništva na Gorenjskem. Traditiones 37/2*, str. 169–216.
- Kroje 2008a: Snow White in West and South Slavic Tradition. *Fabula* 49/3-4, str. 218–243.
- Kroje, Šmitek, Dapit 2010: Monika Kroje, Zmago Šmitek, Roberto Dapit, *A Treasury of Slovenian Folklore*. Radovljica: Didakta.
- Kroje, Dapit 2011: Monika Kroje, Roberto Dapit, *Živalska govorica: Slovenske basni in pripovedi o živalih*. Radovljica: Didakta.
- Kroje, Dapit 2014: Monika Kroje, Roberto Dapit, *Stoji, stoji tam beli grad. Slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih*. Radovljica: Didakta.
- Kroje Telban 2015: Monika Kroje Telban, *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic. Živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kroje Telban, Dapit, 2018: Monika Kroje Telban in Roberto Dapit, *Čudežne pravljice slovenskih pokrajin. Čarobni svet princev in vilincev*. Radovljica: Didakta.
- Kroje Telban 2018: Monika Kroje Telban, *Kralj Matjaž v slovenskem izročilu in kulturni dediščini Črne na Koroškem. V: Črna na Koroškem - Schwarzenbach*. Uredil: Tomaž Simec. Črna na Koroškem, str. 46–64.
- Kroje Telban 2020: Monika Kroje Telban, *Folktale type ATU 1030 The Crop Division and the challenges of the classification of folktales*. V: Mariá Inés Palleiro (ed.), *Argentinian and Slovenian Folk Narrative Archives / Archivos de Narrativa Folklórica Argentina y Eslovena*. Buenos Aires, str. 125–142.
- Kroje Telban 2021: Monika Kroje Telban, *Pripovedno izročilo. Razvoj in raziskovanje*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kühar 1910, 1911, 1913, 1914: Števan Kühar, *Narodno blago vogrskij Slovincov*. Spisao v prekmurskom narečju Števan Kühar, uredil Karel Štrekelj. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 7/1910: str. 107–128; 8/1911: str. 47–76; 10/1913: Priloga, str. 1–37; 11/1914: Priloga.
- Kühar / Novak 1988: Števan Kühar, *Ljudsko izročilo Prekmurja*. Izbral in uredil Vilko Novak. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Kuhn 1859: Adalbert Kuhn, *Sagen, Gebräuche und Märchen aus Westfalen und einigen andern, besonders den angrenzenden Gegenden Norddeutschlands* 1-2. Leipzig: Brockhaus.

- Kunaver 1991: Dušica Kunaver, *Slovenska dežela v pripovedki in podobi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kunčič 1940, 1944: Mirko Kunčič, *Triglavske pravljice I–III*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Kure / Stanonik 2004: Bogomira Kure, *Zgodbe ne moreš iz žakla zvrnit. Folklorne pripovedi iz Bele krajine*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 28). Ljubljana: Kmečki glas.
- Kuret 1954: Niko Kuret, *Šaljive zgodbe o Lemberžanih*. Maribor: Obzorja.
- Lanclos 1996: Donna M. Lanclos, A Case Study in Folktale Analysis: AT 514 »The Shift of Sex« in Hispanic Societies. *Pacific Coast Philology* 31/1, str. 68–87.
- Lazar 2010: Branka Lazar, *Dobrepoljska dolina stoji na jezeru. Dobrepoljske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Lešnik 1925: Elza Lešnik, »Šumi, šumi Drava ... <: črtice iz mariborske zgodovine, pravljice in pripovedke iz mariborske okolice in od drugod. Maribor: Tiskarna sv. Cirila.
- Levin 1966: Isidor Levin, Etana. Die keilschriftlichen Belege einer Erzählung. Zur Frühgeschichte von AaTh 537. *Fabula* 8, str. 1–63.
- Levstik 1931: Fran Levstik, *Zbrano delo* 3. Uredil: Anton Slodnjak. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Levstik 1954: Fran Levstik, *Zbrano delo* 4. Uredil: Anton Slodnjak. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Liljeblad 1927: Sven Liljeblad, *Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern*. Lund.
- Lindow 1993: John Lindow, Transforming the Monster: Notes on Bengt Holbek's Interpretation of King Lindorm. V: Michael Chesnutt (ur.), *Telling Reality. Folklore Studies in Memory of Bengt Holbek*. (Copenhagen Folklore Studies 1). Copenhagen - Turku: NIF Publications, str. 59–73.
- Littmann 1921–1928: Enno Littmann, *Die Erzählungen aus den Tausendundein Nächten* 1–6. Leipzig.
- Ljubič 1944: Tone Ljubič, *Ljudske pripovedke iz Dobropolj*. (Mrkunova Narodopisna knjižnica 3). Ljubljana.
- Ljubič 2017: Tone Ljubič, *Narodopisna knjižnica, 3. in 4. zvezek: Ljudske pripovedke iz Dobropolj, Ljudska umetnost v Dobropoljah*. Grosuplje: Mestna knjižnica.
- Logar 1975: Tine Logar, *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lovrenčič 1921: Joža Lovrenčič, *Gorske pravljice*. Gorica.
- Lovrenčič 1931: Joža Lovrenčič, *Tiho življenje*. Risbe in oprema Božidarja Jakca. Ljubljana: Mladinska matica.
- Lüthi 1960: Max Lüthi, Die Herkunft des Grimmschen Rapunzelmärchens (AaTh 310). *Fabula* 3, str. 95–118.
- Lüthi 1969: Max Lüthi, *So leben sie noch heute. Betrachtungen zum Volksmärchen*. Göttingen.
- Lüthi 1971: Max Lüthi, Rumpelstilzchen. Thematik, Struktur und Stiltendenzen innerhalb eines Märchens. *Antaios* 12, str. 419–436.
- Lüthi 1980: Max Lüthi, Der Aschenputtel-Zyklus. V: *Vom Menschenbild im Märchen*. Eds.: J. Janning, H. Gehrts, H. Ossowski. Kassel, str. 39–58.
- Lüthi 2011: Max Lüthi (1947): *Evropska pravljica. Forma in narava*. Ljubljana: Sophia.
- Mailly 1916: Anton v. Mailly, *Mythen, Sagen, Märchen vom alten Grenzland am Isonzo*. München: Hugo Schmidt Verlag.
- Mailly 1922: Anton v. Mailly, *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen*. Gesammelt und mit Unterstützung von Johannes Bolte herausgegeben von Anton v. Mailly. Leipzig: Dieterich.

- Mailly / Matičetov 1989: Anton von Mailly, *Leggende del Friuli e delle Alpi Giulie*. Edizione critica a cura di Milko Matičetov. Gorizia: Editrice Goriziana (3. izd.).
- Majar 1888: Valentin Majar (Hrizogon), *Pravljice* (Folktales). Ljubljana: A. Turk. (Ponatisi: 1910, 1916, 1918, 1921).
- Makarovič 1995: Marija Makarovič, Franc Bergant, »Jefar« in njegove pravljice (Gradivo za proučevanje slovstvene folklore). *Traditiones* 24, str. 407–419.
- Makarovič, Rogelj Škafar 2000: Gorazd Makarovič, Bojana Rogelj Škafar, *Poslikane panjske končnice. Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Marzolph, Van Leeuwen 2004: Ulrich Marzolph, Richard Van Leeuwen, *The Arabian Nights Encyclopedia* 1, 2. Santa Barbara - Denver - Oxford: ABC-CLIO.
- Matičetov 1946: Milko Matičetov, Iz žive govornice Beneških Slovencev. V: Josip Birsa in Andrej Budal (ur.), *Trinkov zbornik*. Trst, str. 99–108.
- Matičetov 1948: Milko Matičetov, Josip Jurčič, Regina Kramaro in nosilci folklore. *Razgledi* 3/10. Trst, str. 449–457.
- Matičetov 1950: Milko Matičetov, Naša živa beseda (Odlomki iz ljudskega pesništva). *Beneška Slovenija*. Uredila: D. Feigel in V. Nanut. Gorica: Knjigarna »G. Carducci«.
- Matičetov 1950a: Milko Matičetov, Naši problemi: Utrinki iz ljudskega pesništva. *Novi svet* 5, str. 263–270, 379–384.
- Matičetov 1952a: Milko Matičetov, Naši problemi: Utrinki iz ljudskega pesništva. *Novi svet* 7, str. 186–192, 378–384, 474–477.
- Matičetov 1952b: Milko Matičetov, Živa slovenska pravljica (prispevki za antologijo). *Novi svet* 7, str. 542–553.
- Matičetov 1953: Milko Matičetov, Deklica menih. Pripovedna pesem iz Južne Dalmacije. V: *Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu 1901–1951*. Beograd: Etnografski muzej, str. 292–299.
- Matičetov 1956: Milko Matičetov, Ljudska proza. *Zgodovina slovenskega slovstva* I. Uredil: Lino Legiša. Ljubljana: Slovenska matica, str. 119–138.
- Matičetov 1956a: Milko Matičetov, »Brat in ljubi« (Aarne-Thompson nr. 315 + 300). Povedala Marinčič in Jurčič. *Zbornik Primorske založbe Lipa*. Koper 1956, str. 35–62.
- Matičetov 1958a: Milko Matičetov, Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva in novih raziskavanj. *Razprave / Dissertationes* 4. Ljubljana: SAZU, str. 65–156.
- Matičetov 1958b: Milko Matičetov, Der verbrante und wiedergeborene Mensch. *Fabula* 2, str. 94–109.
- Matičetov 1961: Milko Matičetov, *Sežgani in prerojeni človek*. Dela SAZU, II. razred 15. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Matičetov 1964: Milko Matičetov, Sulla metempsicosi in Europa nella narrativa e nelle credenze popolari odierne. *Acts du VI. Congres International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques* II/2. Paris, str. 65–71.
- Matičetov 1965: Milko Matičetov, Peto Abano. Raconto resiano del tipo ATh 756 B. *Schweizerische Arhiv für Volkskunde* 61/1-2. Basel, str. 32–59.
- Matičetov 1966: Milko Matičetov, Pri treh Boganjčarjih, ki znajo »lagati«. *Slovenski etnograf* 18-19, str. 81–114.
- Matičetov 1966a: Milko Matičetov, Sui mascheramenti nelle narrativa popolare. *Alpes Orientales* 4. Firenze, str. 91–94.
- Matičetov 1968: Milko Matičetov, Pravljica o smrti ob Nadiži in pod Kaninom. *Trinkov koledar* 1968, str. III–137.

- Matičeto 1973: Milko Matičeto, Godovčičaci. Zur Deutung slowenischer Varianten vom Typ 480. *Dona Ethnologica. Beiträge zur vergleichenden Volkskunde. Leopold Kretzenbacher zum 60. Geburtstag*. Uredila: Helge Gerndt in Georg R. Schroubek. München: Oldenbourg, str. 309–320.
- Matičeto 1977: Milko Matičeto, Čas. Un essere mitico dalla Val Resia. *Ethnologia Slavica* VII, Bratislava, str. 221–226.
- Matičeto, Štefan 2010: Milko Matičeto, Anja Štefan, Anton Dremelj - Resnik. (Slovenski pravljicarji 1). Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Matičeto, Dapit 2014: Milko Matičeto, Roberto Dapit, *Fiabe resiane / Rezijanske pravljice / Pravice po rozajanskin*. Ljubljana: Založba ZRC (knjižica z zgoščenko).
- Matičeto / Kozar Mukič, Mukič, Kropelj Telban 2017: *Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju. Pravljice in povedke z zvočnih posnetkov Milka Matičetovega*. Uredili: Marija Kozar Mukič, Dušan Mukič, Monika Kropelj Telban. (Slovenski pravljicarji 2). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Matičeto / Ivančič Kutin, Mrvič, Kropelj Telban 2022: Milko Matičeto, *Folklorno gradivo iz Tera – 1940: Terenski zapisi Milka Matičetovega*. Uredili: Barbara Ivančič Kutin, Rok Mrvič, Monika Kropelj Telban. (Slovenski pravljicarji 3). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Medved 1910: Anton Medved, *Slovenske legende*. Celovec: DSM.
- Medvešek / Stanonik 1990: Pavel Medvešek, *Na rdečem oblaku vinograd rase: Pravce n štorje od Matajurja do Korade*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 3). Ljubljana: Kmečki glas.
- Megas 1971: Georgios A. Megas, *Das Märchen von Amor und Psyche in der griechischen Volksüberlieferung (Aarne-Thompson 425, 428 & 432)*. Athen.
- Mencej 2012: Mirjam Mencej, Spaces of Passage into Supernatural Time, *Tautosakos darbai / Folklore Studies* 44, 2012, str. 30–48.
- Merku 1972: Pavle Merku, Nekaj legend iz Karnajske in Nadiške doline. *Traditiones* 1, str. 187–194.
- Merku 1973: Pavle Merku, Tarčmunske legende in povedke. *Traditiones* 2, 211–216.
- Merku 1976: Pavle Merku, *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji: zbrano v letih 1965–1974*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Meško 1922: Fran Ksaver Meško, *Volk spokornik in druge povesti za mladino*. Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- Milčinski 1911: Fran Milčinski, *Pravljice*. Ljubljana: Schwentner. (Ponatis 1921).
- Milčinski 1917: Fran Milčinski, *Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Milčinski 1920: Fran Milčinski, *Süha roba*. Ljubljana: Založba umetniške propagande.
- Möderndorfer 1924: Vinko Möderndorfer, *Narodne pripovedke iz Mežiške doline*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Möderndorfer 1934: Vinko Möderndorfer, *Narodno blago koroških Slovencev*. Maribor: Narodopisna knjižnica Zgodovinskega društva Maribor.
- Möderndorfer 1937: Vinko Möderndorfer, *Koroške narodne pripovedke I*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Möderndorfer 1946: Vinko Möderndorfer, *Koroške narodne pripovedke II*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Möderndorfer 1957: Vinko Möderndorfer, *Koroške pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Möderndorfer, Šašel 1972: Vinko Möderndorfer in Josip Šašel, *Koroške pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Möderndorfer 2002: Vinko Möderndorfer, Mojca Pokrajculja ali demitizirani mit o delu in pridnosti. *Otrok in knjiga* 54, str. 95–99.

- Mohar 1985: Rudolf Mohar, *Srebrni zvon, pripovedke iz Loškega potoka in okolice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Morato / Stanonik 2002: Nada Morato s sodelovanjem Špele Pahor, *Mrak eno jutrnja. Štorje iz Slovenske Istre*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 25). Ljubljana: Kmečki glas.
- Mudrak 1961: Edmund Mudrak, Herr und Herrin der Tiere. *Fabula* 4, 163–173.
- Nagy 1979: Joseph Falaky Nagy, Rites de Passage in »The Juniper Tree«. *Southern Folklore Quarterly* 43, str. 253–265.
- Nedeljko 1884: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino I*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1887: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino II*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1889: Fran Nedeljko (Dominicus), *Pravljice in pripovedke za mladino*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko (Sekolov) 1889: Fran Nedeljko (pseudonim: Prostoslav S. Sekolov), *Narodne pripovedke in pravljice*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1894: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke I*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1902: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke II*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1904: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino III*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1908: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino IV*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Neugaard 1993: Edward J. Neugaard, *Motif-Index of Medieval Catalan Folktales*. Binghamton, New York: Mrts.
- Neuman 1954: Dov Neuman, *Motif-Index of Talmudic-Midrashic Literature*. Diss. Bloomington: Indiana University.
- Noia Campos 2021: María Camiño Noia Campos, *Catalogue of Galician Folktales*. (FF Communications 322). Helsinki: The Kalevala Society 2021.
- Novotny 2001: Jamie R. Novotny, *The Standard Babylonian Etana Epic*. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Obuti maček 2018: Jacob in Wilhelm Grimm, *Obuti maček*. Ilustriral: Zvonko Čoh, prevedla: Polonca Kovač. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Orožen 1936: Janko Orožen, *Gradovi in graščine v narodnem izročilu I: Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi*. Celje: Samozaložba.
- Oriol & Pujol 2008: Carme Oriol and Josep M. Pujol, *Index of Catalan Folktales*. (FF Communications 294). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica 2008.
- Ožbolt / Stanonik 2004: Milena Ožbolt, *Andrejeva stopinja: Folklorne pripovedi iz Loške doline, Blok, Loškega Potoka in okolice Cerknškega jezera ter Babnega polja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 29). Ljubljana: Kmečki glas.
- Pajek 1884: Josip Pajek, *Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev*. Ljubljana: MS.
- Palleiro 2000: Maria Palleiro, Death in the Ballroom. Orality and Hipertexts in Argentinian Folk Narrative. *Fabula* 41, str. 257–268.
- Palko Dolinec, Pavle Rožnik gl. Gal, Palko.
- Pan 2013: Maja Pan, Introduction to the Analysis of Gender in the ATU 514 Fairy Tale Type on Examples of the Balkans. *Studia mythologica Slavica* 16, str. 165–186.
- Pavlovič 2015: Cecilija Pavlovič (zbrala in uredila), *Ščivon in druge zgodbe*. Dolnja Košana: Osnovna šola Košana.

- Pegan / Černigoj 2007: Anton Pegan, *Indija Komandija. Prozna ljudska besedila z Vipavskega, Goriškega, s Krasa in Tolminskega*. Uredil: Franc Černigoj. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Penec, Toplišček / Stanonik 2009: Vesna Penec, Lidija Toplišček, *Petrina in striček: Folklorne pripovedi iz okolice Celja in Laškega*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 36). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Persic / Matičetov 1951: Niko Persic, Milko Matičetov, Dve pravljici iz Črneje. Zapisal Niko Persic. *Slovenski etnograf* 3-4 (1951), str. 354–357.
- Peršolja 2000: Jasna Majda Peršolja, *Rodiške pravce in zgodbe*. Ljubljana: Založba Mladika. (Ponatis: Hrpelje: Občina Hrpelje - Kozina 2020).
- Petričig 2001: Paolo Petričig (psevdonim Muta Povasnica), *Pravce iz Benečije*. Trst: Revija Galeb in Zadruga Novi Matajur.
- Petzoldt 1968: Leander Petzoldt, *Der Tote als Gast*. (FF Communications 200). Helsinki: Academia scientiarum Fennica.
- Petzoldt 1969: Leander Petzoldt, AT 470. Friends in Life and Death. Zur Psychologie und Geschichte einer Wundererzählung. *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 19, str. 101–161.
- Piko / Stanonik 1996: Martina Piko, *Iz semena pa bo lipa zrasla. Pravlice, storije in basmi s Koroške*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 14). Ljubljana: Kmečki glas.
- Pivko 1910: Ljudevit Pivko (Janko Osojnik), *Šaljivec iz Podravja*. Ljubljana: Samozaložba.
- Planinski gl. Pukmajster, Janko
- Podbrežnik Vukmir, Šinkovec Rajh, Štorman 1999: Breda Podbrežnik Vukmir, Maja Šinkovec Rajh, Andreja Štorman, *Veronika z Malega gradu: ljudsko izročilo s Kamniškega*. Kamnik: Matična knjižnica Kamnik.
- Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009: Breda Podbrežnik Vukmir, Irena Kotnik, *Čuden prečudež: Folklorne in druge pripovedi iz Kamnika in okolice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 37). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Potrata 1998: Majda Potrata, Dajnkove posvetne pesmi. V: *Dajnkov zbornik*. Maribor: Slavistično društvo Maribor, str. 297–306.
- Primc / Stanonik 1997: Jože Primc, *Okamneli mož in druge zgodbe iz Zgornje Kolpske doline*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 15). Ljubljana: Kmečki glas.
- Propp 1939: Vladimir Jakovljevič Propp, Ritual'nyi smech v fol'klore. *Učenyje zapiski Leningrad-skogo gosudarstvenogo universiteta* 46/3, str. 151–175.
- Pugelj / Stanonik 2012: Sabina Pugelj, *Vile bile. Dolina Reke od Ilirske Bistrice do Zabič in Hrušice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 41). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Pukmajster 1891: Janko Pukmajster (J. P. Planinski), *Zbirka narodnih pripovedk za mladino I*. Ljubljana: J. Giontini.
- Pukmajster 1892: Janko Pukmajster (J. P. Planinski), *Zbirka narodnih pripovedk za mladino II*. Ljubljana: J. Giontini.
- Ranke 1934: Kurt Ranke, *Die zwei Brüder*. (FF Communications 114). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Radešček 1983: Rado Radešček, *Slovenske legende 1*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Radešček 1996: Rado Radešček, *Slovenske legende 2*. Idrija: Založba Bogataj.
- Rappold 1887: J. (Jakob) Rappold, *Sagen aus Kärnten*. Augsburg - Leipzig: Amthor.
- Ravbar Morato / Stanonik 2007: Nada Ravbar Morato, *Kruh in ribe: Od Bržanije prek Trsta do Soče*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 32). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Ravnika - Poženčan / Stanonik 2005: *Poženčanove pravljice*. Zapisal Matevž Ravnika; zbrala, uredila, spremno besedo in opombe napisala Marija Stanonik. Radovljica: Didakta.

- Rdeča kapica 1999: Jakob in Wilhelm Grimm, *Rdeča kapica*. Naslikala: Marija Lucija Stupica. Ljubljana: Prešernova družba.
- Recel in Poljanec 1908: I. Recel in Ljudevit Pivko (pseudonim: Pavel Poljanec), *Pavluša*. *Zbirka slovenskih narodnih pripovedk*. Na Ptujskem polju zapisala I. Recel in Pavel Poljanec. Ljubljana: D. Hribar.
- Repanšek / Stanonik 1995: Marta Repanšek, *Bajže s Koroške*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 10). Ljubljana: Kmečki glas.
- Rešek / Stanonik 1995: Dušan Rešek, *Brezglavjeki: Zgodbe iz Prekmurja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 9). Ljubljana: Kmečki glas.
- Ribičič, Winkler 1957: Josip Ribičič in Venceslav Winkler, *Druga čitanka*. Ljubljana.
- Roberts 1958: Warren E. Roberts, *The Tale of the Kind and the Unkind Girls. AaTh 480 and Related Tales*. Berlin.
- Röhrich 1962, 1967: Lutz Röhrich, *Erzählungen des späten Mittelalters und ihr Weiterleben in Literatur und Volksdichtung bis zur Gegenwart* I, II. Bern - München.
- Röhrich 1972: Lutz Röhrich, Rumpelstilzchen. Von Methodenpluralismus in der Erzählforschung. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 68/69 (1972/73), str. 567–596.
- Röhrich 1976: Lutz Röhrich, *Sage und Märchen. Erzählforschung heute*. Freiburg.
- Röhrich 2001: Lutz Röhrich, *Märchen und Wirklichkeit*. Baltmannsweiler (1. izdaja 1956).
- Rölleke 1984: Hans Rölleke, Die Stellung der Dornröschenmärchens zum Mythos und zur Heldensage. V: *Antiker Mythos in unseren Märchen*. Uredil: Wolfdietrich Siegmund. Kassel, str. 125–137.
- Rooth 1951: Anna Brigitta Rooth, *The Cinderella Cycle*. Lund.
- Rösch 1928: Erich Rösch, *Der getreue Johannes. Eine vergleichende Märchenstudie*. (FF Communications 77). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Röth 1998: Diether Röth, *Kleines Typenverzeichnis der europäischen Zauber- und Novellenmärchen*. Baltmannsweiler.
- Rubow 1984: M. Rubow, Ein Essai d'interpretation du conte-type AaTh 303. *Fabula* 25, str. 18–34.
- Rudež, Rudež, Zima / Popit 2010: Anton Rudež, Jožef Rudež, Janez Zima, *Od volkodlaka do Klepca: Vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov*. Iz starih rokopisov in objav izpred leta 1839 zdaj prvič prevedel ter razlagal Ilja Popit. Radovljica: Didakta.
- Ruelland 1973: Suzanne Ruelland, *La Fille sans mains. Analyse de dix-neuf versions africaines du conte type 706*. Paris.
- Ruf 1995: Theodor Ruf, *Die Schöne aus dem Glassarg. Schnewittchens märchenhaftes und wirkliches Leben*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Rumpf 1989: Marianne Rumpf, *Rotkäppchen*. Bern: Peter Lang.
- Samec / Stanonik 2014: Marija Samec, *So z vilicami pisali. Folklorne pripovedi iz občine Grosuplje in okolice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 44). Ljubljana: Založba ZRC.
- Sandrin 2010: Giulia Sandrin, *Storie e filastrocche senza confini nelle parlate delle terre del Carso e dell'Isonzo*. Monfalcone: Consorzio Culturale del Monfalconese.
- Sann 1952: Hans von der Sann, *Sagen aus der grünen Mark*. Graz: Leykam Verlag (4. izdaja).
- Schenda 1995: Rudolf Schenda, *Das ABC der Tiere Märchen, Mythen und Geschichten*. München: Verlag C. H. Beck.
- Scherf 1982: Walter Scherf, *Lexikon der Zaubermärchen*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Scherf 1995: Walter Scherf, *Das Märchenlexikon* 1–2. München: C. H. Beck.

- Schlosser 1912: Paul Schlosser, *Sagenkreis der Poßtela*. Maribor: Museumverein.
- Schlosser 1956: Paul Schlosser, *Bachern-Sagen. Volksüberlieferungen aus der alten Untersteiermark*. Wien: Verlag des Österreichischen Museums für Volkskunde.
- Schlosser / Trifunovič 2015: Paul Schlosser, *Schlosserjeve Pohorske pripovedke*. Prevedla Maja Trifunovič. Maribor: Zavod Gremo na Pohorje.
- Schmid 1835: Christoph von Schmid, *Kratkozhasne pravlice otrokam v podvuzhenje*. Iz Némshkiga poslovenili mladi duhovni v 'Zelovshki duhovshnizi. V Zelóvzi: Janes Leon.
- Schwarzbaum 1968: Haim Schwarzbaum, *Studies in Jewish and World Folklore*. Berlin: De Gruyter.
- Schweickert 1924: H. Schweickert, *Der Märchentypus vom Marienkind*. Heidelberg.
- Sekolov gl. Nedeljko (Sekolov) 1889.
- Senekovič / Stanonik 2011: *Janezkove pravljice. Pravljice za odrasle*. Zapisal: Franc Senekovič, ok. 1898. Uredila: Marija Stanonik. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.
- Shojaei Kawan 2002: Christine Shojaei Kawan, La Morphologie de Propp à l'épreuve de conte des Trois Oranges. A. Petitat (Ed.), *Contes. L'universel et le singulier*. Lausanne, str. 69–89.
- Slomšek 1855: Anton Martin Slomšek, *Veliko berilo in pogovorilo za vajo učencov drugega odreda*. V Beču.
- Slomšek 1878: *Ant. Mart. Slomšeka zbrani spisi II: Basni, prilike in povesti*. (Zbral in uredil Mih. Lendovšek). Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Slomšek 1896: *Antona Martina Slomška Spisi, zbrani za mladino III: Basni, prilike in povesti*. (Odbral in priredil Janez Koprivnik). Gorica: Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Slomšek 1924: Anton Martin Slomšek, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flere, z risbami okrasil Maksim Gaspari. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Slomšek / Smolej 1983: Anton Martin Slomšek, *Črni maček in druge zgodbe*. Izbral in uredil Viktor Smolej. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slomšek / Cvetko 1999: Igor Cvetko, *Anton M. Slomšek – basni in zgodbe*. Celje: Mohorjeva družba.
- Smole / Stanonik 2019: Vera Smole, *Naruobe prav. Folklorne in spominske pripovedi iz šentruperske fare na Dolenjskem*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 52). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Sorlin 1993: Evelyne Sorlin, La verte jeunesse et la vieillesse mélancolique dans les contes AaTh 550 et 551. *Acta Ethnographica* 38, str. 227–269.
- Stanonik 1995: Marija Stanonik, *V deveti deželi. Sto slovenskih pravljic iz naših dni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stanonik 1999: Marija Stanonik, »Slovenijo je Bog nazadnje ustvaril«: *slovenske folklorne pripovedi iz preteklosti in sodobnosti* / "God Created Slovenia the Last": *Past and Contemporary Slovenian Folk Tales*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.
- Stanonik 2003: *Slovenske povedke iz 20. stoletja*. Izbrala, uredila in spremno besedo napisala Marija Stanonik. Celje: Mohorjeva družba.
- Stanonik 2005: *Nekoč je bilo jezero*. Zbrala, uredila, spremno besedo in opombe napisala Marija Stanonik. (Zbirka Loški razgledi 10). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka.
- Stegnar 1910: Feliks Stegnar, *Šopek lepih pravljic*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Stele / Podbrežnik Vukmir, Stanonik, Učakar 2013: France Stele, *Zlati hrib: Pravljice in povedke iz Tunjic in okolice*. Uredile: Breda Podbrežnik Vukmir, Marija Stanonik, Ivanka Učakar. Kamnik: Matična knjižnica Kamnik.
- Stres, Medvešček idr. / Stanonik 2008: Peter Stres, Pavel Medvešček, Viljena Devetak, Janez Dolenc, Danila Zuljan Kumar, *Zlata koza pod razvalinami: Vjedence in druge folklorne pripovedi iz Brd in okolice Gorice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 35). Celje: Celjska Mohorjeva družba.

- Strohal 1885: Rudolf Strohal, *Hrvatskih narodnih pripovedaka knjiga I*. Rijeka.
- Svetokriški 1691/1991: *Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega*. Izbral in uredil Mirko Rupel. Nova izdaja z uvodno besedo Matjaža Kmecla. Koper: Lipa.
- Swahn 1955: Jan-Öjvind Swahn, *The Tale of Cupid and Psyche* (Aarne-Thompson 425 & 428). Lund: C.W.K. Gleerup.
- Sydow 1909: Carl Wilhelm von Sydow, *Två spinnsagor*. Lund.
- Sydow 1930: Carl Wilhelm von Sydow, *Den fornegyptiska sagan om de två bröderna*. Lund.
- Šajnovič 2005: Rajko Šajnovič, *Romske pravljice / Romane vištorje*. Novo mesto: Založba GOGA.
- Šašel / Ramovš 1936: Josip Šašel in Fran Ramovš, *Narodno blago iz Roža*. Arhiv za zgodovino in narodopisje II. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- Šašelj 1906: Ivan Šašelj, *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada I*. Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo.
- Šašelj 1909: Ivan Šašelj, *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada II*. Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo.
- Šmitek 2000: Zmago Šmitek, *Od kod je ta naš svet: Slovenske pripovedi o poreklu sveta*. Radovljica: Didakta.
- Šmitek 2005: Zmago Šmitek, *Moč ti je dana. Slovenske pripovedi o junakih in zgodovinskih osebnostih*. (Zbirka: Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Štefan 1994: Anja Štefan, *Slovensko ljudsko pripovedništvo iz etnografske zapuščine Matije Valjavca*. (Diplomska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Štefan 1999: Anja Štefan, *Folklorno pripovedovanje kot prepletanje izročila in osebne ustvarjalnosti*. (Magistrska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Štefan 2011: Anja Štefan, *Za devetimi gorami: Slovenske ljudske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan 2019: Anja Štefan, *Tristo zajcev. Najlepše slovenske ljudske pravljice iz zapuščine Milka Matičetovega*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štok - Vojska 2005: Nelda Štok - Vojska, *Istrske štorjice*. Koper: Libris.
- Štrukelj 1976: Pavla Štrukelj, Huzar. (Pravljico je povedal Rom Štefan Horvat iz Pušče). *Slovenski etnograf* 29, str. 101–103.
- Tatar 1990: Maria Tatar, *Von Blaubärten und Rotkäppchen. Grimms grimmige Märchen*. Salzburg - Wien: Residenz-Verlag.
- Tegethoff 1922: Ernst Tegethoff, *Studien zum Märchentypus von Amor und Psyche*. Bonn - Leipzig.
- Thompson 1951: Stith Thompson, *The Folktale*. New York: Dryden.
- Thompson 1955–58: Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Mediæval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends* 1-6. Revised and Enlarged Edition. Bloomington: Indiana University Press.
- Thompson 1980: Stith Thompson, *The Three Doctors* (Aarne-Thompson 660). Sources of North American Versions. *Appalachian Notes* 8.
- Tomasetig 1981: Ada Tomasetig, *Pravce mojga tata an moje mame*. San Pietro al Natisone - Trieste: Založništvo tržaškega tiska.
- Tomasetig 2010: Ada Tomasetig, *Od Idrije do Nadiže / Dal Iudrio al Natisone / Benečija – Slavia Friulana*. (Miti, Fiabe e Leggende del Friuli storico 12). Udine: Chiandetti.
- Tomažič 1942: Jože Tomažič, *Pohorske pravljice*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.

- Tomažič 1943: Jože Tomažič, *Pohorske bajke*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomažič 1944: Jože Tomažič, *Pohorske legende*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomkowiak, Marzolph 1996: I. Tomkowiak, U. Marzolph, *Grimms Märchen International. Zehn der bekanntesten Grimmschen Märchen und ihre europäische und außereuropäische Verwandten* 1-2. Paderborn: F. Schöningh.
- Tomšič / Stanonik 1989: Marjan Tomšič, *Noč je moja, dan je tvoj. Istrske štorije*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 2). Ljubljana: Kmečki glas.
- Tomšič 1993: Marjan Tomšič, *Glavo dol, uha gor*. Ljubljana: Založba Mihelač.
- Trdina 1904: Janez Trdina, *Zbrani spisi 2: Verske bajke, stare in nove*. Ljubljana: Schwentner, str. 1-63.
- Trdina 1952: Janez Trdina, *Zbrano delo 4: Pripovedke, basni in bajke, članki, kritike in razprave*. Ured.: Janez Logar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Trdina 1955: Janez Trdina, *Rože in trnje*. Uredil: Janez Logar. Novo mesto: Okrajni odbor ljudske prosvete.
- Trinko / Breclj 1980: Ivan Trinko, *Beneška Slovenija. Hajdimo v Režijo*. Besedilo pripravil in spremni tekst napisal ter bibliografijo sestavil Marijan Breclj. Celje: Mohorjeva družba.
- Tschinkel 1911: Wilhelm Tschinkel, Volkstümliche Erzählungen aus Gottschee, *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* XVII, str. 81-82.
- Tschinkel 1931: Wilhelm Tschinkel, *Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen*. (V samozaložbi).
- Tschinkel / Florjančič, Stanonik 2004: Wilhelm Tschinkel, *Kočevarska folklor v šegah, navadah, pravljičah, povedkah, legendah in drugih folklornih izročilih / Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen*. Uredila/Redaktion: Alojzij Pavel Florjančič in Marija Stanonik. Ljubljana: Založba ZRC.
- Tubach 1969: Frederich C. Tubach, *Index Exemplorum. A Handbuch of Medieval Religions Tales*. (FF Communications 204). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Turnšek 1952: Metod Turnšek, *Od morja do Triglava. Narodopisni zapiski iz slovenskega obrobja* I. *Od Istre preko Tržaškega in Goriškega do Benečije*. Trst: Tržaški tisk.
- Turnšek 1954: Metod Turnšek, *Od morja do Triglava. Narodopisni zapiski iz slovenskega obrobja* II. *Od idrijskih, nediških in tarčinskih Slovencev do Režijanov*. Trst: Zgodovinsko-narodopisni inštitut.
- Tušek / Dolenc 1986: Ivan Tušek, *Pripovedke z Martinj Vrha*. Uredil: Janez Dolenc. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis iz Novic in Slovenskega glasnika v letih 1856-9).
- Unuk 2002: Jana Unuk, *Slovenske pravljice*. Spremnno besedo napisal Niko Grafenauer. Ljubljana: Nova revija. (Druga izdaja 2008).
- Uther 1981: Hans-Jörg Uther, *Behinderte in populären Erzählungen. Studien zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Berlin, New York: De Gruyter.
- Uther 1987: Hans-Jörg Uther, *Zur Bedeutung und Funktion dienstbarer Geister in Märchen und Sage. Fabula* 28, str. 227-244.
- Uther 1988: Hans-Jörg Uther, *Der Frauenmörder Blaubart und seine Artverwandten. Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 84, str. 35-54.
- Uther 1990: Hans-Jörg Uther, *Märchen vor Grimm*. München: Eugen Dietrichs Verlag.
- Uther 1991: Hans-Jörg Uther, *Der gestiefelte Kater. Ein Buchmärchen im Spiegel seiner Illustrationen. Contes & Marveilles* 5, str. 321-371.
- Uther 2004: Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson* I-III. (FF Communications 284-286). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

- Uther 2011: Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I–III*. (FF Communications 284–286). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Uther 2013: Hans-Jörg Uther, *Handbuch zu den »Kinder- und Hausmärchen« der Brüder Grimm. Entstehung – Wirkung – Interpretation*. Berlin - Boston.
- Uther 2015: Hans-Jörg Uther, *Deutscher Märchenkatalog. Ein Typenverzeichnis*. Münster - New York: Waxmann.
- Uther 2024: Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I–III* (FF Communications 284–286). Helsinki: The Kalevala Society Foundation. (Revised and Supplemented Edition).
- Vakaj 1885: Alojzij Vakaj, *Kratkočasne pravljice in povesti I. (Ljudska knjižnica 1)*. Maribor.
- Vakaj 1886: Alojzij Vakaj, *Kratkočasne pravljice in povesti II. (Ljudska knjižnica 2)*. Maribor.
- Valjavec 1857: Valjavec Matija - Kračmanov, *Še nekaj o rojenicah. Novice 15/46*, str. 182.
- Valjavec 1858: Matija Valjavec, *Narodne Pripovedke skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec. Varaždin: Samozaložba*.
- Valjavec 1865: Valjavec Matija - Kračmanov, *O rodjenicah ili sudjenicah. Književnik*. Zagreb, str. 52–61.
- Valjavec 1875: Matija Valjavec, *Narodne pripovjesti iz susjedne Varaždinu Štajerske kao primjer prostonar. govora i prinos za poznavanje dijalekta. Izvjestje kr. realne gimnazije i male gradske realke u Varaždinu koncem školske godine 1874/5*. Zagreb: Narodne novine, str. 3–46.
- Valjavec 1890: Matija Valjavec, *Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici skupio Matija Kračmanov Valjavec*. Drugo izdanje u Zagrebu: Knjižara Dioničke tiskare.
- Valjavec 1922: Matija Valjavec, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flerè. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Valjavec / Smolej 1980: Matija Valjavec, *Izbrana mladinska besedila*. Izbor, spremna beseda in opombe Viktor Smolej. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Valjavec / Popit 2002: *Kračmanove pravljice I*. Uredil Ilja Popit, zbral Matija Valjavec - Kračmanov. Radovljica: Didakta.
- Valjavec / Popit 2007: *Kračmanove pravljice II*. Uredil Ilja Popit, zbral Matija Valjavec - Kračmanov. Radovljica: Didakta.
- Valvasor 1689: Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre des Herzoghtums Krain I–IV*. Laibach - Nürnberg.
- Vašte 1921: Ilka Vašte, *Pravljice*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Verdinek / Stanonik 2002: Bojana Verdinek, *Lesene cikle: Folklorne pripovedi iz Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 26). Ljubljana: Kmečki glas.
- Vernaleken 1938: Theodor Vernaleken, *Alpensagen*. Salzburg - Leipzig: Verlag Anton Pustet.
- Vitry / Crane 1890: Thomas Frederick Crane, *The Exempla or Illustrative Stories from the Sermones Vulgares of Jacques de Vitry*. London.
- Vodnik 1869: Valentin Vodnik, *Pesni*. Uredil France Levstik. Ljubljana: Matica slovenska.
- Vodnik / Grafenauer, Šolar 1935: Valentin Vodnik, *Izbrano delo*. Priredil Ivan Grafenauer, uredil Jakob Šolar. (Cvetje iz domačih in tujih logov 5). Celje: Družba sv. Mohorja.
- Vogelnikova 1940: Marija Vogelnikova, *Mojca Pokrajculja. Koroška ljudska pravljica*. Ilustrirala in opremila Marija Vogelnikova. Ljubljana: Založba Murenček.
- Volčič / Fikfak 1988: *Jakov Volčič in njegovo delo: Zbornik prispevkov in gradivo*. Uredil Jurij Fikfak. Pazin - Ljubljana: Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«.

- Von Prinzen 1958: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Von Prinzen 1959: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Von Prinzen 1961: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Von Prinzen 1962: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Vrbanjakov, Nande gl. Kleinmayr, Ferdo.
- Vries 1954: Jan de Vries, *Betrachtungen zum Märchen, besonders in seinem Verhältnis zu Heldensage und Mythos*. (FF Communications 110). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Wagner 1931: Rudolf Wagner, *Poglejmo v Beneško Slovenijo*. (Zbirka spominov na Beneško Slovenijo za mladino). Ljubljana: Slomškova družba.
- Waizer 1882: Rudolf Waizer, *Cultur- und Lebensbilder aus Kärnten*. Klagenfurt: J. Leon.
- Wesselski 1911: Albert Wesselski, *Der Hodscha Nasreddin* 1–2. Weimar: Alexander Duncker.
- Wesselski 1925: Albert Wesselski, *Märchen des Mittelalters*. Berlin.
- Wesselski 1933: Albert Wesselski, Das Märlein vom Tode des Hühnchens und andere Kättenmärchen. *Häussische Blätter für Volkskunde* 34, str. 177–197.
- Wesselski 1938: Albert Wesselski, Der Schmied von Jüteborg im Kiffhäuser. *Zeitschrift für Volkskunde* 46, str. 198–218.
- Wittmann 1976: Brigitte Wittmann, *Don Juan. Darstellung und Deutung*. Darmstadt.
- Wünsche 1905: August Wünsche, *Die Sagen vom Lebensbaum und Lebenswasser. Altorientalische Mythen*. Leipzig.
- Zipes 1985: Jack Zipes, *Rotkäppchens Lust und Leid. Biographie eines europäischen Märchens*. Neu durchgesehene und erweiterte Ausgabe. Ullstein, Frankfurt.
- Zipes 2001: Jack Zipes, *The Great Fairy Tale Tradition. From Straparola and Basile to the Brothers Grimm*. New York - London: Norton & Company Ltd.
- Zipes 2012: Jack Zipes, *The Irresistible Fairy Tale. The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Zipes 2017: Jack Zipes, *The Sorcerer's Apprentice. An Anthology of Magical Tales*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Zupanc 1932: Lojze Zupanc, *Bili so trije velikani. Belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Tiskarska zadruga.
- Zupanc 1944a: Lojze Zupanc, *Velikan Nenasit. Belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Založba Murenček.
- Zupanc 1944b: Lojze Zupanc, *Svirel povodnega moža in druge belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Zupanc 1956: Lojze Zupanc, *Zaklad na Kučarju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1957: Lojze Zupanc, *Povodni mož v Savinji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1959: Lojze Zupanc, *Palček v čedri*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1964: Lojze Zupanc, *Kamniti most*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1971: Lojze Zupanc, *Zlato pod Blegošem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1977: Lojze Zupanc, *Deklica kač in druge pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Žéle / Stanonik 1996: Andreja Žéle, *Kaku so živejli in si dejlali kratek cejt. Kratke štorije s Pivškega*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 12). Ljubljana: Kmečki glas.

KRATICE

- AaTh: Mednarodna klasifikacija pravljic po: AARNE, Antti, THOMPSON, Stith, 1961: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. (Second Revision). Helsinki: Academia scientiarum Fennica (FF Communications 184).
- ATU: Mednarodna klasifikacija pravljic: AARNE, Antti, THOMPSON, Stith, 1961: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. (Second Revision). Helsinki: Academia scientiarum Fennica (FF Communications 184). Izpopolnjena izdaja: UThER, Hans-Jörg: *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I–III* (FF Communications 284–286). Helsinki: The Kalevala Society Foundation. 2024 (Revised and Supplemented Edition).
- BP: Johannes Bolte, Georg Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm I–V*. Leipzig 1913, 1915, 1918, 1930, 1932.
- EM: *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung* 1–14. Begründet von K. Ranke. Ed.: R. W. Brednich et al. Berlin, New York: De Gruyter 1977–2015.
- GNI ZRC SAZU: Glasbenonarodopisni inštitut, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- ISN ZRC SAZU: Inštitut za slovensko narodopisje, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- JAZU: Jugoslovska akademija znanosti in umetnosti.
- Novice: *Kmetijske in rokodelske novice*; slovenski časnik 1843–1902.
- NUK: Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
- SEM: Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.
- SLP: *Slovenske ljudske pesmi* I–V. Uredili: Zmaga Kumer et al. Ljubljana: Slovenska matica & Založba ZRC, ZRC SAZU 1970–2007.
- SNP: *Slovenske narodne pesmi* I–IV. Zbral in uredil Karel Štrelkelj, 4. knjigo uredil Joža Glonar. Ljubljana: Slovenska matica 1895–1923.
- ŠZ: Štrekljeva zapuščina.
- T: Magnetofonski trak.

KAZALO TIPOV PRAVLJIC / INDEX OF FOLKTALE TYPES

ATU 300 Junak premaga zmaja / The Dragon-Slayer	21
ATU 300A Boj na mostu / The Fight on the Bridge	35
ATU 301 Tri ukradene princeze / The Three Stolen Princesses	41
ATU 302 Velikanovo srce v jajcu / The Ogre's Heart in the Egg	54
ATU 302C* Čarobni konj / The Magic Horse	60
ATU 303 Dvojčka ali brata po krvi / The Twins Or Blood-Brothers	67
ATU 303A Bratje iščejo sestre za žene / Brothers Seek Sisters as Wives	74
ATU 306 Vražje plesalke / The Danced-out Shoes	79
ATU 307 Princeza v krsti / The Princess in the Coffin	82
ATU 310 Dekle v stolpu (Peteršiljka) / The Maiden in the Tower (Petrosinella, Rapunzel)	88
ATU 311 Rešeni po sestri / Rescue by the Sister	90
ATU 312D Dekle reši njen brat / Rescued by the Brother	100
ATU 313 Čudežni beg / The Magic Flight	102
ATU 314 Zlatolasec / Goldener	111
ATU 314A Pastir in trije velikani / The Shepherd and the Three Giants	117
ATU 315 Brat in ljubi / The Faithless Sister	122
ATU 317 Drevo, ki je zrastle do neba / The Tree That Grows up to the Sky	130
ATU 318 Nezvesta žena / The Faithless Wife	137
ATU 325 Čarovnikov učenec / The Magician and His Pupil	142
ATU 325* Vajenec in črne bukke / The Sorcerer's Apprentice	146
ATU 326 Mladič, ki je hotel spoznati strah / The Youth Who Wanted to Learn What Fear is	147
ATU 326A* Duša odrešena / Soul Released from Torment	158
ATU 327 Otroci in demon / The Children and the Ogre	160
ATU 327A Janko in Metka / Hansel und Gretel	162
ATU 327B Bratje in čarovnica / The Brothers and the Giant	166
ATU 327C Čarovnica odnese dečka domov v vreči / The Devil (Witch) Carries the Hero Home in a Sack	170
ATU 327D Otroka ubežita hudobnemu velikanu / The Kiddelkaddelkar	172
ATU 328 Deček ukrade velikanu čarobni predmet / The Boy Steals the Ogre's Treasure	175
ATU 330 Kovač in vrag / The Smith and the Devil	178
ATU 331 Duh v steklenički / The Spirit in the Bottle	191
ATU 332 Botra smrt / Godfather Death	194
ATU 333 Rdeča kapica / Little Red Riding Hood	198

ATU 360 Pogodba treh bratov z vragom / Bargain of the Three Brothers with the Devil . . .	202
ATU 361 Medvedjekožec (Medvedar) / Bear-Skin	204
ATU 365 Mrtvec pride po ljubico (Lenora) / The Dead Bridegroom Carries off His Bride . .	206
ATU 366 Mož z vislic / The Man from the Gallows	209
ATU 400 Mož išče svojo izgubljeno ženo / The Man on a Quest for His Lost Wife	214
ATU 402 Nevesta, zakleta v žival / The Animal Bride	229
ATU 402A* Princeza, spremenjena v kačo / The Princess Transformed into a Toad	236
ATU 403 Črna in bela nevesta / The Black and the White Bride	239
ATU 407 Deklica roža / The girl as Flower	245
ATU 408 Tri pomaranče / The Three Oranges	250
ATU 409 Žena volčica / The Girl as Wolf	253
ATU 410 Trnuljčica / Sleeping Beauty	256
ATU 410* Okamenelo kraljestvo / The Petrified Kingdom	262
ATU 425 Amor in Psihe / The Search for the Lost Husband	265
ATU 425A Zakleti ženin / The Animal as Bridegroom	270
ATU 425C Lepotica in zver / Beauty and the Beast	275
ATU 425E Zakleti mož poje uspavanko / The Enchanted Husband Sings Lullaby	281
ATU 432 Princ – ptič / The Prince as Bird	286
ATU 433B Kačji princ (Kralj Lindorm) / King Lindorm	289
ATU 440 Žabji kralj / The Frog King Or Iron Henry	293
ATU 441 Sin jež / Hans My Hedgehog	297
ATU 450 Bratec in sestra / Little Brother and Little Sister	303
ATU 451 Dekle reši svoje brate / The Maiden Who Seeks Her Brothers	306
ATU 460A Popotovanje k Bogu (Sreči) / The Journey to God (Fortune)	313
ATU 460B Potovanje do Sreče / The Journey in Search of Fortune	316
ATU 461 Tri dlake iz hudičeve brade / Three Hairs from the Devil's Beard	321
ATU 470 Prijatelja v življenju in smrti / Friends in Life and Death	327
ATU 470A Mrtvi na gostiji (Don Juan) / The Offendent Skull (Don Juan)	332
ATU 471 Most do drugega sveta / The Bridge to the Otherworld	336
ATU 471A Menih in rajska ptica / The Monk and the Bird	340
ATU 475 Človek, ki je kuril pod kotlom v peklu / The Man as Heater of Hell's Kettle	344
ATU 480 Prijazna in neprijazna deklica / The Kind and the Unkind Girls	347
ATU 480A Deklica v začaranem gradu / Girl and Devil in a Strange House	354
ATU 480D* Zgodbe o prijazni in neprijazni deklici / Tales of Kind and Unkind Girls	360

SUMMARY

The Type Index of Slovenian Folktales – Tales of Magic

This book presents the second volume of the *Type Index of Slovenian folk tales*, introducing Slovenian folktales of magic, arranged according to the international classification system ATU (Aarne-Thompson-Uther 2024). In 2015, the first volume of the *Type Index of Slovenian folk tales* was published, featuring a collection of animal tales and fables classified according to the international classification system (Kropej Telban 2015). In the type index of tales of magic, a total of 137 types of Slovenian tales of magic have been documented. This time, the index is divided into two parts: the first covers tales of magic classified into types from ATU 300 to ATU 499, while the second presents fairy tales classified into types from ATU 500 to ATU 745.

Fairy tales and particularly tales of magic can be considered one of the most poetic genres of literary folklore. Fairy-tale heroes travel through time between the earthly and the other- worldly, the heavens and the underworld, the natural and the supernatural. Along the way they undergo all kinds of fantastic trials and meet various mythical creatures. However, fairy tales always adapt to new environments, realities and eras, and this is what gives them the power to resonate with audiences across different historical periods, even in the modern world. It could be said that almost no other literary genres have preserved as many original elements as fairy tales. Throughout the centuries, they have carried motifs from various literary and narrative works to almost all corners of the world.

In fairy tales we can perceive a rich tradition of narrative culture, oral story-telling, written sources and literary works from past eras and civilizations. The stories that formed the basis of fairy tales spread across the continents, making them one of humanity's most widely shared treasures. At the same time, their constant adaptation to new environments shapes their distinct local identity, setting them apart from neighboring variants and giving the fairy tales of different nations local characteristics.

The material presented in this book is based on Slovenian manuscript material, audio recordings, and published narratives in both books and periodicals. Among the handwritten materials, the most extensive collection of stories comes from the legacy of Karel Štrelkelj. These were gathered in the second half of the 19th century by collectors from different parts of the Slovenian ethnic territory. They sent them first to the *Slovenska matica* and later to Karel Štrelkelj, when he took over the

editorship of *Slovenske narodne pesmi* (Slovenian folk songs) in 1886 (published in *Slovenske narodne pesmi I-IV*, 1895–1923). The audio recordings of Slovenian oral literature are based mainly on the material collected by researchers from the Institute of Slovenian Ethnology of the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts since 1951 when the Institute was founded. Some of the stories from Slovenia, as well as from regions abroad where Slovenian minorities reside, were collected by Milko Matičetov and other coworkers and preserved in handwritten field-notebooks.

Most fairy tales included in the type index come from published sources, including books, newspapers, magazines and other periodicals. Some of them are stylistically and linguistically perfect fairy tales or tales that have been documented according to strict folkloristic rules, while others have obviously been reworked by collectors or editors, and the transcriptions from tapes or audio recordings lack consistency.

A relatively large number of fairy tale collections have been published in Slovenia. However, newer editions featuring modern narrative material include only a small number of tales of magic. This trend is also evident in the *Glasovi* (Voices) collection, edited by Marija Stanonik since 1988, which has published 58 books to date. Each book is dedicated to a Slovenian region, presenting its modern narrative tradition and folklore. However, some books contain no fairy tales or tales of magic, while others include stories taken from children's fairy tale collections.

The catalogue also includes certain recordings and publications of folk tales collected by Slovenian collectors in Croatia, including Jakob Volčič from Istria, Matija Valjavec from the vicinity of Varaždin and Ferdinand Plohl from Vrbovec. They were included only when similar narratives were documented in Slovenia, and it could be presumed that variants of these fairy tales were also known in the neighboring Slovenian territory. Fairy tales recorded by foreign collectors in the German language in Austrian Carinthia and Austrian Styria, such as Georg Graber, Franz Franzisci and Johann Krainz are included in the Slovenian type index of fairy tales only in cases where it can be concluded that they were collected from the Slovene-speaking population of these regions.

In addition to folk tales, the Slovenian type index of tales of magic also includes some literary fairy tales by Slovenian writers from the 19th and 20th centuries, which we know were based on folk tales and have preserved their structure and style. These include some fairy tales by Janez Trdina, Josip Jurčič, Fran Levstik, Fran Milčinski and the female writers Lea Fatur, Ilka Vašte and Manica Komanova.

For each fairy tale type, one example or variant of that particular folktale type is included. This approach was chosen because Slovenian folk tales have yet to be systematically and professionally compiled into a book collection.

Slovenian fairy tales are often very archaic and diverse, and were particularly popular in some regions of the Slovenian ethnic territory, especially in earlier periods. Among them are some of the most popular and widely circulated fairy tales, such as: The Dragon Slayer (ATU 300), The Tree That Grows up to the Sky (ATU 317), The Magician and his Pupil (ATU 325), Hansel and Gretel (ATU 327A), The Smith and the Devil (ATU 330), Godfather Death (ATU 332), Little Red Riding Hood (ATU 333), Lenora Or The Dead Bridegroom Carries off His Bride (ATU 365), Sleeping Beauty (ATU 410), Amor and Psyche (ATU 425); Beauty and the Beast (ATU 425C), The Enchanted Husband Sings a Lullaby (ATU 425E), ATU 440 The Frog King Or Iron Henry (ATU 440), Hans My Hedgehog (ATU 441), Three Hairs from the Devil's Beard (ATU 461), The Monk and the Bird (ATU 471), and The Kind Girl and the Unkind Girl (ATU 480). These and many more are presented in this first book containing the type index of Slovenian tales of magic from ATU 300 to 499.

By placing Slovenian tales of magic among content-related folk narrative material from other parts of the world, this type index of Slovenian tales of magic enables a better understanding, and a more appropriate recognition of the developmental path of Slovenian narrative folklore in an international context.

Knjiga je temeljno delo na področju slovstvene folkloristike, s katerim bo slovenska pripovedna folklor končno ustrezno umeščena na mednarodni folkloristični zemljevid. Pomeni temeljni kamen za bodoči razvoj slovenske folkloristike v skladu z mednarodnimi usmeritvami vede in osnovo za prihodnje raziskave slovenskih ljudskih čudežnih pravljic. Hkrati monografija, prvič v tako obsežni in sistematični obliki, prinaša tudi doslej težko dostopno in arhaično gradivo, ki ni pomembno le za strokovnjake, ampak tudi za vse, ki jim je folklor tako ali drugače blizu.

Odlomek iz recenzije prof. dr. Mirjam Mencej

Delo predstavlja pomemben doprinos k raziskovanju ljudskih čudežnih pravljic v slovenskem prostoru. Odkriva njihovo veliko arhaičnost, razširjenost in izjemno raznolikost ter jih umešča v vsebinsko sorodno slovstveno folklorno izročilo drugod po svetu. Z upoštevanjem sodobnih znanstvenih dosežkov in mednarodnega klasifikacijskega sistema pri razvrščanju gradiva dosega visoko znanstveno raven in nudi mednarodno primerljivost. S tem bogati naše poznavanje izročila in omogoča njegovo vrednotenje, hkrati pa slovenske folklorne pripovedi ustrezno umešča v mednarodni prostor.

Odlomek iz recenzije dr. Marije Klobčar

